

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

15. Σχόλια για το βιβλίο των ιστοριών γέννησης-2 (15. Jātaka-
aṭṭhakathā-2)

21. Το βιβλίο των ογδόντα (21. Asītinipāto)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

15. Σχόλια για το βιβλίο των ιστοριών γέννησης-2

21. Asītinipāto

533. Cūḷahaṃsajātakavaṇṇanā

Sumukhāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto āyasmato ānandassa jīvitapariccāgaṃ ārabha kathesi. Devadattena hi tathāgataṃ jīvitā voropetuṃ payojitesu dhanuggaheṣu sabbapaṭhamam pesitena āgantvā “nāhaṃ, bhante, sakkomi taṃ bhagavantaṃ jīvitā voropetuṃ, mahiddhiko so bhagavā mahānubhāvo”ti vutte devadatto “alaṃ, āvuso, mā tvaṃ samaṇaṃ gotamaṃ jīvitā voropehi, ahameva samaṇaṃ gotamaṃ jīvitā voropessāmī”ti vatvā tathāgate gijjhakūṭapabbatassa pacchimachāyāya caṅkamante sayaṃ gijjhakūṭaṃ pabbataṃ abhiruhitvā yantavegena mahatiṃ silaṃ pavijjhi, “imāya silāya samaṇaṃ gotamaṃ jīvitā voropessāmī”ti. Tadā dve pabbatakūṭā samāgantvā taṃ silaṃ sampāṭicchimsu. Tato papaṭikā uppatitvā bhagavato pādaṃ paharitvā ruhiraṃ uppādesi, balavavedanā pavattiṃsu. Jīvako tathāgatassa pādaṃ satthakena phāletvā duṭṭhalohitaṃ vametvā pūtimaṃsaṃ apanetvā dhovitvā bhesajjaṃ ālimpitvā nirogamakāsi. Satthā purimasadisameva bhikkhusaṅghaparivuto mahatiyā buddhalīlāya vicari.

Atha naṃ disvā devadatto cintesi - “samaṇassa gotamassa rūpasobhaggappattaṃ sarīraṃ disvā koci manussabhūto upasaṅkamituṃ na sakkoti, rañño kho pana nālāgiri nāma hatthī caṇḍo pharuso manussaghātako buddhadhammasaṅghaguṇe na jānāti, so taṃ jīvitakkhayaṃ pāpessatī”ti. So gantvā rañño tamatthaṃ ārocesi. Rājā “sādhū”ti sampāṭicchitvā hatthācariyaṃ pakkosāpetvā “samma, sve nālāgiriṃ mattaṃ katvā pātova samaṇena gotamena paṭipannavīthiyaṃ vissajjehī”ti āha. Devadattopi naṃ “aññesu divasesu hatthī kittakaṃ suraṃ pivatī”ti pucchitvā “aṭṭha ghaṭe, bhante”ti vutte “tena hi sve tvaṃ taṃ soḷasa ghaṭe pāyetvā samaṇena gotamena paṭipannavīthiyaṃ abhimukhaṃ kareyyāsī”ti āha. So “sādhū”ti sampāṭicchi. Rājā nagare bheriṃ carāpesi - “sve nālāgiriṃ mattaṃ katvā nagare vissajjessati, nāgarā pātova sabbakiccāni katvā antaravīthiṃ mā paṭipajjimsū”ti. Devadattopi rājanivesanā oruyha hatthisālaṃ gantvā hatthigopake āmantetvā “mayaṃ bhaṇe uccaṭṭhāniyaṃ nīcaṭṭhāne, nīcaṭṭhāniyaṃ vā uccaṭṭhāne kātuṃ samatthā, sace vo yasena attho, sve pātova nālāgiriṃ tikhiṇasurāya soḷasa ghaṭe pāyetvā samaṇassa gotamassa āgamanavelāya tuttatomaṛehi vijjhāpetvā hatthisālaṃ bhindāpetvā samaṇena gotamena paṭipannavīthiyaṃ abhimukhaṃ katvā samaṇaṃ gotamaṃ jīvitakkhayaṃ pāpethā”ti āha. Te “sādhū”ti sampāṭicchimsu.

Sā pavatti sakalanagare vitthārikā ahosi. Buddhadhammasaṅghamāmakā upāsakā taṃ sutvā satthāraṃ upasaṅkamitvā “bhante, devadatto raññā saddhiṃ ekato hutvā sve tumhehi paṭipannavīthiyaṃ nālāgiriṃ vissajjāpessati, sve piṇḍāya apavisitvā idheva hotha, mayaṃ vihāreyeva buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa bhikkhaṃ dassāmā”ti vadiṃsu. Satthāpi “sve piṇḍāya na pavisissāmī”ti avatvāva “ahaṃ sve nālāgiriṃ dametvā pāṭihāriyaṃ katvā titthiye madditvā rājagahe piṇḍāya acaritvāva bhikkhusaṅghaparivuto nāgarā nikkhamitvā veḷuvanameva āgamissāmi,

rājagahavāsinopi bahūni bhattachājanāni gahetvā veļuvanameva āgamissanti, sve vihāreyeva bhattachaṃ bhavissatī'ti iminā kāraṇena tesam adhivāsesi. Te tathāgatassa adhivāsanam veditvā bhattachājanāni āharitvā "vihāreyeva dānam dassāmā'ti pakkamiṃsu.

Satthāpi paṭhamayāme dhammam desetvā majjhmayāme devatānam pañham vissajjetvā pacchimayāmassa paṭhamakoṭṭhāse sīhaseyyam kappetvā dutiyakoṭṭhāse phalasamāpattiyā vītināmetvā tatiyakoṭṭhāse mahākaruṇāsamāpattiṃ samāpajjitvā vuṭṭhāya bodhaneyyabandhave olokeno nālāgiriḍaṃ caturāsītiyā pānasahassānam dhammābhisamayam disvā vibhātāya rattiyaṃ katasārīrapaṭijaggano hutvā āyasmantaṃ ānandaṃ āmantetvā, "ānanda, ajja rājagahaparivattakesu aṭṭhārasasu mahāvihāresu sabbesampi bhikkhūnam mayāsaddhiṃ rājagaham pavisitum ārocehi'ti āha. Thero tathā akāsi. Sabbepi bhikkhū veļuvane sannipatiṃsu. Satthā mahābhikkhusaṅghaparivuto rājagaham pāvīsi. Atha hatthimeṇḍā yathānusiṭṭham paṭipajjiṃsu, mahanto samāgamo ahosi. Saddhāsampannā manussā "ajja kira buddhanāgassa tiracchānanāgena saṅgāmo bhavissati, anūpamāya buddhalīlāya nālāgiriḍaṃ passissāmā'ti pāsādaḥhammiyagehacchadanādīni abhiruhitvā aṭṭhamṃsu. Asaddhā pana micchādīṭṭhikā "ayam nālāgiri caṇḍo pharuso manussaghātaḥ buddhādīnam guṇam na jānāti, so ajja samaṇassa gotamassa suvaṇṇavaṇṇam sarīram viddhamsetvā jīvitakkhayaṃ pāpessati, ajja paccāmittassa piṭṭhiṃ passissāmā'ti pāsādādīsu aṭṭhamṃsu.

Hatthīpi bhagavantaṃ āgacchantaṃ disvā manusse tāsento gehāni viddhamṣento sakaṭāni saṃcuṇṇento soṇḍam ussāpetvā pahatṭhakaṇṇavālo pabbato viya ajjhottharanto yena bhagavā tenābhidhāvi. Tam āgacchantaṃ disvā bhikkhū bhagavantaṃ etadavocum - "ayam, bhante, nālāgiri caṇḍo pharuso manussaghātaḥ imaṃ raccham paṭipanno, na kho panāyam buddhādiguṇam jānāti, paṭikkamatu, bhante, bhagavā, paṭikkamatu sugato'ti. Mā, bhikkhave, bhāyittha, paṭibalo aham nālāgiriṃ dametunti. Athāyasmā sārīputto satthāram yāci - "bhante, pitu uppannakiccaṃ nāma jeṭṭhaputtassa bhāro, ahameva tam damemi'ti. Atha nam satthā, "sārīputta, buddhabalam nāma aññaṃ, sāvakabalam aññaṃ, tiṭṭha tva'nti paṭibāhi. Evaṃ yebhuyyena asīti mahātherā yāciṃsu. Satthā sabbepi paṭibāhi. Atha āyasmā ānando satthari balavasinehena adhivāsetum asakkonto "ayam hatthī paṭhamam maṃ māretū'ti tathāgatassatthāya jīvitam paricajjitvā gantvā satthu purato aṭṭhāsi. Atha nam satthā "apehi, ānanda, mā me purato aṭṭhāsi'ti āha. "Bhante, ayam hatthī caṇḍo pharuso manussaghātaḥ kappuṭṭhānaggisadiso paṭhamam maṃ māretvā pacchā tumhākaṃ santikaṃ āgacchatū'ti thero avaca. Yāvatatiyam vuccamānopi tatheva aṭṭhāsi na paṭikkami. Atha nam bhagavā iddhibalena paṭikkamāpetvā bhikkhūnam antare ṭhapesi.

Tasmiṃ khaṇe ekā itthī nālāgiriṃ disvā maraṇabhayaabhītā palāyamānā aṅkena gahitaṃ dāraḥ hatthino ca tathāgatassa ca antare chaḍḍetvā palāyi. Hatthī tam anubandhitvā nivattitvā dārakassa santikaṃ agamāsi. Tadā dārako mahāravaṃ ravi. Satthā nālāgiriṃ odissakamettāya pharitvā sumadhuraṃ brahmassaram nicchāretvā "ambho nālāgiri tam soḷasa surāghaṭe pāyetvā mattam karontā na 'aññaṃ gaṇhissatī'ti kariṃsu, 'mam gaṇhissatī'ti pana kariṃsu, mā akāraṇena jaṅghāyo kilamento vicari, ito ehi'ti pakkosi. So satthu vacanam sutvā akkhini ummīletvā bhagavato rūpasiriṃ oloketvā paṭiladdhasamvego buddhatejena pacchinnasurāmodo soṇḍam olambento kaṇṇe cāleno āgantvā tathāgatassa pādesu pati. Atha nam

satthā, “nālāgiri, tvaṃ tiracchānahatthī, ahaṃ buddhavāraṇo, ito paṭṭhāya mā caṇḍo pharusō manussaghātakō bhava, sabbasattesu mettacittaṃ paṭilabhā”ti vatvā dakkhiṇahatthaṃ pasāretvā kumbhe parāmasitvā -

“Mā kuñjara nāgamāsado, dukkho hi kuñjara nāgamāsado;
Na hi nāgahatassa kuñjara, sugati hoti ito paraṃ yato.

“Mā ca mado mā ca pamādo, na hi pamattā sugatiṃ vajanti te;
Tvaññeva tathā karissasi, yena tvaṃ sugatiṃ gamissasi”ti. -

Dhammaṃ desesi.

Tassa sakalasarīraṃ pītiyā niranteraṃ phuṭaṃ ahosi. Sace kira tiracchānagato nābhavissā, sotāpattiphalaṃ adhigamissā. Manussā taṃ pāṭihāriyaṃ disvā unnadiṃsu apphoṭiṃsu, sañjātasomanassā nānābharaṇāni khipiṃsu, tāni hatthissa sarīraṃ paṭicchādayiṃsu. Tato paṭṭhāya nālāgiri dhanapālako nāma jāto. Tasmīṃ kho pana dhanapālakasamāgame caturāsīti pāṇasahassāni amataṃ pivīṃsu. Satthā dhanapālakaṃ pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpesi. So soṇḍāya bhagavato pāde paṃsūni gahetvā upari muddhani ākiritvā paṭikuṭitova paṭikkamitvā dassanūpacāre ṭhito dasabalaṃ vanditvā nivattitvā hatthisālāṃ pāvisi. Tato paṭṭhāya dantasudanto hutvā na kañci viheṭheti. Satthā nipphannaṃ manoratho “yehi yaṃ dhaṇaṃ khittaṃ, tesaññeva taṃ hotū”ti adhiṭṭhāya “ajja mayā mahantaṃ pāṭihāriyaṃ kataṃ, imasmiṃ nagare piṇḍāya caraṇaṃ appaṭirūpa”nti titthiye madditvā bhikkhusaṅghaparivuto jayappatto viya khattiyo nagarā nikkhamitvā veḷuvanameva gato. Nagaravāsino bahuṃ annapānakhādānīyaṃ ādāya vihāraṃ gantvā mahādānaṃ pavattayiṃsu.

Taṃ divasaṃ sāyanhasamaye dhammasabhaṃ pūretvā sannisinnā bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, āyasmata ānandena tathāgatassatthāya attano jīvitāṃ pariccajantena dukkaraṃ kataṃ, nālāgiriṃ disvā satthārā tikkhattuṃ paṭibāhiyamānopi nāpagato, aho dukkarakārako, āvuso, āyasmā ānando”ti. Satthā “ānandassa guṇakathā pavattati, gantabbaṃ mayā etthā”ti gandhakuṭito nikkhamitvā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi ānando tiracchānayaṇiyaṃ nibbattopi mamatthāya jīvitāṃ pariccajīyevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte mahiṃsakaraṭṭhe sāgalanagare sāgalo nāma rājā dhammena rajjaṃ kāresi. Tadā nagarato avidūre ekasmiṃ nesādagāmake aññataro nesādo pāsehi sakuṇe bandhitvā nagare vikkiṇanto jīvikaṃ kappesi. Nagarato ca avidūre āvaṭṭato dvādasayojano mānusiyo nāma padumasaro ahosi pañcavaṇṇapadumasañchanno. Tattha nānappakāro sakuṇasaṅgho otari. So nesādo tattha aniyāmena pāse oḍḍesi. Tasmīṃ kāle dhataratṭho haṃsarājā channavutihaṃsasahassaparivāro cittakūṭapabbate suvaṇṇaguḥāyaṃ vasati, sumukho nāmassa senāpati ahosi. Athekadivasaṃ tato haṃsayūthā katipayā suvaṇṇahaṃsā mānusiyaṃ saraṃ gantvā pahūtagocare tasmīṃ yathāsukhaṃ vicaritvā suhitā cittakūṭaṃ āgantvā dhataratṭhassa ārocesuṃ - “mahārāja, manussapathe mānusiyo nāma padumasaro sampannagocarō, tattha gocaraṃ gaṇhituṃ gacchāmā”ti. So “manussapatho nāma sāsāṅko sappātibhaya, mā vo ruccitthā”ti paṭikkhipitvāpi tehi punappunaṃ vuccamāno “sace tumhākaṃ ruccati, gacchāmā”ti saparivāro taṃ saraṃ agamāsi.

So ākāsā otaranto pādaṃ pāse pavesentoyeva otari. Athassa pāso pādaṃ ayapaṭṭakena kaḍḍhanto viya ābandhitvā gaṇhi. Athassa “chindissāmi na”nti ākaḍḍhantassa paṭhamavāre cammaṃ chijji, dutiyavāre maṃsaṃ chijji, tatiyavāre nhāru chijji, pāso aṭṭhiṃ āhacca aṭṭhāsi, lohitaṃ pagghari, balavavedanā pavattiṃsu.

So cintesi - “sacāhaṃ baddharavaṃ ravissāmi, ñātakā me utrastā hutvā gocaraṃ aggaṇhitvā chātajjhataṃ palāyantaṃ dubbalatāya mahāsamudde patissantī”ti. So vedanaṃ adhivāsetvā ñātinaṃ yāvadatthaṃ caritvā haṃsānaṃ kīḷanakāle mahantena saddena baddharavaṃ ravi. Taṃ sutvā te haṃsā maraṇabhayaṭṭajjitā vaggavaggā hutvā cittakūṭābhimukhā pakkamiṃsu. Tesu pakkantesu sumukho haṃsasenaṃpati “kacci nu kho idaṃ bhayaṃ mahārājassa uppannaṃ, jānissāmi na”nti vegena pakkhanditvā purato gacchantassa haṃsagaṇassa antare mahāsattaṃ adisvā majjhimaṃsagaṇaṃ vicini, tatthapi adisvā pacchimahaṃsagaṇaṃ vicini, tatthapi adisvā “nissaṃsayāṃ tassevedaṃ bhayaṃ uppanna”nti nivattitvā āgacchanto mahāsattaṃ pāse baddhaṃ lohitaṃmakkhitaṃ dukkhāturaṃ paṇkapiṭṭhe nipannaṃ disvā “mā bhāyi, mahārāja, ahaṃ mama jīvitaṃ pariccajitvā tumhe pāsato mocessāmi”ti vadanto otarivā mahāsattaṃ assāsentova paṇkapiṭṭhe nisīdi. Atha naṃ vīmaṃsanto mahāsatto paṭhamāṃ gāthamāha -

1. “Sumukha anupacinantā, pakkamanti vihaṇṇamā;
Gaccha tuvampi mā kaṅkhi, natthi baddhe sahāyatā”ti.

Tattha anupacinantāti sinehena ālayavasena anolokentā. Pakkamantīti ete channavutī haṃsasahassā ñātivihaṇṇamā maṃ chaḍḍetvā gacchanti, tvampi gaccha, mā idha vāsaṃ ākaṅkhi, evaṇhi pāsena baddhe mayi sahāyatā nāma natthi, na hi te ahaṃ idāni kiñci sahāyakiccaṃ kātuṃ sakkhissāmi, kiṃ te mayā nirūpakārena, papañcaṃ akatvā gacchevāti vadati.

Ito paraṃ -

2. “Gacche vāhaṃ na vā gacche, na tena amaro siyaṃ;
Sukhitaṃ taṃ upāsivā, dukkhitaṃ taṃ kathaṃ jahe.
3. “Maraṇaṃ vā tayā saddhiṃ, jīvitaṃ vā tayā vinā;
Tadeva maraṇaṃ seyyo, yañce jīve tayā vinā.
4. “Nesa dhammo mahārāja, yaṃ taṃ evaṃ gataṃ jahe;
Yā gati tuyhaṃ sā mayhaṃ, ruccate vihaṇṇadhipa.
5. “Kā nu pāsena baddhassa, gati aññā mahānasā;
Sā kathaṃ cetayānassa, muttassa tava ruccati.
6. “Kaṃ vā tvaṃ passase atthaṃ, mama tuyhañca pakkhima;
Ñātinaṃ vāvasiṭṭhānaṃ, ubhinnaṃ jīvitaṃkhaṇḍa.
7. “Yaṃ na kañcanadevīṇha, andhena tamasā gataṃ;
Tādise sañcajaṃ pāṇaṃ, kamatthamabhijotaye.
8. “Kathaṃ nu patataṃ seṭṭha, dhamme atthaṃ na bujjhasi;
Dhammo apacito santo, atthaṃ dasseti pāṇinaṃ.

9. “Sohaṃ dhammaṃ apekkhāno, dhammā catthaṃ samuṭṭhitaṃ;
Bhattiṇca tayi sampassaṃ, nāvakaṅkhāmi jīvitaṃ.
 10. “Addhā eso sataṃ dhammo, yo mitto mittamāpade.
Na caje jīvitassāpi, hetudhammamamanussaraṃ.
 11. “Svāyaṃ dhammo ca te ciṇṇo, bhatti ca veditā mayi;
Kāmaṃ karassu mayhetam, gacchevānumato mayā.
 12. “Api tvevaṃ gate kāle, yaṃ khaṇḍaṃ ñātinaṃ mayā;
Tayā taṃ buddhisampannaṃ, assa paramasaṃvutaṃ.
 13. “Iccevaṃ mantayantānaṃ, ariyānaṃ ariyavuttinaṃ;
Paccadissatha nesādo, āturānamivantako.
 14. “Te sattumabhisañcikkha, dīgharattaṃ hitā dijā;
Tuṇhīmāsitttha ubhaya, na sañcalesumāsana.
 15. “Dhataratṭhe ca disvāna, samuḍḍente tato tato;
Abhikkhamatha vegena, dijasattu dijādhipe.
 16. “So ca vegenabhikkamma, āsajja parame dije;
Paccakamittha nesādo, baddhā iti vicintayaṃ.
 17. “Ekaṃva baddhamāsīnaṃ, abaddhañca punāparaṃ;
Āsajja baddhamāsīnaṃ, pekkhamānamadīnavaṃ.
 18. “Tato so vimatoyeva, paṇḍare ajjhabhāsatha;
Pavaḍḍhakāye āsīne, dijasanṅhagaṇādhipe.
 19. “Yaṃ nu pāsena mahatā, baddho na kurute disaṃ;
Atha kasmā abaddho tvaṃ, balī pakkhi na gacchasi.
 20. “Kiṃ nu tyāyaṃ dijo hoti, mutto baddhaṃ upāsasi;
Ohāya sakuṇā yanti, kiṃ eko avahīyasi.
 21. “Rājā me so dijāmitta, sakhā pāṇasamo ca me;
Neva naṃ vijahissāmi, yāva kālassa pariyāyaṃ.
 22. “Kathaṃ panāyaṃ vihaṅgo, nāddasa pāsamoḍḍitaṃ;
Padañhetam mahantānaṃ, boddhumarahanti āpadaṃ.
 23. “Yadā parābhavo hoti, poso jīvitasanṅkhaye;
Atha jālañca pāsāñca, āsajjāpi na bujjhati.
 24. “Api tveva mahāpañña, pāsā bahuvidhā tatā;
Guyhamāsajja bajjhanti, athevaṃ jīvitakkhaye”ti. -
- Imāsaṃ gāthānaṃ sambandho pāḷinayeneva veditabbo.

2-24. Tattha gacche vāti, mahārāja, ahaṃ ito gaccheyyaṃ vā na vā, nāhaṃ tena gamanena vā agamanena vā amaro siyaṃ, ahañhi ito gatopi agatopi maraṇato amuttova, ito pubbe pana sukhitaṃ taṃ upāsivā idāni dukkhitaṃ taṃ kathaṃ jaheyyanti vadati. Maraṇaṃ vāti mama agacchantassa vā tayā saddhiṃ maraṇaṃ bhaveyya, gacchantassa vā tayā vinā jīvitaṃ. Tesu dvīsu yaṃ tayā saddhiṃ maraṇaṃ, tadeva me varaṃ, yaṃ tayā vinā jīveyyaṃ, na me taṃ varanti attho. Ruccateti yā tava gati nipphatti, sāva mayhaṃ ruccati. Sā kathanti samma sumukha mama tāva daḷhena vālapāsena baddhassa parahaṭṭhaṃ gatassa sā gati ruccatu, tava pana cetayānassa sacetanassa paññavato muttassa kathaṃ ruccati.

Pakkhimāti pakkhasampanna. Ubhinnanti amhākaṃ dvinnaṃ jīvitakkhaye sati tvaṃ mama vā tava vā avasiṭṭhañātīnaṃ vā kaṃ atthaṃ passasi. Yaṃ nāti ettha na-kāro upamāne. Kañcanadepiñchāti kañcanadvepiñcha, ayameva vā pāṭho, kañcanasadisaubhayapakkhāti attho. Tamasāti tamasi. Gatanti kataṃ, ayameva vā pāṭho. Purimassa na-kārassa iminā sambandho, “na kata”nti kataṃ viyāti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti - tayi pāṇaṃ cajantepi acajantepi mama jīvitassa abhāvā yaṃ tava pāṇasañcajanaṃ, taṃ andhena tamasi kataṃ viya kiñcideva rūpakammaṃ apaccakkhaguṇaṃ, tādise tava apaccakkhaguṇe pāṇasañcajane tvaṃ pāṇaṃ sañcajanto kamatthaṃ joteyyāsīti.

Dhammo apacito santoti dhammo pūjito mānito samāno. Atthaṃ dassetīti vuddhiṃ dasseti. Apekkhānoti apekkhanto. Dhammā catthanti dhammato ca atthaṃ samuṭṭhitaṃ passanto. Bhattinti sinehaṃ. Sataṃ dhammoti paṇḍitānaṃ sabhāvo. Yo mittoti yo mitto āpadāsu mittāṃ na caje, tassa acajantassa mittassa esa sabhāvo nāma addhā sataṃ dhammo. Veditāti pākaṭā jātā. Kāmaṃ karassūti etaṃ mama kāmaṃ mayā icchitaṃ mama vacanaṃ karassu. Api tvevaṃ gate kāleti api tu evaṃ gate kāle mayi imasmim ṭhāne pāsena baddhe. Paramasaṃvutanti paramaparipuṇṇaṃ.

Icevaṃ mantayantānanti “gaccha, na gacchāmī”ti evaṃ kathentānaṃ ariyānanti ācāraariyānaṃ. Paccadissathāti kāsāyāni nivāsetvā rattamālaṃ piḷandhitvā muggaraṃ ādāya āgacchanto adissatha. Āturānanti gilānānaṃ maccu viya. Abhisañcikkhāti, bhikkhave, te ubhopi sattumaṃ āyantaṃ passivā. Hitāti dīgharattaṃ aññaṃaññaṃ hitā muducittā. Na sañcalesumāsanaṃ āsanato na calimsu, yathānisinnāva ahesuṃ. Sumukho pana “ayaṃ nesādo āgantvā paharanto maṃ paṭhamaṃ paharatū”ti cintetvā mahāsattaṃ pacchato katvā nisīdi.

Dhataratṭheti haṃse. Samuḍḍenteti maraṇabhayena ito cito ca uppatante disvā. Āsajjāti itare dve jane upagantvā. Paccakamitthāti “baddhā, na baddhā”ti cinto upadhārento akamittha, vegaṃ hāpetvā saṇikaṃ agamāsi. Āsajja baddhamāsīnanti baddhaṃ mahāsattaṃ upagantvā nisinnaṃ sumukhaṃ. Adīnavantiādīnavameva hutvā mahāsattaṃ olokentaṃ disvā. Vimatoti kiṃ nu kho abaddho baddhassa santike nisinno, kāraṇaṃ pucchissāmīti vimatijāto hutvāti attho. Paṇḍareti haṃse, atha vā parisuddhe nimmale, sampahaṭṭhakañcanaṇṇeti attho. Pavaḍḍhakāyeti vaḍḍhitakāye mahāsarīre. Yaṃ nūti yaṃ tāva eso mahāpāsena baddho. Na kurute disanti palāyanatthāya ekaṃ disaṃ na bhajati, taṃ yuttanti adhippāyo. Balīti balasampanno hutvāpi. Pakkhīti taṃ ālapati. Ohāyāti chaḍḍetvā. Yantīti sesasakuṇā gacchanti. Avahīyasīti ohīyasi.

Dijāmittāti dijānaṃ amitta. Yāva kālassa pariyāyanti yāva maraṇassa vāro āgacchati. Kathaṃ panāyanti tvaṃ rājā me soti vadasi, rājāno ca nāma paṇḍitā honti, itipi paṇḍito samāno kena kāraṇena oḍḍitaṃ pāsaṃ na addasa. Padaṃ hetanti yasamahattaṃ vā ñāṇamahattaṃ vā pattānaṃ attano āpadabujjhaṇaṃ nāma padaṃ kāraṇaṃ, tasmā te āpadaṃ boddhumarahanti. Parābhavoti avaḍḍhi. Āsajjāpīti upagantvāpi na bujjhati. Tatāti vitatā oḍḍitā. Guyhamāsajjāti tesu pāsesu yo guḷho paṭicchanno pāso, taṃ āsajja bajjhanti. Athevanti atha evaṃ jīvitakkhaye bajjhantevāti attho.

Iti naṃ so kathāsallāpena muduhadayaṃ katvā mahāsattassa jīvitaṃ yācanto gāthamāha -

25. “Api nāyaṃ tayā saddhiṃ, saṃvāsassa sukhudrayo;
Api no anumaññāsi, api no jīvitaṃ dade”ti.

Tattha api nāyanti api nu ayaṃ. Sukhudrayoti sukhaphalo. Api no anumaññāsi cittaḷḷaṃ gantvā ñātake passituṃ tvaṃ api no anujāneyyāsi. Api no jīvitaṃ dadeṭi api no imāya kathāya uppannavissāso na māreyyāsi.

So tassa madhurakathāya bajjhitvā gāthamāha -

26. “Na ceva me tvaṃ baddhosi, napi icchāmi te vadhaṃ;
Kāmaṃ khippamito gantvā, jīva tvaṃ anigho cira”nti.

Tato sumukho catasso gāthā abhāsi -

27. “Nevāhametamicchāmi, aññatretassa jīvitā;
Sace ekena tuṭṭhosi, muñcetaṃ mañca bhakkhaya.

28. “Ārohapariṇāhena, tulyāsmā vayasā ubho;
Na te lābhena jīvatthi, etena niminā tuvaṃ.

29. “Tadiṅgha samapekkhassu, hotu giddhi tavamhasu;
Maṃ pubbe bandha pāsena, pacchā muñca dijādhipaṃ.

30. “Tāvadeva ca te lābho, katāssa yācanāya ca;
Mitti ca dhataṛaṭṭhehi, yāvajīvāya te siyā”ti.

27-30. Tattha etanti yaṃ aññatra etassa jīvitā mama jīvitaṃ, etaṃ ahaṃ neva icchāmi. Tulyāsmāti samānā homa. Niminā tuvanti parivatthehi tvaṃ. Tavamhasūti tava amhesu giddhi hotu, kiṃ te etena, mayi lobhaṃ uppādehīti vadati. Tāvadevāti tattakoyeva. Yācanāya cāti yā mama yācanā, sāva katā assāti attho.

Iti so tāya dhammadesanāya tele pakkhittakappāsapicu viya mudugatahadayo mahāsattaṃ tassa dāyaṃ katvā dadanto āha -

31. “Passantu no mahāsaṅghā, tayā mutthaṃ ito gataṃ;
Mittāmaccā ca bhaccā ca, puttadārā ca bandhavā.

32. “Na ca te tādisā mittā, bahūnaṃ idha vijjati;
Yathā tvaṃ dhataṛaṭṭhassa, pāṇasādhāraṇo sakhā.

33. “So te sahāyaṃ muñcāmi, hotu rājā tavānugo;

Kāmaṃ khippamito gantvā, ñātimajjhe virocathā''ti.

31-33. Tattha noti nipātamattaṃ. Tayā muttanti imañhi tvaññeva muñcasi nāma, tasmā imaṃ tayā muttaṃ ito cittakūṭapabbataṃ gataṃ mahantā ñātisaṅghā ete ca mittādayo passantu. Ettha ca bandhavāti ekalohitasambandhā. Vijjatīti vijjanti. Pāṇasādhāraṇoti sādhāraṇapāṇo avibhattajīviko, yathā tvaṃ etassa sakhā, etādisā aññesaṃ bahūnaṃ mittā nāma na vijjanti. Tavānugoti etaṃ dukkhitāṃ ādāya purato gacchantassa tava ayaṃ anugo hotūti.

Evaṃ vatvā pana nesādaputto mettacittena mahāsattaṃ upasaṅkamitvā bandhanaṃ chinditvā ālīṅgitvā sarato nikkhāmetvā saratīre taruṇadabbatīṇapīṭṭhe nisīdāpetvā pāde bandhanaṃ pāsāṃ muducittena saṅkaṃ mocetvā dūre khipitvā mahāsatte balavasinehaṃ paccupaṭṭhāpetvā mettacittena udakaṃ ādāya lohitaṃ dhovitvā punappunaṃ parimajji. Tassa mettacittānubhāvena bodhisattassa pāde sirā sirāhi, maṃsaṃ maṃsena, cammaṃ cammena ghaṭitaṃ, tāvadeva pādo saṃruḷho sañjātaḥ chavisañjātalomo ahosi abaddhapādena nibbiseso. Bodhisatto sukhito pakatibhāveneva nisīdi. Atha sumukho attānaṃ nissāya mahāsattassa sukhitaḥ bhāvaṃ disvā sañjātasomanasso nesādassa thutimakāsi. Tamattaṃ pakāseto satthā āha -

34. “So patīto pamuttena, bhattunā bhattugāravo;
Ajjhabhāsatha vakkaṅgo, vācaṃ kaṇṇasukhaṃ bhaṇaṃ.

35. “Evaṃ luddaka nandassu, saha sabbehi ñātibhi;
Yathāhamajja nandāmi, muttaṃ disvā dijādhipa''nti.

34-35. Tattha vakkaṅgoti vaṅkagīvo.

Evaṃ luddassa thutiṃ katvā sumukho bodhisattaṃ āha - “mahārāja, iminā amhākaṃ mahāupakāro kato, ayañhi amhākaṃ vacanaṃ akatvā kīlāhaṃse no katvā issarānaṃ dento bahuṃ dhanāṃ labheyya, māretvā maṃsaṃ vikkiṇanto mūlampi labhetha, attano pana jīvitaṃ anoloketvā amhākaṃ vacanaṃ akari, imaṃ rañño santikaṃ netvā sukhaṃ jīvitaṃ karomā''ti. Mahāsatto sampatīcchi. Sumukho attano bhāsāya mahāsattena saddhiṃ kathetvā puna manussabhāsāya luddaputtaṃ āmantetvā “samma, tvaṃ kimattaṃ pāse oḍḍesi''ti pucchitvā “dhanattha''nti vutte “evaṃ sante amhe ādāya nagaraṃ pavisitvā rañño dassehi, bahuṃ te dhanāṃ dāpessāmi''ti vatvā āha -

36. “Ehi taṃ anusikkhāmi, yathā tvamapi lacchase;
Lābhaṃ tavāyaṃ dhataratṭho, pāpaṃ kiñci na dakkhati.

37. “Khippamanteputraṃ netvā, rañño dassehi no ubho;
Abaddhe pakatibhūte, kāje ubhayato ṭhite.

38. “Dhataratṭhā mahārāja, haṃsādhīpatino ime;
Ayañhi rājā haṃsānaṃ, ayaṃ senāpatītaro.

39. “Asaṃsayāṃ imaṃ disvā, haṃsarājaṃ narādhipo.
Patīto sumano vitto, bahuṃ dassati te dhana''nti.

36-39. Tattha anusikkhāmīti anusāsāmi. Pāpanti lāmakam. Rañño dassehi no ubhoti amhe ubhopi rañño dassehi. Ayaṃ bodhisattassa paññāpabhāvadassanattam, attano mittadhammassa āvibhāvanattam, luddassa dhanalābhattham, rañño sīlesu patitṭhāpanatthañcāti catūhi kāraṇehi evamāha. Dhataratṭhāti netvā ca pana rañño evaṃ ācikkheyyāsi, “mahārāja, ime dhataratṭhakule jātā dve haṃsādhīpatino, etesu ayaṃ rājā, itaro senāpatī”ti. Iti naṃ sikkhāpesi. “Patīto”tiādīni tīṇipi tuṭṭhākāravevacanāneva.

Evaṃ vutte luddo, “sāmi, mā vo rājadassanam rucci, rājāno nāma calacittā, kilāhaṃse vā vo kareyyuṃ mārāpeyyuṃ vā”ti vatvā, “samma, mā bhāyi, ahaṃ tādīsaṃ kakkhaḷaṃ luddaṃ lohitapāṇiṃ dhammakathāya mudukaṃ katvā mama pādesu pātesim, rājāno nāma puññavanto paññavanto ca subhāsītadubbhāsitaññū ca, khippaṃ amhe rañño dassehi”ti vutte “tena hi mā mayhaṃ kujjhittha, ahaṃ avassaṃ tumhākaṃ ruciyā nemī”ti vatvā ubhopi kājaṃ āropetvā rājakulaṃ gantvā rañño dassetvā raññā puṭṭho yathābhūtaṃ ārocesi. Tamattham pakāsento satthā āha

40. “Tassa taṃ vacanaṃ sutvā, kammunā upapādayi;
Khippamantepuraṃ gantvā, rañño haṃse adassayi;
Abaddhe pakatibhūte, kāje ubhayato ṭhite.
41. “Dhataratṭhā mahārāja, haṃsādhīpatino ime;
Ayañhi rājā haṃsānaṃ, ayaṃ senāpatītaro;
42. “Kathaṃ panime vihaṅgā, tava hatthattamāgatā;
Kathaṃ luddo mahantānaṃ, issare idha ajjhagā.
43. “Vihitā santime pāsā, pallalesu janādhipa;
Yaṃ yadāyatanaṃ maññe, dijānaṃ pāṇarodhanaṃ.
44. “Tādīsaṃ pāsamāsajja, haṃsarājā abajjhatha;
Taṃ abaddho upāsino, mamāyaṃ ajjhabhāsatha.
45. “Sudukkaraṃ anariyebhi, dahate bhāvamuttamaṃ;
Bhaturatthe parakkanto, dhammayutto vihaṅgamo.
46. “Attanāyaṃ cajitvāna, jīvitaṃ jīvitāraho;
Anutthunanto āsīno, bhattu yācittha jīvitaṃ.
47. “Tassa taṃ vacanaṃ sutvā, pasādamahamajjhagā;
Tato naṃ pāmuciṃ pāsā, anuññāsim sukkena ca.
48. “So patīto pamuttena, bhattunā bhattugāravo;
Ajjhabhāsatha vakkaṅgo, vācaṃ kaṇṇasukhaṃ bhaṇaṃ.
49. “Evaṃ luddaka nandassu, saha sabbehi ñātibhi;
Yathāhamajja nandāmi, muttaṃ disvā dijādhipaṃ.
50. “Ehi taṃ anusikkhāmi, yathā tvamapi lacchase;
Lābhaṃ tavāyaṃ dhataratṭho, pāpaṃ kiñci na dakkhati.

51. “Khippamantepuraṃ netvā, rañño dassehi no ubho;
Abaddhe pakatibhūte, kāje ubhayato ñhite.
52. “Dhataratṭhā mahārāja, haṃsādhipatino ime;
Ayañhi rājā haṃsānaṃ, ayaṃ senāpatītaro.
53. “Asaṃsayāṃ imaṃ disvā, haṃsarājāṃ narādhipo;
Patīto sumano vitto, bahuṃ dassati te dhanāṃ.
54. “Evametassa vacanā, ānītāme ubho mayā;
Ettheva hi ime āsuṃ, ubho anumatā mayā.
55. “Soyaṃ evaṃ gato pakkhī, dijo paramadhammiko;
Mādisassa hi luddassa, janayeyyātha maddavaṃ.
56. “Upāyanañca te deva, nāññaṃ passāmi edisaṃ;
Sabbasākuṇikāgāme, taṃ passa manujādhipā”ti.

40-56. Tattha kammunā upapādayīti yaṃ so avaca, taṃ karonto kāyakammena sampādesi. Gantvāti haṃsarājena nisinnakājakoṭiṃ uccataraṃ, senāpatinā nisinnakājakoṭiṃ thokaṃ nīcaṃ katvā ubhopi te ukkhipitvā “haṃsarājā ca senāpati ca rājānaṃ passituṃ gacchanti, ussaratha ussarathā”ti janaṃ ussārento “evarūpā nāma sobhaggappattā suvaṇṇavaṇṇā haṃsarājāno na diṭṭhapubbā”ti muduhadayesu manussesu pasamsantesu khippamantepuraṃ gantvā. Adassayīti “haṃsarājāno tumhe daṭṭhuṃ āgatā”ti rañño ārocāpetvā tena tuṭṭhacittena “āgacchantū”ti pakkosāpito abhiharitvā dassesi. Hatthattanti hatthesu āgataṃ, pattanti vuttaṃ hoti. Mahantānanti yasamahantappattānaṃ suvaṇṇavaṇṇānaṃ dhataratṭhahaṃsānaṃ issare sāmīno kathaṃ tvaṃ luddo hutvā adhigatoti pucchati. “Issaramidhamajjhagā”tipi pāṭho, etesaṃ issariyaṃ tvaṃ kathaṃ ajjhagāti attho.

Vihitāti yojitā. Yaṃ yadāyatanaṃ maññeti, mahārāja, yaṃ yaṃ samosaraṇatṭhānaṃ dijānaṃ pāṇarodhanaṃ jīvitakkhayakaraṃ maññāmi, tattha tattha mayā pallalesu pāsā vihitā. Tādisanti mānusiyaṃ tathāvidhaṃ pāṇarodhanaṃ mayā vihitaṃ pāsāṃ. Tanti taṃ etaṃ tattha baddhaṃ. Upāsinoti attano jīvitaṃ agaṇetvā upagantvā nisinno. Mamāyanti maṃ ayaṃ senāpati ajjhabhāsatha, mayā saddhiṃ kathesi. Sudukkaranti tasmīṃ khaṇe esa amhādisēhi anariyēhi sudukkaraṃ akāsi. Kiṃ tanti? Dahate bhāvamuttamaṃ, attano uttamaṃ ajjhāsayaṃ dahati vidahati pakāseti. Attanāyanti attano ayaṃ. Anutthunantoti bhattuguṇe vaṇṇento tassa jīvitaṃ muñcāti maṃ yāci.

Tassāti tassa tathā yācantassa. Sukhena cāti yathāsukhena cittakūṭaṃ gantvā ñātisaṅghaṃ passathāti ca anujāniṃ. Ettheva hīti mayā pana ime dve ettha mānusiyaṃ eveda cittakūṭagamanāya anumatā ahesuṃ. Evaṃ gatoti evaṃ sattu hatthagato. Janayeyyātha maddavanti attani mettacittaṃ janesi. Upāyananti paṇṇākāraṃ. Sabbasākuṇikāgāmeti sabbasmimpi sākuṇikagāme nāhaṃ aññaṃ tava evarūpaṃ kenaci sākuṇikena ābhatapubbaṃ upāyanaṃ passāmi. Taṃ passāti taṃ mayā ābhatāṃ upāyanaṃ passa manujādhipāti.

Evam so ðhitakova sumukhassa guṇaṃ kathesi. Tato rājā haṃsarañño mahārahaṃ āsanaṃ, sumukhassa ca suvaṇṇabhaddapīṭhakaṃ dāpetvā tesaṃ tattha nisinnānaṃ suvaṇṇabhājanehi lājamadhuphāṇitādīni dāpetvā niṭṭhite pānabhojanakicce añjaliṃ paggayha mahāsattaṃ dhammakathaṃ yācitvā suvaṇṇapīṭhake nisīdi. So tena yācito paṭisanthāraṃ tāva akāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

57. “Disvā nisinnaṃ rājānaṃ, pīṭhe sovaṇṇaye subhe;
Ajjhabhāsatha vakkaṅgo, vācaṃ kaṇṇasukhaṃ bhaṇaṃ.
58. “Kacci nu bhoto kusalaṃ, kacci bhoto anāmayam;
Kacci raṭṭhamidaṃ phītaṃ, dhammena manusāsasi.
59. “Kusalañceva me haṃsa, atho haṃsa anāmayam;
Atho raṭṭhamidaṃ phītaṃ, dhammena manusāsahaṃ.
60. “Kacci bhoto amaccesu, doso koci na vijjati;
Kacci ca te tavatthesu, nāvakaṅkhanti jīvitaṃ.
61. “Athopi me amaccesu, doso koci na vijjati;
Athopi te mamatthesu, nāvakaṅkhanti jīvitaṃ.
62. “Kacci te sādīsī bhariyā, assavā piyabhāṇinī;
Puttarūpayasūpetā, tava chandavasānugā.
63. “Atho me sādīsī bhariyā, assavā piyabhāṇinī;
Puttarūpayasūpetā, mama chandavasānugā”ti.

57-63. Tattha rājānanti sāgalarājānaṃ. Vakkaṅgoti haṃsarājā. Dhammena manusāsasīti dhammena anusāsasi. Dosoti aparādhō. Tavatthesūti uppannesu tava yuddhādīsū atthesu. Nāvakaṅkhantīti uraṃ datvā pariccajantā kicci attano jīvitaṃ na patthenti, jīvitañca cajitvā tavevatthaṃ karonti. Sādīsīti samānajātikā. Assavāti vacanasampañcchikā. Puttarūpayasūpetāti puttehi ca rūpena ca yasena ca upetā. Tava chandavasānugāti kacci tava ajjhāsayaṃ tava vasaṃ anuvattati, na attano cittavasena vattatīti pucchati.

Evam bodhisattena paṭisanthāre kate puna rājā tena saddhiṃ kathento āha -

64. “Bhavantaṃ kacci nu mahā-sattuhatthattataṃ gato;
Dukkhamāpajji vipulaṃ, tasmīṃ paṭhamamāpade.
65. “Kacci yantāpatitvāna, daṇḍena samapothayi;
Evametesam jammānaṃ, pātikaṃ bhavati tāvade.
66. “Khemamāsi mahārāja, evamāpadiyā sati;
Na cāyaṃ kiñci rasmāsu, sattūva samapajjatha.
67. “Paccagamittha nesādo, pubbeva ajjhabhāsatha;
Tadāyaṃ sumukhoyeva, paṇḍito paccabhāsatha.
68. “Tassa taṃ vacanaṃ sutvā, pasādamayamajjhagā;
Tato maṃ pāmucī pāsā, anuññāsi sukhena ca.

69. “Idañca sumukheneva, etadatthāya cintitaṃ;
Bhoto sakāsegamaṇaṃ, etassa dhanamicchatā.
70. “Svāgatañcevidaṃ bhavataṃ, patīto casmi dassanā;
Eso cāpi bahuṃ vittaṃ, labhataṃ yāvadicchati”ti.

64-70. Tattha mahāsattuhatthattataṃ gatoti mahantassa sattuno hatthattaṃ gato. Āpatitvānāti upadhāvitvā. Pātikanti pākatikaṃ, ayameva vā pāṭho. Idaṃ vuttaṃ hoti - etesañhi jammānaṃ tāvadeva evaṃ pākatikaṃ hoti, sakuṇe daṇḍena pothetvā jīvitakkhayaṃ pāpento dhanavetaṇaṃ labhatīti. Kiñci rasmāsūti kiñci amhesu. Sattūvāti sattu viya. Paccagamitthāti, mahārāja, esa amhe disvā baddhāti saññāya thokaṃ osakkitha. Pubbevāti ayameva paṭhamāṃ ajjhabhāsi. Tadāti tasmiṃ kāle. Etadatthāyāti etassa nesādaputtassa atthāya cintitaṃ. Dhanamicchatāti etassa dhaṇaṃ icchantena tava santikaṃ amhākaṃ āgamaṇaṃ cintitaṃ. Svāgatañcevidanti mā bhonto cintayantu, bhavataṃ idaṃ idhāgamaṇaṃ svāgatameva. Labhatanti labhatu.

Evañca pana vatvā rājā aññataraṃ amaccaṃ oloketvā “kiṃ karomi devā”ti vutte “imaṃ nesādaṃ kappitakesamassuṃ nhātānulittaṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ kāretvā ānehī”ti vatvā tena tathā katvā ānītassa tassa saṃvacchare saṃvacchare sataśassuṭṭhānakaṃ gāmaṃ, dve vīthiyo gahetvā ṭhitaṃ mahantaṃ gehaṃ, rathavarañca, aññañca bahuṃ hiraññasuvaṇṇaṃ adāsi. Tamatthaṃ āvikaronto satthā āha -

- 71.** “Santappayitvā nesādaṃ, bhogehi manujādhipo;
Ajjhabhāsatha vakkaṇaṃ, vācaṃ kaṇṇasukhaṃ bhaṇa”nti.

Atha mahāsatto rañño dhammaṃ desesi. So tassa dhammakathaṃ sutvā tuṭṭhahadayo “dhammakathikassa sakkāraṃ karissāmī”ti setacchattaṃ datvā rajjaṃ paṭicchāpento āha -

72. “Yaṃ khalu dhammamādhīnaṃ, vaso vattati kiñcanaṃ;
Sabbatthissariyaṃ bhavataṃ, pasāsatha yadicchatha.
73. “Dānatthaṃ upabhottuṃ vā, yaṃ caññaṃ upakappati;
Etaṃ dadāmi vo vittaṃ, issariyaṃ vissajjāmi vo”ti.

72-73. Tattha vaso vattatīti yattha mama vaso vattati. Kiñcananti taṃ appamattakampi. Sabbatthissariyanti sabbāṃ bhavataṃyeva issariyaṃ atthu. Yaṃ caññaṃ upakappatīti puññakāmatāya dānatthaṃ vā chattaṃ ussāpetvā rajjameva upabhottuṃ vā yaṃ vā aññaṃ tumhākaṃ ruccati, taṃ karotha, etaṃ dadāmi vo vittaṃ, saddhiṃyeva setacchattena mama santakaṃ issariyaṃ vissajjāmi voti.

Atha mahāsatto raññā dinnāṃ setacchattaṃ puna tasseva adāsi. Rājāpi cintesi - “haṃsarañño tava me dhammakathā sutā, luddaputtēna pana ‘ayaṃ sumukho mudhurakatho’ti ativiya vaṇṇito, imassapi dhammakathaṃ sossāmī”ti. So tena saddhiṃ sallapanto anantaraṃ gāthamāha -

- 74.** “Yathā ca myāyaṃ sumukho, ajjhabhāseyya paṇḍito;
Kāmasā buddhisampanno, taṃ myāssa paramappiya”nti.

Tattha yathāti yadi. Idaṃ vuttaṃ hoti - yadi ca me ayaṃ sumukho paṇḍito buddhisampanno kāmasā attano ruciyaṃ ajjhabhāseyya, taṃ me paramappiyaṃ assāti.

Tato sumukho āha -

75. “Ahaṃ khalu mahārāja, nāgarājārivantaraṃ;
Paṭivattum na sakkomi, na me so vinayo siyā.
76. “Amhākañceva so seṭṭho, tvañca uttamasattavo;
Bhūmipālo manussindo, pūjā bahūhi hetubhi.
77. “Tesaṃ ubhinnaṃ bhaṇataṃ, vattamāne vinicchaye;
Nantaraṃ pativattabbaṃ, pessenā manujādhipā”ti.

75-77. Tattha nāgarājārivantaranti peḷāya abbhantaraṃ pavitṭho nāgarājā viya. Paṭivattunti tumhākaṃ dvinnaṃ antare vattum na sakkomi. Na me soti sace vadeyyaṃ, na me so vinayo bhaveyya. Amhākañcevāti channavutiyā haṃsasahassānaṃ. Uttamasattavoti uttamasatto. Pūjāti ubho tumhe mayhaṃ bahūhi kāraṇehi pūjārahā ceva paṣaṃsārahā ca. Pessenāti veyyāvaccakarena sevakena.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā tuṭṭhahadayo “nesādaputto taṃ vaṇṇeti, na aññaena tumhādisena madhuradhammakathikena nāma bhavitabba”nti vatvā āha -

78. “Dhammena kira nesādo, paṇḍito aṇḍajo iti;
Naheva akatattassa, nayo etādiso siyā.
79. “Evaṃ aggapakatimā, evaṃ uttamasattavo;
Yāvatatthi mayā diṭṭhā, nāññaṃ passāmi edisaṃ.
80. “Tuṭṭhosmi vo pakatiyā, vākyena madhurena ca;
Eso cāpi mamacchando, ciraṃ passeyya vo ubho”ti.

78-80. Tattha dhammenāti sabhāvena kāraṇena. Akatattassāti asampāditaattabhāvassa mittadubbhissa. Nayoti pañña. Aggapakatimāti aggasabhāvo. Uttamasattavoti uttamasatto. Yāvatatthi yāvatā mayā diṭṭhā nāma atthi. Nāññanti tasmim mayā diṭṭhatṭhāne aññaṃ evarūpaṃ na passāmi. Tuṭṭhosmi vo pakatiyāti samma haṃsarāja ahaṃ pakatiyā paṭhamameva tumhākaṃ dassanena tuṭṭho. Vākyenāti idāni pana vo madhuravacanena tuṭṭhosmi. Ciraṃ passeyya voti idheva vasāpetvā muhuttampi avippavāsanto ciraṃ tumhe passeyyanti esa me chandoti vadati.

Tato mahāsatto rājānaṃ paṣaṃsanto āha -

81. “Yaṃ kiccaṃ parame mitte, katamasmāsu taṃ tayā;
Pattā nissaṃsayam tyāmhā, bhattirasmāsu yā tava.
82. “Aduñca nūna sumahā, ñātisaṅghassa mantaraṃ;
Adassanena asmākaṃ, dukkhaṃ bahūsu pakkhisu.
83. “Tesaṃ sokavighātāya, tayā anumatā mayaṃ;
Taṃ padakkhiṇato katvā, ñātiṃ passemurindama.

84. “Addhāhaṃ vipulaṃ pītiṃ, bhavataṃ vindāmi dassanā;
Eso cāpi mahā attho, ñātivissāsanā siyā”ti.

81-84. Tattha katamasmāsūti kataṃ amhesu. Pattā nissaṃsayāṃ tyāmhāti mayaṃ nissaṃsayena tayā pattāyeva. Bhattirasmāsu yā tavāti yā tava amhesu bhatti, tāya bhattiyā mayaṃ tayā asaṃsayena pattāyeva, na ca vippayuttā, vippavutṭhāpi saḥavāsino yeva nāma mayanti dīpeti. Aduñca nūna sumahāti etañca ekaṃseneva sumahantaṃ. Ñātisaṅghassa mantaranti amhehi dvīhi janehi virahitassa mama ñātisaṅghassa antaraṃ chiddaṃ. Asmākanti amhākaṃ dvinnaṃ adassanena bahūsu pakkhīsu dukkhaṃ uppannaṃ. Passemurindamāti passeyyāma arindama. Bhavatanti bhoṭo dassanena. Eso cāpi mahā atthoti yā esā ñātisaṅghasaṅkhātā ñātivissāsanā siyā, eso cāpi mahanto atthopi.

Evam vutte rājā tesāṃ gamanaṃ anujāni. Mahāsatto pañcavidhe dussīlye ādīnavaṃ, sīle ca ānisaṃsaṃ kathetvā “imaṃ sīlaṃ rakkha, dhammena rajjaṃ kārehi, catūhi saṅgahavatthūhi janaṃ saṅgaṇhāhi”ti ovaditvā cittakūṭaṃ agamāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

85. “Idaṃ vatvā dhataratṭho, haṃsarājā narādhipaṃ;
Uttamaṃ javamanvāya, ñātisaṅghaṃ upāgamuṃ.
86. “Te aroge anuppatte, disvāna parame dije;
Kekāti makaruṃ haṃsā, puthusaddo ajāyatha.
87. “Te patitā pamuttena, bhattunā bhattugāravā;
Samantā parikirimsu, aṇḍajā laddhapaccayā”ti.

85-87. Tattha upāgamunti aruṇuggamanavelāyameva lājamadhuphāṇitādīni paribhuñjitvā raññā ca deviyā ca dvīhi suvaṇṇatālavanṭehi ukkhipitvā gandhamālādīhi katasakkārā tālavanṭehi otaritvā rājānaṃ padakkhiṇaṃ katvā vehāsaṃ uppatitvā raññā añjaliṃ paggayha “gacchatha sāmīno”ti vutte sīhapañjarena nikkhantā uttamaṃ javana gantvā ñātigaṇaṃ upāgamiṃsu. Parameti uttame. Kekāti attano sabhāvena “kekā”ti saddamakaṃsu. Bhattugāravāti bhattari sagāravā. Parikirimsūti bhattuno muttabhāvena tuṭṭhā taṃ bhattāraṃ samantā parivārayiṃsu. Laddhapaccayāti laddhapatiṭṭhā.

Evam parivāretvā pana te haṃsā “kathaṃ muttosi, mahārājā”ti pucchiṃsu. Mahāsatto sumukhaṃ nissāya muttabhāvaṃ, sāgalarājaluddaputṭehi katakammañca kathesi. Taṃ sutvā tuṭṭho haṃsagaṇo “sumukhasenāpati ca rājā ca luddaputto ca sukhitā niddukkhā ciraṃ jīvantū”ti thutimakāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā osānagāthamāha -

- 88.** “Evaṃ mittavataṃ atthā, sabbe honti padakkhiṇā;
Haṃsā yathā dhataratṭhā, ñātisaṅghaṃ upāgamu”nti.

Tattha mittavatanti kalyāṇamittasampannānaṃ. Padakkhiṇāti sukhaniṭṭhino vuḍḍhiyuttā. Dhataratṭhāti haṃsarājā sumukho raññā ceva luddaputṭena cāti dvīhi evaṃ ubhopi te dhataratṭhā kalyāṇamittasampannā yathā ñātisaṅghaṃ upāgamuṃ, ñātisaṅghaupagamanaṃsaṅkhāto nesaṃ attho padakkhiṇo jāto, evaṃ aññesampi mittavataṃ atthā padakkhiṇā hontīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idāneva, pubbepānando mamatthāya jīvitam pariccajī”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā nesādo channo ahosi, rājā sārīputto, sumukho ānando, channavuti haṃsasahassā buddhapaṇḍita, haṃsarājā pana ahameva ahosi”nti.

Cūḷahaṃsajātakavaṇṇanā paṭhamā.

534. Mahāhaṃsajātakavaṇṇanā

Ete haṃsā pakkamantīti idaṃ satthā veḷuvane viharanto ānandatherassa jīvitapariccāgameva ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā vuttasadisameva, idha pana satthā atītaṃ āharanto idamāhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ saṃyamassa nāma bārāṇasirañño khemā nāma aggamaheṣi ahosi. Tadā bodhisatto navutihanāsasahassaparivuto cittakūṭe vihāsi. Athekadivasam khemā devī paccūsasamaye supinaṃ addasa. Suvaṇṇavaṇṇā haṃsā āgantvā rājapallaṅke nisīditvā madhurassarena dhammakathaṃ kathesuṃ. Deviyā sādhuṅkāraṃ datvā dhammaṃ suṇantiyā dhammassavanena atittāya eva ratti vibhāyi. Haṃsā dhammaṃ kathetvā sīhapañjarena nikkhamitvā agamaṃsu. Sā vegenutṭhāya “palāyamāne haṃse gaṇhatha gaṇhathā”ti vatvā hatthaṃ pasārentīyeva pabujjihi. Tassā kathaṃ sutvā paricārīkāyo “kuhiṃ haṃsā”ti thokaṃ avahasīṃsu. Sā tasmīṃ khaṇe supinabhāvaṃ ṇatvā cintesi - “ahaṃ abhūtaṃ na passāmi, addhā imasmīṃ loke suvaṇṇavaṇṇā haṃsā bhavissanti, sace kho pana ‘suvaṇṇahaṃsānaṃ dhammaṃ sotukāmāmhī’ti rājānaṃ vakkhāmi, ‘amhehi suvaṇṇahaṃsā nāma na diṭṭhapubbā, haṃsānañca kathā nāma abhūtāyevā’ti vatvā nirussukko bhavissati, ‘dohaḷo’ti vutte pana yena kenaci upāyena pariyessati, evaṃ me manoratho samijjhissatī”ti. Sā gilānālayaṃ dassetvā paricārīkānaṃ saññaṃ datvā nipajji.

Rājā rājāsane nisinno tassā dassanavelāya taṃ adisvā “kahaṃ, khemā devī”ti pucchitvā “gilānā”ti sutvā tassā santikaṃ gantvā sayanekadesa nisīditvā piṭṭhiṃ parimajjanto “kiṃ te aphāsuka”nti pucchi. “Deva aññaṃ aphāsukaṃ natthi, dohaḷo pana me uppanno”ti. Tena hi “bhaṇa, devi, yaṃ icchasi, taṃ sīghaṃ te upanāmessāmi”ti. “Mahārāja, ahamekassa suvaṇṇahaṃsassa samussitasetacchatte rājapallaṅke nisinnassa gandhamālādīhi pūjaṃ katvā sādhuṅkāraṃ dadamānā dhammakathaṃ sotumicchāmi, sace labhāmi, iccetaṃ kusalaṃ, no ce, jīvitam me natthī”ti. Atha naṃ rājā “sace manussaloke atthi, labhissasi, mā cintayī”ti assāsetvā sirigabbhato nikkhamma amaccehi saddhiṃ mantesi - “ambho, khemā devī, ‘suvaṇṇahaṃsassa dhammakathaṃ sotum labhanti jīvissāmi, alabhantiyā me jīvitam natthī’ti vadati, atthi nu kho suvaṇṇavaṇṇā haṃsā”ti. “Deva amhehi neva diṭṭhapubbā na sutapubbā”ti. “Ke pana jāneyyu”nti? “Brāhmaṇā, devā”ti. Rājā brāhmaṇe pakkosāpetvā sakkāraṃ katvā pucchi - “honti nu kho ācariyā suvaṇṇavaṇṇā haṃsā”ti? “Āma, mahārāja amhākaṃ mantessumicchā, kakkatākā, kacchapā, migā, morā, haṃsāti cha ete tiracchānagatā suvaṇṇavaṇṇā hontīti āgatā, tattha dhataratṭhakulahaṃsā nāma paṇḍitā ṇāṇasampannā, iti manussehi saddhiṃ satta suvaṇṇavaṇṇā hontī”ti.

Taṃ sutvā rājā attamano hutvā “kahaṃ nu kho ācariyā dhataratṭhahaṃsā vasantī”ti pucchitvā “na jānāma, mahārāja”ti vutte “atha ke pana jānissantī”ti vatvā “luddaputtā”ti vutte sabbe attano vijite luddake sannipātāpetvā pucchi - “tātā,

suvaṇṇavaṇṇā dhataratṭhakulahaṃsā nāma kahaṃ vasantī”ti? Atheko luddo “himavante kira, deva, cittakūṭapabbateti no kulaparamparāya kathenti”ti āha. “Jānāsi pana nesaṃ gahaṇūpāya”nti? “Na jānāmi, devā”ti. “Ke pana jānissanti”ti? Brāhmaṇāti. So brāhmaṇapaṇḍite pakkosāpetvā cittakūṭapabbate suvaṇṇavaṇṇānaṃ haṃsānaṃ atthibhāvaṃ ārocetvā “jānātha nu kho tesāṃ gahaṇūpāya”nti pucchi. “Mahārāja, kiṃ tehi gantvā gahitehi, upāyena te nagarasamīpaṃ ānetvā gahessāmā”ti. “Ko pana upāyo”ti? “Mahārāja, nagarato avidūre uttarena tigāvutamatte tigāvutappamāṇaṃ khemaṃ nāma saraṃ kārāpetvā udakassa pūretvā nānādhaññāni ropetvā pañcavaṇṇapadumasañchannaṃ kārāpetvā ekaṃ paṇḍitaṃ nesādaṃ paṭicchāpetvā manussānaṃ upagantuṃ adatvā catūsu kaṇṇesu ṭhitehi abhayaṃ ghosāpetha, taṃ sutvā nānāsakuṇā dasa disā otarissanti, tepi haṃsā paramparāya tassa sarassa khemabhāvaṃ sutvā āgacchissanti, atha ne vālapāsehi bandhāpetvā gaṇhāpeyyāthā”ti.

Taṃ sutvā rājā tehi vuttapadese vuttappakāraṃ saraṃ kārāpetvā chekaṃ nesādaṃ pakkosāpetvā tassa sahassaṃ dāpetvā “tvam ito paṭṭhāya attano kammaṃ mā kari, puttadāraṃ te ahaṃ posessāmi, tvam appamatto khemaṃ saraṃ rakkhanto manusse paṭikkamāpetvā catūsu kaṇṇesu abhayaṃ ghosāpetvā āgatāgate sakuṇe mama ācikkheyyāsi, suvaṇṇahaṃsesu āgatesu mahantaṃ sakkāraṃ labhissasi”ti tamassāsetvā khemaṃ saraṃ paṭicchāpesi. So tato paṭṭhāya rañña vuttanayeneva tattha paṭipajji, “khemaṃ saraṃ rakkhatī”ti cassa “khemanesādo”tveva nāmaṃ udapādi. Tato paṭṭhāya ca nānappakārā sakuṇā otariṃsu, “khemaṃ nibbhayaṃ sara”nti paramparāghosena nānāhaṃsā āgamiṃsu. Paṭhamam tāva tiṇahaṃsā āgamiṃsu, tesāṃ ghosena paṇḍuhaṃsā, tesāṃ ghosena manosilāvaṇṇā haṃsā, tesāṃ ghosena setahaṃsā, tesāṃ ghosena pākahaṃsā āgamiṃsu. Tesu āgatesu khemako rañño ārocesi - “deva, pañcavaṇṇā haṃsā āgantvā sare gocaraṃ gaṇhanti, pākahaṃsānaṃ āgatattā idāni katipāheneva suvaṇṇahaṃsā āgamissanti, mā cintayittha, devā”ti.

Taṃ sutvā rājā “aññaena tattha na gantabbaṃ, yo gacchissati, hatthapādachedanañca gharavilopañca pāpuṇissati”ti nagara bheriṃ carāpesi. Tato paṭṭhāya tattha koci na gacchati. Cittakūṭassa panāvidūre kañcanaguhāyaṃpākahaṃsā vasantī, tepi mahabbalā. Dhataratṭhakulena saddhiṃ tesāṃ sarīravaṇṇova viseso. Pākahaṃsarañño pana dhītā suvaṇṇavaṇṇā ahosi. So taṃ dhataratṭhamahissarassa anurūpāti tassa pādapariṇāmaṃ katvā pesesi. Sā tassa piyā ahosi manāpā, teneva ca kāraṇena tāni dve haṃsakulāni aññamaññaṃ vissāsikāni jātāni.

Athekadivasaṃ bodhisattassa parivārahaṃsā pākahaṃse pucchiṃsu - “tumhe imesu divasesu kahaṃ gocaraṃ gaṇhathā”ti? “Mayaṃ bārāṇasito avidūre khemasare gocaraṃ gaṇhāma, tumhe pana kuhiṃ āhiṇḍathā”ti. “Asukaṃ nāmā”ti vutte “kasmā khemasaraṃ na gacchatha, so hi saro ramaṇīyo nānāsakuṇasamākiṇṇo pañcavaṇṇapadumasañchanno nānādhaññaphalasampanno nānappakārabhamaragaṇanikūjito catūsu kaṇṇesu niccaṃ pavattaabhayaghosano, koci naṃ upasaṅkamtuṃ samattho nāma natthi, pageva aññaṃ upaddavaṃ kātuṃ, evarūpo so saro”ti khemasaraṃ vaṇṇayiṃsu. Te tesāṃ vacanaṃ sutvā “bārāṇasiyā samīpe kira evarūpo khemo nāma saro atthi, pākahaṃsā tattha gantvā gocaraṃ gaṇhanti, tumhepi dhataratṭhamahissarassa ārocetha, sace anujānāti, mayampi tattha gantvā gocaraṃ gaṇheyyāmā”ti sumukhassa kathesuṃ. Sumukho rañño

ārocesi. So cintesi - “manussā nāma bahumāyā kharamantā upāyakusalā, bhavitabbamettha kāraṇena, ettakaṃ kālaṃ eso saro natthi, idāni amhākaṃ gahaṇatthāya kato bhavissatī”ti. So sumukhaṃ āha - “mā vo tattha gamanaṃ ruccatha, na so saro tehi sudhammatāya kato, amhākaṃ gahaṇatthāyeva kato, manussā nāma bahumāyā kharamantā upāyakusalā, tumhe sakeyeva gocare carathā”ti.

Suvaṇṇahaṃsā “khemaṃ saraṃ gantukāmamhā”ti dutiyampi tatiyampi sumukhassa ārocesuṃ. So tesam tattha gantukāmatam mahāsattassa ārocesi. Atha mahāsatto “mama ñātakā maṃ nissāya mā kilamantu, tena hi gacchāmā”ti navutihanṃsasahassaparivuto tattha gantvā gocaraṃ gahetvā haṃsakīlaṃ kīlītvā cittakūṭameva paccāgami. Khemako tesam gocaraṃ caritvā gatakāle gantvā tesam āgatabhāvaṃ rañño ārocesi. Rājā tuṭṭhacitto hutvā, “samma khemaka, ekaṃ vā dve vā haṃse gaṇhituṃ vāyama, mahantaṃ te yasaṃ dassāmī”ti vatvā paribbayaṃ datvā taṃ uyyojesi. So tattha gantvā cāṭipaṇjare nisīditvā haṃsānaṃ caraṇatṭhānaṃ vīmaṃsi. Bodhisattā nāma nilloluppacārino honti, tasmā mahāsatto otiṇṇatṭhānato paṭṭhāya sapadānaṃ sālīṃ khādanto agamāsi. Sesā ito cito ca khādantā vicariṃsu.

Atha luddaputto “ayaṃ haṃso nilloluppacārī, imaṃ bandhituṃ vaṭṭatī”ti cintetvā punadivase haṃsesu saraṃ anotiṇṇesuyeva cāṭipaṇjare nisinno taṃ ṭhānaṃ gantvā avidūre paṇjare attānaṃ paṭicchādetvā chiddena olokento acchi. Tasmaṃ khaṇe mahāsatto navutihanṃsasahassapurakkhato hiyyo otiṇṇatṭhāneyeva otaritvā odhiyaṃ nisīditvā sālīṃ khādanto pāyāsi. Nesādo paṇjarachiddena olokento tassa rūpasobhaggappattaṃ attabhāvaṃ disvā “ayaṃ haṃso sakaṭaṇābhippamāṇasarīro suvaṇṇavaṇṇo, tīhi rattarājīhi gīvāyaṃ parikkhitto, tisso rājiyo galena otaritvā urantarena gatā, tisso pacchābhāgena nibbijhitvā gatā, rattakambalasuttasikkāya ṭhapitakaṇṇanakkhandho viya atirocati, iminā etesaṃ raññā bhavitabbaṃ, imameva gaṇhissāmī”ti cintesi. Haṃsarājāpi bahuṃ gocaraṃ caritvā jalakīlaṃ kīlītvā haṃsagaṇaparivuto cittakūṭameva agamāsi. Iminā niyāmeneva pañca divase gocaraṃ gaṇhi. Chaṭṭhe divase khemako kāḷaassavālamayaṃ daḷhaṃ mahārajjuṃ vaṭṭitvā yaṭṭhiyā pāsāṃ katvā “sve haṃsarājā imasmiṃ okāse otarissatī”ti tathato ñatvā antoudake yaṭṭhipāsāṃ oḍḍi.

Punadivase haṃsarājā otaranto pādaṃ pāse pavesantoyeva otari. Athassa pāso pādaṃ ayapaṭṭakena kaḍḍhanto viya ābandhitvā gaṇhi. So “chindissāmi na”nti vegaṃ janetvā kaḍḍhitvā pātesi. Paṭhamavāre suvaṇṇavaṇṇaṃ cammaṃ chijji, dutiyavāre kambalavaṇṇaṃ maṃsaṃ chijji, tatiyavāre nhāru chijji, catutthavāre pana “pādā chijjeyyuṃ, rañño pana hīnaṅgatā nāma ananucchavikā”ti na vāyāmaṃ akāsi, balavavedanā ca pavattiṃsu. So cintesi - “sacāhaṃ baddharavaṃ ravissāmi, ñātakā me ñatrastā hutvā gocaraṃ aggahetvā chātajjhataṃ palāyantaṃ dubbalattā samudde patissantī”ti. So vedanaṃ adhivāsetvā pāsavase vattetvā sālīṃ khādanto viya hutvā tesam yāvadatthaṃ caritvā haṃsakīlaṃ kīlanakāle mahantena saddena baddharavaṃ ravi. Taṃ sutvā haṃsā maraṇabhayaatajjitā vaggavaggā cittakūṭābhimukhā purimanayeneva pakkamiṃsu.

Sumukhopi heṭṭhā vuttanayeneva cintetvā vicinitvā tīsupi koṭṭhāsesu mahāsattaṃ adisvā “addhā tassevedaṃ bhayaṃ uppanna”nti nivattitvā āgato mahāsattaṃ pāsena baddhaṃ lohitamakkhitaṃ dukkhāturaṃ paṇkapiṭṭhe nipannaṃ disvā “mā bhāyi, mahārāja, ahaṃ mama jīvitaṃ pariccajitvā tumhe mocessāmī”ti vadanto otaritvā mahāsattaṃ assāsento paṇkapiṭṭhe nisīdi. Mahāsatto

“navutihamsasahassesu maṃ chaḍḍetvā palāyantesu ayaṃ sumukho ekakova āgato, kiṃ nu kho luddaputtassa āgatakāle maṃ chaḍḍetvā palāyissati, udāhu no”ti vīmaṃsanavasena lohitaṃakkhito pāsayaṭṭhiyaṃ olambantoyeva tisso gāthā abhāsi -

89. “Ete haṃsā pakkamanti, vakkaṅgā bhayameritā;
Harittaca hemavaṇṇa, kāmaṃ sumukha pakkama.

90. “Ohāya maṃ ñātigaṇā, ekaṃ pāsavaṣaṃ gataṃ;
Anapekkhamānā gacchanti, kiṃ eko avahīyasi.

91. “Pateva patataṃ seṭṭha, natthi baddhe sahāyatā;
Mā anīghāya hāpesi, kāmaṃ sumukha pakkamā”ti.

89-91. Tattha bhayameritāti bhayena eritā bhayaṭṭitā bhayacalitā. Tatiyapade “harī”tipi “hema”ntipi suvaṇṇasseva nāmaṃ. So ca harittacatāya hemavaṇṇo, tena taṃ evaṃ ālapati. Sumukhāti sundaramukha. Anapekkhamānāti tava ñātakā maṃ anolokentā nirālayā hutvā. Patevāti uppatāhiyeva. Mā anīghāyāti ito gantvā pattabbāya nidukkhabhāvāya vīriyaṃ mā hāpesi.

Taṃ sutvā sumukho “ayaṃ haṃsarājā mama piyamittabhāvaṃ na jānāti, anuppiyabhāṇī mittoti maṃ sallakkheti, sinehabhāvamassa dassessāmī”ti cintetvā catasso gāthā abhāsi -

92. “Nāhaṃ dukkhaparetopi, dhataratṭha tuvaṃ jahe;
Jīvitaṃ maraṇaṃ vā me, tayā saddhiṃ bhavissati.

93. “Nāhaṃ dukkhaparetopi, dhataratṭha tuvaṃ jahe;
Na maṃ anariyaṣaṃyutte, kamme yojetumarahasi.

94. “Sakumāro sakhātyasmi, sacitte casmi te ṭhito;
Ñāto senāpatī tyāhaṃ, haṃsānaṃ pavaruttama.

95. “Kathaṃ ahaṃ vikattissaṃ, ñātimajjhe ito gato;
Taṃ hitvā patataṃ seṭṭha, kiṃ te vakkhāmito gato;
Idha pāṇaṃ cajissāmi, nānariyaṃ kattumussahe”ti.

92-95. Tattha nāhanti ahaṃ, mahārāja, kāyikacetasikena dukkhena phuṭṭhopi taṃ na jahāmi. Anariyaṣaṃyutteti mittadubbhīhi ahirikehi kattabbatāya anariyabhāvena saṃyutte. Kammeti taṃ jahitvā pakkamanakamme. Sakumāroti samānakumāro, ekadivaseneva paṭisandhiṃ gahetvā ekadivase aṇḍakosaṃ padāletvā ekato vaḍḍhitakumāroti attho. Sakhātyasmīti ahaṃ te dakkhiṇakkhisamo piyasahāyo. Sacitteti tava sake citte ahaṃ ṭhito tava vase vattāmi, tayi jīvante jīvāmi, na jīvante na jīvāmīti attho. “Saṃcitte”tipi pāṭho, tava citte ahaṃ saṇṭhito suṭṭhu ṭhitoti attho. Ñātoti sabbahaṃsānaṃ antare paññāto. Vikattissanti “kuhiṃ haṃsarājā”ti pucchito ahaṃ kinti kathessāmi. Kiṃ te vakkhāmīti te tava pavattiṃ pucchante haṃsagaṇe kiṃ vakkhāmi.

Evaṃ sumukhena catūhi gāthāhi sīhanāde nadite tassa guṇaṃ pakāsentō mahāsatto āha -

96. “Eso hi dhammo sumukha, yaṃ tvaṃ ariyapathe ṭhito;

Yo bhattāraṃ sakhāraṃ maṃ, na pariccattumussahe.

97. “Tañhi me pekkhamānassa, bhayaṃ na tveva jāyati;
Adhigacchasi tvaṃ mayhaṃ, evaṃbhūtassa jīvita”nti.

96-97. Tattha eso dhammoti esa porāṇakapaṇḍitānaṃ sabhāvo. Bhattāraṃ sakhāraṃ manti sāmikañca sahāyañca maṃ. Bhayanti cittutrāso mayhaṃ na jāyati, cittakūṭapabbate haṃsagaṇamajjhe t̥hito viya homi. Mayhanti mama jīvitaṃ tvaṃ labhāpessasi.

Evaṃ tesāṃ kathentānaññeva luddaputto sarapariyante t̥hito haṃse t̥hi khandhehi palāyante disvā “kiṃ nu kho”ti pāsatt̥hānaṃ olokento bodhisattaṃ pāsayaṭṭhiyaṃ olambantaṃ disvā sañjātasomanasso kacchaṃ daḷhaṃ bandhitvā muggaraṃ gahetvā kappuṭṭhānaggi viya avattharamāno paṇhiyā akkantakalale uparissena gantvā purato patante vegena upasaṅkami. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

98. “Iccevaṃ mantayantānaṃ, ariyānaṃ ariyavuttinaṃ;
Daṇḍamādāya nesādo, āpatī turito bhusaṃ.
99. “Tamāpatantaṃ disvāna, sumukho atibrūhayi;
Aṭṭhāsi purato rañño, haṃso vissāsayaṃ byathaṃ.
100. “Mā bhāyi patataṃ seṭṭha, na hi bhāyanti tādisā;
Ahaṃ yogaṃ payuñjissaṃ, yuttaṃ dhammūpasañhitaṃ;
Tena pariyāpadānena, khippaṃ pāsā pamokkhasi”ti.

98-100. Tattha ariyavuttinanti ariyācāre vattamānānaṃ. Bhusanti daḷhaṃ balavaṃ. Atibrūhayīti anantaragāthāya āgataṃ “mā bhāyī”ti vacanaṃ vadanto atibrūhesi mahāsaddaṃ nicchāresi. Aṭṭhāsīti sace nesādo rājānaṃ paharissati, ahaṃ pahāraṃ sampat̥icchissāmīti jīvitaṃ pariccajitvā purato aṭṭhāsi. Vissāsayaṃti vissāsento assāsento. Byathanti byathitaṃ bhītaṃ rājānaṃ “mā bhāyī”ti iminā vacanena vissāsento. Tādisāti tumhādisā ñāṇavīriyasampannā. Yoganti ñāṇavīriyayogaṃ. Yuttanti anucchavikaṃ. Dhammūpasañhitaṃti kārāṇanissitaṃ. Tena pariyāpadānenāti tena mayā payuttena yogena parisuddhena. Pamokkhasīti muccissasi.

Evaṃ sumukho mahāsattaṃ assāsetvā luddaputtassa santikaṃ gantvā madhuraṃ mānusiṃ vācaṃ nicchārento, “samma, tvaṃ konāmosi”ti pucchitvā “suvaṇṇavaṇṇahaṃsarāja, ahaṃ khemako nāmā”ti vutte, “samma khemaka, ‘tayā oḍḍitavālapāse yo vā so vā haṃso baddho’ti saññaṃ mā kari, navutiyā haṃsasahassānaṃ pavaro dhataratt̥hahaṃsarājā te pāse baddho, ñāṇasīlācārasampanno saṅgāhakaṃpakke t̥hito, na taṃ māretuṃ yutto, ahaṃ tava iminā kattabbakiccaṃ karissāmi, ayampi suvaṇṇavaṇṇo, ahampi tatheva, ahaṃ etassatthāya attano jīvitaṃ pariccajissāmi, sace tvaṃ etassa pattāni gaṇhitukāmosi, mama pattāni gaṇha, athopi cammamamaṃsanhāruat̥ṭhīnamaññātaraṃ gaṇhitukāmosi, mameva sarīrato gaṇha, atha naṃ kilāhaṃsaṃ kātukāmosi, maññeva kara, jīvantameva vikkiṇitvā sace dhaṇaṃ uppādetukāmosi, maṃ jīvantameva vikkiṇitvā dhaṇaṃ uppādehi, mā etaṃ ñāṇadiguṇasaṃyuttaṃ haṃsarājānaṃ avadhi, sace hi naṃ vadhissasi, nirayādīhi na muccissasi”ti taṃ nirayādibhayena santajjetvā attano madhurakathaṃ gaṇhāpetvā puna bodhisattassa santikaṃ gantvā taṃ assāsento aṭṭhāsi. Nesādo tassa kathaṃ sutvā “ayaṃ tiracchānagato samāno manussehipi

kātuṃ asakkuṇeyyaṃ evarūpaṃ mittadhammaṃ karoti, manussāpi evaṃ mittadhamme t̥hātuṃ na sakkonti, aho esa ñāṇasampanno madhurakatho dhammiko”ti sakalasārīraṃ pītisomanassaparipuṇṇaṃ katvā pahaṭṭhalomo daṇḍaṃ chaḍḍetvā sirasi añjaliṃ patit̥thapetvā sūriyaṃ namassanto viya sumukhassa guṇaṃ kittento aṭṭhāsī. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

101. “Tassa taṃ vacanaṃ sutvā, sumukhassa subhāsitaṃ;
Pahaṭṭhalomo nesādo, añjalissa paṇāmayi.
102. “Na me suttaṃ vā dit̥thaṃ vā, bhāsanto mānusiṃ dijo;
Ariyaṃ bruvāno vakkaṅgo, cājanta mānusiṃ giraṃ.
103. “Kiṃ nu tāyaṃ dijo hoti, mutto baddhaṃ upāsasi;
Ohāya sakuṇā yanti, kiṃ eko avahīyasī”ti.

101-103. Tattha añjalissa paṇāmayīti añjaliṃ assa upanāmayi, “na me”ti gāthāyassa thutiṃ karoti. Tattha mānusiṃti manussavācaṃ. Ariyanti sundaraṃ niddosaṃ. Cājantoti vissajjento. Idaṃ vuttaṃ hoti - samma, tvaṃ dijo samāno ajja mayā saddhiṃ mānusiṃ vācaṃ bhāsanto niddosaṃ bruvāno mānusiṃ giraṃ cājanta paccakkhato dit̥tho, ito pubbe pana idaṃ acchariyaṃ mayā neva suttaṃ na dit̥thanti. Kiṃ nu tāyanti yaṃ etaṃ tvaṃ upāsasi, kiṃ nu te ayaṃ hoti.

Evaṃ tuṭṭhacittena nesādena puṭṭho sumukho “ayaṃ muduko jāto, idānissa bhiyyosomattāya mudubhāvatthaṃ mama guṇaṃ dassesāmī”ti cintetvā āha -

104. “Rājā me so dijāmita, senāpaccassa kārayiṃ;
Tamāpade pariccataṃ, nussahe vihagādhipaṃ.
105. “Mahāgaṇāya bhattā me, mā eko byasanaṃ agā;
Tathā taṃ samma nesāda, bhattāyaṃ abhito rame”ti.

104-105. Tattha nussaheti na samatthomhi. Mahāgaṇāyāti mahato haṃsagaṇassa. Mā ekoti mādise sewake vijjamāne mā ekako byasanaṃ agā. Tathā tanti yathā ahaṃ vadāmi, tatheva taṃ. Sammāti vayassa. Bhattāyaṃ abhito rameti bhattā ayaṃ mama, ahamassa abhito rame santike ramāmi na ukkaṇṭhāmīti.

Nesādo taṃ tassa dhammanissitaṃ madhurakathaṃ sutvā somanassappatto pahaṭṭhalomo “sacāhaṃ etaṃ sīlādiguṇasaṃyuttaṃ haṃsarājānaṃ vadhissāmi, catūhi apāyehi na muccissāmi, rājā maṃ yadicchatī, taṃ karotu, ahametaṃ sumukhassa dāyaṃ katvā vissajjessāmī”ti cintetvā gāthamāha -

- 106.** “Ariyavattasi vakkaṅga, yo piṇḍamapacāyasi;
Cājāmi te taṃ bhattāraṃ, gacchathūbho yathāsukha”nti.

Tattha ariyavattasīti mittadhammarakkhaṇasaṅkhātena ācāraariyānaṃ vattena samannāgatosi. Piṇḍamapacāyasīti bhattu santikā laddhaṃ piṇḍaṃ senāpatit̥thānaṃ pūjesi. Gacchathūbhoti dvepi janā assumukhe ñātisaṅghe hāsayaṃānā yathāsukhaṃ gacchathāti.

Evaṃ vatvā nesādo muducittena mahāsattaṃ upasaṅkamitvā yaṭṭhiṃ onāmetvā paṅkapiṭṭhe nisīdāpetvā pāsayaṭṭhiyā mocetvā taṃ ukkhipitvā sarato nīharitvā taruṇadabbatīṇapiṭṭhe nisīdāpetvā pāde baddhapāsaṃ saṅikaṃ mocetvā mahāsatte

balavasinehaṃ paccupaṭṭhāpetvā mettacittena udakaṃ ādāya lohitaṃ dhovitvā punappunaṃ parimajji, athassa mettānubhāvena sirāya sirā, maṃsena maṃsaṃ, cammena cammaṃ ghaṭitaṃ, pādo pākatiko ahosi, itarena nibbiseso. Bodhisatto sukhappatto hutvā pakatibhāvena nisīdi. Sumukho attānaṃ nissāya rañño sukhitaḥbhāvaṃ disvā sañjātasomanasso cintesi - “iminā amhākaṃ mahāupakāro kato, amhehi etassa kato upakāro nāma natthi, sace esa rājarājamahāmattānaṃ atthāya amhe gaṇhi, tesam santikaṃ netvā bahuṃ dhanam labhissati, sace attano atthāya gaṇhi, amhe vikkhiṇitvā dhanam labhissateva, pucchissāmi tāva na’nti. Atha naṃ upakāraṃ kātukāmatāya pucchanto āha -

107. “Sace attappayogena, ohito haṃsapakkhinam;
Paṭiggaṇhāma te samma, etaṃ abhayadakkhiṇam.

108. “No ce attappayogena, ohito haṃsapakkhinam;
Anissaro muñcamamhe, theyyam kayirāsi luddakā’ti.

107-108. Tattha saceti, samma nesāda, sace tayā attano payogena attano atthāya haṃsānañceva sesapakkhīnañca pāso ohito. Anissaroti anissaro hutvā amhe muñcanto yenāsi āṇatto, tassasantakaṃ gaṇhanto theyyam kayirāsi.

Taṃ sutvā nesādo “nāhaṃ tumhe attano atthāya gaṇhiṃ, bārāṇasiraññā pana saṃyamena gaṇhāpitomhi”ti vatvā deviyā diṭṭhasupinakālato paṭṭhāya yāva raññā tesam āgatabhāvaṃ sutvā, “samma khemaka, ekaṃ vā dve vā haṃse gaṇhituṃ vāyama, mahantaṃ te yasaṃ dassāmi”ti vatvā paribbayaṃ datvā uyyojitabhāvo, tāva sabbaṃ pavattiṃ ārocesi. Taṃ sutvā sumukho “iminā nesādena attano jīvitam agaṇetvā amhe vissajjentena dukkaraṃ kataṃ, sace mayaṃ ito cittakūṭam gamissāma, neva dhataratṭharañño paññānubhāvo, na mayhaṃ mittadhammo pākaṭo bhavissati, na luddaputto mahantaṃ yasaṃ lacchati, na rājā pañcasu sīlesu paṭiṭṭhahissati, na deviyā manoratho matthakaṃ pāpuṇissati”ti cintetvā, “samma, evaṃ sante amhe vissajjetuṃ na labhasi, rañño no dassehi, so amhe yathāruciṃ karissati”ti imamatthaṃ pakāsento gāthamāha -

109. “Yassa tvaṃ bhatako rañño, kāmaṃ tasseva pāpaya;
Tattha saṃyamano rājā, yathābhiññaṃ karissati”ti.

Tattha tassevāti tasseva santikaṃ nehi. Tatthāti tasmim rājanivesane. Yathābhiññanti yathādhippāyaṃ yathāruciṃ.

Taṃ sutvā nesādo “mā vo bhaddante rājadassanaṃ ruccittha, rājāno nāma sappatibhayā, kīlāhaṃse vā vo kareyyuṃ māreyyuṃ vā”ti āha. Atha naṃ sumukho, “samma luddaka mā amhākaṃ cintayi, ahaṃ tādisassa kakkhaḷassa dhammakathāya maddavaṃ janesiṃ, rañño kiṃ na janessāmi, rājāno hi paṇḍitā subhāsitaḍḍabbhāsitaññu, khippaṃ no rañño santikaṃ nehi, nayanto ca mā bandhanena nayi, pupphapañjare pana nisīdāpetvā nehi, pupphapañjaraṃ karonto dhataratṭhassa mahantaṃ setapadumasañchannaṃ, mama khuddakaṃ rattapadumasañchannaṃ katvā dhataratṭhaṃ purato, mamaṃ pacchato nīcataraṃ katvā ādāya khippaṃ netvā rañño dassehi”ti āha. So tassa vacanaṃ sutvā “sumukho rājānaṃ disvā mama mahantaṃ yasaṃ dātukāmo bhavissati”ti sañjātasomanasso mudūhi latāhi pañjare katvā padumehi chādetvā vuttanayeneva te gahetvā agamāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

110. “Iccevaṃ vutto nesādo, hemavaṇṇe harittace;
Ubho hatthehi saṅgayha, pañjare ajjhavodahi.
111. “Te pañjaragate pakkhī, ubho bhassaravaṇṇine;
Sumukhaṃ dhataratṭhañca, luddo ādāya pakkamī”ti.

110-111. Tattha ajjhavodahīti odahi ṭhapesi. Bhassaravaṇṇineti pabhāsampannavaṇṇe.

Evaṃ luddassa te ādāya pakkamanakāle dhataratṭho pākahaṃsarājadhītaṃ attano bhariyaṃ saritvā sumukhaṃ āmantetvā kilesavasena vilapi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

112. “Harīyamāno dhataratṭho, sumukhaṃ etadabravi;
Bālhaṃ bhāyāmi sumukha, sāmāya lakkhaṇūruyā;
Asmākaṃ vadhamaññāya, athattānaṃ vadhissati.
113. “Pākahaṃsā ca sumukha, suhemā hemasuttacā;
Koñcī samuddatīreva, kapaṇā nūna rucchatī”ti.

112-113. Tattha bhāyāmīti maraṇato bhāyāmi. Sāmāyāti suvaṇṇavaṇṇāya. Lakkhaṇūruyāti lakkhaṇasampannaūruyā. Vacamaññāyāti vadhaṃ jānitvā “mama piyasāmiko mārīto”ti saññī hutvā. Vadhissatīti kiṃ me piyasāmike mate jīvitenaṭi marissati. Pākahaṃsāti pākahaṃsarājadhītā. Suhemāti evaṃnāmikā. Hemasuttacāti hemasadisasundaratacā. Rucchatīti yathā loṇisaṅkhātaṃ samuddaṃ otaritvā mate patimhi koñcī sakuṇikā kapaṇā rodāti, evaṃ nūna sā rodissatīti.

Taṃ sutvā sumukho “ayaṃ haṃsarājā aññe ovadituṃ yutto mātugāmaṃ nissāya kilesavasena vilapati, udakassa ādittakālo viya vatiyā uṭṭhāya kedārakhādanakālo viya ca jāto, yaṃnūnāhaṃ attano balena mātugāmassa dosaṃ pakāsetvā etaṃ saññāpeyya”nti cintetvā gāthamāha -

114. “Evaṃ mahanto lokassa, appameyyo mahāgaṇī;
Ekitthimanusoceyya, nayidaṃ paññavatāmiva.
115. “Vātova gandhamādeti, ubhayaṃ chekapāpakaṃ;
Bālo āmakapakkaṃva, lolo andhova āmisam.
116. “Avinicchayaññu atthesu, mandova paṭibhāsi maṃ;
Kiccākiccaṃ na jānāsi, sampatto kālariyāyaṃ.
117. “Aḍḍhummatto udīresi, yo seyyā maññasitthiyo;
Bahusādhāraṇā hetā, soṇḍānaṃva surāgharaṃ.
118. “Māyā cetā marīcī ca, sokā rogā cupaddavā;
Kharā ca bandhanā cetā, maccupāsā guhāsaya;
Tāsu yo vissase poso, so naresu narādhamo”ti.

114-118. Tattha mahantoti mahanto samāno. Lokassāti haṃsalokassa. Appameyyoti guṇehi pametuṃ asakkuṇeyyo. Mahāgaṇīti mahantena gaṇena samannāgato gaṇasatthā. Ekitthinti yaṃ evarūpo bhavaṃ ekaṃ itthiṃ anusoceyya, idaṃ

anusocanaṃ na paññavataṃ iva, tenāhaṃ ajja taṃ bāloti maññāmīti
adhippāyenevamaṃha.

Ādetīti gaṇhāti. Chekapāpakanti sundarāsundaraṃ. Āmakapakkati āmakañca
pakkañca. Loloti rasalolo. Idaṃ vuttaṃ hoti - mahārāja, yathā nāma vāto
padumasarādīni paharitvā sugandhampi saṅkāraṭṭhānādīni paharitvā
duggandhampīti ubhayaṃ chekapāpakaṃ gandhaṃ ādiyati, yathā ca bālo kumārako
ambajambūnaṃ heṭṭhā nisinno hatthaṃ pasāretvā patitapatitaṃ āmakampi
pakkampi phalaṃ gahetvā khādati, yathā ca rasalolo andho bhatte upanīte yaṃkiñci
samakkhikampi nimmakkhikampi āmiṣaṃ ādiyati, evaṃ itthiyo nāma kilesavasena
aḍḍhampi duggatampi kulīnampi akulīnampi abhirūpampi virūpampi gaṇhanti
bhajanti, tādisānaṃ pāpadhammānaṃ itthīnaṃ kiṃkāraṇā vippalapasi, mahārājāti.

Atthesūti kāraṇākāraṇesu. Mandoti andhabālo. Paṭibhāsi manti mama upaṭṭhāsi.
Kālapariyāyanti evarūpaṃ maraṇakālaṃ patto “imasmiṃ kāle idaṃ kattabbaṃ, idaṃ
nakattabbaṃ, idaṃ vattabbaṃ, idaṃ na vattabba”nti na jānāsi devāti.
Aḍḍhummatto aḍḍhummatto maññe hutvā. Udīresīti yathā suraṃ pivitvā
nātimatto puriso yaṃ vā taṃ vā palapati, evaṃ palapasīti attho. Seyyāti varā uttamā.

“Māyā cā”tiādīsu, deva, itthiyo nāmetā vañcanaṭṭhena māyā, agayhupagaṭṭhena
marīcī, sokādīnaṃ paccayattā sokā, rogā, anekappakārā upaddavā, kodhādīhi
thaddhabhāveneva kharā. Tā hi nissāya andubandhanādīhi bandhanato bandhanā
cetā, itthiyo nāma sarīraguhāsavāseneva maccu nāma etā, devāti. “Kāmahetu,
kāmanidānaṃ, kāmadhikaraṇaṃ, kāmaṇameva hetu rājāno coraṃ gahetvā”ti
suttenapesa attho dīpetabbo.

Tato dhataratṭho mātugāme paṭibaddhacittatāya “tvaṃ mātugāmassa guṇaṃ na
jānāsi, paṇḍitā eva etaṃ jānanti, na hetā garahitabbā”ti dīpento āha -

119. “Yaṃ vuddhehi upaññātaṃ, ko taṃ ninditumarahati;
Mahābhūtitthiyo nāma, lokasmiṃ udapajjisuṃ.
120. “Khiḍḍā paṇihitā tyāsu, rati tyāsu patiṭṭhitā;
Bījāni tyāsu rūhanti, yadidaṃ sattā pajāyare;
Tāsu ko nibbide poso, pāṇamāsajja pāṇibhi.
121. “Tvameva nañño sumukha, thīnaṃ atthesu yuñjasi;
Tassa tyajja bhaye jāte, bhīte na jāyate mati.
122. “Sabbo hi saṃsayāṃ patto, bhayaṃ bhīrū titikkhati;
Paṇḍitā ca mahantāno, atthe yuñjanti duyuyje.
123. “Etadatthāya rājāno, sūramicchanti mantinaṃ;
Paṭibāhati yaṃ sūro, āpadaṃ attapariyāyaṃ.
124. “Mā no ajja vikantiṃsu, rañño sūdā mahānase;
Tathā hi vaṇṇo pattānaṃ, phalaṃ veḷumva taṃ vadhi.
125. “Muttopi na icchi udḍetuṃ, sayāṃ bandhaṃ upāgami;
Sopajja saṃsayāṃ patto, atthaṃ gaṇhāhi mā mukha”nti.

119-125. Tattha yanti yaṃ mātugāmasaṅkhātāṃ vatthu paññāvuddhehi ñātāṃ, tesameva pākaṭāṃ, na bālānaṃ. Mahābhūtāti mahāguṇā mahānisamsā. Udapajjisunti paṭhamakappikakāle itthilingasseva paṭhamāṃ pātubhūtattā paṭhamāṃ nibbattāti attho. Tyāsūti sumukha tāsū itthīsu kāyavacīkhiḍḍā ca paṇihitā ohitā ṭhapitā, kāmaguṇarati ca patitṭhitā. Bījānīti buddhapaccekabuddhaariyasāvakacakkavattiādibījāni tāsū ruhanti. Yadidanti ye ete sabbe pi sattā. Pajāyareti sabbe tāsāññeva kucchimhi saṃvaddhāti dīpeti. Nibbideti nibbindeyya. Pāṇamāsajja pāṇibhīti attano pāṇehipi tāsāṃ pāṇaṃ āsādetvā attano jīvitaṃ cajantopi tā labhitvā ko nibbindeyyāti attho.

Naññoti na añño, sumukha, mayā cittakūṭatale haṃsagaṇamajjhe nisinnena taṃ adisvā “kaḥaṃ nu sumukho”ti vutte “esa mātugāmaṃ gahetvā kañcanaguhāyaṃ uttamaratiṃ anubhoti”ti vadanti, evaṃ tvameva thīnaṃ atthesu yuñjasi yuttapayutto hosi, na aññoti attho. Tassa tyajjāti tassa te ajja maraṇabhaye jāte iminā bhītena maraṇabhayena bhīto maññe, ayaṃ mātugāmassa dosadassane nipuṇā mati jāyateti adhippāyenevamāha.

Sabbo hīti yo hi koci. Saṃsayāṃ pattoti jīvitasāṃsayappatto. Bhīrūti bhīrū hutvāpi bhayaṃ adhivāseti. Mahantānoti ye pana paṇḍitā ca honti mahante ca ṭhāne ṭhitā mahantāno, te duiyuje atthe yuñjanti ghaṭenti vāyamanti, tasmā “mā bhāyi, dhīro hohi”ti taṃ ussāhento evamāha. Āpadanti sāmīno āgataṃ āpadaṃ esa sūro paṭibāhati, etadatthāya sūraṃ mantinaṃ icchanti. Attapariyāyanti attano parittāṇampi ca kātuṃ sakkotīti adhippāyo.

Vikantiṃsūti chindimṣu. Idaṃ vuttaṃ hoti - samma sumukha, tvaṃ mayā attano anantare ṭhāne ṭhapito, tasmā yathā ajja rañño sūdā amhe maṃsatthāya na vikantiṃsū, tathā karohi, tādiso hi amhākaṃ pattavaṇṇo. Taṃ vadhīti svāyaṃ vaṇṇo yathā nāma veḷuṃ nissāya jātaṃ phalaṃ veḷumeva vadhati, tathā mā taṃ vadhi, tañca mañca mā vadhīti adhippāyenevamāha.

Muttapīti yathāsukhaṃ cittakūṭapabbataṃ gacchāti evaṃ luddaputtena mayā saddhiṃ mutto vissajjito samānopi uḍḍituṃ na icchi. Sayanti rājānaṃ daṭṭhukāmo hutvā sayameva bandhaṃ upagatoti evamidaṃ amhākaṃ bhayaṃ taṃ nissāya āgataṃ. Sopajjāti sopi ajja jīvitasāṃsayāṃ patto. Atthaṃ gaṇhāhi mā mukhanti idāni amhākaṃ muñcanakāraṇaṃ gaṇha, yathā muccāma, tathā vāyama, “vātova gandhamādeti”tiādīni vadanto itthigarahatthāya mukhaṃ mā pasārayi.

Evaṃ mahāsatto mātugāmaṃ vaṇṇetvā sumukhaṃ appaṭibhāṇaṃ katvā tassa anattamanabhāvaṃ viditvā idāni naṃ paggaṇhanto gāthamāha -

126. “So taṃ yogaṃ payuñjassu, yuttaṃ dhammūpasamhitāṃ;
Tava pariyāpadānena, mama pāṇesanaṃ carā”ti.

Tattha soti, samma sumukha, so tvaṃ. Taṃ yoganti yaṃ pubbe “ahaṃ yogaṃ payuñjissaṃ, yuttaṃ dhammūpasamhita”nti avacāsi, taṃ idāni payuñjassu. Tava pariyāpadānenāti tava tena yogena parisuddhena. “Pariyodātenā”tipi pāṭho, parittāṇenāti attho, tayā katattā tava santakena parittāṇena mama jīvitaṃ pariyesanaṃ carāti adhippāyo.

Atha sumukho “ayaṃ ativiya maraṇabhayaabhīto mama ñāṇabalaṃ na jānāti, rājānaṃ disvā thokaṃ kathaṃ labhitvā jānissāmi, assāsessāmi tāva na”nti cintetvā gāthamāha -

- 127.** “Mā bhāyi patataṃ seṭṭha, na hi bhāyanti tādisā;
Ahaṃ yogaṃ payuñjissaṃ, yuttaṃ dhammūpasamhitam;
Mama pariyāpadānena, khippaṃ pāsā pamokkhasi”ti.

Tattha pāsāti dukkhapāsato.

Iti tesaṃ sakuṇabhāsāya kathentānaṃ luddaputto na kiñci aññāsi, kevalaṃ pana te kājēnādāya bārāṇasiṃ pāvisi. Acchariyabbhutaajātena añjalinā mahājanena anuggacchamāno so rājadvāraṃ patvā attano āgatabhāvaṃ rañño ārocāpesi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

- 128.** “So luddo haṃsakājena, rājadvāraṃ upāgami;
Paṭivedetha maṃ rañño, dhataratṭhāyamāgato”ti.

Tattha paṭivedetha manti khemako āgatoti evaṃ maṃ rañño nivedetha.
Dhataratṭhāyanti ayaṃ dhataratṭho āgatoti paṭivedetha.

Dovāriko gantvā paṭivedesi. Rājā sañjātasomanasso “khippaṃ āgacchatū”ti vatvā amaccagaṇaparivuto samussitasetacchatte rājapallaṅke nisinno khemakaṃ haṃsakājaṃ ādāya mahātalaṃ abhiruḷhaṃ disvā suvaṇṇavaṇṇe haṃse oloketvā “sampuṇṇo me manoratho”ti tassa kattabbakiccaṃ amacce āṇāpesi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

129. “Te disvā puññaṣaṅkāse, ubho lakkhaṇasammate;
Khalu saṃyamano rājā, amacce ajjhabhāsatha.

130. “Detha luddassa vatthāni, annaṃ pānaṅca bhojanaṃ;
Kāmaṅkaro hiraññaṣa, yāvanto esa icchatī”ti.

129-130. Tattha puññaṣaṅkāseti attano puññaṣadise. Lakkhaṇasammatteti seṭṭhasammate abhiññāte. Khalūti nipāto, tassa “te khalu disvā”ti purimapadena sambandho. “Dethā”tiādīni rājā pasannākāraṃ karonto āha. Tattha kāmaṅkaro hiraññaṣāti hiraññaṃ assa kāmakiriyā atthu. Yāvantoti yattakaṃ esa icchatī, tattakaṃ hiraññaṃassa dethāti attho.

Evaṃ pasannākāraṃ kāretvā pītisomanassāsamussahito “gacchatha naṃ alaṅkaritvā ānethā”ti āha. Atha naṃ amaccā rājanivesanā otāretvā kappitakesamassaṃ nhātānūlittaṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ katvā rañño dassetuṃ. Athassa rājā saṃvacchare sataṣaṇṇasutṭhānake dvādasa gāme ājaññayuttaṃ rathaṃ alaṅkatamahāgehañcāti mahantaṃ yasaṃ dāpesi. So mahantaṃ yasaṃ labhitvā attano kammaṃ pakāsetuṃ “na te, deva, mayā yo vā so vā haṃso ānīto, ayaṃ pana navutiyā haṃsasahassānaṃ rājā dhataratṭho nāma, ayaṃ senāpati sumukho nāmā”ti āha. Atha naṃ rājā “kathaṃ te, samma, ete gahitā”ti pucchi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

131. “Disvā luddaṃ pasannattaṃ, kāsirājā tadabravi;
Yadyāyaṃ samma khemaka, puṇṇā haṃsehi tiṭṭhati.

132. “Kathaṃ rucimajjhagataṃ, pāsahattho upāgami;
Okīṇaṃ ñātisaṅghehi, nimmajjhimaṃ kathaṃ gahī”ti.

131-132. Tattha pasannattanti pasannabhāvaṃ somanassappattaṃ. Yadyāyanti, samma khemaka, yadi ayaṃ amhākaṃ pokkharaṇī navutihaṃsasahashehi puṇṇā tiṭṭhati. Kathaṃ rucimajjhagatanti evaṃ sante tvaṃ tesaṃ rucīnaṃ piyadassanānaṃ haṃsānaṃ majjhagataṃ etaṃ ñātisaṅghehi okīṇaṃ. Nimmajjhimanti neva majjhimaṃ neva kaniṭṭhaṃ uttamaṃ haṃsarājānaṃ kathaṃ pāsahattho upāgami kathaṃ gaṇhīti.

So tassa kathento āha -

133. “Ajja me sattamā ratti, adanāni upāsato;
Padametassa anvesaṃ, appamatto ghaṭassito.
134. “Athassa padamaddakkiṃ, carato adanesanaṃ;
Tatthāhaṃ odahiṃ pāsaṃ, evaṃ taṃ dijamaggahi”nti.

133-134. Tattha adanānīti ādānāni, gocaraggahaṇaṭṭhānānīti attho, ayameva vā pāṭho. Upāsatotī upagacchantassa. Padanti gocarabhūmiyaṃ akkantapadaṃ. Ghaṭassitoti cāṭipañjare nissito hutvā. Athassāti atha chaṭṭhe divase etassa adanesanaṃ carantassa padaṃ addakkiṃ. Evaṃ tanti evaṃ taṃ dijaṃ aggahinti sabbhaṃ gahitopāyaṃ ācikkhi.

Taṃ sutvā rājā “ayaṃ dvāre tthatvā paṭivedentopi dhataratṭhassevāgamaṇaṃ paṭivedesi, idānipi etaṃ ekameva gaṇhinti vadati, kiṃ nu kho ettha kāraṇa”nti cintetvā gāthamāha -

- 135.** “Ludda dve ime sakuṇā, atha ekoti bhāsasi;
Cittaṃ nu te vipariyattaṃ, adu kiṃ nu jigīsasī”ti.

Tattha vipariyattanti vipallatthaṃ. Adu kiṃ nu jigīsasīti udāhu kiṃ nu cintesi, kiṃ itaraṃ gahetvā aññassa dātukāmo hutvā cintesīti pucchati.

Tato luddo “na me, deva, cittaṃ vipallatthaṃ, nāpi ahaṃ itaraṃ aññassa dātukāmo, apica kho pana mayā ohite pāse ekova baddho”ti āvi karonto āha -

136. “Yassa lohitakā tālā, tapanīyanibhā subhā;
Uraṃ saṃhacca tiṭṭhanti, so me bandhaṃ upāgami.
137. “Athāyaṃ bhassaro pakkhī, abaddho baddhamāturaṃ;
Ariyaṃ bruvāno aṭṭhāsī, cajanto mānusiṃ gira”nti.

136-137. Tattha lohitakāti rattavaṇṇā. Lātāti rājiyo. Uraṃ saṃhaccāti uraṃ āhacca. Idaṃ vuttaṃ hoti - mahārāja, yassetā rattasuvaṇṇasappaṭibhāgā tisso lohitakā rājiyo gīvaṃ parikkhipitvā uraṃ āhacca tiṭṭhanti, so ekova mama pāse bandhaṃ upāgatoti. Bhassaroti parisuddho pabhāsampanno. Āturanti gilānaṃ dukkhiṭaṃ aṭṭhāsīti.

Atha dhataratṭhassa baddhabhāvaṃ ñatvā nivattitvā etaṃ samassāsetvā mamāgamanakāle ca paccuggamaṇaṃ katvā ākāseyeva mayā saddhiṃ madhurapaṭisanthāraṃ katvā manussabhāsāya dhataratṭhassa guṇaṃ kathento aṭṭhāsī, mama hadayaṃ mudukaṃ katvā puna etasseva purato aṭṭhāsī. Athāhaṃ,

deva, sumukhassa subhāsitaṃ sutvā pasannacitto dhataratṭhaṃ vissajjesiṃ, iti dhataratṭhassa pāsato makkho, ime haṃse ādāya mama idhāgamanañca sumukheneva katanti. Evaṃ so sumukhassa guṇakathaṃ kathesi. Taṃ sutvā rājā sumukhassa dhammakathaṃ sotukāmo ahosi. Luddaputtassa sakkāraṃ karontasseva sūriyo atthaṅgato, dīpā pajjalitā, bahū khattiyādayo sannipatitā, khemā devīpi vividhanāṭakaparivārā rañño dakkhiṇapasse nisīdi. Tasmiṃ khaṇe rājā sumukhaṃ kathāpetukāmo gāthamāha -

138. “Atha kiṃ dāni sumukha, hanuṃ saṃhacca tiṭṭhasi;
Adu me parisāṃ patto, bhayā bhīto na bhāsasī”ti.

Tattha hanuṃ saṃhaccāti madhurakatho kira tvāṃ, atha kasmā idāni mukhaṃ pidhāya tiṭṭhasi. Adūti kacci. Bhayā bhītoti parisasārajjabhayena bhīto hutvā.

Taṃ sutvā sumukho abhītabhāvaṃ dassento gāthamāha -

139. “Nāhaṃ kāsipati bhīto, oḡayha parisāṃ tava;
Nāhaṃ bhayā na bhāsissaṃ, vākyaṃ atthasmiṃ tādise”ti.

Tattha tādiseṭi apica kho pana tathārūpe atthe uppanne vākyaṃ bhāsissāmīti vacanokāsaṃ olokento nisinnomhīti attho.

Taṃ sutvā rājā tassa kathaṃ vaḍḍhetukāmatāya parihāsaṃ karonto āha -

140. “Na te abhisaraṃ passe, na rathe napi pattike;
Nāssa cammaṃva kīṭaṃ vā, vammite ca dhanuggahe.

141. “Na hiraññaṃ suvaṇṇaṃ vā, nagaraṃ vā sumāpitaṃ;
Okīṇṇaparikhaṃ duggaṃ, daḷhamatṭālakoṭṭhakaṃ;
Yattha pavitṭho sumukha, bhāyitabbaṃ na bhāyasī”ti.

140-141. Tattha abhisaranti rakkhaṇatthāya parivāretvā ṭhitaṃ āvudhahatthaṃ parisāṃ te na passāmi. Nāssāti ettha assāti nipātamattaṃ. Cammanti saraparittāṇacammaṃ. Kīṭanti kīṭaṃ cāṭikapālādi vuccati. Cāṭikapālahatthāpi te santike natthīti dīpeti. Vammiteti cammasannaddhe. Na hiraññanti yaṃ nissāya na bhāyasi, taṃ hiraññampi te na passāmi.

Evaṃ rañña “kiṃ te abhāyanakāraṇa”nti vutte taṃ kathento āha -

142. “Na me abhisarenattho, nagarena dhanena vā;
Apathena pathaṃ yāma, antalikkhecarā mayaṃ.

143. “Sutā ca paṇḍitā tyamhā, nipuṇā catthacintakā;
Bhāsematthavatiṃ vācaṃ, sacce cassa patiṭṭhito.

144. “Kiñca tuyhaṃ asaccassa, anariyassa karissati;
Musāvādisa luddassa, bhaṇitampi subhāsita”nti.

142-144. Tattha abhisarenāti ārakkhaparivārena. Atthoti etena mama kiccaṃ natthi. Kasmā? Yasmā apathena tumhādisānaṃ amaggena pathaṃ māpetvā yāma, ākāsacārino mayanti. Paṇḍitā tyamhāti paṇḍitāti tayā sutāmhā, teneva kāraṇena amhākaṃ santikā dhammaṃ sotukāmo kira no gāhāpesi. Sacce cassāti sace pana

tvaṃ sacce patiṭṭhito assa, atthavatiṃ kāraṇanissitaṃ vācaṃ bhāseyyāma.
Asaccassāti vacīsaccarahitassa tava subhāsitaṃ muṇḍassa dantasūci viya kiṃ
karissati.

Taṃ sutvā rājā “kasmā maṃ musāvādī anariyoti vadasi, kiṃ mayā kata”nti āha. Atha
naṃ sumukho “tena hi, mahārāja, suṇāhī”ti vatvā āha -

145. “Taṃ brāhmaṇānaṃ vacanā, imaṃ khemamakārayi;
Abhayañca tayā ghuṭṭhaṃ, imāyo dasadhā disā.
146. “Ogayha te pokkharāṇiṃ, vipprasannodakaṃ suciṃ;
Pahūtaṃ cādanaṃ tattha, ahiṃsā cettha pakkhinaṃ.
147. “Idaṃ sutvāna nigghosaṃ, āgatamha tavantike;
Te te baddhasma pāsena, etaṃ te bhāsitaṃ musā.
148. “Musāvādaṃ purakkhatvā, icchālobhañca pāpakaṃ;
Ubhosandhimatikkamma, asātaṃ upapajjati”ti.

145-148. Tattha tanti tvaṃ. Khemanti evaṃnāmikaṃ pokkharāṇiṃ. Ghuṭṭhanti
catūsu kaṇṇesu ṭhatvā ghoṣāpitaṃ. Dasadhāti imāsu dasadhā ṭhitāsu disāsu tayā
abhayaṃ ghuṭṭhaṃ. Ogayhāti ogāhetvā āgatānaṃ santikā. Pahūtaṃ cādananti
pahūtañca padumapupphasāliādikaṃ adanaṃ. Idaṃ sutvānāti tesaṃ taṃ
pokkharāṇiṃ ogāhetvā āgatānaṃ santikā idaṃ abhayaṃ sutvā tavantike tava samīpe
tayā kārītapokkharāṇiṃ āgatāmhāti attho. Te teti te mayaṃ tava pāsena baddhā.
Purakkhatvāti purato katvā. Icchālobhanti icchāsaṅkhātāṃ pāpakaṃ lobhaṃ.
Ubhosandhinti ubhayaṃ devaloke ca manussaloke ca paṭisandhiṃ ime pāpadhamme
purato katvā caranto puggalo sugatipaṭisandhiṃ atikkamitvā asātaṃ nirayaṃ
upapajjati.

Evaṃ parisamajjheyeva rājānaṃ lajjāpesi. Atha naṃ rājā “nāhaṃ, sumukha, tumhe
māretvā maṃsaṃ khāditukāmo gaṇhāpesiṃ, paṇḍitabhāvaṃ pana vo sutvā
subhāsitaṃ sotukāmo gaṇhāpesi”nti pakāsento āha -

149. “Nāparajjhāma sumukha, napi lobhāva maggahiṃ;
Sutā ca paṇḍitātyattha, nipuṇā atthacintakā.
150. “Appavatthavatiṃ vācaṃ, byāhareyyuṃ idhāgatā;
Tathā taṃ samma nesādo, vutto sumukha maggahī”ti.

149-150. Tattha nāparajjhāmāti mārento aparajjhati nāma, mayaṃ na mārema.
Lobhāva maggahinti maṃsaṃ khāditukāmo hutvā lobhāva tumhe nāhaṃ aggahiṃ.
Paṇḍitātyatthāti paṇḍitāti sutā attha. Atthacintakāti paṭicchannānaṃ atthānaṃ
cintakā. Atthavatinti kāraṇanissitaṃ. Tathāti tena kāraṇena. Vuttoti mayā vutto
hutvā. Sumukha, maggahīti, sumukhāti ālapati, ma-kāro padasandhikaro. Aggahīti
dhammaṃ desetum tumhe gaṇhi.

Taṃ sutvā sumukho “subhāsitaṃ sotukāmena ayuttaṃ te kataṃ, mahārājā”ti vatvā
āha -

151. “Neva bhītā kāsipati, upanītasmiṃ jīvite;
Bhāsematthavatiṃ vācaṃ, sampattā kālapiyāyaṃ.

152. “Yo migena migam hanti, pakkhim vā pana pakkhinā;
Sutena vā sutam kiṇyā, kim anariyataram tato.
153. “Yo cāriyarudam bhāse, anariyadhammavassito;
Ubho so dhamṣate lokā, idha ceva parattha ca.
154. “Na majjetha yasam patto, na byādhe pattasamsayam;
Vāyametheva kiccesu, samvare vivarāni ca.
155. “Ye vuddhā abbatikkantā, sampattā kālapariyāyam;
Idha dhammam caritvāna, evamte tidivam gatā.
156. “Idam sutvā kāsipati, dhammamattani pālaya;
Dhataratthāñca muñcāhi, hamṣānam pavaruttama”nti.

151-156. Tattha upanītasminti maraṇasantikam upanīte. Kālapariyāyanti maraṇakālavāram sampattā samānā na bhāssāma. Na hi dhammakathikam bandhitvā maraṇabhayena tajjetvā dhammam suṇanti, ayuttam te katanti. Migenāti sutthu sikkhāpitenā dīpakamigena. Hantīti hanati. Pakkhināti dīpakapakkhinā. Sutenāti khemam nibbhayanti vissutena dīpakamigapakkhisadisena padumasarena. Sutanti “paṇḍito citrakathī”ti evam sutam dhammakathikam. Kiṇyāti “dhammam sossāmī”ti pāsabandhanena yo kiṇeyya himseyya bādheyya. Tatoti tesam kiriyato uttari aññaṃ anariyataram nāma kimatthi.

Ariyarudanti mukhena ariyavacanam sundaravacanam bhāsati. Anariyadhammavassitoti kammena anariyadhammam avassito. Ubhoti deva lokā ca manussalokā cāti ubhayamhā. Idha cevāti idha uppannopi parattha uppannopi evarūpo dvīhi sugatilohehi dhamṣitvā nirayameva upapajjati. Pattasamsayanti jīvitasamsayamāpannampi dukkham patvā na kilameyya. Samvare vivarāni cāti attano chiddāni dvārāni samvareyya pidaheyya. Vuddhāti guṇavuddhā paṇḍitā. Abbatikkantāti imam manussalokam atikkantā. Kālapariyāyanti maraṇakālapariyāyam pattā hutvā. Evamtetī evam ete. Idanti idam mayā vuttam atthanissitam vacanam. Dhammanti paveniyadhammampi sucaritadhammampi.

Tam sutvā rājā āha -

157. “Āharantudakam pajjam, āsanañca mahāraham;
Pañjarato pamokkhāmi, dhatarattham yasassinam.
158. “Tañca senāpatim dhīram, nipuṇam atthacintakam;
Yo sukhe sukhito rañño, dukkhite hoti dukkhito.
159. “Ediso kho arahati, piṇḍamasnātu bhattuno;
Yathāyam sumukho rañño, paṇasādhāraṇo sakhā”ti.

157-159. Tattha udakanti pādadhovanam. Pajjanti pādabbhañjanam. Sukheti sukhamhi sati.

Rañño vacanam sutvā tesam āsanāni āharitvā tattha nisinnānam gandhodakena pāde dhovitvā satapākena telenā abbhañjimsu. Tamattham pakāsento satthā āha -

160. “Pīṭhañca sabbasovaṇṇam, atthapādam manoramam;

Maṭṭhaṃ kāsikamatthannaṃ, dhataratṭho upāvisi.

161. “Kocchañca sabbasovaṇṇaṃ, veyyagghaparisibbitaṃ;
Sumukho ajjhupāvekkhi, dhataratṭhassanantarā.

162. “Tesaṃ kañcanapattahi, puthū ādāya kāsīyo;
Haṃsānaṃ abhihāresu, aggarañño pavāsita”nti.

160-162. Tattha maṭṭhanti karaṇapariniṭṭhitaṃ. Kāsikamatthannanti kāsikavatthena atthataṃ. Kocchanti majjhe saṃkhittaṃ. Veyyagghaparisibbitanti byagghacammaṃ parisibbitaṃ maṅgaladivase aggamahesiyā nisinnapīṭhaṃ. Kañcanapattehiṭi suvaṇṇabhājanehi. Puthūti bahū janā. Kāsīyoti kāsiraṭṭhavāsino. Abhihāresunti upanāmesuṃ. Aggarañño pavāsitanti aṭṭhasatapalasuvaṇṇapātīparikkhittaṃ haṃsarañño paṇṇākāratthāya kāsiraññā pesitaṃ nānaggarasabhojanaṃ.

Evam upanīte pana tasmim kāsirājā tesaṃ sampaggahatthaṃ sayam suvaṇṇapātīm gahetvā upanāmesi. Te tato madhulāje khāditvā madhurodakañca pivimsu. Atha mahāsatto rañño abhihārañca pasādañca disvā paṭisanthāramakāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

163. “Disvā abhihaṭaṃ aggaṃ, kāsirājena pesitaṃ;
Kusalo khattadhammānaṃ, tato pucchi anantarā.

164. “Kaccinnu bhoto kusalaṃ, kacci bhoto anāmayaṃ;
Kacci raṭṭhamidaṃ phītaṃ, dhammena manusāsasi.

165. “Kusalañceva me haṃsa, atho haṃsa anāmayaṃ;
Atho raṭṭhamidaṃ phītaṃ, dhammena manusāsahaṃ.

166. “Kacci bhoto amaccesu, doso koci na vijjati;
Kacci ca te tavatthesu, nāvakaṅkhanti jīvitaṃ.

167. “Athopi me amaccesu, doso koci na vijjati;
Athopi te mamatthesu, nāvakaṅkhanti jīvitaṃ.

168. “Kacci te sādisī bhariyā, assavā piyabhāṇinī;
Puttarūpayasūpetā, tava chandavasānugā.

169. “Atho me sādisī bhariyā, assavā piyabhāṇinī;
Puttarūpayasūpetā, mama chandavasānugā.

170. “Kacci raṭṭhaṃ anuppīlaṃ, akutociupaddavaṃ;
Asāhasena dhammena, samena manusāsasi.

171. “Atho raṭṭhaṃ anuppīlaṃ, akutociupaddavaṃ;
Asāhasena dhammena, samena manusāsahaṃ.

172. “Kacci santo apacitā, asanto parivajjitā;
No ce dhammaṃ niraṃkatvā, adhammamānūvattasi.

173. “Santo ca me apacitā, asanto parivajjitā;
Dhammamevānuvattāmi, adhammo me niraṃkato.
174. “Kacci nānāgataṃ dīghaṃ, samavekkhasi khattiya;
Kaccimatto madanīye, paralokaṃ na santasi.
175. “Nāhaṃ anāgataṃ dīghaṃ, samavekkhāmi pakkhima;
Ṭhito dasasu dhammesu, paralokaṃ na santase.
176. “Dānaṃ sīlaṃ pariccāgaṃ, ajjavaṃ maddavaṃ tapaṃ;
Akkodhaṃ avihimsaṇca, khantiṇca avirodhanam.
177. “Iccete kusale dhamme, ṭhite passāmi attani;
Tato me jāyate pīti, sāmanassaṇcanappakaṃ.
178. “Sumukho ca acintetvā, visajji pharusam giram;
Bhāvadosamanaññāya, asmākāyaṃ vihaṅgamo.
179. “So kuddho pharusam vācam, nicchāresi ayoniso;
Yānasmesu na vijjanti, nayidaṃ pañṇavatāmivā”ti.

163-179. Tattha disvāti taṃ bahuṃ aggapānabhojanaṃ disvā. Pesitanti āharāpetvā upanītaṃ. Khattadhammānanti paṭhamakāraṇesu paṭisanthāradhammānaṃ. Tato pucchi anantarāti tasmim kāle “kacci nu, bhoto”ti anupaṭipāṭiyā pucchi. Tā panetā cha gāthā heṭṭhā vuttatthāyeva. Anuppiṇanti kacci raṭṭhavāsino yante ucchuṃ viya na pīlesīti pucchati. Akutociupaddavanti kutoci anupaddavaṃ. Dhammena samena manusāsasīti kacci tava raṭṭhaṃ dhammena samena anusāsasi. Santoti sīlādiguṇasaṃyuttā sappurisā. Niraṃkatvāti chaḍḍetvā. Nānāgataṃ dīghanti anāgataṃ attano jīvitapavattiṃ “kacci dīgha”nti na samavekkhasi, āyusaṅkhārānaṃ parittabhāvaṃ jānāsīti pucchati. Madanīyeti madārahe rūpādiārammaṇe. Na santasīti na bhāyasi. Idaṃ vuttaṃ hoti - kacci rūpādīsu kāmaguṇesu amatto appamatto hutvā dānādīnaṃ kusālānaṃ katattā paralokaṃ na bhāyasīti.

Dasasūti dasasu rājadhammesu. Dānādīsu dasavatthukā cetanā dānaṃ, pañcasīladasasīlāni sīlaṃ, deyyadhammacāgo pariccāgo, ujubhāvo ajjavaṃ, mudubhāvo maddavaṃ, uposathakammaṃ tapo, mettāpubbabhāgo akkodho, karuṇāpubbabhāgo avihimsā, adhivāsanaṃ khanti, avirodho avirodhanam. Acintetvāti mama imaṃ guṇasampattiṃ acintetvā. Bhāvadosanti cittadosaṃ. Anaññāyāti ajānitvā. Asmākañhi cittadoso nāma natthi, yamesa jāneyya, taṃ ajānitvāva pharusam kakkhaḷaṃ giram vissajjesi. Ayonisoti anupāyena. Yānasmesūti yāni vajjāni amhesu na vijjanti, tāni vadati. Nayidanti tasmāssa idaṃ vacanaṃ pañṇavataṃ iva na hoti, tenesa mama na paṇḍito viya upaṭṭhāti.

Taṃ sutvā sumukho “mayā guṇasampannova rājā apasādito, so me kuddho, khamāpessāmi na”nti cintetvā āha -

180. “Atthi me taṃ atisāraṃ, vegena manujādhipa;
Dhataratṭhe ca baddhasmim, dukkhaṃ me vipulaṃ ahu.
181. “Tvaṃ no pitāva puttānaṃ, bhūtānaṃ dharaṇīriya;
Asmākaṃ adhipannānaṃ, khamassu rājakuñjarā”ti.

180-181. Tattha atisāranti pakkhalitaṃ. Vegenāti ahaṃ etaṃ kathaṃ kathento vegena sahasā kathesiṃ. Dukkhaṃ cetasiṃ dukkhaṃ mama vipulaṃ ahosi, tasmā kodhavasena yaṃ mayā vuttaṃ, taṃ me khamatha, mahārājāti. Puttānanti tvaṃ amhākaṃ puttānaṃ pitā viya. Dharaṇīrivāti paṇabhūtānaṃ patitṭhā pathavī viya tvaṃ amhākaṃ avassayo. Adhipannānanti dosena aparādhena ajjhotthaṭṭānaṃ khamassūti idaṃ so āsanā oruyha pakkhehi añjaliṃ katvā āha.

Atha naṃ rājā āliṅgitvā ādāya suvaṇṇapīṭhe nisīdāpetvā accayadesanaṃ paṭiggahaṇanto āha -

182. “Etaṃ te anumodāma, yaṃ bhāvaṃ na nigūhasi;
Khilaṃ pabhidasi pakkhi, ujukosi vihaṅgamā”ti.

Tattha anumodāmāti etaṃ te dosaṃ khamāma. Yanti yasmā tvaṃ attano cittapaṭicchannabhāvaṃ na nigūhasi. Khilanti cittakhilaṃ cittakhāṇukaṃ.

Idaṃ pana vatvā rājā mahāsattassa dhammakathāya sumukhassa ca ujubhāve pasīditvā “pasannena nāma pasannākāro kātabbo”ti ubhinnampi tesāṃ attano rajjasiriṃ niyyādentā āha -

183. “Yaṃ kiñci ratanaṃ atthi, kāsirājanivesane;
Rajataṃ jātārūpaṇca, muttā veḷuriyā bahū.

184. “Maṇayo saṅkhamuttā ca, vatthakaṃ haricandanaṃ;
Ajināṃ dantabhaṇḍaṇca, lohaṃ kālāyasaṃ bahum;
Etaṃ dadāmi vo vittaṃ, issaraṃ vissajāmi vo”ti.

183-184. Tattha muttāti viddhāviddhamuttā. Maṇayoti maṇibhaṇḍakāni. Saṅkhamuttā cāti dakkhiṇāvaṭṭasaṅkharatanaṇca āmalakavaṭṭamuttaratanaṇca. Vatthakanti sukhumaṃ kāsikavatthāni. Ajinanti ajinamigacammaṃ. Lohaṃ kālāyasanti tambaloḥaṇca kālaloḥaṇca. Issaranti kaṇṇaṇamālena setacchattena saddhiṃ dvādasayojanike bārāṇasinagare rajjaṃ.

Evaṇca pana vatvā ubho pi te setacchattena pūjetvā rajjaṃ paṭicchāpesi. Atha mahāsatto raññaṃ saddhiṃ sallapanto āha -

185. “Addhā apacitā tyamhā, sakkatā ca rathesabha;
Dhammesu vattamānānaṃ, tvaṃ no ācariyo bhava.

186. “Ācariya manuññātā, tayā anumatā mayaṃ;
Taṃ padakkhiṇato katvā, ñātiṃ passemurindamā”ti.

185-186. Tattha dhammesūti kusalakamma pathadhammesu. Ācariyoti tvaṃ amhehi byattataro, tasmā no ācariyo hoti, apica dasannaṃ rājadhammānaṃ kathitattā sumukhassa dosaṃ dassetvā accayapaṭiggahaṇassa katattāpi tvaṃ amhākaṃ ācariyova, tasmā idānapi no ācārasikkhāpanena ācariyo bhavāti āha. Passemurindamāti passemu arindama.

So tesāṃ gamanaṃ anujāni, bodhisattassapi dhammaṃ kathentasseva aruṇaṃ utṭhahi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

187. “Sabbarattiṃ cintayitvā, mantayitvā yathākathaṃ;

Kāsirājā anuññāsi, haṃsānaṃ pavaruttama”nti.

Tattha yathākathanti yaṃkiñci atthaṃ tehi saddhiṃ cintetabbaṃ mantetabbañca, sabbam taṃ cintetvā ca mantetvā cāti attho. Anuññāsīti gacchathāti anuññāsi.

Evaṃ tena anuññāto bodhisatto rājānaṃ “appamatto dhammena rajjaṃ kārehī”ti ovaditvā pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpesi. Rājā tesam kañcanabhājanehi madhulājañca madhurodakañca upanāmetvā niṭṭhitāhārakicce gandhamālādīhi pūjetvā bodhisattam suvaṇṇacaṅkoṭakena sayaṃ ukkhipi, khemā devī sumukhaṃ ukkhipi. Atha ne sīhapañjaraṃ ugghāṭetvā sūriyuggamanavelāya “gacchatha sāmīno”ti vissajjesuṃ. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

188. “Tato ratyā vivasāne, sūriyuggamanaṃ pati;
Pekkhato kāsirājassa, bhavanā te vigāhisu”nti.

Tattha vigāhisunti ākāsam pakkhandiṃsu.

Tesu mahāsatto suvaṇṇacaṅkoṭakato uppatitvā ākāse ṭhatvā “mā cindayi, mahārāja, appamatto amhākaṃ ovāde vatteyyāsī”ti rājānaṃ samassāsetvā sumukhaṃ ādāya cittakūṭameva gato. Tānipi kho navuti haṃsasahassāni kañcanaguhaṭṭo nikkhamitvā pabbatatale nisinnāni te āgacchante disvā paccuggantvā parivāresuṃ. Te ñātigaṇaparivutā cittakūṭatalaṃ pavisiṃsu. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

189. “Te aroge anuppatte, disvāna parame dije;
Kekāti makaruṃ haṃsā, puthusaddo ajāyatha.

190. “Te paṭitā pamuttena, bhattunā bhattugāravā;
Samantā parikiriṃsu, aṇḍajā laddhapaccayā”ti.

189-190. Evaṃ parivāretvā ca pana te haṃsā “kathaṃ muttosi, mahārāja”ti pucchiṃsu. Mahāsatto sumukhaṃ nissāya muttabhāvaṃ saṃyamarājaluddaputtehi katakammañca kathesi. Taṃ sutvā tuṭṭhā haṃsagaṇā “sumukho senāpati ca rājā ca luddaputto ca sukhitaṃ niddukkhā ciraṃ jīvantū”ti āhaṃsu. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

191. “Evaṃ mittavataṃ atthā, sabbe honti padakkhiṇā;
Haṃsā yathā dhataratṭhā, ñātisaṅghamupāgamu”nti.

Taṃ cūḷahaṃsajātake vuttatthameva.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi ānando mamatthāya attano jīvitam pariccajī”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā luddaputto channo ahosi, khemā devī, khemā bhikkhunī, rājā sāriputto, sumukho ānando, sesaparisā buddhaparisā, dhataratṭhahaṃsarājā pana ahameva ahosi”nti.

Mahāhaṃsajātakavaṇṇanā dutiyā.

535. Sudhābhojanajātakavaṇṇanā

Neva kiṇāmi napi vikkiṇāmīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ dānājjhāsayaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira sāvatthiyaṃ eko kulaputto hutvā satthu dhammakathaṃ sutvā pasannacitto pabbajitvā sīlesu paripūrakārī dhutaṅgaguṇasamannāgato sabrahmacārīsu pavattamettacitto divasassa tikkhattum

buddhadhammasaṅghupaṭṭhāne appamatto ācārasampanno dānājñāsāyo ahoṣi. Sāraṇīyadhammapūrakko attanā laddhaṃ paṭiggāhakesu vijjamānesu chinnabhatto hutvāpi detiyeva, tasmā tassa dānājñāsāyadānābhiratabhāvo bhikkhusaṅghe pākaṭo ahoṣi. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum, “āvuso, asuko nāma bhikkhu dānājñāsāyo dānābhirato attanā laddhaṃ pasatamattapānīyampi lobhaṃ chinditvā sabrahmacārīnaṃ deti, bodhisattassevassa ajñāsāyo”ti. Satthā taṃ kathaṃ dibbāya sotadhātuyā sutvā gandhakuṭito nikkhamitvā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “ayaṃ, bhikkhave, bhikkhu pubbe adānasīlo maccharī tiṇaggena telabindumpi adātā ahoṣi, atha naṃ ahaṃ dametvā nibbisevanam katvā dānaphalaṃ vaṇṇetvā dāne paṭiṭṭhāpesiṃ, so ‘pasatamattam udakampi labhitvā adatvā na pivissāmī”ti mama santike varaṃ aggaheṣi, tassa phalena dānājñāsāyo dānābhirato jāto”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente eko gahapati aḍḍho ahoṣi asītikoṭivibhavo. Athassa rājā seṭṭhiṭṭhānaṃ adāsi. So rājapūjito nāgarajānapadapūjito hutvā ekadivasam attano sampattiṃ oloketvā cintesi - “ayaṃ yaso mayā atītabhave neva niddāyanta, na kāyaduccaritādīni karontena laddho, sucaritāni pana pūretvā laddho, anāgatepi mayā mama paṭiṭṭhaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti. So rañño santikaṃ gantvā “deva, mama ghare asītikoṭidhanaṃ atthi, taṃ gaṇhāhī”ti vatvā “na mayhaṃ tava dhanenattho, bahuṃ me dhanam, itopi yadicchasi, taṃ gaṇhāhī”ti vutte “kiṃ nu, deva, mama dhanam dātuṃ labhāmī”ti āha. Atha rañña “yathāruci karohī”ti vutte catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāre cāti cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ chasatasahassapariccāgaṃ karonto mahādānaṃ pavattesi. So yāvajīvaṃ dānaṃ datvā “imaṃ mama dānavamṣaṃ mā upacchindathā”ti putte anusāsivā jīvitapariyosāne sakko hutvā nibbatti. Puttopissa tatheva dānaṃ datvā cando hutvā nibbatti, tassa putto sūriyo hutvā nibbatti, tassa putto mātali hutvā nibbatti, tassa putto pañcasikho hutvā nibbatti, tassa pana putto chaṭṭho seṭṭhiṭṭhānaṃ laddhā macchariyakosiyo nāma ahoṣi asītikoṭivibhavoyeva. So “mama pitupitāmahā bālā ahesum, dukkhena sambhataṃ dhanam chaḍḍesum, ahaṃ pana dhanam rakkhissāmi, kassaci kiñci na dassāmī”ti cintetvā dānasālā viddhamsetvā agginā jhāpetvā thaddhammaccharī ahoṣi.

Athassa gehadvāre yācakā sannipatitvā bāhā paggayha, “mahāseṭṭhi, mā attano pitupitāmahānaṃ dānavamṣaṃ nāsāyi, dānaṃ dehī”ti mahāsaddena parideviṃsu. Taṃ sutvā mahājano “macchariyakosiyeṇa attano dānavamṣo upacchinno”ti taṃ garahi. So lajjito nivesanadvāre yācakānaṃ āgatāgataṭṭhānaṃ nivāretuṃ ārakkhaṃ ṭhapesi. Te nippaccayā hutvā puna tassa gehadvāraṃ na olokesum. So tato paṭṭhāya dhanameva saṃharati, neva attanā paribhuñjati, na puttadārādīnaṃ deti, kañjikabilaṅgadutiyaṃ sakuṇḍakabhattaṃ bhuñjati, mūlaphalamattatantāni thūlavatthāni nivāseti, paṇṇachattaṃ matthake dhāretvā jaraggonayuttana jajjararathakena yāti. Iti tassa asappurisassa tattakaṃ dhanam sunakhena laddhaṃ nāḷikeraṃ viya ahoṣi.

So ekadivasam rājūpaṭṭhānaṃ gacchanto “anuseṭṭhiṃ ādāya gamissāmī”ti tassa gehaṃ agamāsi. Tasmim khaṇe anuseṭṭhi puttadhītādīhi parivuto navasappipakkamadhusakkharacuṇṇehi saṅkhatam pāyāsaṃ bhuñjamāno nisinno hoti. So macchariyakosiyaṃ disvā āsanā vuṭṭhāya “ehi, mahāseṭṭhi, imasmim pallaṅke nisīda, pāyāsaṃ bhuñjissāmā”ti āha. Tassa pāyāsaṃ disvāva mukhe kheḷā

uppajji, bhuñjitukāmo ahosi, evaṃ pana cintesi - “sacāhaṃ bhuñjissāmi, anuseṭṭhino mama gehaṃ āgatakāle paṭisakkāro kātabbo bhavissati, evaṃ me dhaṇaṃ nassissati, na bhuñjissāmi”ti. Atha punappunaṃ yāciyamānopi “idāni me bhuttaṃ, suhito smi”ti na icchi. Anuseṭṭhimhi bhuñjante pana olokeno mukhe sañjāyamānena kheḷena nisīditvā tassa bhattakiccāvasāne tena saddhiṃ rājanivesanaṃ gantvā rājānaṃ passitvā rājanivesanato otaritvā attano gehaṃ anuppatto pāyāsataṇhāya pīliyamāno cintesi - “sacāhaṃ ‘pāyāsaṃ bhuñjitukāmomhi’ti vakkhāmi, mahājano bhuñjitukāmo bhavissati, bahū taṇḍulādayo nassissanti, na kassaci kathessāmi”ti. So rattindivaṃ pāyāsameva cinto vītināmetvāpi dhaṇanāsanabhayaena kassaci akathetvāva pipāsaṃ adhivāsesi, anukkamena adhivāsetuṃ asakko uppaṇḍuppaṇḍukajāto ahosi. Evaṃ santēpi dhaṇanāsanabhayaena akathento aparabhāge dubbalo hutvā sayanaṃ upagūhitvā nipajji.

Atha naṃ bhariyā upagantvā hatthena piṭṭhiṃ parimajjamānā “kiṃ te, sāmī, aphāsuka”nti pucchi. “Taveva sarīre aphāsukaṃ karohi, mama aphāsukaṃ natthi”ti. “Sāmī, uppaṇḍuppaṇḍukajāto, kiṃ nu te kāci cintā atthi, udāhu rājā te kupito, adu puttehi avamāno kato, atha vā pana kāci taṇhā uppannā”ti? “Āma, taṇhā me uppannā”ti. “Kathehi, sāmī”ti? “Kathessāmi, sakkhissasi naṃ rakkhitu”nti. “Rakkhitabbayuttakā ce, rakkhissāmi”ti. Evampi dhaṇanāsanabhayaena kathetuṃ na ussahi. Tāya punappunaṃ pīliyamāno kathesi - “bhadde, ahaṃ ekadivasam anuseṭṭhiṃ navasappimadhusakkharacuṇṇehi saṅkhataṃ pāyāsaṃ bhuñjantaṃ disvā tato paṭṭhāya tādisaṃ pāyāsaṃ bhuñjitukāmo jāto”ti. “Asappurisa, kiṃ tvaṃ duggato, sakalamārāṇasivāsīnaṃ pahonakaṃ pāyāsaṃ pacissāmi”ti. Athassa sīse daṇḍena paharaṇakālo viya ahosi. So tassā kujjhitvā “jānāmahaṃ tava mahaddhanabhāvaṃ, sace te kulagharā ābhataṃ atthi, pāyāsaṃ pacitvā nāgarānaṃ dehi”ti āha. “Tena hi ekavīthivāsīnaṃ pahonakaṃ katvā pacāmi”ti. “Kiṃ te etehi, attano pana santakaṃ khādantū”ti? “Tena hi ito cito ca sattasattagharavāsīnaṃ pahonakaṃ katvā pacāmi”ti. “Kiṃ te etehi”ti. “Tena hi imasmiṃ gehe pariṇassā”ti. “Kiṃ te etenā”ti? “Tena hi bandhujanasseva pahonakaṃ katvā pacāmi”ti. “Kiṃ te etenā”ti? “Tena hi tuyhañca mayhañca pacāmi sāmī”ti. “Kāsi tvaṃ, na tuyhaṃ vaṭṭati”ti? “Tena hi ekasseva te pahonakaṃ katvā pacāmi”ti. “Mayhañca tvaṃ mā paci, gehe pana pacante bahū paccāsīanti, mayhaṃ pana patthaṃ taṇḍulānaṃ catubhāgaṃ khīrassa accharaṃ sakkharāya karaṇḍakaṃ sappissa karaṇḍakaṃ madhusa ekañca pacanabhājanaṃ dehi, ahaṃ araññaṃ pavisitvā tattha pacitvā bhuñjāmi”ti. Sā tathā akāsi. So taṃ sabbaṃ ceṭakena gāhāpetvā “gaccha asukaṭṭhāne tiṭṭhāhi”ti taṃ purato pesetvā ekakova oḅṇṭhikaṃ katvā aññatakavesena tattha gantvā nadīte ekasmiṃ gacchamūle uddhanaṃ karetvā dārudakaṃ āharāpetvā “tvaṃ gantvā ekasmiṃ magge ṭhatvā kañcideva disvā mama saññaṃ dadeyyāsi, mayā pakkositakāleva āgaccheyyāsi”ti taṃ pesetvā aggim katvā pāyāsaṃ paci.

Tasmiṃ khaṇe sakko devarājā dasasahassayojanaṃ alaṅkatadevanagaraṃ, saṭṭhiyojanaṃ suvaṇṇavīthiṃ, yojanasahassubbedhaṃ vejayantaṃ, pañcayojanasatikaṃ sudhammasabhaṃ, saṭṭhiyojanaṃ paṇḍukambalasilāsaṃ, pañcayojanāvaṭṭaṃ kañcanamālasacetthataṃ, aḍḍhateyyakoṭisaṅkhā devaccharā, alaṅkatapaṭiyattaṃ attabhāvanti imaṃ attano sirim oloketvā “kiṃ nu kho katvā mayā ayaṃ yaso laddho”ti cintetvā bārāṇasiyaṃ seṭṭhibhūtena pavattitaṃ dānaṃ addasa. Tato “mama puttādayo kuhiṃ nibbattā”ti olokeno “putto me cando devaputto hutvā nibbatti, tassa putto sūriyo, tassa putto, mātali, tassa putto,

pañcasikho’’ti sabbesaṃ nibbattiṃ disvā ‘‘pañcasikhassa putto kīdiso’’ti olokeno attano vaṃsassa upacchinnabhāvaṃ passi. Athassa etadahosi - ‘‘ayaṃ asappuriso maccharī hutvā neva attanā paribhuñjati, na paresaṃ deti, mama vaṃso tena upacchinno, kālaṃ katvā niraye nibbattissati, ovādamassa datvā mama vaṃsaṃ patiṭṭhāpetvā etassa imasmiṃ devanagare nibbattanākāraṃ karissāmī’’ti. So candādayo pakkosāpetvā ‘‘etha manussapathaṃ gamissāma, macchariyakosiyena amhākaṃ vaṃso upacchinno, dānasālā jhāpitā, neva attanā paribhuñjati, na paresaṃ deti, idāni pana pāyāsaṃ bhuñjitukāmo hutvā ‘ghare paccante aññassapi pāyāso dātabbo bhavissati’’ti araññaṃ pavisitvā ekakova pacati, etaṃ dametvā dānaphalaṃ jānāpetvā āgamissāma, apica kho pana amhehi sabbehi ekato yāciyamāno tattheva mareyya. Mama paṭhamaṃ gantvā pāyāsaṃ yācitvā nisinnakāle tumhe brāhmaṇavaṇṇena paṭipāṭiyā āgantvā yāceyyāthā’’ti vatvā sayāṃ tāva brāhmaṇavaṇṇena taṃ upasaṅkamitvā ‘‘bho, kataro bārāṇasigamanamaggo’’ti pucchi. Atha naṃ macchariyakosiyō ‘‘kiṃ ummattakosi, bārāṇasimaggampi na jānāsi, kiṃ ito esi, etto yāhī’’ti āha.

Sakko tassa vacanaṃ sutvā asuṇanto viya ‘‘kiṃ kathesī’’ti taṃ upagacchateva. Sopi, ‘‘are, badhira brāhmaṇa, kiṃ ito esi, purato yāhī’’ti viravi. Atha naṃ sakko, ‘‘bho, kasmā viravasi, dhūmo paññāyati, aggi paññāyati, pāyāso paccati, brāhmaṇānaṃ nimantanaṭṭhānena bhavitabbaṃ, ahampi brāhmaṇānaṃ bhojanakāle thokaṃ labhissāmi, kiṃ maṃ nicchubhasī’’ti vatvā ‘‘natthettha brāhmaṇānaṃ nimantanaṃ, purato yāhī’’ti vutte ‘‘tena hi kasmā kujjhasi, tava bhojanakāle thokaṃ labhissāmī’’ti āha. Atha naṃ so ‘‘ahaṃ te ekasitthampi na dassāmi, thokaṃ idaṃ mama yāpanamattameva, mayāpi cetaṃ yācitvāva laddhaṃ, tvaṃ aññato āhāraṃ pariyesāhī’’ti vatvā bhariyaṃ yācitvā laddhabhāvaṃ sandhāyeva vatvā gāthamāha -

192. ‘‘Neva kiṇāmi napi vikkiṇāmi, na cāpi me sannicayo ca atthi;
Sukiccharūpaṃ vatidaṃ parittaṃ, patthodano nālamayaṃ duvinna’’nti.

Taṃ sutvā sakko ‘‘ahampi te madhurasaddena ekaṃ silokaṃ kathessāmi, taṃ suṇāhī’’ti vatvā ‘‘na me tava silokena attho’’ti tassa vārentasseva gāthādvayamāha -

193. ‘‘Appamhā appakaṃ dajjā, anumajjhato majjhakaṃ;
Bahumhā bahukaṃ dajjā, adānaṃ nūpapajjati.

194. ‘‘Taṃ taṃ vadāmi kosiya, dehi dānāni bhuñja ca;
Ariyamaggaṃ samāruha, nekāsī labhate sukha’’nti.

193-194. Tattha anumajjhato majjhakanti appamattakampi majjhe chetvā dve koṭṭhāse karitvā ekaṃ koṭṭhāsaṃ datvā tato avasesato anumajjhatopi puna majjhe chetvā eko koṭṭhāso dātabboyeva. Adānaṃ nūpapajjatīti appaṃ vā bahum vā dinnam hotu, adānaṃ nāma na hoti, tampi dānameva mahapphalameva.

So tassa vacanaṃ sutvā ‘‘manāpaṃ te, brāhmaṇa, kathitaṃ, pāyāse pakke thokaṃ labhissasi, nisīdāhī’’ti āha. Sakko ekamante nisīdi. Tasmīṃ nisinne cando teneva niyāmena upasaṅkamitvā tattheva kathaṃ pavattetvā tassa vārentasseva gāthādvayamāha -

195. ‘‘Moghañcassa hutaṃ hoti, moghañcāpi samīhitaṃ;
Atithismiṃ yo nisinnasmiṃ, eko bhuñjati bhojanaṃ.

196. Taṃ taṃ vadāmi kosiya, dehi dānāni bhuñja ca;
Ariyamaggaṃ samāruha, nekāsī labhate sukha’’nti.

195-196. Tattha samīhitanti dhanuppādanavīriyaṃ.

So tassa vacanaṃ sutvā kicchena kasirena ‘‘tena hi nisīda, thokaṃ labhissasī’’ti āha. So gantvā sakkassa santike nisīdi. Tato sūriyo teneva nayena upasaṅkamitvā tatheva kathaṃ pavattetvā tassa vārentasseva gāthādvayamāha -

197. ‘‘Saccañcassa hutaṃ hoti, saccañcāpi samīhitaṃ;
Atithismiṃ yo nisinnasmiṃ, neko bhuñjati bhojanaṃ.

198. ‘‘Taṃ taṃ vadāmi kosiya, dehi dānāni bhuñja ca;
Ariyamaggaṃ samāruha, nekāsī labhate sukha’’nti.

197-198. Tassapi vacanaṃ sutvā kicchena kasirena ‘‘tena hi nisīda, thokaṃ labhissasī’’ti āha. So gantvā candassa santike nisīdi. Atha naṃ mātali teneva nayena upasaṅkamitvā tatheva kathaṃ pavattetvā tassa vārentasseva imā gāthā abhāsi -

199. ‘‘Sarañca juhati poso, bahukāya gayāya ca;
Doṇe timbarutitthasmiṃ, sīghasote mahāvahe.

200. ‘‘Atra cassa hutaṃ hoti, atra cassa samīhitaṃ;
Atithismiṃ yo nisinnasmiṃ, neko bhuñjati bhojanaṃ.

201. ‘‘Taṃ taṃ vadāmi kosiya, dehi dānāni bhuñja ca;
Ariyamaggaṃ samāruha, nekāsī labhate sukha’’nti.

199-201. Tāsaṃ attho - yo puriso ‘‘nāgayakkhādīnaṃ balikammaṃ karomī’’ti samuddasoṇḍipokkharaṇīādīsu yaṃ kiñci sarañca upagantvā juhati, tattha balikammaṃ karoti, tathā bahukāya nadiyā gayāya pokkharaṇiyā doṇanāmake ca timbarunāmake ca titthe sīghasote mahante vāriyahe. Atra cassāti yadi atrāpi etesu sarādīsu assa purisassa hutañceva samīhitañca hoti, saphalaṃ sukhudrayaṃ sampajjati. Atithismiṃ yo nisinnasmiṃ neko bhuñjati bhojanaṃ, ettha vattabbameva natthi, tena taṃ vadāmi - kosiya, dānāni ca dehi, sayañca bhuñja, ariyānaṃ dānābhiraṭānaṃ buddhādīnaṃ maggaṃ abhiruha. Na hi ekāsī ekova bhuñjamāno sukhaṃ nāma labhatīti.

So tassapi vacanaṃ sutvā pabbatakūṭeṇa otthaṭo viya kicchena kasirena ‘‘tena hi nisīda, thokaṃ labhissasī’’ti āha. Mātali gantvā sūriyassa santike nisīdi. Tato pañcasikho teneva nayena upasaṅkamitvā tatheva kathaṃ pavattetvā tassa vārentasseva gāthādvayamāha -

202. ‘‘Baḷisañhi so nigilati, dīghasuttaṃ sabandhanaṃ;
Atithismiṃ yo nisinnasmiṃ, eko bhuñjati bhojanaṃ.

203. ‘‘Taṃ taṃ vadāmi kosiya, dehi dānāni bhuñja ca;
Ariyamaggaṃ samāruha, nekāsī labhate sukha’’nti.

202-203. Macchariyakosiyo taṃ sutvā dukkhavedano nitthunanto ‘‘tena hi nisīda, thokaṃ labhissasī’’ti āha. Pañcasikho gantvā mātaliassa santike nisīdi. Iti tesu pañcasu brāhmaṇesu nisinnamattesveva pāyāso pacci. Atha naṃ kosiyo uddhanā otāretvā

“tumhākaṃ pattāni āharathā”ti āha. Te anuṭṭhāya yathānisinnāva hatthe pasāretvā himavantato māluvapattāni āhariṃsu. Kosiyo tāni disvā “tumhākaṃ etesu pattesu dātabbapāyāso natthi, khadirādīnaṃ pattāni āharathā”ti āha. Te tānipi āhariṃsu. Ekekaṃ pattaṃ yodhaphalakappamaṇaṃ ahosi. So sabbesaṃ dabbīyā pāyāsaṃ adāsi, sabbantimassa dānakālepi ukkhaliyā ūnaṃ na paññāyi, pañcannampi datvā sayaṃ ukkhalīṃ gahetvā nisīdi. Tasmiṃ khaṇe pañcasikho uṭṭhāya attabhāvaṃ vijahitvā sunakho hutvā tesāṃ purato passāvaṃ karonto agamāsi. Brāhmaṇa attano pāyāsaṃ pattena pidahiṃsu. Kosiyaṃ hatthapiṭṭhe passāvabindu pati. Brāhmaṇa kuṇḍikāhi udakaṃ gahetvā pāyāsaṃ abbhukiritvā bhuñjamānā viya ahesuṃ. Kosiyo “mayhampi udakaṃ detha, hatthaṃ dhovitvā bhuñjissāmi”ti āha. “Tava udakaṃ āharitvā hatthaṃ dhovā”ti. “Mayā tumhākaṃ pāyāso dinno, mayhaṃ thokaṃ udakaṃ dethā”ti. “Mayaṃ piṇḍapaṭipīṇḍakammaṃ nāma na karomā”ti. “Tena hi imaṃ ukkhalīṃ oloketha, hatthaṃ dhovitvā āgamissāmi”ti nadiṃ otari. Tasmiṃ khaṇe sunakho ukkhalīṃ passāvassa pūresi. So taṃ passāvaṃ karontaṃ disvā mahantaṃ daṇḍamādāya taṃ tajjento āgacchi. So assājānīyamatto hutvā taṃ anubandhanto nānāvaṇṇo ahosi, kāḷopi hoti setopi suvaṇṇavaṇṇopi kabaropi uccopi nīcopi, evaṃ nānāvaṇṇo hutvā macchariyakosiyaṃ anubandhi. So maraṇabhayaḥ bhito brāhmaṇe upasaṅkami. Tepi uppatitvā ākāse ṭhitā. So tesāṃ taṃ iddhiṃ disvā gāthamāha -

204. “Uḷāravaṇṇā vata brāhmaṇa ime, ayañca vo sunakho kissa hetu;
Uccāvacāṃ vaṇṇanibhaṃ vikubbati, akkhātha no brāhmaṇa ke nu tumhe”ti.

Taṃ sutvā sakko devarājā -

205. “Cando ca sūriyo ca ubho idhāgatā, ayaṃ pana mātali devasārathi;
Sakkohamasmi tidasānamindo; Eso ca kho pañcasikhoti vuccatī”ti.
Gāthaṃ vatvā tassa yaṃ vaṇṇento gāthamāha -

206. “Pāṇissarā mudīṅgā ca, murajālambārāni ca;
Suttamenāṃ pabodhenti, paṭibuddho ca nandatī”ti.

So tassa vacanaṃ sutvā “sakka, evarūpaṃ dibbasampattiṃ kinti katvā labhasī”ti pucchi. Sakko “adānasīlā tāva pāpadhammā maccharino devalokaṃ na gacchanti, niraye nibbattantī”ti dassento -

207. “Ye kecime maccharino kadariyā, paribhāsakā samaṇabrāhmaṇānaṃ;
Idheva nikkhippa sarīradehaṃ, kāyassa bhedaṃ nirayaṃ vajantī”ti. -

Imaṃ gāthaṃ vatvā dhamme ṭhitānaṃ devalokapaṭilābhaṃ dassetuṃ gāthamāha -

208. “Ye kecime sugatimāsamānā, dhamme ṭhitā saṃyame saṃvibhāge;
Idheva nikkhippa sarīradehaṃ, kāyassa bhedaṃ sugatiṃ vajantī”ti.

Tattha āsamānāti āsīsantā. Ye keci sugatiṃ āsīsanti, sabbe te saṃyamasaṅkhāte dasasīladhamme saṃvibhāgasāṅkhāte dānadhamme ca ṭhitā hutvā idha sarīrasaṅkhātaṃ dehaṃ nikkhipitvā tassa kāyassa bhedaṃ sugatiṃ vajantīti attho.

Evaṃ vatvā ca pana, “kosiya, na mayaṃ tava santike pāyāsathāya āgatā, kāruṇṇena pana taṃ anukampamānā āgatāmhā”ti tassa pakāsetuṃ āha -

209. “Tvāṃ nosi ñāti purimāsu jātisu, so maccharī rosako pāpadhammo;

Taveva atthāya idhāgatamhā, mā pāpadhammo nirayaṃ gamitthā'ti.

Tattha soti so tvaṃ. Mā pāpadhammoti ayaṃ amhākaṃ ñāti pāpadhammo mā nirayaṃ agamāti etadatthaṃ āgatamhāti attho.

Taṃ sutvā kosiyo "atthakāmā kira me, ete maṃ nirayā uddharitvā sagge patiṭṭhāpetukāmā'ti tuṭṭhacitto āha -

210. "Addhā maṃ vo hitakāmā, yaṃ maṃ samanūsāsatha;
Sohaṃ tathā karissāmi, sabbaṃ vuttaṃ hitesibhi.

211. "Esāhamajjeva uparamāmi, na cāhaṃ kiñci kareyya pāpaṃ;
Na cāpi me kiñci adeyyamatthi, na cāpidatvā udakaṃ pivāmi.

212. "Evañca me dadato sabbakālaṃ, bhogā ime vāsava khīyissanti;
Tato ahaṃ pabbajissāmi sakka, hitvāna kāmāni yathodhikānī'ti.

210-212. Tattha manti mama. Voti tumhe. Yaṃ manti yena maṃ samanūsāsatha, tena me tumhe hitakāmā. Tathāti yathā vadatha, tattheva karissāmi. Uparamāmīti maccharibhāvato uparamāmi. Adeyyamatthīti ito paṭṭhāya ca mama ālopato upaḍḍhampi adeyyaṃ nāma natthi, na cāpidatvāti udakapasatampi cāhaṃ labhitvā adatvā na pivissāmi. Khīyissantīti vikkhīyissanti. Yathodhikānīti vatthukāmakilesakāmasena yathāṭṭhitakoṭṭhāsāniyeveva.

Sakko macchariyakosiyaṃ dametvā nibbisevanaṃ katvā dānaphalaṃ jānāpetvā dhammadesanāya pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā saddhiṃ tehi devanagameva gato. Macchariyakosiyopi nagaraṃ pavisitvā rājānaṃ anujānāpetvā "gahitagahitabhājanāni pūretvā gaṇhantū'ti yācakānaṃ dhanaṃ datvā tasmīṃ khīṇe nikkhamma himavantato dakkhiṇapasse gaṇḍāya ceva ekassa ca jātassarassa antare paṇṇasālaṃ katvā pabbajitvā vanamūlaphalāhāro tattha ciraṃ viḥāsi, jaraṃ pāpuṇi. Tadā sakkassa āsā saddhā sirī hirīti catasso dhītaro honti. Tā bahuṃ dibbagandhamālaṃ ādāya udakakīḷanattāya anotattadahaṃ gantvā tattha kīḷitvā manosilātale nisīdiṃsu. Tasmīṃ khaṇe nārado nāma brāhmaṇatāpaso tāvatīṃsabhavanaṃ divāvihāratthāya gantvā nandanavanacittalatāvanesu divāvihāraṃ katvā pāricchattakapupphaṃ chattaṃ viya chāyatthāya dhārayamāno manosilātalamatthakena attano vasanaṭṭhānaṃ kañcanaguhaṃ gacchati. Atha tā tassa hatthe taṃ pupphaṃ disvā yāciṃsu. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

213. "Naguttame girivare gandhamādane, modanti tā devavarābhipālītā;
Athāgamā isivaro sabbalokagū, supupphitaṃ dumavarasākhamādiya.

214. "Suciṃ sugandhaṃ tidasehi sakkataṃ, pupphuttamaṃ amaravarehi sevitāṃ;
Aladdha maccehiva dānavehi vā, aññatra devehi tadārahaṃ hidaṃ.

215. "Tato catasso kanakattacūpamā, utṭhāya nāriyo pamadādhipā muniṃ;
Āsā ca saddhā ca sirī tato hirī, iccabravuṃ nārada deva brāhmaṇaṃ.

216. "Sace anuddiṭṭhaṃ tayā mahāmuni, pupphaṃ imaṃ pārichattassa bramhe;
Dadāhi no sabbā gati te ijjhatu, tuvampi no hohi yatheva vāsavo.

217. "Taṃ yācamānābhisamekkha nārado, iccabravī saṃkalahaṃ udīrayi;

Na mayhamatthatti imehi koci naṃ, yāyeva vo seyyasi sā piḷandhathā”ti.

213-217. Tattha girivareti purimassa vevacanaṃ. Devavarābhipālītāti sakkena rakkhitā. Sabbalokagūti devaloke ca manussaloke ca sabbattha gamanasamattho. Dumavarasākhamaḍiyāti sākāya jātattā dumavarasākhanti laddhanāmaṃ pupphaṃ gahetvā. Sakkatanti katasakkāraṃ. Amaravarehīti sakkaṃ sandhāya vuttaṃ. Aññatra devehīti tṭhapetvā deve ca iddhimante ca aññehi manussehi vā yakkhādīhi vā aladdhaṃ. Tadārahaṃ hidanti tesameva hi taṃ araṃhaṃ anucchavikaṃ. Kanakattacūpamāti kanakūpamā tacā. Uṭṭhāyāti ayyo mālāgandhavilepanādiṭṭhivirato pupphaṃ na piḷandhissati, ekasmiṃ padese chaḍḍessati, etha taṃ yācitvā pupphaṃ piḷandhissamāti hatthe pasāretvā yācamānā ekappahāreneva uṭṭhahitvā. Pamadādhīpāti pamadānaṃ uttamā. Muninti isiṃ.

Anuddiṭṭhanti “asukassa nāma dassāmī”ti na uddiṭṭhaṃ. Sabbā gati te ijjhatūti sabbā te cittaṃgati ijjhatu, patthitapathitassa lābhī hohīti tassa thulimaṅgalaṃ vadanti. Yatheva vāsavoti yathā amhākaṃ pitā vāsavo icchitichitaṃ deti, tatheva no tvampi hohīti. Tanti taṃ pupphaṃ. Abhisamekkhāti disvā. Saṃkalahanti nānāgāhaṃ kalahavaḍḍhanaṃ kathaṃ udīrayi. Imehīti imehi pupphehi nāma mayhaṃ attho natthi, paṭivirato ahaṃ mālādhāraṇatoti dīpeti. Yāyeva vo seyyasīti yā tumhākaṃ antare jeṭṭhikā. Sā piḷandhathāti sā etaṃ piḷandhatūti attho.

Tā catassopi tassa vacanaṃ sutvā gāthamāhaṃsu -

218. “Tvāṃ nottamevābhisamekkha nārada, yassicchasi tassā anuppavecchasu;
Yassā hi no nārada tvāṃ padassasi, sāyeva no hehiti seṭṭhasammatā”ti.

Tattha tvāṃ nottamevāti uttamamahāmuni tvameva no upadhārehi. Tāsaṃ vacanaṃ sutvā nārado tā ālapanto gāthamāha -

219. “Akallametaṃ vacanaṃ sugatte, ko brāhmaṇo saṃkalahaṃ udīraye;
Gantvāna bhūtādhīpameva pucchatha, sace na jānātha idhuttamādhame”nti.

Tassattho - bhadde sugatte, idaṃ tumhehi vuttaṃ vacanaṃ mama ayuttaṃ, evaṃhi sati mayā tumhesu ekaṃ seṭṭhaṃ, sesā hīnā karontena kalaho vaḍḍhito bhavissati, ko bāhitapāpo brāhmaṇo kalahaṃ udīraye vaḍḍheyya. Evarūpassa hi kalahavaḍḍhanaṃ nāma ayuttaṃ, tasmā ito gatvā attano pitaraṃ bhūtādhīpaṃ sakkameva pucchatha, sace attano uttamaṃ adhamāñca na jānāthāti.

Tato satthā gāthamāha -

220. “Tā nāradena paramappakopitā, udīritā vaṇṇamadena mattā;
Sakāse gantvāna saḥassacakkhuno, pucchiṃsu bhūtādhīpaṃ kā nu seyyasī”ti.

Tattha paramappakopitāti pupphaṃ adadantena ativiya kopitā tassa kupitā hutvā. Udīritāti “bhūtādhīpameva pucchathā”ti vuttā. Saḥassacakkhunoti sakkassa santikaṃ gantvā. Kā nūti amhākaṃ antare katamā uttamāti pucchiṃsu.

Evaṃ pucchitvā tṭhitā -

221. “Tā disvā āyattamanā purindado, iccabravī devavaro katañjalī;
Sabbāva vo hotha sugatte sādīsī, koneva bhadde kalahaṃ udīrayī”ti.

Tattha tā disvāti, bhikkhave, catassopi attano santikaṃ āgatā disvā. Āyattamanāti ussukkamanā byāvaṭacittā. Katañjalīti namassamānāhi devatāhi paggahitañjalī. Sādisīti sabbāva tumhe sādisiyo. Ko nevāti ko nu evaṃ. Kalahaṃ udīrayīti idaṃ nānāgāhaṃ viggahaṃ kathesi vaḍḍhesi.

Athassa tā kathayamānā gāthamāhaṃsu -

222. “Yo sabbalokaccarito mahāmuni, dhamme ṭhito nārado saccanikkamo;
So nobravi girivare gandhamādane, gantvāna bhūtādhipameva pucchatha;
Sace na jānātha idhuttamādhama”nti.

Tattha saccanikkamoti tathaparakkamo.

Taṃ sutvā sakko “imā catassopi mayhaṃ dhītarova, sacāhaṃ ‘etāsu ekā guṇasampannā uttamā’ti vakkhāmi, sesā kujjhissanti, na sakkā ayaṃ aḍḍo vinicchinituṃ, imā himavante kosiyaṭāpasassa santikaṃ pesesāmi, so etāsaṃ aḍḍaṃ vinicchinissatī”ti cintetvā “ahaṃ tumhākaṃ aḍḍaṃ na vinicchinissāmi, himavante kosiyo nāma tāpaso atthi, tassāhaṃ attano sudhābhojanaṃ pesessāmi, so parassa adatvā na bhuñjati, dadanto ca vicinitvā guṇavantānaṃ deti, yā tumhesu tassa hatthato bhattaṃ labhissati, sā uttamā bhavissatī”ti ācikkhanto gāthamāha -

223. “Asu brahāraññacarō mahāmuni, nādatvā bhattaṃ varagatte bhuñjati;
Viceyya dānāni dadāti kosiyo,
Yassā hi so dassati sāva seyyasī”ti.

Tattha brahāraññadharoti mahāaraññavāsī.

Iti so tāpasassa santikaṃ pesetvā mātaliṃ pakkosāpetvā tassa santikaṃ pesento anantaraṃ gāthamāha -

224. “Asū hi yo sammati dakkhiṇaṃ disaṃ, gaṇḍāya tīre himavantapassani;
Sa kosiyo dullabhapānabhojano, tassa sudhaṃ pāpaya devasārathī”ti.

Tattha sammatīti vasati. Dakkhiṇanti himavantassa dakkhiṇāya disāya. Passanīti passe.

Tato satthā āha -

225. “Sa mātālī devavarena pesito, saḥassayuttaṃ abhiruyha sandanaṃ;
Sukhippameva upagamma assamaṃ, adissamāno munino sudhaṃ adā”ti.

Tattha adissamānoti, bhikkhave, so mātali devarājassa vacanaṃ sampatiṇṇhitvā taṃ assamaṃ gantvā adissamānakāyo hutvā tassa sudhaṃ adāsi, dadamāno ca rattiṃ padhānamanuyuñjitvā paccūsasamaye aggim paricaritvā vibhātāya rattiya udentaṃ sūriyaṃ namassamānassa ṭhitassa tassa hatthe sudhābhojanapātiṃ ṭhapesi.

Kosiyo taṃ gahetvā ṭhitakova gāthādvayamāha -

226. “Udaggihuttaṃ upatitṭhato hi me, pabhaṅkaraṃ lokatamonuduttamaṃ;
Sabbāni bhūtāni adhicca vāsavo;
Ko neva me pāṇisu kiṃ sudhodahi.

227. “Saṅkhūpamaṃ setamatulyadassanaṃ, suciṃ sugandhaṃ

piyarūpamabbhutaṃ;

Adiṭṭhapubbaṃ mama jātu cakkhubhi, kā devatā pāṇisu kiṃ sudhodahī''ti.

226-227. Tattha udagghittanti udakaagghittam paricaritvā aggisālato nikkhamma paṇṇasāladvāre ṭhatvā pabhaṅkaram lokatamonudam uttamam ādiccam upatiṭṭhato mama sabbāni bhūtāni adhicca atikkamitvā vattamāno vāsavo nu kho evaṃ mama pāṇisu kiṃ sudham kiṃ nāmetam odahi. ''Saṅkhūpama''ntiādīhi ṭhitakova sudham vaṇṇeti.

Tato mātali āha -

228. ''Aham mahindena mahesi pesito, sudhābhīhāsim turito mahāmuni;
Jānāsi maṃ mātali devasārathi, bhuñjassu bhuttattama mābhivārayi.

229. ''Bhuttā ca sā dvādasa hanti pāpake, khudam pipāsam aratiṃ daraklamam;
Kodhūpanāhaṇca vivādapesuṇam, sītuṇha tandīṇca rasuttamam ida''nti.

228-229. Tattha sudhābhīhāsinti imam sudhābhojanam tuyham abhiharim. Jānāsīti jānāhi maṃ tvam, aham mātali nāma devasārathīti attho. Mābhivārayīti na bhuñjāmīti appaṭikkhipitvā bhuñja mā papañca kari. Pāpaketi ayañhi sudhā bhuttā dvādasa pāpadhamme hanati. Khudanti paṭhamam tāva chātabhāvam hanati, dutiyam pāṇiyapipāsam, tatiyam ukkaṇṭhitam, catuttham kāyadaratham, pañcamam kilantabhāvam, chaṭṭham kodham, sattamam upanāham, aṭṭhamam vivādam, navamam pesuṇam, dasamam sītam, ekādasamam uṇham, dvādasamam tandiṃ ālasiyabhāvam, idam rasuttamam uttamarasam sudhābhojanam ime dvādasa pāpadhamme hanati.

Tam sutvā kosiyo attano vatasamādānam āvikaronto -

230. ''Na kappatī mātali mayha bhuñjitum, pubbe adatvā iti me vatuttamam;
Na cāpi ekāsnamariyapūjitam, asaṃvibhāgī ca sukham na vindatī''ti. -

Gātham vatvā, ''bhante, tumhehi parassa adatvā bhojane kam dosam disvā idam vataṃ samādinna''nti mātalinā puṭṭho āha -

231. ''Thīghātakā ye cime pārādārikā, mittadduno ye ca sapanti subbate;
Sabbe ca te maccharipañcamādhama, tasmā adatvā udakampi nāsniye.

232. ''Sohitthiyā vā purisassa vā pana, dassāmi dānam vidusampavaṇṇitam;
Saddhā vadaññū idha vītamaccharā, bhavanti hete sucisaccasammata''ti.

231-232. Tattha pubbeti paṭhamam adatvā, atha vā iti me pubbe vatuttamam idam pubbeva mayā vataṃ samādinnaṃ dasseti. Na cāpi ekāsnamariyapūjitanti ekakassa asanam na ariyehi buddhādīhi pūjitam. Sukhanti dibbamānusikam sukham na labhati. Thīghātakāti itthighātakā. Ye cimetī ye ca ime. Sapantīti akkosanti. Subbateti dhammikasamaṇabrāhmaṇe. Maccharipañcamāti maccharī pañcamo etesanti maccharipañcamā. Adhamāti ime pañca adhamā nāma. Tasmāti yasmā aham pañcamaadhamabhāvabhayena adatvā udakampi nāsniye na paribhuñjissāmīti imam vataṃ samādiyim. Sohitthiyā vāti so aham itthiyā vā. Vidusampavaṇṇitanti vidūhi

paṇḍitehi buddhādīhi vaṇṇitaṃ. Sucisaccasammatāti ete okappaniyasaddhāya samannāgatā vadaññū vītamaccharā purisā sucī ceva uttamasammatā ca hontīti attho.

Taṃ sutvā mātali dissamānakāyena aṭṭhāsi. Tasmim̐ khaṇe tā catasso devakaññāyo catuddisaṃ aṭṭhaṃsu, sirī pācīnadisāya aṭṭhāsi, āsā dakkhiṇadisāya, saddhā pacchimadisāya, hirī uttaradisāya. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

233. “Ato matā devavarena pesitā, kaññā catasso kanakattacūpamā;
Āsā ca saddhā ca sirī tato hirī, taṃ assamaṃ āgamu yattha kosiyo.
234. “Tā disvā sabbo paramappamodito, subhena vaṇṇena sikhārivaggino;
Kaññā catasso caturō catuddisā, iccabravī mātālino ca sammukhā.
235. “Purimaṃ disaṃ kā tvaṃ pabhāsi devate, alaṅkatā tāravārāva osadhī;
Pucchāmi taṃ kañcanavelliviggahe, ācikkha me tvaṃ katamāsi devatā.
236. “Sirāha devī manujehi pūjitā, apāpasattūpanisevinī sadā;
Sudhāvivādena tavantimāgatā, taṃ maṃ sudhāya varapañña bhājaya.
237. “Yassāhamicchāmi sudhaṃ mahāmuni, so sabbakāmehi naro pamodati;
Sirīti maṃ jānāhi jūhatuttama, taṃ maṃ sudhāya varapañña bhājayā”ti.

233-237. Tattha atoti tato. Matāti anumatā, atha devavarena anumatā ceva pesitā cāti attho. Sabbo paramappamoditoti anavaseso hutvā atipamodito. “Sāma”ntipi pāṭho, tā devatā sāmaṃ disvāti attho. Caturōti caturā. Ayameva vā pāṭho, cāturiyena samannāgatāti attho. Tāravārāti tārakānaṃ varā. Kañcanavelliviggaheti kañcanarūpasadisasarīre. Sirāhāti sirī ahaṃ. Tavantimāgatāti tava santikaṃ āgatā. Bhājayāti yathā maṃ sudhā bhajati, tathā karohi, sudhaṃ me dehīti attho. Jānahīti jāna. Jūhatuttamāti aggim̐ juhantānaṃ uttama.

Taṃ sutvā kosiyo āha -

238. “Sippena vijjācaraṇena buddhiyā, narā upetā paguṇā sakammunā;
Tayā vihīnā na labhanti kiñcanaṃ, tayidaṃ na sādhu yadidaṃ tayā kataṃ.
239. “Passāmi posaṃ alasaṃ mahagghasaṃ, sudukkulīnampi arūpimaṃ naraṃ;
Tayānugutto siri jātīmāmapī, peseti dāsaṃ viya bhogavā sukhī.
240. “Taṃ taṃ asaccaṃ avibhajjasevinim̐, jānāmi mūlhaṃ vidurānupātiniṃ;
Na tādīsī arahati āsanūdakaṃ, kuto sudhā gaccha na mayha ruccasī”ti.

238-240. Tattha sippenāti hatthiassarathadhanusippādinā. Vijjācaraṇenāti vedattayasaṅkhātāya vijjāya ceva sīlena ca. Paguṇā sakammunāti attano purisakārena padhānaguṇasamannāgatā. Kiñcananti kiñci appamattakampi yasaṃ vā sukhaṃ vā na labhanti. Yadidanti yaṃ etaṃ issariyatthāya sippāni uggaṇhitvā carantānaṃ tayā vekallaṃ kataṃ, taṃ te na sādhu. Arūpimanti virūpaṃ. Tayānuguttoti tayā anurakkhito. Jātīmāmapīti jātisampannampi sippavijjācaraṇabuddhikammehi sampannampi. Pesetīti pesanakāraṃ karoti. Taṃ tanti tasmā taṃ. Asaccanti sabhāvasaṅkhāte sacce avattanatāya asaccaṃ uttamabhāvarahitaṃ. Avibhajjasevininti avibhajitvā yuttāyuttaṃ ajānitvā

sippādisampannepi itarepi sevamānaṃ. Vidurānupātiniṃ paṇḍitānupātiniṃ paṇḍite pātetvā pothetvā viheṭhetvā caramānaṃ. Kuto sudhāti tādisāya nigguṇāya kuto sudhābhojanaṃ, na me ruccasi, gaccha mā idha tiṭṭhāti.

Sā tena paṭikkhattā tatthevantaradhāyi. Tato so āsāya saddhiṃ sallapanto āha -

241. “Kā sukkadāṭṭhā paṭimukkakuṇḍalā, cittaṅgadā kambuvimaṭṭhadhārinī;
Osittavaṇṇaṃ paridayha sobhasi, kusaggirattaṃ apiḷayha mañjarim.

242. “Migīva bhantā saracāpadhārinā, virādhitā mandamiva udikkhasi;
Ko te dutīyo ida mandalocane, na bhāyasi ekikā kānane vane”ti.

241-242. Tattha cittaṅgadāti citrehi aṅgadehi samannāgatā. Kambuvimaṭṭhadhārinīti karaṇapariniṭṭhitaṃ vimaṭṭhasuvaṇṇālaṅkāradhārinī. Osittavaṇṇanti avasittaudakadhāraṇaṃ dibbadukūlaṃ. Paridayhāti nivāsetvā ceva pārupitvā ca. Kusaggirattanti kusatiṇaggisikhāvaṇṇaṃ. Apiḷayha mañjarinti sapallavaṃ asokakaṇṇikaṃ kaṇṇe piḷandhitvāti vuttaṃ hoti. Saracāpadhārināti luddena. Virādhitāti viraddhapahārā. Mandamivāti yathā sā migī bhītā vanantare ṭhatvā taṃ mandaṃ mandaṃ oloketi, evaṃ olokesi.

Tato āsā āha -

243. “Na me dutīyo idha matthi kosiya, masakkasārappabhavamhi devatā;
Āsā sudhāsāya tavantimāgatā, taṃ maṃ sudhāya varapañña bhājayā”ti.

Tattha masakkasārappabhavāti tāvatimsabhavane sambhavā.

Taṃ sutvā kosiyo “tvam kira yo te ruccati, tassa āsāphalanipphādanena āsaṃ desi, yo te na ruccati, tassa na desi, natthi tayā samā patthitattavināsikā”ti dīpento āha -

244. “Āsāya yanti vāṇijā dhanesino, nāvaṃ samāruyha parenti aṇṇave;
Te tattha sīdanti athopi ekadā, jīnāadhanā enti vinaṭṭhapābhata.

245. “Āsāya khettāni kasanti kassakā, vapanti bījāni karontupāyaso;
Ītīnipātena avuṭṭhitāya vā, na kiñci vindanti tato phalāgamaṃ.

246. “Athattakārāni karonti bhattusu, āsaṃ purakkhatvā narā sukhesino;
Te bhatturattā atigāḷhitā puna, disā panassanti aladdha kiñcanaṃ.

247. “Hitvāna dhaññaṇca dhanaṇca ñātake, āsāya saggādhimaṇā sukhesino;
Tapanti lūkhampi tapaṃ cirantaraṃ, kumaggamāruyha parenti duggatiṃ.

248. “Āsā viṣaṃvādikasammatā ime, āse sudhāsaṃ vinayassu attani;
Na tādisī arahati āsanūdakaṃ, kuto sudhā gaccha na mayha ruccasī”ti.

244-248. Tattha parentīti pakkhandanti. Jīnāadhanāti jīnadhanā. Iti tava vasena eke sampajjanti eke vipajjanti, natthi tayā sadisā pāpadhammāti vadati. Karontupāyasoti taṃ taṃ kiccaṃ upāyena karonti. Ītīnipātenāti viṣamavātamūsikasalabhasukapāṇakasetatṭhikarogādīnaṃ sassupaddavānaṃ aññataranipātena vā. Tatoti tato sassato te kiñci phalaṃ na vindanti, tesampi āsacchedanakammaṃ tvameva karosīti vadati. Athattakārānīti yuddhabhūmīsū purisakāre. Āsaṃ purakkhatvāti issariyāsaṃ purato katvā. Bhatturattāti sāmīno

atthāya. Atigāḷitāti paccatthikehi atipīḷitā viluttasāpateyyā ddhastasenavāhanā hutvā. Panassantīti palāyanti. Aladdha kiñcananti kiñci issariyaṃ alabhitvā. Iti etesampi issariyālābhaṃ tvameva karosīti vadati. Saggādhimanāti saggam adhigantumana. Lūkhanti nirojam pañcatapādikaṃ kāyakilamathaṃ. Cirantaranti cirakālam. Āsā visamvādikasammatā imeti evaṃ ime sattā saggāsāya duggatiṃ gacchanti, tasmā tvaṃ āsā nāma visamvādikasammatā visamvādikāti saṅkhaṃ gatā. Āseti taṃ ālapati.

Sāpi tena paṭikkhittā antaradhāyi. Tato saddhāya saddhiṃ sallapanto gāthamāha -

249. “Daddallamānā yasasā yasassinī, jighaññanāmvahayanam disaṃ pati;
Pucchāmi taṃ kañcanavelliviggahe, ācikkha me tvaṃ katamāsi devate”ti.

Tattha daddallamānāti jalamānā. Jighaññanāmvahayananti aparāti ca pacchimāti ca evaṃ jighaññena lāmakena nāmena vuccamānaṃ disaṃ pati daddallamānā tiṭṭhasi.

Tato sā gāthamāha -

250. “Saddhāha devī manujehi pūjitā, apāpasattūpanisevinī sadā;
Sudhāvivādena tavanti māgatā, taṃ maṃ sudhāya varapañña bhājayā”ti.

Tattha saddhāti yassa kassaci vacanapattiyāyanā sāvajjāpi hoti anavajjāpi. Pūjitāti anavajjakotṭhāsavasena pūjitā. Apāpasattūpanisevinīti anavajjasaddhāya ca ekantapattiyāyanusabhāvāra paresupi pattiyāyanavidahanasamatthāya devatāyetam nāmaṃ.

Athaṃ naṃ kosiyo “ime sattā yassa kassaci vacanaṃ saddahitvā taṃ taṃ karontā kattabbato akattabbameva bahutaraṃ karonti, taṃ sabbaṃ tayā kāritaṃ nāma hoti”ti vatvā evamāha -

251. “Dānaṃ damaṃ cāgamathopi saṃyamam, ādāya saddhāya karonti hekadā;
Theyyaṃ musā kūṭamathopi pesuṇam, karonti heke puna viccutā tayā.

252. “Bhariyāsu poso sadisīsu pekkhavā, sīlūpapannāsu patibbatāsupi;
Vinetvāna chandaṃ kulitthirāsupi, karoti saddhaṃ puna kumbhadāsiyā.

253. “Tvameva saddhe paradārasevinī, pāpaṃ karosi kusalampi riñcasi;
Na tādīsī arahati āsanūdakaṃ, kuto sudhā gaccha na mayha ruccasī”ti.

251-253. Tattha dānanti dasavatthukaṃ puññacetanaṃ. Damanti indriyadamaṇaṃ. Cāganti deyyadhammapariccāgaṃ. Saṃyamanti sīlaṃ. Ādāya saddhāyāti “etāni dānādīni mahānisamsāni kattabbānī”ti vadataṃ vacanaṃ saddhāya ādiyitvāpi karonti ekadā. Kūṭanti tulākūṭādikaṃ vā gāmakūṭādikaṃ kammaṃ vā. Karonti heketi eke manussā evarūpesu nāma kālesu imesañca atthāya theyyādīni kattabbānīti kesañci vacanaṃ saddahitvā etānīpi karonti. Puna viccutā tayāti puna tayā visuttā sāvajjadukkhavipākānetāni na kattabbānīti vadataṃ vacanaṃ apattiyāyitvāpi karonti. Iti tava vasena sāvajjampi anavajjampi kareyyāsi vadati.

Sadisīsūti jātigottasīlādīhi sadisīsu. Pekkavāti pekkhā vuccati taṇhā, sataṇhoti attho. Chandanti chandarāgaṃ. Karoti saddhanti kumbhadāsiyāpi vacane saddhaṃ karoti, tassā “ahaṃ tumhākaṃ idaṃ nāma upakāraṃ karissāmī”ti vadantiyā pattiyāyitvā kulitthiyopi chaḍḍetvā tameva paṭisevati, asukā nāma tumhesu paṭibaddhacittāti kumbhadāsiyāpi vacane saddhaṃ katvāva paradāraṃ sevati. Tvameva saddhe

Sobhañjanā loddamathopi paddhakā, kekā ca bhaṅgā tilakā supupphitā.

261. “Sālā karerī bahukettha jambuyo, assatthanigrodhamadhukavetasā;
Uddālakā pāṭali sinduvārakā, manuññagandhā mucalindaketakā.
262. “Hareṇukā veḷukā keṇu tindukā, sāmākanīvāramathopi cīnakā;
Mocā kadalī bahukettha sāliyo, pavīhayo ābhūjino ca taṇḍulā.
263. “Tassevuttarapassena, jātā pokkharaṇī sivā;
Akakkasā apabbhārā, sādhu appaṭigandhikā.
264. “Tattha macchā sanniratā, khemino bahubhojanā;
Siṅgū savaṅkā saṃkulā, satavaṅkā ca rohitā;
Āḷigaggarakākiṇṇā, pāṭhīnā kākamacchakā.
265. “Tattha pakkhī sanniratā, khemino bahubhojanā;
Haṃsā koṇcā mayūrā ca, cakkavākā ca kukkuhā;
Kuṇālakā bahū citrā, sikhaṇḍī jīvajīvākā.
266. “Tattha pānāya māyanti, nānā migagaṇā bahū;
Sīhā byagghā varāhā ca, acchakokataracchayo.
267. “Palāsādā gavajā ca, mahiṃsā rohitā rurū;
Eṇeyyā ca varāhā ca, gaṇino nīkasūkarā;
Kadalimigā bahukettha, biḷārā sasakaṇṇikā.
268. “Chamāgirī pupphavicitrasanthatā, dijābhigghuṭṭhā dijasāṅghasevitā”ti.

259-268. Tattha jutīmatāti ānubhāvasampanna. Pāvīsi yassamanti pāvīsi
assamaṃ, ya-kāro byañjanasandhikaro. Udakavantanti tesu tesu ṭhānesu
udakasampannaṃ. Phalanti anekaphalasampannaṃ. Ariyapūjanti
nīvaraṇadosarahitehi jhānalābhīhi ariyehi pūjitaṃ pasatthaṃ. Rukkhaggahānāti
pupphūpagaphalūpagarukkhagahanā. Sobhañjanāti siggurukkhā. Loddamathopi
paddhakāti loddarukkhā ca padumarukkhā ca. Kekā ca bhaṅgāti evaṃnāmakā rukkhā
eva. Karerīti karerirukkhā. Uddālakāti vātaghātakā. Mucalindaketakāti mucalindā ca
pañcavidhaketakā ca. Hareṇukāti aparāṇṇajāti. Veḷukāti vaṃsabhedakā. Keṇūti
araññamāsā. Tindukāti timbarurukkhā. Cīnakāti khuddakarājamāsā. Mocāti
aṭṭhikakadaliyo. Sāliyoti nānappakārā jātassaraṃ upanissāya jātā sāliyo. Pavīhayoti
nānappakārā vīhayo. Ābhūjinoti bhujapattā. Taṇḍulāti nikkunḍakathusāni
sayamañjātataṇḍulasīsāni.

Tassevāti, bhikkhave, tasseva assamassa uttaradisābhāge. Pokkharaṇīti
pañcavidhapadumasañchannā jātassarapokkharaṇī. Akakkasāti
macchasippikasevālādikakkasarahitā. Apabbhārāti acchinnataṭṭa samatitthā.
Appaṭigandhikāti apaṭikkūlagandhena udakena samannāgatā. Tatthāti tassā
pokkharaṇiyā. Kheminoti abhayā. “Siṅgū”tiādīni tesamañ macchānaṃ nāmāni.
Kuṇālakāti kokilā. Citrāti citrapattā. Sikhaṇḍīti utṭhitasikhā morā, aññepi vā matthake
jātasikhā pakkhino. Pānāya māyanti pānāya āyanti. Palāsādāti khaggā. Gavajāti
gavayā. Gaṇinoti gokaṇṇā. Kaṇṇikāti kaṇṇikamigā. Chamāgirīti bhūmisamapattatṭa

piṭṭhipāsāṇā. Pupphavicitrasanthatāti vicitrapupphasanthatā. Dijābhighuṭṭhāti madhurassarehi dijeḥi abhighuṭṭhā. Evarūpā tattha bhūmipabbatāti evaṃ bhagavā kosiyaṃ assamaṃ vaṇṇeti.

Idāni hirideviyā tattha pavisanādīni dassetuṃ āha -

269. “Sā suttacā nīladumābhilambitā, vijjū mahāmegharivānupajjatha;
Tassā susambandhasiraṃ kusāmayāṃ, suciṃ sugandhaṃ ajinūpasevitaṃ;
Atricca kocchaṃ hirimetadabravi, nisīda kalyāṇi sukhayidamāsaṃ.
270. “Tassā tadā kocchagatāya kosiyo, yadicchamānāya jaṭājinandharo;
Navehi pattehi sayāṃ sahūdakaṃ, sudhābhihāsī turito mahāmuni.
271. “Sā taṃ paṭiggayha ubhohi pāṇibhi, iccabravi attamanā jaṭādharaṃ;
Handāhaṃ etarahi pūjitā tayā, gaccheyyaṃ brahme tidivaṃ jitāvinī.
272. “Sā kosiyeṇānumatā jutimatā, udīritā vaṇṇamadena mattā;
Sakāse gantvāna saḥassacakkhuno, ayaṃ sudhā vāsava dehi me jayaṃ.
273. “Tameva sakkopi tadā apūjayi, sahindadevā surakaññaṃuttamaṃ;
Sā pañjalī devamanussapūjitā, navamhi kocchamhi yadā upāvisi”ti.

269-273. Tattha suttacāti succhavī. Nīladumābhilambitāti nīlesu dumesu abhilambitā hutvā, taṃ taṃ nīladumasākhāṃ parāmasantīti attho. Mahāmegharivāti tena nimantitā mahāmeghavijju viya tassa taṃ assamaṃ pāvisi. Tassāti tassā hiriyā. Susambandhasiranti suṭṭhu sambandhasīsaṃ. Kusāmayanti usīrādimissakakusatiṇamayaṃ. Sugandhanti usīrena ceva aññaṃ sugandhatiṇena ca missakattā sugandhaṃ. Ajinūpasevanti upariatthataṃ ajinacammāna upasevitaṃ. Atricca kocchanti evarūpaṃ kocchāsaṃ paṇṇasāladvāre attharivā. Sukhayidamāsananti sukhaṃ nisīda idamāsaṃ.

Yanti yāvadatthaṃ. Icchamānāyāti sudhaṃ icchantiyā. Navehi pattehi taṃkhaṇaṇṇeva pokkharāṇito ābhatehi allapaduminipatthehi. Sayanti sahatthēna. Sahūdakanti dakkhiṇodakasahitaṃ. Sudhābhihāsīti sudhaṃ abhihari. Turitoti somanassavegena turito. Handāti vavassaggaṭṭhe nipāto. Jitāvinīti vijayappattā hutvā.

Anumatāti idāni yathāruciṃ gacchāti anuññātā. Udīritāti tidaṣapuraṃ gantvā sakkassa santike ayaṃ sudhāti udīrayi. Surakaññaṃti devadhītaṃ. Uttamanti pavaraṃ. Sā pañjalī devamanussapūjitāti pañjalī devehi ca manussehi ca pūjitā. Yadāti yadā nisīdanatthāya sakkena dāpīte nave kañcanapīṭhasaṅkhātē kocche sā upāvisi, tadā naṃ tattha nisinnaṃ sakko ca sesadevatā ca pāricchattakapupphādīhi pūjayiṃsu.

Evaṃ sakko taṃ pūjetvā cintesi - “kena nu kho kāraṇena kosiyo sesānaṃ adatvā imissāva sudhaṃ adāsī”ti. So tassa kāraṇassa jānanatthāya puna mātaliṃ pesesi. Tamatthaṃ āvi karonto satthā āha -

- 274.** “Tameva saṃsī punadeva mātaliṃ, saḥassanetto tidaṣānamindo;
Gantvāna vākyāṃ mama brūhi kosiyaṃ, āsāya saddhā siriyā ca kosiya;
Hirī sudhaṃ kena malattha hetunā”ti.

Tattha saṃsīti abhāsi. Vākyam mamāti mama vākyam kosiyaṃ brūhi. Āsāya saddhā siriyā cāti āsāto ca saddhāto ca sirito ca hirīyeva kena hetunā sudhamalatthāti.

So tassa vacanam sampaticchitvā vejayantarathamārūya agamāsi. Tamattham pakāsento satthā āha -

275. “Taṃ suplavattham udatārayī ratham, daddallamānam upakāriyasādisam;
Jambonadīsam tapaneyyasannibham, alaṅkatam kañcanacittasannibham.
276. “Suvaṇṇacandetta bahū nipātītā, hatthī gavāssā kikiyagghadīpiyo;
Eṇeyyakā laṅghamayetta pakkhino, migetta veḷuriyamayā yudhā yutā.
277. “Tatthassarājaharayo ayojayum, dasasatāni susunāgasādise;
Alaṅkate kañcanajāluracchade, āveḷine saddagame asaṅgite.
278. “Taṃ yānasettham abhirūya mātali, disā imāyo abhinādayittha;
Nabhañca selañca vanappatiniñca, sasāgaram pabyathayittha medinim.
279. “Sa khippameva upagamma assamam, pāvāramekaṃsakato katañjalī;
Bahussutam vuddham vinītavantam, iccabravi mātali devabrāhmaṇam.
280. “Indassa vākyam nisāmehi kosiya, dūto aham pucchati taṃ purindado;
Āsāya saddhā siriyā ca kosiya, hirī sudham kena malattha hetunā”ti.

275-280. Tattha taṃ suplavatthanti taṃ vejayantaratham sukhena plavanattham. Udatārayīti uttāresi ukkhipitvā gamanasajjamakāsi. Upakāriyasādisanti upakaraṇabhaṇḍehi sadisam, yathā tassa aggisikhāya samānavañṇāni upakaraṇāni jalanti, tatheva jalitanti attho. Jambonadīsanti jambunadasaṅkhātam rattasuvañṇamayam īsam. Kañcanacittasannibhanti, kañcanamayena sattaratanavicittena aṭṭhamaṅgalena samannāgataṃ. Suvaṇṇacandettāti suvaṇṇamayā candakā ettha rathe. Hatthīti suvaṇṇarajatamaṇimayā hatthī. Gavādīsupi eseva nayo. Laṅghamayetta pakkhinoti ettha rathe laṅghamayā nānāratanamayā pakkhigaṇāpi paṭipāṭiyā ṭhitā. Yudhā yutāti attano attano yudhena saddhim yuttā hutvā dassitā.

Assarājaharayoti harivaṇṇamanomayaassarājāno. Susunāgasādiseti balasampattiyā taruṇanāgasadise. Kañcanajāluracchadeti kañcanajālamayena uracchadālaṅkārena samannāgate. Āveḷineti āveḷasaṅkhātehi kaṇṇālaṅkārehi yutte. Saddagameti patodappahāram vinā saddamatteneva gamanasīle. Asaṅgīti nissaṅge sīghajave evarūpe assarāje tattha yojesunti attho.

Abhinādayitthāti yānasaddena ekaninnādam akāsi. Vanappatiniñcāti vanappatinī ca vanasaṇḍe cāti attho. Pabyathayitthāti kampayittha. Tattha ākāsaṭṭhakavimānakampanena nabhakampanam veditabbaṃ. Pāvāramekaṃsakatoti ekaṃsakatapāvāradibbavattho. Vuddhanti guṇavuddham. Vinītavantanti vinītena ācāravattena samannāgataṃ. Iccabravīti ratham ākāse ṭhapetvā otaritvā evam abravi. Devabrāhmaṇanti devasamam brāhmaṇam.

So tassa vacanam sutvā gāthamāha -

- 281.** “Andhā sirī maṃ paṭibhāti mātali, saddhā aniccā pana devasārathi.
Āsā viṣaṃvādikasammata hi me, hirī ca ariyamhi guṇe patiṭṭhitā”ti.

Tattha andhāti sippādisampannepi asampannepi bhajanato “andhā”ti maṃ paṭibhāti. Aniccāti saddhā pana taṃ taṃ vatthuṃ pahāya aññasmiṃ aññasmiṃ uppajjanato hutvā abhāvākārena “aniccā”ti maṃ paṭibhāti. Visaṃvādikasammatāti āsā pana yasmā dhanatthikā nāvāya samuddaṃ pakkhanditvā vinaṭṭhapābhatā enti, tasmā “visaṃvādikā”ti maṃ paṭibhāti. Ariyamhi guṇeti hirī pana hirottappasabhāvasaṅkhāte parisuddhe ariyaguṇe paṭiṭṭhitāti.

Idāni tassā guṇaṃ vaṇṇento āha -

282. “Kumāriyo yācimā gottarakkhitā, jiṇṇā ca yā yā ca sabhattuitthiyo;
Tā chandarāgaṃ purisesu uggataṃ, hiriyā nivārenti sacittamattano.
283. “Saṅgāmasīse sarasattisaṃyute, parājitaṇaṃ patataṃ palāyinaṃ;
Hiriyā nivattanti jahitva jīvitaṃ, te sampatiṇṇanti punā hirīmanā.
284. “Velā yathā sāgaravegavārinī, hirāya hi pāpajanaṃ nivārinī;
Taṃ sabbaloke hirimariyapūjitaṃ, indassa taṃ vedaya devasārathī”ti.

282-284. Tattha jiṇṇāti vidhavā. Sabhattūti sasāmikā taruṇitthiyo. Attanoti tā sabbāpi parapurisesu attano chandarāgaṃ uggataṃ viditvā “ayuttametaṃ amhāka”nti hiriyā sacittaṃ nivārenti, pāpakammaṃ na karonti. Patataṃ palāyinenti patantānaṃca palāyantānaṃca antare. Jahitva jīvanti ye hirimanto honti, te attano jīvitaṃ cajitvā hiriyā nivattanti, evaṃ nivattā ca pana te hirīmanā puna attano sāmikaṃ sampatiṇṇanti, amittahatthato mocetvā gaṇhanti. Pāpajanaṃ nivārinīti pāpato janaṃ nivārinī, ayameva vā pāṭho. Tanti taṃ hiriṃ. Ariyapūjitaṃ ariyehi buddhādīhi pūjitaṃ. Indassa taṃ vedayāti yasmā evaṃ mahāguṇā ariyapūjitaṃvesā, tasmā taṃ evaṃ uttamā nāmesāti indassa kathehīti.

Taṃ sutvā mātali gāthamāha -

- 285.** “Ko te imaṃ kosiya diṭṭhimodahi, brahmā mahindo atha vā pajāpati;
Hirāya devesu hi seṭṭhasammatā, dhītā mahindassa mahesi jāyathā”ti.

Tattha diṭṭhinti “hirī nāma mahāguṇā ariyapūjita”ti laddhiṃ. Odahīti hadaye pavesesi. Seṭṭhasammatāti tava santike sudhāya laddhakālato paṭṭhāya indassa santike kañcanāsanaṃ labhitvā sabbadevatāhi pūjijamānā uttamasammatā jāyatha.

Evaṃ tasmīṃ kathenteyeva kosiyaassa taṅkhaṇaṇṇeva cavanadhammo jāto. Atha naṃ, mātali, “kosiya āyusaṅkhāro te ossaṭṭho, cavanadhammopi te sampatto, kiṃ te manussalokena, devalokaṃ gacchāmā”ti tattha netukāmo hutvā gāthamāha -

- 286.** “Handehi dāni tidivaṃ apakkama, rathaṃ samāruya mamāyitaṃ imaṃ;
Indo ca taṃ indasagotta kaṅkhati, ajjeva tvaṃ indasahabyataṃ vajā”ti.

Tattha mamāyitaṃ piyaṃ manāpaṃ. Indasagottāti purimabhava indena samānagotta. Kaṅkhatīti tavāgamaṇaṃ icchanto kaṅkhati.

Iti tasmīṃ kosiyaena saddhiṃ kathenteyeva kosiyo cavitvā opapātiko devaputto hutvā āruya dibbarathe aṭṭhāsī. Atha naṃ, mātali, sakkassa santikaṃ nesi. Sakko taṃ disvāva tuṭṭhamānaso attano dhītaraṃ hirideviṃ tassa aggamahesiṃ katvā adāsī, aparimāṇamassa issariyaṃ ahosī. Tamatthaṃ viditvā “anomasattānaṃ kammaṃ nāma evaṃ visujjhatī”ti satthā osānagāthamāha -

287. “Evaṃ visujjhanti apāpakammino, atho suciṇṇassa phalaṃ na nassati;
Ye keci maddakkhu sudhāya bhojanaṃ, sabbeva te indasahabyataṃ gatā”ti.

Tattha apāpakamminoti apāpakammā sattā evaṃ visujjhanti ye keci maddakkhūti ye keci sattā tasmim himavantapadese tadā kosiyaena hiriyā dīyamānaṃ sudhābhojanaṃ addasaṃsu. Sabbeva teti te sabbepi taṃ dānaṃ anumoditvā cittaṃ pasādetvā indasahabyataṃ gatāti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepetam adānābhiraṃ thaddhammacchariyaṃ samānaṃ ahaṃ damesiṃyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā hirī devatā uppalavaṇṇā ahosi, kosiyo dānapati bhikkhu, pañcasikho anuruddho, mātali ānando, sūriyo kassapo, cando moggallāno, nārado sārīputto, sakko ahameva ahosi”nti.

Sudhābhojanajātakavaṇṇanā tatiyā.

536. Kuṇālajātakavaṇṇanā

Evamakkhāyatīti idaṃ satthā kuṇāladahe viharanto anabhiratipīḷite pañcasate bhikkhū ārabha kathesi. Tatrāyaṃ anupubbikathā - sākiyakoliyā kira kapilavatthunagarassa ca koliyanagarassa ca antare rohiṇiṃ nāma nadiṃ ekenevāvaraṇena bandhāpetvā sassāni kārenti. Atha jeṭṭhamūlamāse sassesu milāyantesu ubhayanagaravāsīnampi kammakārā sannipatiṃsu. Tattha koliyanagaravāsīno vadiṃsu - “idaṃ udakaṃ ubhayato nīharyamānaṃ neva tumhākaṃ, na amhākaṃ pahossati, amhākaṃ pana sassaṃ ekaudakeneva nipphajjissati, idaṃ udakaṃ amhākaṃ dethā”ti. Kapilavatthuvāsīno vadiṃsu - “tumhesu koṭṭhe pūretvā ṭhitesu mayaṃ rattasuvaṇṇanīlamaṇikālakahāpaṇe gahetvā na sakkhissāma pacchipasibbakādihatthā tumhākaṃ gharadvāre vicarituṃ, amhākampi sassaṃ ekeneva udakena nipphajjissati, idaṃ udakaṃ amhākaṃ dethā”ti. “Na mayaṃ dassāmā”ti? “Mayampi na dassāmā”ti. Evaṃ kalahaṃ vaḍḍhetvā eko utṭhāya ekassa pahāraṃ adāsī, sopi aññassāti evaṃ aññamaññaṃ paharitvā rājakulānaṃ jātiṃ ghaṭṭetvā kalahaṃ pavattesuṃ.

Koliyakammakārā vadanti - “tumhe kapilavatthuvāsīke sākiyadārake gahetvā gajjatha, ye soṇasiṅgālādayo viya attano bhaginīhi saddhiṃ vasiṃsu, etesaṃ hatthiassādayo vā phalakāvudhāni vā amhākaṃ kiṃ karissantī”ti? Sākiyakammakārā vadanti - “tumhe dāni kuṭṭhino dārake gahetvā gajjatha, ye anāthā niggatikā tiracchānā viya kolarukkhe vasiṃsu, etesaṃ hatthiassādayo vā phalakāvudhāni vā amhākaṃ kiṃ karissantī”ti? Te gantvā tasmim kamme niyuttaamaccānaṃ kathesuṃ, amaccā rājakulānaṃ kathesuṃ. Tato sākiyā “bhaginīhi saddhiṃ saṃvāsikānaṃ thāmañca balañca dassessāmā”ti yuddhasajjā nikkhamiṃsu. Koliyāpi “kolarukkhavāsīnaṃ thāmañca balañca dassessāmā”ti yuddhasajjā nikkhamiṃsu. Apare panācariyā “sākiyakoliyānaṃ dāsīsu udakatthāya nadiṃ gantvā cumbaṭāni bhūmiyaṃ nikkhipitvā sukhakathāya sannisinnāsu ekissā cumbaṭaṃ ekā sakasaññāya gaṇhi, taṃ nissāya ‘mama cumbaṭaṃ, tava cumbaṭa’nti kalahe pavatte kamena ubhayanagaravāsīno dāsakammakārā ceva sevakagāmabhojakāmaccauparājāno cāti sabbe yuddhasajjā nikkhamiṃsū”ti vadanti. Imamahā pana nayā purimanayova bahūsu aṭṭhakathāsu āgato, yuttarūpo cāti sveva gahetabbo.

Te pana sāyanhasamaye yuddhasajjā nikkhamissantīti tasmim samaye bhagavā

sāvatthiyaṃ viharanto paccūsasamaye lokaṃ volokento ime evaṃ yuddhasajje nikkhante addasa, disvā ca “mayi gate esa kalaho vūpasamissati nu kho, no”ti upadhārento “ahamettha gantvā kalahavūpasamatthaṃ tīṇi jātakāni kathessāmi, tato kalaho vūpasamissati, atha sāmaggidīpanatthāya dve jātakāni kathetvā attadaṇḍasuttaṃ desessāmi, desanaṃ sutvā ubhayanagaravāsino aḍḍhateyyāni aḍḍhateyyāni kumārasatāni dassanti, ahaṃ te pabbājessāmi, mahanto samāgamo bhavissati”ti sannitṭhānaṃ katvā pātova sarīrapaṭijagganaṃ katvā sāvatthiyaṃ piṇḍāya caritvā piṇḍapātaṭikkanto sāyanhasamaye gandhakuṭito nikkhamitvā kassaci anārocetvā sayameva pattacīvaramādāya dvinnaṃ senānaṃ antare ākāse pallaṅkaṃ ābhujitvā tesāṃ saṃvegajananatthaṃ divā andhakāraṃ kātuṃ kesaraṃsiyo vissajjento nisīdi. Atha nesāṃ saṃviggamānasānaṃ attānaṃ dassento chabbaṇṇā buddharaṃsiyo vissajjesi. Kapilavatthuvāsinopi bhagavantaṃ disvā “amhākaṃ ñātiseṭṭho satthā āgato, diṭṭho nu kho tena amhākaṃ kalahakaraṇabhāvo”ti cintetvā “na kho pana sakkā satthari āgate amhehi parassa sarīre satthaṃ pātetuṃ, koliyanagaravāsino amhe hanantu vā bajjhantu vā”ti āvudhāni chaḍḍesuṃ. Koliyanagaravāsinopi tatheva akaṃsu.

Atha bhagavā otaritvā ramaṇīye padese vālukupuline paññattavarabuddhāsane nisīdi anopamāya buddhasiriyā virocamaṇo. Tepi rājāno bhagavantaṃ vanditvā nisīdiṃsu. Atha ne satthā jānanto “kasmā āgatattha, mahārājā”ti pucchi. “Neva, bhante, nadidassanatthāya, na kīlanatthāya, apica kho pana imasmiṃ ṭhāne saṅgāmaṃ paccupaṭṭhāpetvā āgatamhā”ti. “Kiṃ nissāya vo kalaho, mahārājā”ti? “Udakaṃ nissāya bhante”ti. “Udakaṃ kiṃ agghati mahārājā”ti? “Appagghaṃ, bhante”ti. “Pathavī nāma kiṃ agghati, mahārājā”ti? “Anagghā, bhante”ti. “Khattiyā kiṃ agghanti, mahārājā”ti? “Khattiyā nāma anagghā, bhante”ti. “Appagghaṃ udakaṃ nissāya kasmā anagghe khattiye nāsetha, mahārāja, kalahasmiñhi assādo nāma natthi, kalahavasena hi mahārājā ekāya rukkhadevatāya kālasīhena saddhiṃ baddhāghāto sakalampi imaṃ kappaṃ anuppattoye vā”ti vatvā phandanajātakaṃ kathesi. Tato “parapattiyena nāma mahārājā na bhavitabbaṃ, parapattiyā hi hutvā ekassa sasassa kathāya tiyojanasahassavitthate himavante catuppadagaṇā mahāsamuddaṃ pakkhandino ahesuṃ, tasmā parapattiyena na bhavitabba”nti vatvā daddarajātakaṃ kathesi. Tato “kadāci mahārājā dubbalopi mahabbalassa randhaṃ passati, kadāci mahabbalopi dubbalassa randhaṃ passati, laṭukikāpi hi sakuṇikā hatthināgaṃ ghātesī”ti vatvā laṭukikajātakaṃ kathesi. Evaṃ kalahavūpasamanatthāya tīṇi jātakāni kathetvā sāmaggiparidīpanatthāya dve jātakāni kathesi. “Samaggānañhi mahārājā koci otāraṃ nāma passituṃ na sakkotī”ti vatvā rukkhadhammajātakaṃ kathesi. Tato “samaggānaṃ mahārājā koci vivaraṃ passituṃ nāsakkhi, yadā pana aññamaññaṃ vivādamakaṃsu, atha ne eko nesādaputto jīvitakkhayaṃ pāpetvā ādāya gato, vivāde assādo nāma natthi”ti vatvā vaṭṭakajātakaṃ kathesi. Evaṃ imāni pañca jātakāni kathetvā avasāne attadaṇḍasuttaṃ kathesi.

Atha rājāno pasannā “sace satthā nāgamissa, mayaṃ aññamaññaṃ vadhitvā lohitanadiṃ pavattayissāma, satthāraṃ nissāya no jīvitaṃ laddhaṃ. Sace pana satthā agāraṃ ajjhāvasissa, dvisahassadīparivāraṃ catumahādīparajjaṃ hatthagataṃ abhaviṃsa, atirekasahassaṃ kho panassa puttā abhavissaṃsu, tato khattiyaparivārova avicarissa, taṃ kho panesa sampattiṃ pahāya nikkhamitvā sambodhiṃ patto, idānipi khattiyaparivārova vicaratū”ti ubhayanagaravāsino aḍḍhateyyāni aḍḍhateyyāni kumārasatāni adaṃsu. Bhagavā te pabbājetvā

mahāvanam agamāsi. Punadivasato paṭṭhāya tehi parivuto ekadā kapilavatthunagare ekadā koliyanagareti dvīsu naguesu piṇḍāya carati. Ubhayanagaravāsino mahāsakkāram karim̐su. Tesam garugāravena na attano ruciyā pabbajitānam anabhirati uppajji. Purāṇadutiyikāyopi nesaṃ anabhiratijananatthāya taṃ taṃ vatvā sāsanaṃ pesesaṃ. Te atirekataram ukkaṇṭhiṃsu. Bhagavā āvajjento tesam anabhiratabhāvaṃ ṇatvā “ime bhikkhū mādisena buddhena saddhiṃ ekato vasantā ukkaṇṭhanti, kathaṃ rūpā nu kho tesam dhammakathā sappāyā”ti upadhārento kuṇāladhammadesanaṃ passi. Athassa etadahosi - “ahaṃ ime bhikkhū himavantam netvā kuṇālakathāya nesaṃ mātuḡāmadosaṃ pakāsetvā anabhiratiṃ haritvā sotāpattimaggaṃ dassāmi”ti.

So pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya kapilavatthum piṇḍāya caritvā pacchābhataṃ piṇḍapātaṭṭikkanto bhattakiccavelāyameva te pañcasate bhikkhū āmantetvā “diṭṭhapubbo vo, bhikkhave, ramaṇīyo himavantapadeso”ti pucchi. “Noheṭaṃ, bhante”ti. “Gacchissatha pana himavantacārika”nti? “Bhante, aniddhimanto mayaṃ kathaṃ gamissāma”ti. “Sace pana vo koci gahetvā gaccheyya, gaccheyyāthā”ti? “Āma, bhante”ti. Satthā sabbepi te attano iddhiyā gahetvā ākāse uppatitvā himavantaṃ gantvā gaganatale ṭhitova ramaṇīye himavantapadesa kaṇṇanapabbataṃ rajatapabbataṃ maṇipabbataṃ hiṅgulikapabbataṃ aṇṇanapabbataṃ sānupabbataṃ phalikapabbatanti nānāvidhe pabbate, pañca mahānadiyo, kaṇṇamuṇḍakaṃ rathakāraṃ sīhapapātaṃ chaddantaṃ tiyaggaḷaṃ anotattaṃ kuṇāladahanti satta dahe dassesi. Himavanto ca nāma mahā pañcayojanasatubbedho tiyojanasahassavitthato, tassa imaṃ ramaṇīyaṃ ekadesaṃ attano ānubhāvena dassesi. Tattha katanivāsāni sīhabyagghahatthikulādīni catuppādāni ekadesato dassesi. Tattha ārāmarāmaṇeyyakādīni pupphūpagaphalūpage rukkhe nānāvidhe sakuṇasaṅghe jalajathalajapupphāni himavantassa puratthimapasse suvaṇṇatalaṃ, pucchimapasse hiṅgulatalaṃ dassesi. Imaṃ rāmaṇeyyakānaṃ diṭṭhakālato paṭṭhāya tesam bhikkhūnaṃ purāṇadutiyikāsu chandarāgo pahīno.

Atha satthā te bhikkhū gahetvā ākāso otaritvā himavantapacchimapassee satthiyojanike manosilātale sattayojanikassa kappatthikasālarukkhasa heṭṭhā tiyojanikāya manosilātalāya tehi bhikkhūhi parivuto chabbaṇṇarasmiyo vissajjento aṇṇavakucchiṃ khobhetvā jalamāno sūriyo viya nisīditvā madhurassaraṃ nicchārento te bhikkhū āmantesi - “bhikkhave, imasmiṃ himavante tumhehi adiṭṭhapubbaṃ pucchathā”ti. Tasmīṃ khaṇe dve citrakokilā ubhosu koṭṭisu daṇḍakaṃ mukhena ḍaṃsitvā majjhe attano sāmikaṃ nisīdāpetvā aṭṭha citrakokilā purato, aṭṭha pacchato, aṭṭha vāmato, aṭṭha dakkhiṇato, aṭṭha heṭṭhā, aṭṭha upari chāyaṃ katvā evaṃ citrakokilaṃ parivāretvā ākāsenāgacchanti. Atha te bhikkhū taṃ sakuṇasaṅgaṃ disvā satthāraṃ pucchiṃsu - “ke nāmete, bhante sakuṇā”ti? “Bhikkhave, esa mama porāṇako vaṃso, mayā ṭhapitā paveṇī, maṃ tāva pubbe evaṃ paricariṃsu, tadā panesa sakuṇagaṇo mahā ahosi, aḍḍhuḍḍhāni dijakaṇṇāsahassāni maṃ paricariṃsu. Anupubbena parihāyitvā idāni ettako jāto”ti. “Kathaṃ evarūpe pana, bhante, vanasaṇḍe etā dijakaṇṇāyo tumhe paricariṃsū”ti? Atha nesaṃ satthā “tena hi, bhikkhave, suṇāthā”ti satim upaṭṭhāpetvā atītaṃ āharitvā dassento āha -

“Evamakkhāyati evamanusūyati, sabbosadhadharaṇidhare nekapupphamālyavitate
gajagavajamahimsarurucamarapasadakaggagokaṇṇasīhabyagghadīpiacchakokatara
cchauddārakadali- migabīlārasasakaṇṇikānucarite
ākiṇṇanelamaṇḍalamahāvarāhanāgakulakareṇusaṅghādhivutṭhe
issamigasākhamigasarabhamigaenīmigavātamigapasadamigapurisālukimpurisayakkh
arakkha- sanisevite
amajjavamañjarīdharapahaṭṭhapupphaphusitaggānekapādapagaṇavitake
kuraracakoravāraṇamayūraparabhatajīvañjīvakacelāvakabhiṅkārakaravīkamattavihaṇ
gagaṇasatatasampaghuṭṭhe
añjanamanosilāharitālāhiṅgulakahemarajatakanakānekadhātu-
satavinaddhapaṭimaṇḍitapadese evarūpe khalu, bho, ramme vanasaṇḍe kuṇālo nāma
sakuṇo paṭivasati ativiya citto ativiya cittapattacchadano”.

“Tasseva khalu, bho, kuṇālassa sakuṇassa aḍḍhuḍḍhāni itthisahassāni paricārikā
dijakaññāyo, atha khalu, bho, dve dijakaññāyo kaṭṭhaṃ mukhena ḍaṃsitvā taṃ
kuṇālaṃ sakuṇaṃ majjhe nisīdāpetvā uḍḍentimā naṃ kuṇālaṃ sakuṇaṃ
addhānapariyāyapathe kilamatho ubbāhetthā”ti.

“Pañcasatā dijakaññāyo heṭṭhato heṭṭhato uḍḍenti ‘sacāyaṃ kuṇālo sakuṇo āsanā
paripatissati, mayaṃ taṃ pakkhehi paṭiggahessāmā”ti.

“Pañcasatā dijakaññāyo uparūpari uḍḍenti ‘mā naṃ kuṇālaṃ sakuṇaṃ ātapo
paritāpesī”ti.

“Pañcasatā dijakaññāyo ubhatopassena uḍḍenti ‘mā naṃ kuṇālaṃ sakuṇaṃ sītaṃ vā
uṇhaṃ vā tiṇaṃ vā rajo vā vāto vā ussāvo vā upapphusī”ti.

“Pañcasatā dijakaññāyo purato purato uḍḍenti ‘mā naṃ kuṇālaṃ sakuṇaṃ gopālakā
vā pasupālakā vā tiṇahārakā vā kaṭṭhahārakā vā vanakammikā vā kaṭṭhena vā
kaṭṭhalena vā pāṇinā vā leḍḍunā vā daṇḍena vā satthena vā sakkharāhi vā pahāraṃ
adaṃsu, māyaṃ kuṇālo sakuṇo gacchehi vā latāhi vā rukkhehi vā sākhāhi vā
thambhehi vā pāsāṇehi vā balavantehi vā pakkhīhi saṅgamesī”ti.

“Pañcasatā dijakaññāyo pacchato pacchato uḍḍenti saṅhāhi sakhilāhi mañjūhi
madhurāhi vācāhi samudācarantiyo ‘māyaṃ kuṇālo sakuṇo āsane pariyukkaṇṭhī”ti.

“Pañcasatā dijakaññāyo disodisaṃ uḍḍenti
anekarukkhavividhaviakatiphalamāharantiyo ‘māyaṃ kuṇālo sakuṇo khudāya
parikilamitthā”ti.

“Atha khalu, bho, tā dijakaññāyo taṃ kuṇālaṃ sakuṇaṃ ārāmeneva ārāmaṃ,
uyyāneneva uyyānaṃ, nadītittheneva nadītitthaṃ, pabbatasikhareneva
pabbatasikharaṃ, ambavaneneva ambavanaṃ, jambuvaneneva jambuvanaṃ,
labujavaneneva labujavanaṃ, nālīkeraśaṇḍāriyeneva nālīkeraśaṇḍāriyaṃ khippameva
abhisambhonti ratitthāya.

“Atha khalu, bho, kuṇālo sakuṇo tāhi dijakaññāhi divasaṃ paribyūḷho evaṃ apasādeti
‘nassatha tumhe vasaliyo, vinassatha tumhe vasiliyo coriyo dhuttiyo asatiyo
lahucittāyo katassa appaṭikārikāyo anilo viya yena kāmamaṅgamāyo”” ti.

Tatrāyaṃ atthavaṇṇanā - bhikkhave, so vanasaṇḍo evaṃ akkhāyati evañca anusūyati. Kinti? Sabbosadhadharaṇidhareti vitthāro. Tattha sabbosadhadharaṇidhareti mūlatacapattapupphādisabbosadhadharāya dharaṇiyā samannāgateti attho, sabbosadhayutto vā dharaṇidharo. So hi padeso sabbosadhadharaṇidharoti evamakkhāyati evañca anusūyati, tasmim vanasaṇḍeti vuttaṃ hoti. Sesapadayo janāyapi ese va nayo. Nekapupphamālyavitateti anekehi phalattāya uppannapupphehi ceva piḷandhanamālyehi ca vitate. Rurūti suvaṇṇavaṇṇā migā. Uddārāti uddā. Biḷārāti mahābiḷārā. Nelamaṇḍalam vuccati taruṇabhiṅkacchāpamaṇḍalam. Mahāvarāhāti mahāhatthino, ākiṇṇanelamaṇḍalamahāvarāhena gocariyādibhedena dasavidhena nāgakulena ceva kareṇusaṅghena ca adhivuṭṭheti attho. Issamigāti kāḷasīhā. Vātamigāti mahāvātamigā. Pasadamigāti citramigā. Purisālūti vaḷavāmukhayakkhiniyo. Kimpurisāti devakinnaracandakinnaradumakinnaradaṇḍamāṇavakakonti-sakuṇakaṇṇapāvuraṇādibhedā kinnarā. Amajjavamañjarīdharapahaṭṭhapupphapūṣitaggānekapādapagaṇavitateti makuladharehi ceva mañjarīdharehi ca supupphitehi ca aggamattapupphitehi ca anekehi pādapagaṇehi vitate. Vāraṇā nāma hatthiliṅgasakuṇā. Celāvakātipi ete sakuṇāyeva. Hemañca kanakañcāti dve suvaṇṇajātiyo. Etehi añjanādīhi anekadhātusatehi anekehi vaṇṇadhātūrāsīhi vinaddhapaṭimaṇḍitapadese. Bhoti dhammālapanamattametam. Cittoti mukhatuṇḍakepi heṭṭhāudarabhāgepi citrova.

Aḍḍhuḍḍhānīti aḍḍhacattutthāni, tīṇi sahaṇṇāni pañceva satānīti attho. Addhānapariyāyapatheti addhānasaṅkhāte gamanamagge. Ubbāhetthāti bādhayittha. Upapphusīti upagantvā phusi. Pahāraṃ adamsūti ettha “mā na”nti padassa sāmivasena attho veditabbo. Saṅgamesīti samāgacchi. Saṅhāhīti maṭṭhāhi. Sakhilāhīti piyāhi. Mañjūhīti sakhilāhi. Madhurāhīti madhurassarāhi. Samudācarantiyoti gandhabbakaraṇavasena paricarantiyo. Anekarukkhaividhavikatiphalanti anekehi rukkhehi vividhavikatiphalaṃ. Ārāmeneva ārāmanti pupphārāmādīsu aññatarena ārāmeneva aññataraṃ ārāmaṃ nentīti attho. Uyyānādīsūpi ese va nayo. Nāḷikerasañcāriyenevāti nāḷikeravaneneva aññaṃ nāḷikeravanaṃ. Atisambhontīti evaṃ netvā tattha naṃ khippaññaeva ratitthāya pāpuṇanti.

Divasaṃ paribhūṭhoti sakaladivasaṃ paribhūṭho. Apasādetīti tā kira taṃ evaṃ divasaṃ paricaritvā nivāsarukkhe otāretvā parivāretvā rukkhasākhāsu nisīditvā “appeva nāma madhuravacanaṃ labheyyāma”ti patthayantiyo iminā uyyojitakāle attano vasanaṭṭhānaṃ gamissāmāti vasanti. Kuṇālarājā pana tā uyyojento “nassathā”tiādivacanehi apasādeti. Tattha nassathāti gacchatha. Vinassathāti sabbatobhāgena nassatha. Gehe dhanadhaññādīnaṃ nāsanena coriyo, bahumāyatāya dhuttiyo, naṭṭhassatitāya asatiyo, anavaṭṭhitacittatāya lahucittāyo, katavināsanena mittadubbhitāya katassa appaṭikārikāyoti.

Evañca pana vatvā “iti kho, bhikkhave, ahaṃ tiracchānagatopi itthīnaṃ akataññaṭaṃ bahumāyataṃ anācārataṃ dussīlatañca jānāmi, tadāpāhaṃ tāsā vasa avattitvā tā eva attano vasa vattemī”ti imāya kathāya tesā bhikkhūnaṃ anabhiratiṃ haritvā satthā tuṇhī ahosi. Tasmim khaṇe dve kāḷakokilā sāmikaṃ daṇḍakena ukkhipitvā heṭṭhābhāgādīsū catasso catasso hutvā taṃ padesaṃ āgamiṃsu. Te bhikkhū tāpi disvā satthāraṃ pucchiṃsu. Satthā “pubbe, bhikkhave, mama sahāyo puṇṇamukho nāma phussakokilo ahosi, tassāyaṃ vaṃso”ti vatvā purimanayeneva tehi bhikkhūhi pucchito āha -

“Tasseva khalu, bho, himavato pabbatarājassa puratthimadisābhāge
susukhumasunipuṇagiriṇṇapabbahavaritupayantiyo”ti.

Tattha suṭṭhu sukhumasaṇhasalilatāya susukhumasunipuṇā, giri etāsaṃ pabbhavoti
giriṇṇapabbavā, himavantato sandamānāharitatiṇṇamissaoghatāya haritā, kuṇāladahaṃ
upagamanena upayantiyoti susukhumasunipuṇagiriṇṇapabbahavaritupayantiyo,
evarūpā nadiyo yasmiṃ sandantīti attho.

Idāni yaṃ kuṇāladahaṃ tā upayanti, tattha pupphāni vaṇṇento āha -

“Uppalapadumakumudanalinasatapattasogandhikamandālakasampativirūḥasucigan
dhamanuññaṃāvakappadese”ti.

Tattha uppalanti nīluppalaṃ. Nalinanti setapadumaṃ. Satapattanti
paripuṇṇasatapattapadumaṃ. Sampatīti etehi sampativirūḥehi abhinavajātehi
sucigandhena ceva manuññaṃ ca hadayabandhanasamatthatāya māvakena ca
padesena samannāgateti attho.

Idāni tasmīṃ dahe rukkhādayo vaṇṇento āha -

“Kuravakamucalindaketakavedisavañjulapunnāgabakulatilakapiyakahasanasālasaḷala
- campakaasokaṇāgarukkhātirītibhujapattaloddacandanoghavane
kāḷāgarupadmakapiyaṅgudevadārukacocagahane
kakudhakuṭajaaṇkolakaccikārakaṇṇikārakaṇṇikāra-
kanaverakoraṇḍakakoviḷārakiṃsukayodhikavanamallikamanaṅgaṇamanavajjabhaṇḍis
urucira- bhaginimālāmalyadhare
jātisumanamadhugandhikadhanutakkārītālīsatagaramusīrakotṭhakacchavitate
atimuttakasamkusumitalatāvitatapaṭimaṇḍitappadese
haṃsapilavakādambakāraṇḍavābhinadite
vijjādharaśiddhasamaṇatāpasagaṇādhivutṭhe
varadevayakkharakkhasadānavagandhabbakinnaramahoragānuciṇṇappadese -
evarūpe khalu, bho, ramme vanasaṇḍe puṇṇamukho nāma phussakokilo pativasati
ativiya madhuragiro vilāsitanayano mattakkho.

“Tasseva khalu, bho, puṇṇamukhassa phussakokilassa aḍḍhuḍḍhāni itthisatāni
paricārīkā dijakaññaṃ. Atha khalu, bho, dve dijakaññaṃ kaṭṭhaṃ mukhena ḍaṃsitvā
taṃ puṇṇamukhaṃ phussakokilaṃ majjhe nisīdāpetvā uḍḍenti ‘mā naṃ
puṇṇamukhaṃ phussakokilaṃ addhānapariyāyapathe kilamatho ubbāhetthā’ti.

“Paññāsa dijakaññaṃ heṭṭhato heṭṭhato uḍḍenti ‘sacāyaṃ puṇṇamukho
phussakokilo sakuṇo āsanā paripatissati, mayaṃ taṃ pakkhehi paṭiggahessāmā’ti.

“Paññāsa dijakaññaṃ uparūpari uḍḍenti ‘mā naṃ puṇṇamukhaṃ phussakokilaṃ
ātapo paritāpesī’ti.

“Paññāsa paññāsa dijakaññaṃ ubhatopassena uḍḍenti ‘mānaṃ puṇṇamukhaṃ
phussakokilaṃ sītaṃ vā uṇhaṃ vā tiṇaṃ vā rajo vā vāto vā ussāvo vā upapphusī’ti.

“Paññāsa dijakaññaṃ purato purato uḍḍenti ‘mā naṃ puṇṇamukhaṃ phussakokilaṃ
gopālakā vā pasupālakā vā tiṇahārakā vā kaṭṭhahārakā vā vanakammikā vā kaṭṭhena
vā kaṭṭhalāya vā pāṇinā vā leḍḍunā vā daṇḍena vā satthena vā sakkharāhi vā
pahāramadaṃsu, māyaṃ puṇṇamukho phussakokilo gacchehi vā latāhi vā rukkhēhi
vā sākāhi vā thambhehi vā pāsāṇehi vā balavantehi vā pakkhīhi saṅgamesī’ti.

“Paññāsa dijakaññāyo pacchato pacchato uḍḍenti saṇhāhi sakhilāhi mañjūhi madhurāhi vācāhi samudācarantiyo ‘māyaṃ puṇṇamukho phussakokilo āsane pariyukkaṇṭhī’ti.

“Paññāsa dijakaññāyo disodisaṃ uḍḍenti anekarukkhavividhavi katiphalamāharantiyo ‘māyaṃ puṇṇamukho phussakokilo khudāya parikilamitthā’ti.

“Atha khalu, bho, tā dijakaññāyo taṃ puṇṇamukhaṃ phussakokilaṃ ārāmeneva ārāmaṃ, uyyāneneva uyyānaṃ, nadītitteneva nadītittamaṃ, pabbatasikhareneva pabbatasikharaṃ, ambavaneneva ambavanaṃ, jambuvaneneva jambuvanaṃ, labujavaneneva labujavanaṃ, nāḷikerasañcāriyeneva nāḷikerasañcāriyaṃ khippameva abhisambhonti ratitthāya.

“Atha khalu, bho, puṇṇamukho phussakokilo tāhi dijakaññāhi divasaṃ paribyuḷho evaṃ pasamsati ‘sādhū sādhū, bhaginiyo, etaṃ kho bhaginiyo tumhākaṃ patirūpaṃ kuladhītānaṃ, yaṃ tumhe bhattāraṃ paricareyyāthā’ti.

“Atha khalu, bho, puṇṇamukho phussakokilo yena kuṇālo sakuṇo tenupasaṅkami. Addasaṃsu kho kuṇālassa sakuṇassa paricārikā dijakaññāyo taṃ puṇṇamukhaṃ phussakokilaṃ dūratova āgacchantaṃ, disvāna yena puṇṇamukho phussakokilo tenupasaṅkamiṃsu, upasaṅkamitvā taṃ puṇṇamukhaṃ phussakokilaṃ etadavocaṃ - ‘ayaṃ, samma puṇṇamukha, kuṇālo sakuṇo ativiya pharusō ativiya pharusavāco, appeva nāma tavampi āgamma piyavācaṃ labheyyāma’ti. ‘Appeva nāma bhaginiyo’ti vatvā yena kuṇālo sakuṇo tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā kuṇālena sakuṇena saddhiṃ paṭisammoditvā ekamantaṃ nisīdi, ekamantaṃ nisinno kho puṇṇamukho phussakokilo taṃ kuṇālaṃ sakuṇaṃ etadavoca - ‘kissa tvaṃ, samma kuṇāla, itthīnaṃ sujātānaṃ kuladhītānaṃ sammāpaṭipannānaṃ micchāpaṭipannosi, amanāpabhāṇīnampi kira, samma kuṇāla, itthīnaṃ manāpabhāṇīnā bhavitabbaṃ, kimaṅgaṃ pana manāpabhāṇīna’nti.

“Evaṃ vutte kuṇālo sakuṇo taṃ puṇṇamukhaṃ phussakokilaṃ evaṃ apasādesi - ‘nassa tvaṃ, samma jamma vasala, vinassa tvaṃ, samma jamma vasala, ko nu tayā viyatto jāyājīnenā’ti. Evaṃ apasādito ca pana puṇṇamukho phussakokilo tatoyeva paṭinivatti.

“Atha khalu, bho, puṇṇamukhassa phussakokilassa aparena samayena nacirasseva kharo ābādho uppajji, lohitapakkhandaṃ bālā vedanā vattanti māraṇantikā. Atha khalu, bho, puṇṇamukhassa phussakokilassa paricārikānaṃ dijakaññānaṃ etadahosi - ‘ābādhiko kho ayaṃ puṇṇamukho phussakokilo, appeva nāma imamahā ābādhā vuṭṭhaheyyā’ti ekaṃ adutiyaṃ ohāya yena kuṇālo sakuṇo tenupasaṅkamiṃsu. Addasā kho kuṇālo sakuṇo tā dijakaññāyo dūratova āgacchantiyo, disvāna tā dijakaññāyo etadavoca - ‘kahaṃ pana tumhaṃ vasaliyo bhattā’ti. ‘Ābādhiko kho, samma kuṇāla, puṇṇamukho phussakokilo appeva nāma tamhā ābādhā vuṭṭhaheyyā’ti. Evaṃ vutte kuṇālo sakuṇo tā dijakaññāyo evaṃ apasādesi - ‘nassatha tumhe vasaliyo, vinassatha tumhe vasaliyo coriyo dhuttiyo asatiyo lahucittāyo katassa appaṭikārikāyo anilo viya yena kāmamaṅgama’nti vatvā yena puṇṇamukho phussakokilo tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā taṃ puṇṇamukhaṃ phussakokilaṃ etadavoca - ‘haṃ, samma, puṇṇamukhā’ti. ‘Haṃ, samma, kuṇālā’ti.

“Atha khalu, bho, kuṇālo sakuṇo taṃ puṇṇamukhaṃ phussakokilaṃ pakkhehi ca mukhatuṇḍakena ca pariggahetvā vuṭṭhāpetvā nānābhesajjāni pāyāpesi. Atha khalu, bho, puṇṇamukhassa phussakokilassa so ābādho paṭippassambhī”ti.

Tattha piyakāti setapupphā. Hasanāti ha-kāro sandhikaro, asanāyeva. Tirīṭṭi ekā rukkhajāti. Candanāti rattasurabhicandanā. Oghavaneti etesaṃ oghena ghaṭṭāya samannāgatavane. Devadārukacocagahaneti devadārurukkhehi ceva kadalihi ca gahane. Kaccikārāti ekā rukkhajāti. Kaṇikārāti mahāpupphā. Kaṇṇikārāti khuddakapupphā. Kiṃsukāti vātaghātakā. Yodhikāti yūthikā.

Vanamallikamanaṅgaṇamanavajjabhaṇḍisurucirabhaginimālāmalyadhareti mallikānaṅca anāṅgaṇānaṃ anavajjānaṅca bhaṇḍīnaṃ surucirānaṅca bhaginīnaṃ pupphehi mālyadhārayamāne. Dhanutakkārīti dhanupāṭali. Tālīsāti tālīsapattarukkhā. Kacchavitateti etehi jātisumanādīhi vitate nadikacchapabbatakacche. Saṃkusumitalatāti tesu tesu ṭhānesu suṭṭhu kusumitaatimuttakehi ceva nānāvidhalatāhi ca vitatapaṭimaṇḍitapadese. Gaṇādhivuṭṭheti etesaṃ vijjādhārādīnaṃ gaṇehi adhivuṭṭhe. Puṇṇamukhoti mukhaparipuṇṇatāya puṇṇamukho. Parehi phuṭṭhatāya phussakokilo. Vilāsitanayanoti vilāsitanetto. Mattakkhoti yathā mattānaṃ akkhīni rattāni honti, evaṃ rattakkho, pamāṇayuttanetto vā.

Bhaginiyoti ariyavohārena ālapanāṃ. Paricareyyāthāti sakaladivasāṃ gahetvā vicareyyātha. Iti so piyakathaṃ kathetvā uyyojeti. Kadāci pana kuṇālo saparivāro puṇṇamukhaṃ dassanāya gacchati, kadāci puṇṇamukho kuṇālassa santikaṃ āgacchati. Tenāha “atha khalu, bho”ti. Sammāti vayassa. Āgammāti paṭicca upanissāya. Labheyyāmāti kuṇālassa santikā piyavacanāṃ labheyyāma. Appeva nāmāti api nāma labheyyātha, vakkhāmi nanti. Sujātānanti samajātikānaṃ.

Nassāti palāya. Jammāti lāmaka. Viyattoti ko nu tayā sadiso añño byatto nāma atthi. Jāyājinenāti jāyājitena, ayameva vā pāṭho. Evaṃ itthiparājitena tayā sadiso ko nāma byatto atthīti taṃ puna evarūpassa vacanassa abhaṇanattāya apasādeti. Tatoyevāti “kuddho me kuṇālo”ti cintetvā tatoyeva paṭinivatti, so nivattitvā saparivāro attano nivāsaṭṭhānameva agamāsi.

Appeva nāmāti saṃsayaparivitakko, imamhā ābādhā vuṭṭhaheyya vā no vāti evaṃ cintetvā taṃ ohāya pakkamiṃsu. Tumhanti tumhākaṃ. Appeva nāmāti tamhā ābādhā vuṭṭhaheyya vā no vā, amhākaṃ āgatakāle mato bhavissati. Mayaṅhi idāneva so marissatīti ṇatvā tumhākaṃ pādaparicārīkā bhavituṃ āgatā. Tenupasaṅkamīti imā itthiyo sāmikassa matakāle āgatā paṭikkūlā bhavissāmāti taṃ pahāya āgatā, ahaṃ gantvā mama sahāyakaṃ pupphaphalādīni nānābhesajjāni saṃharitvā arogaṃ karissāmīti cintetvā nāgabalo mahāsatto ākāse uppatitvā yena so tenupasaṅkami. Hanti nipāto, “jīvasi, sammā”ti pucchanto evamāha. Itaropissa “jīvāmī”ti vadanto “haṃ sammā”ti āha. Pāyāpesīti pāyesī. Paṭippassambhīti vūpasamīti.

Tāpi dijakaṇṇāyo asmīṃ aroge jāte āgatā. Kuṇālopi puṇṇamukhaṃ katipāhaṃ phalāphalāni khādāpetvā tassa balappattakāle, “samma, idāni tvam arogo, attano paricārīkāhi saddhiṃ vasa, ahampi attano vasanaṭṭhānaṃ gamissāmī”ti āha. Atha naṃ so “imā, samma, maṃ bālāhagilānaṃ pahāya palāyanti, na me etāhi dhuttīhi attho”ti āha. Taṃ sutvā mahāsatto “tena hi te, samma, itthīnaṃ pāpabhāvaṃ ācikkhissāmī”ti puṇṇamukhaṃ gahetvā himavantapasse manosilātalaṃ netvā sattayojanikasālarukkhamaṃle manosilāsane nisīdi. Ekasmīṃ passe puṇṇamukho

saparivāro nisīdi. Sakalahimavante devaghosanā cari - “ajja kuṇālo sakuṇarājā himavante manosilāsane nisīditvā buddhalīlāya dhammaṃ desessati, taṃ suṇāthā”ti. Paramparaghosena cha kāmāvacaradevā sutvā yebhuyyena tattha sannipatiṃsu. Bahunāgasupaṇṇakinnaravijjādharādīnampi devatā tamatthaṃ ugghosesuṃ. Tadā ānando nāma gijjharājā dasasahassagijjhāparivāro gijjhāpabbate paṭivasati. Sopi taṃ kolāhalaṃ sutvā “dhammaṃ suṇissāmī”ti saparivāro āgantvā ekamantaṃ nisīdi. Nāradopi pañcābhiñño tāpaso dasasahassatāpasaparivuto himavantapadese viharanto taṃ devaghosanaṃ sutvā “sahāyo kira me kuṇālo itthīnaṃ aguṇaṃ kathessati, mahāsamāgamo bhavissati, mayāpi taṃ desanaṃ sotuṃ vaṭṭati”ti tāpasadasahassena saddhiṃ iddhiyā tattha gantvā ekamantaṃ nisīdi. Buddhānaṃ desanāsannipātasadiso mahāsamāgamo ahosi. Atha mahāsatto jātissaraññaṇena itthidosapaṭisaṃyuttaṃ atītabhave diṭṭhakāraṇaṃ puṇṇamukhaṃ kāyasakkhiṃ katvā kathesi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

“Atha khalu, bho, kuṇālo sakuṇo taṃ puṇṇamukhaṃ phussakokilaṃ gilānavuṭṭhitaṃ aciravuṭṭhitaṃ gelañña etadavoca -

““Diṭṭhā mayā, samma puṇṇamukha, kaṇhā dveṇṇikā pañcapatikāya chaṭṭhe purise cittaṃ paṭibandhantiyā, yadidaṃ kabandhe pīṭhasappimhī”ti. Bhavati ca panuttarettha vākyam -

290. “Athajjuno nakulo bhīmaseno, yudhiṭṭhilo sahadevo ca rājā;
Ete paṭi pañca maticca nārī, akāsi khujjavāmanakena pāpa’nti.

“Diṭṭhā mayā, samma puṇṇamukha, saccatapāpī nāma samaṇī susānamajjhe vasantī catutthabhattaṃ pariṇāmayamānā surādhuttakena pāpamakāsi.

“Diṭṭhā mayā, samma puṇṇamukha, kākavatī nāma devī samuddamajjhe vasantī bhariyā venateyyassa naṭakuverena pāpamakāsi.

“Diṭṭhā mayā, samma puṇṇamukha, kuruṅgadevī nāma lomasuddarī elīkakumāraṃ kāmāyamānā chaḷaṅgakumārādhanaṃtevasīnā pāpamakāsi.

“Evañhetam mayā ñātaṃ, brahmadattassa mātaraṃ;
Ohāya kosalarājaṃ, pañcālacaṇḍena pāpamakāsi.

291. “Etā ca añña ca akaṃsu pāpaṃ, tasmāhamitthīnaṃ na vissase nappasaṃse;
Mahī yathā jagati samānarattā, vasundharā itarītarāpatiṭṭhā;
Sabbasahā aphaṇḍanā akuppā, tathitthiyo tāyo na vissase naro.

292. “Sīho yathā lohitamaṃsabhojano, vālamigo pañcāvudho suruddho;
Pasayhakhādī parahiṃsane rato, tathitthiyo tāyo na vissase naro.

“Na khalu, samma puṇṇamukha, vesiyo nāriyo gamaniyo, na hetā bandhakiyo nāma, vadhikāyo nāma etāyo, yadidaṃ vesiyo nāriyo gamaniyo”ti.

“Coro viya veṇikatā madirāva diddhā vāṇijo viya vācāsanthutiyo issasiṅgamiva viparivattāyo uragamiva dujivhāyo. Sobbhamiva paṭicchannā pātālamiva duppūrā rakkhasī viya duttonā yamovekantahāriyo. Sikhīriva sabbabhakkhā nadīriva sabbavāhī anilo viya yenakāmaṃcarā neru viya

avisesakarā visarukkho viya niccaphalitāyoti. Bhavati ca panuttarettha vākyam -

293. “Yathā coro yathā diddho, vāṇijova vikatthanī;
Issasiṅgamiva parivattā, dujivhā urago viya.
294. “Sobbhamiva paṭicchannā, pātālamiva duppurā;
Rakkhasī viya duttosā, yamovekantahāriyo.
295. “Yathā sikhī nadī vāto, nerunāva samāgatā;
Visarukkho viya niccaphalā, nāsayanti ghare bhogaṃ;
Ratanantakaritthiyo”ti.

290-295. Tattha gilānavuṭṭhitanti paṭhamam gilānam pacchā vuṭṭhitam. Diṭṭhā mayāti atīte kira brahmadatto kāsirājā sampannabalavāhanatāya kosalarajjam gahetvā kosalarājānam māretvā tassa aggamahesiṃ sagabbham gahetvā bārāṇasiṃ gantvā tam attano aggamahesiṃ akāsi. Sā aparabhāge dhītaram vijāyi. Rañño pana pakatiyā dhītā vā putto vā natthi, so tussitvā, “bhadde, varam gaṇhāhī”ti āha. Sā gahitakam katvā ṭhapesi. Tassā pana kumārikāya “kaṇhā”ti nāmam karimsu. Athassā vayappattāya mātā tam āha - “amma, pitarā tava varo dinno, tamaham gahetvā ṭhapesiṃ, tava ruccanakam varam gaṇhā”ti. Sā “amma, mayham aññaṃ avijjamānam natthi, patiggahaṇatthāya me sayam varam kārehī”ti kilesabahulatāya hirottappam bhinditvā mātaram āha. Sā rañño ārocesi. Rājā “yathārucitam patiṃ gaṇhatū”ti vatvā sayam varam ghosāpesi. Rājaṅgaṇe sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā bahū purisā sannipatiṃsu. Kaṇhā pupphasamuggam ādāya uttarasīhapañjare ṭhitā oloketi ekampi na rocesi.

Tadā paṇḍurājagottato ajjuno nakulo bhīmaseno yudhiṭṭhilo sahadevoti ime pañca paṇḍurājaputtā takkasilāyam disāpāmokkhassa ācariyassa santike sippam uggahetvā “desacārittam jānissāmā”ti vicarantā bārāṇasiṃ patvā antonagare kolāhalam sutvā pucchitvā tamattham ṇatvā “mayampi gamissāmā”ti kañcanarūpasamānarūpā tattha gantvā paṭipāṭiyā aṭṭhamasu. Kaṇhā te disvā pañcasupi tesu paṭibaddhacittā hutvā pañcannampi sīsesu mālācumbaṭakāni khipitvā, “amma, ime pañca jane varemī”ti āha. Sāpi rañño ārocesi. Rājā varassa dinnattā “na labhissatī”ti avatvā anattamanova “kiṃjātikā kassa puttā”ti pucchitvā paṇḍurājaputtabhāvam ṇatvā tesam sakkāram katvā tam pādapariṇāmanam adāsi.

Sā sattabhūmikapāsāde te kilesavasena saṅgaṇhi. Eko panassā paricārako khujjo pīṭhasappī atthi. Sā pañca rājaputte kilesavasena saṅgaṇhitvā tesam bahi nikkhantakāle okāsam labhitvā kilesena anuḍayhamānā khujjena saddhiṃ pāpam karoti, tena ca saddhiṃ kathenti - “mayham tayā sadiso piyo natthi, rājaputte mārāpetvā tesam galalohitena tava pāde makkhāpessāmī”ti vadati. Itaresupi jeṭṭhabhātikena missībhūtakāle - “imehi catūhi tvameva mayham piyataro, mayā jīvitampi tavatthāya pariccattam, mama pitu accayena tuyhaññeva rajjam dāpessāmī”ti vadati. Itarehi saddhiṃ missībhūtakālepi eseve nayo. Te “ayaṃ amhe piyāyati, issariyañca no etaṃ nissāya jāta”nti tassā ativiya tussanti.

Sā ekadivasam ābādhikā ahosi. Atha nam te parivāretvā eko sīsam sambāhanto nisīdi, sesā ekekaṃ hatthañca pādañca. Khujjo pana pādamūle nisīdi. Sā sīsam sambāhamānassa jeṭṭhabhātikassa ajjunakumārassa - “mayham tayā piyataro natthi,

jīvamānā tuyhaṃ jīvissāmi, pitu accayena tuyhaṃ rajjaṃ dāpessāmī”ti sīsena saññaṃ dadamānā taṃ saṅgaṇhi, itaresampi hatthapādehi tatheva saññaṃ adāsi. Khujjassa pana - “tvaññeva mama piyo, tavatthāya ahaṃ jīvissāmī”ti jivhāya saññaṃ adāsi. Te sabbepi pubbe kathitabhāvena tāya saññāya tamatthaṃ jāniṃsu. Tesu sesā attano dinnasaññāyeva jāniṃsu. Ajjunakumāro pana tassā hatthapādajivhāvikāre disvā - “yathā mayhaṃ, evaṃ sesānampi imāya saññā dinnā bhavissati, khujjena cāpi saddhiṃ etissāya santhavena bhavitabba”nti cintetvā bhātaro gahetvā bahi nikkhamitvā pucchi - “diṭṭhā vo pañcapatikā mama sīsavikāraṃ dassenti”ti? “Āma, diṭṭhā”ti. “Kiṃkāraṇaṃ jānāthā”ti? “Na jānāmā”ti. “Idaṃ nāmettha kāraṇaṃ, tumhākaṃ pana hatthapādehi dinnasaññāya kāraṇaṃ jānāthā”ti? “Āma, jānāmā”ti. “Amhākampi teneva kāraṇena adāsi, khujjassa jivhāvikārena saññādānassa kāraṇaṃ jānāthā”ti? “Na jānāmā”ti. Atha nesaṃ ācikkhitvā “imināpi saddhiṃ etāya pāpakammaṃ kata”nti vatvā tesu asaddahantesu khujjaṃ pakkosivā pucchi. So sabbhaṃ pavattim kathesi.

Te tassa vacanaṃ sutvā tassā vigatacchandarāgā hutvā - “aho mātugāmo nāma pāpo dussilo, mādise nāma jātisampanne sobhaggappatte pahāya evarūpena jegucchapatikūlena khujjena saddhiṃ pāpakammaṃ karoti, ko nāma paṇḍitajātiko evaṃ nillajjāhi pāpadhammāhi itthiṃ saddhiṃ ramissati”ti anekapariyāyena mātugāmaṃ garahitvā “alaṃ no gharāvāsenā”ti pañca janā himavantaṃ pavisitvā pabbajitvā kasiṇaparikkammaṃ katvā āyupariyosāne yathākammaṃ gatā. Kuṇālo pana sakuṇarājā tadā ajjunakumāro ahosi. Tasmā attanā diṭṭhakāraṇaṃ dassento “diṭṭhā mayā”tiādimāha.

Tattha dveṇitīkāti kosalarañño ca kāsirañño ca vasenetaṃ vuttaṃ. Pañcapatikāyāti pañcapatikā, ya-kāro nipātamatto. Paṭibandhantiyāti paṭibandhamānā. Kabandheti tassa kira gīvā onamitvā uraṃ allīnā, tasmā chinnaśiso viya khāyati. Pañca maticcāti ete pañca atikkamitvā. Khujjavāmanakenāti khujjena vāmanakena.

Idaṃ vatvā aparānīpi diṭṭhapubbāni dassento puna “diṭṭhā”tiādimāha. Tattha dutiyavatthusmiṃ tāva ayaṃ vibhāvanā - atīte kira bārāṇasiṃ nissāya saccatāpāpī nāma setasamaṇī susāne paṇṇasālaṃ kāretvā tattha vasamānā cattāri bhattāni atikkamitvā bhuñjati, sakalanagare cando viya sūriyo viya ca pākaṭā ahosi. Bārāṇasivāsino khipitvāpi khalitvāpi “namo saccatāpāpiyā”ti vadanti. Athekasmiṃ chaṇakāle paṭhamadivase tāva suvaṇṇakārā gaṇabandhena ekasmiṃ padese maṇḍapaṃ katvā macchamaṃsasurāgandhamālādīni āharitvā surāpānaṃ ārabhiṃsu. Atheko suvaṇṇakāro surāpiṭṭhakaṃ chaḍḍento - “namo saccatāpāpiyā”ti vatvā ekena paṇḍitena - “ambho andhabāla, calacittāya itthiyā namo karosi, aho bālo”ti vutte - “samma, mā evaṃ avaca, mā nirayasaṃvattanikaṃ kammaṃ karī”ti āha. Atha naṃ so “dubbuddhi tuṇhī hohi, sahassena abbhutaṃ karohi, ahaṃ te saccatāpāpiṃ ito sattame divase alaṅkatapaṭiyattaṃ imasmiṃyeva ṭhāne nisinno surāpiṭṭhakaṃ gāhāpetvā suraṃ pivissāmi, mātugāmo dhuvasīlo nāma natthī”ti āha. So “na sakkhissasi”ti vatvā tena saddhiṃ sahassena abbhutamakāsi. So taṃ aññesaṃ suvaṇṇakārānaṃ ārocetvā punadivase pātova tāpasavesena susānaṃ pavisitvā tassā vasanaṭṭhānassa avidūre sūriyaṃ namassanto aṭṭhāsi.

Sā bhikkhāya gacchamānā naṃ disvā - “mahiddhiko tāpaso bhavissati, ahaṃ tāva susānapasse vasāmi, ayaṃ majjhe susānassa vasati, bhavitabbamassabbhantare santadhammena, vandissāmi na”nti upasaṅkamitvā vandi. So neva olokesi na ālapi. Dutiyadivasepi tatheva akāsi. Tatiyadivase pana vanditakāle adhomukhova

“gacchāhī”ti āha. Catutthadivase “kacci bhikkhāya na kilamasī”ti paṭisanthāramakāsi. Sā “paṭisanthāro me laddho”ti tuṭṭhā pakkāmi. Pañcamadivase bahutaram paṭisanthāram labhitvā thokaṃ nisīditvā gatā. Chaṭṭhe divase pana taṃ āgantvā vanditvā nisinnaṃ - “bhagini, kiṃ nu kho ajja bārāṇasiyaṃ mahāgītavāditasaddo”ti vatvā - “ayya, tumhe na jānātha, nagare chaṇo ghuṭṭho, tattha kīḷantānaṃ esa saddo”ti vutte - “ettha nāmeso saddo”ti ajānanto viya hutvā - “bhagini, kati bhattāni atikkamesī”ti pucchi. “Cattāri, ayya, tumhe pana kati atikkamethā”ti? “Satta bhaginī”ti. Idaṃ so musā abhāsi. Devasikaṃ hesa rattim bhuñjati. So taṃ “kati te bhagini vassāni pabbajitāyā”ti pucchitvā tāya “dvādasa vassāni”ti vatvā “tumhākaṃ kati vassāni”ti vutto “idaṃ me chaṭṭhaṃ vassa”nti āha. Atha naṃ “atthi pana te bhagini santadhammādhigamo”ti pucchitvā “natthi, ayya, tumhākaṃ pana atthī”ti vutte “mayhampi natthī”ti vatvā - “bhagini, mayaṃ neva kāmasukhaṃ labhāma, na nekkhammasukhaṃ, kiṃ amhākaṃyeva uṇho nirayo, mahājanassa kiriyaṃ karoma, ahaṃ gihī bhavissāmi, atthi me mātu santakaṃ dhanam, na sakkomi dukkhaṃ anubhavitū”nti āha. Sā tassa vacanaṃ sutvā attano calacittatāya tasmim paṭibaddhacittā hutvā - “ayya, ahampi ukkaṇṭhitā, sace pana maṃ na chaḍḍessatha, ahampi gihinī bhavissāmi”ti āha. Atha naṃ so “ehi taṃ na chaḍḍessāmi, bhariyā me bhavissasī”ti taṃ nagaraṃ pavesetvā saṃvasitvā surāpānamaṇḍapaṃ gantvā tāya surāpiṭṭhakaṃ gāhāpetvā suraṃ pivi. Itaro sahassaṃ jito. Sā taṃ paṭicca puttadhītāhi vaḍḍhi. Tadā kuṇālo surādhuttako ahosi. Tasmā attanā diṭṭhaṃ pakāsentō “diṭṭhā mayā”tiādimāha.

Tatīyavatthusmim atītakathā catukkanipāte kākavatījātakavaṇṇanāyaṃ vitthāritā. Tadā pana kuṇālo garuḷo ahosi. Tasmā attanā diṭṭhaṃ pakāsentō “diṭṭhā mayā”tiādimāha.

Catutthavatthusmim atīte brahmadatto kosalarājānaṃ vadhitvā rajjaṃ gahetvā tassa aggamaheṣim gabbhinim ādāya bārāṇasiṃ paccāgantvā tassā gabbhinibhāvaṃ jānantopi taṃ aggamaheṣim akāsi. Sā paripakkagabbhā suvaṇṇarūpakasadisamaṃ puttaṃ vijāyitvā - “vuddhippattampi naṃ bārāṇasirājā ‘esa me paccāmittassa putto, kiṃ iminā’ti mārāpessati, mā me putto parahatthe maratū”ti cintetvā dhātīm āha - “amma, imaṃ dāraṃ pilotikaṃ attharitvā āmakasusāne nipajjāpetvā ehi”ti. Dhātī tathā katvā nhatvā paccāgami. Kosalarājāpi maritvā puttassa ārakkhadevatā hutvā nibbatti. Tassānubhāvena ekassa eḷakapālakassa tasmim padese eḷake cārentassa ekā eḷikā taṃ kumāraṃ disvā sinehaṃ uppādetvā khīraṃ pāyetvā thokaṃ caritvā puna gantvā dve tayo cattāro vāre pāyesi. Eḷakapālako tassā kiriyam disvā taṃ ṭhānaṃ gantvā taṃ dāraṃ disvā puttasinehaṃ paccupaṭṭhapetvā netvā attano bhariyāya adāsi. Sā pana aputtikā, tenassā thaṇṇaṃ natthi, atha naṃ eḷikakhīrameva pāyesi. Tato paṭṭhāya pana devasikaṃ dve tisso eḷikā maranti. Eḷakapālo - “imasmim paṭijaggiyamāne sabbā eḷikā marissanti, kiṃ no iminā”ti taṃ ekasmim mattikābhājane nipajjāpetvā aparena pidahitvā māsacuṇṇena mukhaṃ nibbivaraṃ vilimpitvā nadiyaṃ vissajjesi. Tamenam vuyhamānaṃ heṭṭhātitthe rājanivesane jiṇṇapaṭisaṅkhārako eko caṇḍālo sapajjāpatiko makaciṃ dhovanto disvāva vegena gantvā āharitvā tīre ṭhapetvā “kimetthā”ti vivaritvā olokento dāraṃ passi. Bhariyāpissa aputtikā, tassā tasmim puttasineho nibbatti, atha naṃ gehaṃ netvā paṭijaggi. Taṃ sattaṭṭhavassakālato paṭṭhāya mātāpitaro rājakulaṃ gacchantā ādāya gacchanti. Soḷasavassakālato pana paṭṭhāya sveva bahulaṃ gantvā jiṇṇapaṭisaṅkharaṇaṃ karoti.

Raṇṇo ca aggamaheṣiyā kuruṅgadevī nāma dhītā ahosi uttamarūpadharā. Sā tassa diṭṭhakālato paṭṭhāya tasmim paṭibaddhacittā hutvā aññattha anabhiratā tassa kammakaraṇaṭṭhānameva āgacchati. Tesam abhiñhadassanena aññamaññaṃ paṭibaddhacittānaṃ antorājakuleyeva paṭicchannokāse ajjhācāro pavatti. Gacchante kāle paricārikāyo ñatvā raṇṇo ārocesuṃ. Rājā kujjhivā amacce sannipātetvā - “iminā caṇḍālaputtēna idaṃ nāma kataṃ, imassa kattabbaṃ jānāthā”ti āha. Amaccā “mahāparādho esa, nānāvidhakammakāraṇā kāretvā pacchā māretuṃ vaṭṭatī”ti vadiṃsu. Tasmim khaṇe kumārassa pitā ārakkhadevatā tasseeva kumārassa mātu sarīre adhimucci. Sā devatānubhāvena rājānaṃ upasaṅkamitvā āha - “mahārāja, nāyaṃ kumāro caṇḍālo, esa kumāro mama kucchimhi nibbatto kosalarāṇṇo putto, ahaṃ ‘putto me mato’ti tumhākaṃ musā avacaṃ, ahametaṃ ‘tumhākaṃ paccāmittassa putto’ti dhātīyā datvā āmakasusāne chaḍḍāpesiṃ, atha naṃ eko eḷakapālako paṭijaggi, so attano eḷikāsu marantīsu nadiyā pavāhesi, atha naṃ vuyhamānaṃ tumhākaṃ gehe jiṇṇapaṭisaṅkhārako caṇḍālo disvā posesi, sace na saddahatha, te sabbe pakkosāpetvā pucchathā”ti.

Rājā dhātīm ādiṃ katvā sabbe pakkosāpetvā pucchitvā tattheva taṃ pavattiṃ sutvā “jātisampannoyaṃ kumāro”ti tuṭṭho taṃ nhāpetvā alaṅkārapetvā tasseeva dhītaraṃ adāsi. Tassa pana eḷikānaṃ māritattā “eḷikakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. Athassa rājā sasēnavāhanaṃ datvā - “gaccha attano pitu santakaṃ rajjaṃ gaṇhā”ti taṃ uyyojesi. Sopi kuruṅgadeviṃ ādāya gantvā rajje patiṭṭhāsi. Athassa bārāṇasirājā “anuggahitasippo aya”nti sippasikkhāpanatthaṃ chaḷaṅgakumāraṃ nāma ācariyaṃ pesesi. So tassa “ācariyo me”ti senāpatiṭṭhānaṃ adāsi. Aparabhāge kuruṅgadevī tena saddhiṃ anācāramakāsi. Senāpatinopi paricārako dhanantevāsī nāma atthi. So tassa hatthe kuruṅgadeviyā vatthālaṅkāradīni pesesi. Sā tenapi saddhiṃ pāpamakāsi. Kuṇālo taṃ kāraṇaṃ āharitvā dassento “diṭṭhā mayā”tiādimāha.

Tattha lomasuddarīti lomarājīyā maṇḍitaudarā. Chaḷaṅgakumārā dhanantevāsīnāti eḷikakumārakaṃ patthayamānāpi chaḷaṅgakumārasenāpatinā ca tasseeva paricārakena dhanantevāsīnā ca saddhiṃ pāpamakāsi. Evaṃ anācārā itthiyo dussilā pāpadhammā, tenāhaṃ tā nappasaṃsāmīti idaṃ mahāsatto atītaṃ āharitvā dassesi. So hi tadā chaḷaṅgakumāro ahosi, tasmā attanā diṭṭhakāraṇaṃ āhari.

Pañcamavatthusmimpi atīte kosalarājā bārāṇasirajjaṃ gahetvā bārāṇasiraṇṇo aggamaheṣiṃ gabbhinimpi aggamaheṣiṃ katvā sakanagameva gato. Sā aparabhāge puttaṃ vijāyī. Rājā aputtakattā taṃ puttasiṇehena posetvā sabbasippāni sikkhāpetvā vayappattaṃ “attano pitu santakaṃ rajjaṃ gaṇhā”ti pesesi. So tattha gantvā rajjaṃ kāresi. Athassa mātā “puttaṃ passitukāmāmhī”ti kosalarājānaṃ āpucchitvā mahāparivārā bārāṇasiṃ gacchantī dvinnāṃ raṭṭhānaṃ antare ekasmiṃ nigame nivāsaṃ gaṇhi. Tattheveko pañcālacaṇḍo nāma brāhmaṇakumāro atthi abhirūpo. So tassā paṇṇākāraṃ upanāmesi. Sā taṃ disvā paṭibaddhacittā tena saddhiṃ pāpakammaṃ katvā katipāhaṃ tattheva vītināmetvā bārāṇasiṃ gantvā puttaṃ disvā khippaṃ nivattitvā puna tasmimyeva nigame nivāsaṃ gahetvā katipāhaṃ tena saddhiṃ anācāraṃ caritvā kosalanagaraṃ gatā. Sā tato paṭṭhāya nacirasseeva taṃ taṃ kāraṇaṃ vatvā “puttassa santikaṃ gacchāmī”ti rājānaṃ āpucchitvā gacchantī ca āgacchantī ca tasmim nigame aḍḍhamāsamattaṃ tena saddhiṃ anācāraṃ cari. Samma puṇṇamukha, itthiyo nāmetā dussilā musāvādinīyoti idampi atītaṃ dassento mahāsatto “evaṇheta”ntiādimāha.

Tattha brahmadattassa mātaraṇi bārāṇasirajjaṃ kārentassa brahmadattakumārassa

mātaraṃ. Tadā kira kuṇālo pañcālacaṇḍo ahosi, tasmā taṃ attanā ñātakāraṇaṃ dassento evamāha.

Etā cāti, samma puṇṇamukha, etāva pañca itthiyo pāpamakamsu, na aññāti saññaṃ mā kari, atha kho etā ca aññā ca bahū pāpakammakārikāti. Imasmiṃ tṭhāne tṭhāvā loke aticārinīnaṃ vatthūni kathetabbāni. Jagatīti yathā jagatisaṅkhātā mahī samānarattā paṭighābhāvena sabbesu samānarattā hutvā sā vasundharā itaritarāpatitṭhā uttamānañca adhamānañca patitṭhā hoti, tathā itthiyopi kilesavasena sabbesampi uttamādhamaṇaṃ patitṭhā honti. Itthiyo hi okāsaṃ labhamānā kenaci saddhiṃ pāpakaṃ karonti nāma. Sabbasahāti yathā ca sā sabbameva sahati na phandati na kuppati na calati, tathā itthiyo sabbepi purise lokassādasena sahanti. Sace tāsāṃ koci puriso citte patitṭhito hoti, tassa rakkhaṇatthaṃ na phandanti na calanti na kolāhalaṃ karonti. Yathā ca sā na kuppati na calati, evaṃ itthiyopi methunadhammena na kuppanti na calanti, na sakkā tena pūretuṃ.

Vāḷamigoti duṭṭhamigo. Pañcāvudhoti mukhassa ceva catunnañca caraṇānaṃ vasenetaṃ vuttaṃ. Suruddhoti suluddho supharuso. Tathitthiyoti yathā hi sīhassa mukhañceva cattāro ca hatthapādāti pañcāvudhāni, tathā itthīnampi rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbāni pañcāvudhāni. Yathā so attano bhakkhaṃ gaṇhanto tehipi pañcahi gaṇhāti, tathā tāpi kilesabhakkhaṃ gaṇhamānā rūpādīhi āvudhehi paharivā gaṇhanti. Yathā so kakkhaḷo pasayha khādāti, evaṃ etāpi kakkhaḷā pasayha khādikā. Tathā hetā thirasīlepi purise attano balena pasayhakāraṃ katvā sīlavināsaṃ pāpenti. Yathā so parahimsane rato, evametāpi kilesavasena parahimsane ratā. Tāyoti tā evaṃ aguṇasammannāgatā na vissase naro.

Gamaniyoti gaṇikāyo. Idaṃ vuttaṃ hoti - samma puṇṇamukha, yānetāni itthīnaṃ “vesiyo”tiādīni nāmāni, na etāni tāsāṃ sabhāvanāmāni. Na hetā vesiyo nāma gamaniyo nāma bandhakiyo nāma, sabhāvanāmato pana vadhikāyo nāma etāyo, yā etā vesiyo nāriyo gamaniyoti vuccanti. Vadhikāyoti sāmikaghātikāyo. Svāyamattho mahāhaṃsajātakena dīpetabbo. Vuttañhetā -

“Māyā cetā marīcī ca, sokā rogā cupaddavā;
Kharā ca bandhanā cetā, maccupāsā guhāsaya;
Tāsu yo vissase poso, so naresu narādhamo”ti.

Veṇikatāti kataveṇiyo. Yathā hi maḷiṃ bandhitvā aṭaviyaṃ tṭhitacoro dhaṇaṃ vilumpati, evametāpi kilesavasāṃ netvā dhaṇaṃ vilumpanti. Madirāva diddhāti visamissakā surā viya. Yathā sā vikāraṃ dasseti, evametāpi aññesu purisesu sārattā kiccākiccaṃ ajānantiyo aññasmiṃ kattabbe aññaṃeva karontiyo vikāraṃ dassenti. Vācāsanthutiyoti yathā vāṇijo attano bhaṇḍassa vaṇṇameva bhaṇāti, evametāpi attano aguṇaṃ paṭicchādetvā guṇameva pakāsenti. Viparivattāyoti yathā issamigassa siṅgaṃ parivattitvā tṭhitaṃ, evaṃ lahucittatāya viparivattāyova honti. Uragamivāti urago viya musāvāditāya dujivhā nāma. Sobbhamivāti yathā padarapaṭicchanno gūthakūpo, evaṃ vatthālaṅkārapaṭicchannā hutvā vicaranti. Yathā ca kacavarehi paṭicchanno āvāto akkanto pādadukkaṃ janeti, evametāpi vissāseṇa upasevīyamānā. Pātālamivāti yathā mahāsamudde pātālaṃ duppūraṃ, evametāpi methunena vijāyanaṇa alaṅkārenāti tīhi duppūrā. Tenevāha - “tiṇṇaṃ, bhikkhave, dhammānaṃ atitto mātugāmo”tiādi.

Rakkhasī viyāti yathā rakkhasī nāma maṃsagiddhatāya dhanena na sakkā tosetuṃ, bahumpi dhanam paṭikkhipitvā maṃsameva pattheti, evametāpi methunagiddhatāya bahunāpi dhanena na tussanti, dhanam agaṇetvā methunameva patthenti. Yamovāti yathā yamo ekantaharo na kiñci pariharati, evametāpi jātisampannādīsu na kañci pariharanti, sabbam kilesavasena sīlādivināsam pāpetvā dutiyacittavāre nirayam upanenti. Sikhīrivāti yathā sikhī sucimpi asucimpi sabbam bhakkhayati, tathetāpi hīnuttame sabbe sevanti. Nadīupamāyampi eseva nayo. Yenakā maṃcarāti bhummatthe karaṇavacanam, yattha etāsam kāmo hoti, tattheva dhāvanti. Nerūti himavati eko suvaṇṇapabbato, tam upagatā kākāpi suvaṇṇavaṇṇāva honti. Yathā so, evam etāpi nibbisesakarā attānam upagatam ekasadisam katvā passanti.

Visarukkhoti ambasadiso kiṃpakkarukkho. So niccameva phalati, vaṇṇādisampanno ca hoti, tena nam nirāsaṅkā paribhuñjitvā maranti, evameva tāpi rūpādivasena niccaphalitā ramaṇīyā viya khāyanti. Seviyamānā pana pamādam uppādetvā apāyesu pātenti. Tena vuttam -

“Āyatim dosam naññāya, yo kāme paṭisevati;
Vipākante hananti nam, kiṃpakkamiva bhakkhita”nti.

Yathā vā visarukkho niccaphalito sadā anattāhavo hoti, evametāpi sīlādivināsanavasena. Yathā visarukkhassa mūlampi tacopi pattampi pupphampi phalampi visamevāti niccaphalo, tattheva tāsam rūpampi...pe... phoṭṭhabbampi visamevāti visarukkho viya niccaphalitāyoti.

“Panuttaretthā”ti gāthābandhena tamattham pākaṭam kātuṃ evamāha. Tattha ratanantakaritthiyoti sāmikehi dukkhasambhatānam ratanānam antarāyakarā itthiyo etāni paresam datvā anācāram caranti.

Ito param nānappakārena attano dhammakathāvilāsam dassento āha -

“Cattārimāni, samma puṇṇamukha, yāni vatthūni kicce jāte anattacarāni bhavanti, tāni parakule na vāsetabbāni, goṇam dhenum yānam bhariyā. Cattāri etāni paṇḍito dhanāni gharā na vippavāsaye. Bhavati ca panuttarettha vākyam -

296. ‘Goṇam dhenuṅca yānaṅca, bhariyam ñātikule na vāsaye;
Bhañjanti ratham ayānakā, ativāhena hananti puṅgavam;
Dohena hananti vacchakam, bhariyā ñātikule padussatī”ti.

“Cha imāni, samma puṇṇamukha, yāni vatthūni kicce jāte anattacarāni bhavanti -

297. ‘Aguṇam dhanu ñātikule ca bhariyā, pāram nāvā akkhabhaggaṅca yānam;
Dūre mitto pāpasahāyako ca, kicce jāte anattacarāni bhavanti”ti.

“Aṭṭhahi khalu, samma puṇṇamukha ṭhānehi itthī sāmikam avajānāti -
daliddatā, āturatā, jiṇṇatā, surāsoṇḍatā, muddhatā, pamattatā, sabbakiccesu anuvattanatā, sabbadhanaanuppādānena. Imehi khalu, samma puṇṇamukha, aṭṭhahi ṭhānehi itthī sāmikam avajānāti. Bhavati ca panuttarettha vākyam -

298. ““Daliddam āturaṅcāpi, jiṇṇakam surasoṇḍakam;
Pamattam muddhapattaṅca, sabbakiccesu hāpanam;
Sabbakāmapādānena, avajānāti sāmika”nti.

“Navahi khalu, samma puṇṇamukha tḥānehi itthī padosamāharati - āramagamanasīlā ca hoti, uyyānagamanasīlā ca hoti, nadītthagagamanasīlā ca hoti, ñātikulagamanasīlā ca hoti, parakulagamanasīlā ca hoti, ādāsadussamaṇḍanānuyogamanuyuttasīlā ca hoti, majjapāyinī ca hoti, nillokanasīlā ca hoti, sadvāraṭṭhāyinī ca hoti. Imehi khalu, samma puṇṇamukha, navahi tḥānehi itthī padosamāharati. Bhavati ca panuttarettha vākyam -

299. ‘Ārāmasīlā ca uyyānam, nadī ñāti parakulam;
Ādāsadussamaṇḍanamanuyuttā, yā citthī majjapāyinī.

300. “‘Yā ca nillokanasīlā, yā ca sadvāraṭṭhāyinī;
Navahetehi tḥānehi, padosamāharanti itthiyo’”ti.

“Cattālīsāya khalu, samma puṇṇamukha, tḥānehi itthī purisaṃ accācarati - vijambhati, vinamati, vilasati, vilajjati, nakkena nakham ghaṭṭeti, pādena pādam akkamati, kaṭṭhena pathaviṃ vilikhati, dārakam ullaṅghati ullaṅghāpeti, kīḷati kīḷāpeti, cumbati cumbāpeti, bhuñjati bhuñjāpeti, dadāti, yāceti, katamanukaroti, uccam bhāsati, nīcam bhāsati, aviccam bhāsati, viviccam bhāsati, naccena gītena vāditena rodanena vilasitena vibhūsitena jagghati, pekkhati, kaṭṭim cāleti, guyhabhaṇḍakam sañcāleti, ūruṃ vivarati, ūruṃ pidahati, thanam dasseti, kaccham dasseti, nābhim dasseti, akkham nikhanati, bhamukam ukkhipati, oṭṭham upalikhati, jivham nillāleti, dussam muñcati, dussam paṭibandhati, sirasam muñcati, sirasam bandhati. Imehi khalu, samma puṇṇamukha, cattālīsāya tḥānehi itthī purisaṃ accācarati.

“Pañcavīsāya khalu, samma puṇṇamukha, tḥānehi itthī paduṭṭhā veditabbā bhavati - sāmikassa pavāsam vaṇṇeti, pavuṭṭham na sarati, āgataṃ nābhinandati, avaṇṇam tassa bhaṇati, vaṇṇam tassa na bhaṇati, anattam tassa carati, attam tassa na carati, akiccam tassa karoti, kiccam tassa na karoti, paridahitvā sayati, parammukhī nipajjati, parivattakajātā kho pana hoti kuṇkumiyajātā, dīgham assasati, dukkham vedayati, uccārapassāvam abhiṇham gacchati, vilomamācarati, parapurisasaddam sutvā kaṇṇasotaṃ vivaramodahati, nihatabhogā kho pana hoti, paṭivissakehi santhavam karoti, nikkhantapādā kho pana hoti visikhānucārinī, aticārinī kho pana hoti niccam sāmike agāravā paduṭṭhamanasaṅkappā, abhiṇham dvāre tiṭṭhati, kacchāni aṅgāni thanāni dasseti, disodisam gantvā pekkhati. Imehi khalu samma puṇṇamukha, pañcavīsāya tḥānehi itthī paduṭṭhā veditabbā bhavati. Bhavati ca panuttarettha vākyam -

301. ‘Pavāsam tassa vaṇṇeti, gataṃ tassa na socati;
Disvāna patimāgataṃ nābhinandati, bhattāravaṇṇam na kadāci bhāsati;
Ete paduṭṭhāya bhavanti lakkhaṇā.

302. ‘Anattam tassa carati asaṇṇatā, attañca hāpeti akiccakārinī;
Paridahitvā sayati parammukhī, ete paduṭṭhāya bhavanti lakkhaṇā.

303. ‘Parivattajātā ca bhavati kuṇkumī, dīghañca assasati dukkhavedinī;
Uccārapassāvamabhiṇham gacchati, ete paduṭṭhāya bhavanti lakkhaṇā.

304. 'Vilomamācarati akiccakārinī, saddaṃ nisāmeti parassa bhāsato;
Nihatabhogā ca karoti santhavaṃ, ete paduṭṭhāya bhavanti lakkhaṇā.
305. 'Kicchena laddhaṃ kasirābhataṃ dhanam, vittaṃ vināseti dukkhena
sambhataṃ;
Paṭivissakehi ca karoti santhavaṃ, ete paduṭṭhāya bhavanti lakkhaṇā.
306. 'Nikkhantapādā visikhānucārinī, niccañca sāmimhi paduṭṭhamānasā;
Aticārinī hoti apetagāravā, ete paduṭṭhāya bhavanti lakkhaṇā.
307. 'Abhikkhaṇaṃ tiṭṭhati dvāramūle, thanāni kacchāni ca dassayantī;
Disodisaṃ pekkhati bhantacittā, ete paduṭṭhāya bhavanti lakkhaṇā.
308. 'Sabbā nadī vaṅkagatī, sabbe kaṭṭhamayā vanā;
Sabbitthiyo kare pāpaṃ, labhamāne nivātake.
309. 'Sace labhetha khaṇaṃ vā raho vā, nivātakam vāpi labhetha tādisaṃ;
Sabbāva itthī kayirum nu pāpaṃ, aññaṃ alattha pīṭhasappināpi saddhiṃ.
310. 'Narānamārāmakarāsu nārisu, anekacittāsu aniggahāsu ca;
Sabbattha nāpītikarāpi ce siyā, na vissase titthasamā hi nāriyo'''ti.

296-310. Tattha goṇaṃ dhenunti liṅgavipallāsena vuttaṃ. Nātikule padussatīti tattha sā nibbhayā hutvā taruṇakālato paṭṭhāya vissāsakehi dāsādīhipi saddhiṃ anācāraṃ carati, nātakā nātavāpi niggahaṃ na karonti, attano akittiṃ pariharamānā ajānantā viya honti. Anattacarānīti acaritabbāni atthāni, akiccakārānīti attho. Aḡuṇanti jiyārahitaṃ. Pāpasahāyakoti dummitto.

Daliddatāti daliddatāya. Sesapadesupi eseḡa nayo. Tattha daliddo alaṅkāradīnaṃ abhāvato kilesena saṅgaṇhituṃ na sakkotīti taṃ avajānāti. Gilāno vatthukāmakilesakāmehi saṅgaṇhituṃ na sakkoti. Jarājiṇṇo kāyikavācasikakhiḡḡāratisamattho na hoti. Surāsoṇḡo tassā hatthapiḡandhanādīnipi surāgharaññeva paveseti. Muddho andhabālo ratikusalo na hoti. Pamatto dāsisoṇḡo hutvā gharadāsīhi saddhiṃ saṃvasati, bhariyaṃ pana akkosati paribhāsati, tena naṃ avajānāti. Sabbakiccesu anuvattantaṃ ''ayaṃ nittejo, mameḡa anuvattatī''ti taṃ akkosati paribhāsati. Yo pana sabbam dhanam anuppadeti kuṭumbaṃ paṭicchāpeti, tassa bhariyā sabbam dhanasāraṃ hatthe katvā taṃ dāsaṃ viya avajānāti, icchamānā ''ko tayā attho''ti gharatopi naṃ nikkaḡḡhati. Muddhapattanti muddhabhāvappattaṃ.

Padosamāharatīti sāmike padosam āharati dussati, pāpakammaṃ karotīti attho. Ārāmagamanasīlāti sāmikaṃ āpucchā vā anāpucchā vā abhiṇḡam pupphārāmādīsū aññataraṃ gantvā tattha anācāraṃ caritvā ''ajja mayā ārāme rukkhadevatāya balikammaṃ kata''ntiādīni vatvā bālasāmikaṃ saññāpeti. Paṇḡito pana ''addhā esā tattha anācāraṃ caratī''ti puna tassā gantuṃ na deti. Evaṃ sabbapadesupi attho veditaḡbo. Parakulanti sandiṭṭhasambhattādīnaṃ geḡam. Taṃ sā ''asukakule me vaḡḡḡhi payojitā atthi, tāvakālikaṃ dinnakaṃ atthi, taṃ sādhemī''tiādīni vatvā gacchati. Nillokanasīlāti vātapānantarādīhi olokanasīlā. Sadvāraṭṭhāyinīti attano aṅgapaccaṅgāni dassentī sadvāre tiṭṭhati.

Accācaratīti atikkamma carati, sāmikassa santike ṭhitāva aññassa nimittaṃ dassetīti

attho. Vijambhatīti “aham tam disvā vijambhissāmi, tāya saññāya okāsassa atthibhāvaṃ vā natthibhāvaṃ vā jāneyyāsi”ti paṭhamameva katasaṅketā vā hutvā akatasaṅketā vāpi “evaṃ esa mayi bajjhissatī”ti sāmikassa passe t̥hitāva vijambhati vijambhanaṃ dasseti. Vinamatīti kiñcideva bhūmiyaṃ pātetvā taṃ ukkhipantī viya onamitvā piṭṭhiṃ dasseti. Vilasatīti gamanādīhi vā iriyāpathehi alaṅkārena vā vilāsaṃ dasseti. Vilajjatīti lajjantī viya vatthena sarīraṃ chādeti, kavāṭaṃ vā bhittiṃ vā allīyati. Nakhenāti pādanakhena pādanakhaṃ, hatthanakhena hatthanakhaṃ ghaṭṭeti. Katṭhenāti daṇḍakena. Dārakanti attano vā puttaṃ aññassa vā puttaṃ gahetvā ukkhipati vā ukkhipāpeti vā. Kīlatīti sayam vā kīlati, dārakaṃ vā kīlāpeti. Cumbanādīsupi eseva nayo. Dadātīti tassa kiñcideva phalaṃ vā pupphaṃ vā deti. Yācatīti tameva paṭiyācati. Anukarotīti dārakena kataṃ kataṃ anukaroti. Uccanti mahāsaddavasena vā thomanavasena vā uccaṃ. Nīcanti mandasaddavasena vā amanāpavacanena vā paribhavavacanena vā nīcaṃ. Aviccanti bahujanamajjhe appaṭicchannaṃ. Viviccanti raho paṭicchannaṃ. Naccenāti etehi naccādīhi nimittaṃ karoti. Tattha roditena nimittakaraṇena rattiṃ deve vassante vātapānena hatthiṃ āropetvā seṭṭhiputtana nītāya purohitabrāhmaṇiyā vatthu kathetabbaṃ. Jagghatīti mahāhasitaṃ hasati, evampi nimittaṃ karoti. Kaccanti upakaccakaṃ. Upalikhatīti dantehi upalikhati. Sirasanti kesavaṭṭiṃ. Evaṃ kesānaṃ mocanabandhanehipi parapurisānaṃ nimittaṃ karoti, niyāmetvā vā aniyāmetvā vā kocideva sārājissatīpi karotiyeva.

Paduṭṭhā veditabbā bhavatīti ayaṃ mayi paduṭṭhā kuddhā, kujjhitvā ca pana micchācāraṃ caratīti paṇḍitena veditabbā bhavati. Pavāsanti “asukagāme payuttaṃ dhaṇaṃ nassati, gaccha taṃ sādhehi, vohāraṃ karohī”tiādīni vatvā tasmiṃ gate anācāraṃ caritukāmā pavāsaṃ vaṇṇeti. Anatthanti avaḍḍhiṃ. Akiccanti akattabbayuttakaṃ. Paridahitvāti gāḷhaṃ nivāsetvā. Parivattakajātāti ito cito ca parivattamānā. Kuṇkumiyajātāti kolāhalajātā pādamūle nipannā paricārikā utṭhāpeti, dīpaṃ jālāpeti, nānappakāraṃ kolāhalaṃ karoti, tassa kilesarattiṃ nāseti. Dukkhaṃ vedayatīti sīsaṃ me rujjatītiādīni vadati. Vilomamācaratīti āhāraṃ sītaṃ icchantassa uṇhaṃ detītiādīnaṃ vasena paccanīkavutti hoti. Nihatabhogāti sāmikena dukkhasambhatānaṃ bhogānaṃ surālolatādīhi vināsikā. Santhavanti kilesavasena santhavaṃ karoti. Nikkhantapādāti jārassa upadhāraṇatthāya nikkhantapādā. Sāmiketi patimhi agāravena ca paduṭṭhamānasāya ca aticārinī hoti.

Sabbitthiyoti t̥hapetvā vipassanāya tanukatakilesā sesā sabbā itthiyo pāpaṃ kareyyuṃ. Labhamāneti labbhamāne, saṃvijjamāneti attho. Nivātake ti rahomantanake paribhedake. Khaṇaṃ vā raho vāti pāpakaraṇatthāya okāsaṃ vā paṭicchannaṭṭhānaṃ vā. Kayiruṃ nūti ettha nū-ti nipātamattaṃ. Alattatīti aladdhā. Ayameva vā pāṭho, aññaṃ sampannapurisaṃ alabhitvā pīṭhasappināpi tato paṭikkūlatarenāpi pāpaṃ kareyyuṃ. Ārāmakarāsūti abhiraṭikārikāsu. Aniggahāsūti niggahena vinetuṃ asakkuṇeyyāsu. Tittasamāti yathā tittamaṃ uttamādhamesu na kañci nhāyantaṃ vāreti, tathā etāpi raho vā khaṇe vā nivātake vā sati na kañci paṭikkhipanti.

Tathā hi atīte bārānasiyaṃ kaṇḍarī nāma rājā ahosi uttamarūpadharo. Tassa devasikaṃ amaccā gandhakaraṇḍakasahassaṃ āharanti. Tenassa nivesane paribhaṇḍaṃ katvā gandhakaraṇḍake phāletvā gandhadārūni katvā āhāraṃ pacanti. Bhariyāpissa abhirūpā ahosi nāmena kinnarā nāma. Purohitopissa samavayo pañcālacaṇḍo nāma buddhisampanno ahosi. Rañño pana pāsādaṃ nissāya

antopākāre jamburukkho nibbatti, tassa sākāhā pākāramatthake olambati. Tassa chāyāya jeguccho dussaññhāno pīṭhasappī vasati. Athekadivasam kinnarā devī vātapānena oloketi tam ditvā paṭibaddhacittā hutvā rattim rājānam ratiyā saṅgaṇhitvā tasmiṃ niddam okkante saṅikaṃ utthāyāsana nānaggarasabhojanam suvaṇṇasarake pakkhipitvā ucchaṅge katvā sātakarajjuyā vātapānena otaritvā jambum āruya sākāhāya oruya pīṭhasappim bhojetvā pāpam katvā āgatamaggeneva pāsādam āruya gandhehi sarīram ubbaṭṭetvā rañña saddhim nipajji. Etenupāyena nibaddham tena saddhim pāpam karoti. Rājā pana na jānāti.

So ekadivasam nagaram padakkhiṇam katvā nivesanam pavesanto jambuchāyāya sayitam paramakāruṇhappattam pīṭhasappim disvā purohitam āha - “passetam manussapeta”nti. “Āma, passāmi devā”ti. “Api nu kho, samma, evarūpam paṭikkūlam kāci itthi chandarāgavasena upagaccheyyā”ti. Tam katham sutvā pīṭhasappī mānam janetvā “ayam rājā kiṃ katheti, attano deviyā mama santikam āgamanam na jānāti mañña”ti jamburukkhasa añjalim paggaḥetvā “suṇa sāmi, jamburukkhe nibbattadevate, ṭhapetvā tam añño etam kāraṇam na jānāti”ti āha. Purohito tassa kiriyaṃ disvā cintesi - “addhā rañño aggamahesī jamburukkhe gantvā iminā saddhim pāpam karoti”ti. So rājānam pucchi - “mahārāja, deviyā te rattibhāge sarīrasamphasso kīdiso hoti”ti? “Samma, aññaṃ na passāmi, majjhimayāme panassā sarīram sītalam hoti”ti. “Tena hi, deva, tiṭṭhatu añña itthi, aggamahesī te kinnarādevī iminā saddhim pāpam karoti”ti. “Samma, kiṃ vadesi, evarūpā paramavilāsasampannā kiṃ iminā paramajegucchena saddhim abhiramissati”ti? “Tena hi naṃ, deva, pariggaṇhāhi”ti.

So “sādhū”ti rattim bhuttasāyamāso tāya saddhim nippajjitvā “pariggaṇhissāmi na”nti pakatiyā niddupagamanavelāya niddupagato viya ahosi. Sāpi utthāya tatheva akāsi. Rājā tassā anupadaññeva gantvā jambuchāyam nissāya aṭṭhāsi. Pīṭhasappī deviyā kujjhitvā “tvam ajja aticirāyitvā āgatā”ti hatthena kaṇṇasaṅkhalikam pahari. Atha naṃ “mā maṃ kujjhi, sāmi, rañño niddupagamanam olokesi”nti vatvā tassa gehe pādaparicārikā viya ahosi. Tena panassā pahārena sīhamukhakuṇḍalam kaṇṇato gaḷitvā rañño pādamūle pati. Rājā “vaṭṭissati ettaka”nti tam gaḥetvā gato. Sāpi tena saddhim aticaritvā purimaniyāmeneva gantvā rañña saddhim nipajjitum ārabhi. Rājā paṭikkhipitvā punadivase “kinnarādevī mayā dinnaṃ sabbālaṅkāram alaṅkaritvā etū”ti āṇāpesi. Sā “sīhamukhakuṇḍalam me suvaṇṇakārassa santike”ti vatvā nāgami, puna pesite ca pana ekakuṇḍalāva āgamāsi. Rājā pucchi - “kham te kuṇḍala”nti? “Suvaṇṇakārassa santike”ti. Suvaṇṇakāram pakkosāpetvā “kiṃkāraṇa imissā kuṇḍalam na desī”ti āha. “Nāham gaṇhāmi devā”ti. Rājā tassā kujjhitvā “pāpe caṇḍāli mādisena te suvaṇṇakārena bhavitabba”nti vatvā tam kuṇḍalam tassā puratho khipitvā purohitam āha - “samma, saccam tayā vuttam, gaccha sīsamassā chedāpehi”ti. So tam rājageheyeva ekasmiṃ padese ṭhapetvā rājānam upasaṅkamtvā - “deva, mā kinnarādeviyā kujjhittha, sabbā itthiyo evarūpāyeva. Sacepi itthinaṃ dussīlabhāvaṃ ñātukāmosi, dassessāmi te etāsam pāpakañceva bahumāyābhāvañca, ehi aññātakavesena janapadam carāmā”ti āha.

Rājā “sādhū”ti mātaram rajjam paṭicchāpetvā tena saddhim cārikam pakkāmi. Tesam yojanam maggam gantvā mahāmagge nisinnānamyeva eko kuṭumbiko puttassatthāya maṅgalaṃ katvā ekam kumārikam paṭicchannayāne nisīdāpetvā mahantena parivārena gacchati. Tam disvā purohito rājānam āha - “sace icchasi, imaṃ kumārikam tayā saddhim pāpam kāretum sakkā devā”ti. “Kiṃ kathesi,

mahāparivārā esā, na sakkā sammā”ti? Purohito “tena hi passa, devā”ti purato gantvā maggato avidūre sāṇiyā parikkhipitvā rājānaṃ antosāṇiyaṃ katvā sayamaṃ maggapasse rodanto nisīdi. Atha naṃ so kuṭumbiko disvā “tāta, kasmā rodasī”ti pucchi. “Bhāriyā me garubhārā, taṃ kulaghāraṃ netuṃ maggapaṭipannosmi, tassā antarāmaggeyeva gabbho calī, esā antosāṇiyaṃ kilamati, kācissā itthī santike natthi, mayāpi tattha gantuṃ na sakkā, na jānāmi ‘kiṃ bhavissatī’ti, ekaṃ itthiṃ laddhuṃ vaṭṭatī”ti? “Mā rodi, bahū me itthiyo, ekā gamissatī”ti. “Tena hi ayameva kumārīkā gacchatu, etissāpi maṅgalaṃ bhavissatī”ti. So cintesi - “saccaṃ vadati, suṇisāyapi me maṅgalameva, iminā hi nimittena sā puttadhītāhi vaḍḍhissatī”ti tameva pesesi. Sā tattha pavisitvā rājānaṃ disvāva paṭibaddhacittā hutvā pāpamakāsi. Rājāpissā aṅgulimuddikaṃ adāsi. Atha naṃ katakiccaṃ nikkhamitvā āgataṃ pucchiṃsu - “kiṃ vijātā”ti? “Suvaṇṇavaṇṇaṃ putta”nti. Kuṭumbiko taṃ ādāya pāyāsi. Purohitopi rañño santikaṃ gantvā “diṭṭhā te, deva, kumārīkāpi evaṃ pāpā, kimaṅgaṃ pana aññā, api pana te kiñci dinna”nti pucchi. “Āma, aṅgulimuddikā dinnā”ti. “Nāssā taṃ dassāmī”ti vegena gantvā yānakaṃ gaṇhitvā “kimeta”nti vutte “ayaṃ me brāhmaṇiyā ussīsake ṭhapitaṃ muddikaṃ gahetvā āgatā, dehi, amma, muddika”nti āha. Sā taṃ dadamānā brāhmaṇaṃ hatthe nakkena vijjhivā “gaṇha corā”ti adāsi.

Evaṃ brāhmaṇo nānāvidhehi upāyehi aññāpi bahū aticāriniyo rañño dassetvā “idha tāva ettakaṃ hotu, aññattha gamissāma, devā”ti āha. Rājā “sakalajambudīpe caritepi sabbā itthiyo evarūpāva bhavissantī, kiṃ no etāhi, nivattāmā”ti bārāṇasimeva paccāgantvā - “mahārāja, itthiyo nāma evaṃ pāpadhammā, pakati esā etāsaṃ, khamatha, deva, kinnarādeviyā”ti purohitena yācito khamitvā rājanivesanato naṃ nikkadḍhāpesi, ṭhānato pana taṃ apanetvā aññaṃ aggamaheṣiṃ akāsi. Tañca pīṭhasappiṃ nikkadḍhāpetvā jambusākhaṃ chedāpesi. Tadā kuṇālo pañcālacaṇḍo ahoṣi. Iti attanā diṭṭhakāraṇameva āharitvā dassento gāthamāha -

311. “Yaṃ ve disvā kaṇḍarīkinnarānaṃ, sabbitthiyo na ramanti agāre;
Taṃ tādisaṃ maccaṃ cajitvā bhāriyā, aññaṃ disvā purisaṃ pīṭhasappi”nti.

Tassattho - yaṃ ve kaṇḍarissa rañño kinnarāya deviyā cāti imesaṃ kaṇḍarīkinnarānaṃ virāgakāraṇaṃ ahoṣi, taṃ disvā jānitabbaṃ - sabbitthiyo attano sāmikānaṃ na ramanti agāre. Tathā hi aññaṃ pīṭhasappiṃ purisaṃ disvā taṃ rājānaṃ tādisaṃ ratikusalaṃ maccaṃ cajitvā bhāriyā tena manussapetena saddhiṃ pāpamakāsīti.

Aparopi atīte bārāṇasiyaṃ bako nāma rājā dhammena rajjaṃ kāresi. Tadā bārāṇasiyā pācīnadvāravāsino ekassa daliddassa pañcapāpī nāma dhītā ahoṣi. Sā kira pubbepi ekā daliddadhītā mattikaṃ madditvā gehe bhittiṃ vilimpatī. Atheke paccekabuddho attano pabbhāraparibhaṇḍakaraṇatthaṃ “kahaṃ mattikaṃ labhissāmī”ti cintetvā “bārāṇasiyaṃ laddhuṃ sakkā”ti cīvaraṃ pārupitvā pattahattho nagaraṃ pavisitvā tassā avidūre aṭṭhāsi. Sā kujjhivā ulloketi paduṭṭhena manasā “mattikampi bhikkhatī”ti avoca. Paccekabuddho niccalova ahoṣi. Atha sā paccekabuddhaṃ niccalitaṃ disvā puna cittaṃ pasādetvā, “samaṇa, mattikampi na labhasī”ti vatvā mahantaṃ mattikāpiṇḍaṃ āharitvā patte ṭhapesi. So tāya mattikāya pabbhāre paribhaṇḍamakāsi. Sā nacirasseva tato cavitvā tasmimīyeva nagare bahidvāragāme duggatitthiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Sā dasamāsaccayena mātu kucchito

nikkhami. Tassā mattikāpiṇḍaphalena sarīraṃ phassasampannaṃ ahosi, kujjhitvā ullokitattā pana hatthapādamukhaakkhināsāni pāpāni virūpāni ahesuṃ. Tena taṃ “pañcapāpi”tveva sañjāniṃsu.

Athekadivasam bārāṇasirājā rattiṃ aññātakavesena nagaraṃ pariggaṇhanto taṃ padesam gato. Sāpi gāmadārikāhi saddhiṃ kīlanti ajānitvāva rājānaṃ hatthe gaṇhi. So tassā hatthasamphassena sakabhāvena saṇṭhātuṃ nāsakkhi, dibbasamphassena phuṭṭho viya ahosi. So phassarāgaratto tathāvirūpampi taṃ hatthe gahetvā “kassa dhītāsī”ti pucchitvā “dvāravāsino”ti vutte assāmikabhāvaṃ pucchitvā “ahaṃ te sāmiko bhavissāmi, gaccha mātāpitāro anujānāpehī”ti āha. Sā mātāpitāro upagantvā “eko, amma, puriso maṃ icchatī”ti vatvā “sopi duggato bhavissati, sace tādīsampi icchatī, sādhu”ti vutte gantvā mātāpitūhi anuññātabhāvaṃ ārocesi. So tasmiṃyeva gehe tāya saddhiṃ vasitvā pātova rājanivesanaṃ pāvisi. Tato paṭṭhāyeva aññātakavesena nibaddhaṃ tattha gacchati, aññaṃ itthiṃ oloketumpi na icchati.

Athekadivasam tassā pitu lohitaṃ pakkhandikā uppajji.

Asambhinnakhīrasappimadhusakkharayuttapāyāsova etassa bhesajjaṃ, taṃ te daliddatāya uppādetuṃ na sakkonti. Tato pañcapāpimātā dhītaraṃ āha - “kiṃ, amma, tava sāmiko pāyasaṃ uppādetuṃ sakkhissatī”ti? “Amma, mama sāmikena amhehi duggatatarena bhavitabbaṃ, evaṃ santēpi pucchissāmi naṃ, mā cintayī”ti vatvā tassāgamanavelāyaṃ dummanā hutvā nisīdi. Atha naṃ rājā āgantvā “kiṃ dummanāsī”ti pucchi. Sā tamatthaṃ ārocesi. Taṃ sutvā rājā “bhadde idaṃ atirasabhesajjaṃ, kuto labhissāmi”ti vatvā cintesi - “na sakkā mayā niccakālaṃ evaṃ carituṃ, antarāmagge parissayopi daṭṭhabbo, sace kho pana etaṃ antepuraṃ nessāmi, etissā phassasampadaṃ ajānanta ‘amhākaṃ rājā yakkhiṇiṃ gahetvā āgato’ti keḷiṃ karissanti, sakalanagaravāsino etissā samphassaṃ jānāpetvā garaḥaṃ mocessāmi”ti. Atha naṃ rājā - “bhadde, mā cintayī, āharissāmi te pitu pāyasa”nti vatvā tāya saddhiṃ abhiraṃsitvā rājanivesanaṃ gantvā punadivase tādīsam pāyasaṃ pacāpetvā paṇṇāni āharāpetvā dve puṭe katvā ekasmiṃ pāyasaṃ pakkhipitvā ekasmiṃ cūlāmaṇiṃ ṭhapetvā bandhitvā rattibhāge gantvā, “bhadde, mayaṃ daliddā, kicchena sampāditaṃ, tava pitaraṃ ‘ajja imamaṃ puṭā pāyasaṃ bhuñja, sve imamaṃ’ti vadeyyāsī”ti āha. Sā tathā akāsi. Athassā pitā ojasampannattā pāyāsassa thokameva bhuñjitvā suhito jāto. Sesaṃ mātu datvā sayampi bhuñji. Tayopi suhitā ahesuṃ. Cūlāmaṇipuṭaṃ pana punadivasatthāya ṭhapesuṃ.

Rājā nivesanaṃ gantvā mukhaṃ dhovitvāva “cūlāmaṇiṃ me āharathā”ti vatvā “na passāma, devā”ti vutte “sakalanagaraṃ vicinathā”ti āha. Te vicinitvāpi na passiṃsu. Tena hi bahinagare daliddagehesu bhattapaṇṇapuṭe upādāya vicinathāti. Vicinantaṃ tasmiṃ ghaṭe cūlāmaṇiṃ disvā tassā mātāpitāro “corā”ti bandhitvā nayiṃsu. Athassā pitā, “sāmi, na mayaṃ corā, aññenāyaṃ maṇi ābhato”ti vatvā “kenā”ti vutte “jāmātarā me”ti ācikkhitvā “kahaṃ so”ti pucchito “dhītā me jānātī”ti āha. Tato dhītāya saddhiṃ kathesi - “amma, sāmikaṃ te jānāsī”ti? “Na jānāmi”ti. “Evaṃ sante amhākaṃ jīvitaṃ natthī”ti. “Tāta, so andhakāre āgantvā andhakāre eva yāti, tenassa rūpaṃ na jānāmi, hatthasamphassena pana naṃ jānituṃ sakkomī”ti. So rājapurisānaṃ ārocesi. Tepi rañño ārocesuṃ. Rājā ajānanto viya hutvā “tena hi taṃ itthiṃ rājaṅgaṇe antosāniyaṃ ṭhapetvā sāniyā hatthappamaṇaṃ chiddaṃ katvā nagaravāsino sannipādetvā hatthasamphassena coraṃ gaṇhathā”ti āha. Rājapurisā tathā kātuṃ tassā santikaṃ gantvā rūpaṃ disvā vipaṭṭisārino hutvā - “dhī, dhī pisācī”ti jigucchitvā phusituṃ na ussaṃsi, ānetvā pana naṃ rājaṅgaṇe

antosāṇiyam ṭhapetvā sakalanagaravāsino sannipātesum. Sā āgatāgatassa chiddena pasāritahattham gahetvāva “no eso”ti vadati. Purisā tassā dibbaphassasadise phasse bajjhivā apagantum na sakkhimso, “sacāyam daṇḍārahā, daṇḍam datvāpi dāsakammakārabhāvam upagantvāpi etaṃ ghare karissāmā”ti cintayimso. Atha ne rājapurisā daṇḍehi koṭṭetvā palāpesum. Uparājānam ādim katvā sabbe ummattakā viya ahesum.

Atha rājā - “kacci aham bhaveyya”nti hattham pasāresi. Tam hatthe gahetvāva “coro me gahito”ti mahāsaddam kari. Rājā tepi pucchi - “tumhe etāya hatthe gahitā kiṃ cintayitthā”ti. Te yathābhūtam ārocesum. Atha ne rājā āha - “aham etaṃ attano geham ānetum evam kāresim ‘etissā phassam ajānantā maṃ paribhaveyyu’nti cintetvā, tasmā mayā sabbe tumhe jānāpitā, vadatha, bho dāni, sā kassa gehe bhavitum yuttā”ti? “Tumhākam, devā”ti. Atha naṃ abhisiñcitvā aggamahesim akāsi. Mātāpitūnampissā issariyam dāpesi. Tato paṭṭhāya ca pana tāya sammatto neva vinicchayam paṭṭhapesi, na aññaṃ itthim olokesi. Tā tassā antaram pariyesimso. Sā ekadivasam dvinnam rājūnam aggamahesibhāvassa supine nimittam disvā rañño ārocesi. Rājā supinapāṭhake pakkosāpetvā “evarūpe supine diṭṭhe kiṃ hoti”ti pucchi. Te itarāsam itthīnam santikā lañjam gahetvā - “mahārāja, deviyā sabbasetassa hatthino khandhe nisinnabhāvo tumhākam maraṇassa pubbanimittam, hatthikhandhagatāya pana candaparāmasanam tumhākam paccāmittarājānayanassa pubbanimitta”nti vatvā “idāni kiṃ kātappa”nti vutte “deva imaṃ māretum na sakkā, nāvāya pana naṃ ṭhapetvā nadiyam vissajjetum vaṭṭati”ti vadiṃso. Rājā āhāravatthālaṅkārehi saddhim rattibhāge naṃ nāvāya ṭhapetvā nadiyam vissajjesi.

Sā nadiyā vuyhamānā heṭṭhānadiyā nāvāya udakam kīḷantassa bāvarikarañño abhimukhaṭṭhānam pattā. Tassa senāpati nāvam disvā “ayaṃ nāvā mayha”nti āha. Rājā “nāvāya bhaṇḍam mayha”nti vatvā āgatāya nāvāya tam disvā “kā nāma tvaṃ piśācīsadisā”ti pucchi. Sā sitam katvā bakassa rañño aggamahesibhāvam kathetvā sabbam tam pavattim tassa kathesi. Sā pana pañcapāpīti sakalajambudīpe pākāṭā. Atha naṃ rājā hatthe gahetvā ukkhipi, saha gahaṇeneva phassarāgaratto aññaṃ itthisu itthisaññaṃ akatvā tam aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Sā tassa pāṇasamā ahosi. Bako tam pavattim sutvā “nāham tassa aggamahesim kātum dassāmi”ti senam saṅkaḍḍhitvā tassa paṭitithe nivesanam katvā paṇṇam pesesi - “bhariyam vā me detu yuddham vā”ti. So “yuddham dassāmi, na bhariya”nti vatvā yuddhasajjo ahosi. Ubhinnaṃ amaccā “mātugāmaṃ nissāya maraṇakiccaṃ natthi, purimasāmikattā esā bakassa pāpuṇāti, nāvāya laddhattā bāvarikassa, tasmā ekekassa gehe satta satta divasāni hotū”ti mantetvā dvepi rājāno saññāpesum. Te ubhopi attamanā hutvā titthapaṭitithe nagarāni māpetvā vasiṃso. Sā dvinnampi tesam aggamahesittam kāresi. Dvepi tassā sammattā ahesum. Sā pana ekassa ghare sattāham vasitvā nāvāya itarassa gharam gacchantī nāvam pājetvā nentena ekena mahallakakhujjakevaṭṭena saddhim nadīmajjhe pāpaṃ karoti. Tadā kuṇālo sakuṇarājā bako ahosi, tasmā idaṃ attanā diṭṭhakāraṇam āharitvā dassento gāthamāha -

312. “Bakassa ca bāvarikassa ca rañño, accantakāmānugatassa bhariyā;
Avācarī paṭṭhavasānugassa, kam vāpi itthī nāticare tadanña”nti.

Tattha accantakāmānugatassāti accantaṃ kāmam anugatassa. Avācarīti anācāram cari. Paṭṭhavasānugassāti paṭṭhassa attano vasānugatassa, attano pesanakārassa santiketi attho. Karaṇatthe vā sāmivacanam, tena saddhim pāpamakāsīti vuttaṃ hoti.

Tadaññanti kataram tam aññam purisam nāticareyyāti attho.

Aparāpi atīte brahmadattassa bhariyā piṅgiyānī nāma aggamahesī sīhapañjaram vivarivā oloketi maṅgalaassagopakam disvā rañño niddupagamanakāle vātapānena oruyha tena saddhim aticarivā puna pāsādam āruyha gandhehi sarīram ubbaṭṭetvā raññā saddhim nipajji. Athekadivasam rājā “kiṃ nu kho deviyā aḍḍharattasamaye niccam sarīram sītam hoti, pariggaṇhissāmi na”nti ekadivasam niddupagato viya hutvā tam utthāya gacchantim anugantvā assabandhena saddhim aticaranti disvā nivattivā sayanam abhiruhi. Sāpi aticarivā āgantvā cūlasayanake nipajji. Punadivase rājā amaccagaṇamajjheya tam pakkosāpetvā tam kiccam āvikatvā “sabbāva itthiyo pāpadhammā”ti tassā vadhabandhachejjabhejjārahā dosam khamitvā thānā cāvetvā aññam aggamahesim akāsi. Tadā kuṇālo rājā brahmadatto ahosi, tena tam attanā diṭṭham āharitvā dassento gāthamāha -

313. “Piṅgiyānī sabbalokissarassa, rañño piyā brahmadattassa bhariyā;
Avācarī paṭṭhavasānugassa, tam vāpi sā nājjhagā kāmakāminī”ti.

Tattha tam vāti sā evam aticaranti tam vā assabandham tam vā aggamahesiṭṭhānanti ubhayampi nājjhagā, ubhato bhaṭṭhā ahosi. Kāmakāminīti kāme paṭṭhayamānā.

Evam pāpadhammā itthiyoti atītavatthūhi itthīnam dosam kathetvā aparenapi pariāyena tāsā dosameva kathento āha -

314. “Luddhānam lahucittānam, akataññūna dubbhinam;
Nādevasatto puriso, thīnam saddhātumarahati.

315. “Na tā pajānanti kataṃ na kiccam, na mātaram pitaram bhātaram vā;
Anariyā samatikkantadhammā, sasseeva cittassa vasam vajanti.

316. “Cirānuvuṭṭhampi piyam manāpam, anukampakam paṇasamampi bhattum;
Āvāsu kicesu ca naṃ jahanti, tasmāhamitthīnam na vissasāmi.

317. “Thīnāñhi cittam yathā vānarassa, kannappakannam yathā rukkhachāyā;
Calācalam hadayamitthiyānam, cakkassa nemi viya parivattati.

318. “Yadā tā passanti samekkhamānā, ādeyyarūpam purisassa vittam;
Saṇhāhi vācāhi nayanti menam, kambojakā jalajeneva assam.

319. “Yadā na passanti samekkhamānā, ādeyyarūpam purisassa vittam;
Samantato naṃ parivajjayanti, tiṇṇo nadīpāragatova kullam.

320. “Silesūpamā sikhiriva sabbabhakkhā, tikkhamāyā nadīriva sīghasotā;
Sevanti hetā piyamappiyañca, nāvā yathā orakulam parañca.

321. “Na tā ekassa na dvinnam, āpaṇova pasārito;
Yo tā mayhanti maññeyya, vātam jālena bādhaye.

322. “Yathā nadī ca pantho ca, pānāgāram sabhā papā;
Evam lokitthiyo nāma, velā tāsā na vijjati.

323. “Ghatāsanāsamā etā, kaṇhasappasirūpamā;
Gāvo bahi tiṇasseva, omasanti varaṃ varaṃ.

324. “Ghatāsanam kuñjaram kaṇhasappam, muddhābhisittam pamadā ca sabbā;
Ete naro niccayato bhajetha, tesam have dubbidu sabbabhāvo.
325. “Naccantavaṇṇā na bahūna kantā, na dakkhiṇā pamadā sevitabbā;
Na parassa bhariyā na dhanassa hetu, etitthiyo pañca na sevitabbā”ti.

314-325. Tattha luddhānanti lubbhānam. Kaṇaverajātake viya baddhacorepi sārājjanam sandhāyetam vuttam. Lahucittānanti muhuttameva parivattanacittānam. Cūḷadhanuggahajātakena etam dīpetabbam. Akataññutā pana etāsam ekakanipāte takkāriyajātakena dīpetabbā. Nādevasattoti na adevasatto devena anāsatto ayakkhagahitako abhūtaviṭṭho puriso thīnam sīlavantatam saddhātuṃ nārahati, bhūtaviṭṭho pana saddaheyya. Katanti attano kataṃ upakāram. Kiccanti attanā kattabbam kiccaṃ. Na mātaranti sabbepi ñātake chaḍḍetvā yasmim paṭibaddhacittā honti, taññeva anubandhanato ete mātādayo na jānanti nāma mahāpanthakamātā viya. Anariyāti nillajjā. Sassevāti sakassa. Āvāsūti āpadāsu. Kiccesūti tesu tesu karaṇīyesu.

Kannappakannanti otiṇṇotiṇṇam. Yathā hi visame padese rukkhachāyā ninnampiorohati, thalampi abhiruhati, tathā etāsampi cittam na kañci uttamādhamam vajjeti. Calācalanti ekasmiṃyeva apatiṭṭhitam. Nemi viyāti sakaṭassa gacchato cakkanemi viya. Ādeyyarūpanti gahetabbajātikam. Vittanti dhanam. Nayantīti attano vasaṃ nenti. Jalajenāti jalajātasevālena. Kambojaraṭṭhavāsino kira yadā aṭavito asse gaṇhitukāmā honti, tadā ekasmiṃ ṭhāne vatim parikkhipitvā dvāram yojetvā assānam udakapānatitthe sevālam madhunā makkhetvā sevālasambandhāni tīre tiṇāni ādiṃ katvā yāva parikkhepadvārā makkhenti, assā pānīyam pivitvā rasagiddhena madhunā makkhitāni tāni tiṇāni khādantā anukkamena tam ṭhānam pavisanti. Iti yathā te jalajena palobhetvā asse vasaṃ nenti, tathā etāpi dhanam disvā tassa gahaṇatthāya saṇhāhi vācāhipi purisaṃ vasaṃ nentīti attho. Kullanti taraṇatthāya gahitam yaṃ kiñci.

Silesūpamāti purisānam cittabandhanena silesasadisā. Tikkhamāyāti tikhiṇamāyā sīghamāyā. Nadīrivāti yathā pabbateyyā nadī sīghasotā, evaṃ sīghamāyāti attho. Āpaṇovāti yathā ca pasāritāpaṇo yesam mūlam atthi, tesaññeva upakāro, tatheva tāpi. Yo tāti yo puriso tā itthiyo. Bādhayeti so vātam jālena bādheyya. Velā tāsam na vijjatīti yathā etesaṃ nadīādīnam “asukavelāyameva ettha gantabba”nti velā natthi, rattimpi divāpi icchiticchitakkhaṇe upagantabbāneva, asukenevātipi mariyādā natthi, atthikena upagantabbāneva, tathā tāsampīti attho.

Ghatāsanasamā etāti yathā aggi indhanena na tappati, evametāpi kilesaratiyā. Kaṇhasappasirūpamāti kodhanatāya upanāhitāya ghoravisatāya dujivhatāya mittadubbhitāyāti pañcahi kāraṇehi kaṇhasappasirasadisā. Tattha bahularāgatāya ghoravisatā, pisuṇatāya dujivhatā, aticāritāya mittadubbhitā veditabbā. Gāvo bahi tiṇassevāti yathā gāvo khāditaṭṭhānam chaḍḍetvā bahi manāpamanāpassa tiṇassa varam varam omasanti khādanti, evametāpi niddhanam chaḍḍetvā aññam sadhanameva bhajantīti attho. Muddhābhisittanti rājānam. Pamadā ca sabbāti sabbā ca itthiyo. Ete ete pañca jane. Niccayatoti niccasaññato, upaṭṭhitassati appamattova hutvāti attho. Dubbidūti dujjāno. Sabbabhāvoti ajjhāsayo. Cirapariciṇṇopi hi aggi dahati, ciravissāsikopi kuñjaro ghāteti, ciraparicitopi sappo ḍaṃsati, ciravissāsikopi rājā anatthakaro hoti, evaṃ cirāciṇṇāpi itthiyo vikāram dassentīti.

Naccantavaṇṇāti abhirūpavatī. Na bahūna kantāti aḍḍhakāsigaṇikā viya bahūnaṃ piyā manāpā. Na dakkhiṇāti naccagītakusalā. Tathārūpā hi bahupatthitā bahumittā honti, tasmā na sevittabbā. Na dhanassa hetūti yā dhanahetuyeva bhajati, sā apariggahāpi na sevittabbā. Sā hi dhaṇaṃ alabhamānā kujjhatīti.

Evam vutte mahājano mahāsattassa “aho sukathita”nti sādhuḥkāramadāsi. Sopi ettakehi kāraṇehi itthīnaṃ aguṇaṃ kathetvā tuṇhī ahosi. Taṃ sutvā ānando gijjharājā, “samma kuṇāla, ahampi attano ñāṇabalena itthīnaṃ aguṇaṃ kathessāmī”ti vatvā aguṇakathaṃ ārabhi. Taṃ dassento satthā āha -

“Atha khalu, bho, ānando gijjharājā kuṇālassa ādimajjhakathāpariyosānaṃ viditvā tāyaṃ velāyaṃ imā gāthā abhāsi -

326. “Puṇṇampi cemaṃ pathaviṃ dhanena, dajjitthiyā puriso sammatāya;
Laddhā khaṇaṃ atimaññeyya tampi, tāsāṃ vasaṃ asatīnaṃ na gacche.
327. “Uṭṭhāhakaṃ cepi alīnavuttiṃ, komārabhattāraṃ piyaṃ manāpaṃ;
Āvāsu kiccesu ca naṃ jahanti, tasmāhamitthīnaṃ na vissasāmi.
328. “Na vissase ‘icchatī ma’nti poso, na vissase ‘rodati me sakāse’;
Sevanti hetā piyamappiyañca, nāvā yathā orakūlaṃ parañca.
329. “Na vissase sākhaṇurāṇasanthataṃ, na vissase mittapurāṇacoraṃ;
Na vissase rājānaṃ ‘sakhā mama’nti, na vissase itthi dasanna mātaraṃ.
330. “Na vissase rāmakarāsu nārisu, accantasīlāsu asaṇṇatāsu;
Accantapemānugatassa bhariyā, na vissase titthasamā hi nāriyo.
331. “Haneyyūṃ chindeyyūṃ chedāpeyyumpi, kaṇṭhepi chetvā rudhiraṃ
piveyyūṃ;
Mā dīnakāmāsu asaṇṇatāsu, bhāvaṃ kare gaṇḍatitthūpamāsu.
332. “Musā tāsāṃ yathā saccaṃ, saccaṃ tāsāṃ yathā musā;
Gāvo bahi tiṇasseva, omasanti varaṃ varaṃ.
333. “Gatenetā palobhenti, pekkhiteṇa mhitena ca;
Athopi dunnivatthena, mañjunā bhaṇiteṇa ca.
334. “Coriyo kathinā hetā, vāḷā ca lapasakkharā;
Na tā kiñci na jānanti, yaṃ manussesu vañcanaṃ.
335. “Asā lokitthiyo nāma, velā tāsāṃ na vijjati;
Sārattā ca pagabbhā ca, sikhī sabbaghaso yathā.
336. “Natthitthīnaṃ piyo nāma, appiyopi na vijjati;
Sevanti hetā piyamappiyañca, nāvā yathā orakūlaṃ parañca.
337. “Natthitthīnaṃ piyo nāma, appiyopi na vijjati;
Dhanattā paṭivallanti, latāva dumanissitā.
338. “Hatthibandhaṃ assabandhaṃ, gopurisañca maṇḍalaṃ;

Chavaḍāhakam pupphachaḍḍakam, sadhanamanupatanti nāriyo.

339. “Kulaputtampi jahanti akiñcanam, chavakasamasadisampi;
Anugacchanti anupatanti, dhanahetu hi nāriyo”ti.

326-339. Tattha ādimajjhakathāpariyosānanti kathāya ādimajjhāpariyosānam.
Laddhā khaṇanti okāsam labhitvā. Icchatī manti maṃ esā icchatīti puriso itthiṃ na
vissaseyya. Sākhapurāṇasanthatanti hiyyo vā pare vā santhataṃ
purāṇasākhāsanthataṃ na vissase, apapphoṭetvā apaccavekkhitvā na paribhuñjeyya.
Tatra hi dīghajāṭiko vā pavisitvā tiṭṭheyye, paccāmitto vā sattham nikkhipeyya.
Mittapurāṇacoranti panthadūhanaṭṭhāne ṭhitaṃ coraṃ “purāṇamitto me”ti na
vissaseyya. Corā hi ye sañjānanti teyeva mārenti. Sakhā mamanti so hi khippameva
kujjhati, tasmā rājānam “sakhā me”ti na vissase. Dasannamātaranti “ayaṃ
mahallikā idāni maṃ na aticarissati, attānam rakkhissatī”ti na vissasetabbā.
Rāmakarāsūti bālānam ratikarāsu. Accantasīlāsūti atikkantasīlāsu.
Accantapemānugatassāti sacepi accantaṃ anugatapemā assa, tathāpi taṃ na
vissase. Kiṃkāraṇā? Titthasamā hi nāriyoti sambandho, titthaṃ viya
sabbasādhāraṇāti attho.

Haneyyunti kuddhā vā aññapurisasārattā vā hutvā sabbametaṃ hananādiṃ
kareyyuṃ. Mā dīnakāmāsūti hīnājjhāsayaṃsaṃ saṃkiliṭṭhaāsayaṃsaṃ. Bhāvanti evarūpāsu
sinehaṃ mā kare. Gaṅgātittūpamāsūti sabbasādhāraṇaṭṭhena gaṅgātittahasadisāsu.
Musāti musāvādo tāsāṃ saccasadisova. Gatenātiādīsu pekkhiteṇa palobhane
ummādaṇṭijātakam, dunnivatthena niṇikājātakam, mañjunā bhaṇiteṇa “tuvaṭṭam
kho, ayyaputta, āgaccheyyāsī”ti nandattherassa vatthu kathetabbam. Coriyoti
sambhatassa dhanassa vināsanena coriyo. Kathināti thaddhahadayā. Vāḷāti duṭṭhā
appakeneva kujjhanasīlā. Lapasakkharāti niratthakalapanena sakkharā viya madhurā.
Asāti asatiyo lāmakā. Sārattāti sabbadā sārattā. Pagabbhāti kāyapāgabbhiyādīhi
pagabbhā. Yathāti yathā sikhī sabbaghaso, evametāpi sabbaghasā. Paṭivallantīti
parissajanti upagūhanti veṭṭenti. Latāvāti yathā latā rukkhaniṣṣitā rukkham veṭṭenti,
evametā purisaṃ parissajanti nāma.

Hatthibandhantiādīsu gopuriso vuccati gopālako. Chavaḍāhakanti chavānam
ḍāhakam, susānapālanti vuttaṃ hoti. Pupphachaḍḍakanti vaccaṭṭhānasodhakam.
Sadhananti etesupi sadhanam anugacchantiyeva. Akiñcananti adhanam.
Chavakasamasadisanti sunakhamamsakhādacaṇḍālena samam sadisaṃ, tena
nibbisesampi purisaṃ gacchanti bhajanti. Kasmā? Yasmā anupatanti dhanahetu
nāriyoti.

Evaṃ attano ñāṇe ṭhatvā ānando gijjharājā itthīnam aguṇam kathetvā tuṇhī ahosi.
Tassa vacanam sutvā nārado pi attano ñāṇe ṭhatvā tāsāṃ aguṇam kathesi. Taṃ
dassento satthā āha -

“Atha khalu, bho, nārado devabrāhmaṇo ānandassa gijjharājassa
ādimajjhakathāpariyosānam viditvā tāyaṃ velāyaṃ imā gāthā abhāsi -

340. “Cattārome na pūrenti, te me suṇātha bhāsato;
Samuddo brāhmaṇo rājā, itthī cāpi dijampati.

341. “Saritā sāgaram yanti, yā kāci pathavissitā;

Tā samuddaṃ na pūrenti, ūnattā hi na pūراتي.

342. “Brāhmaṇo ca adhīyāna, vedamakkhānapañcamāṃ;
Bhiyyopi sutamiccheyya, ūnattā hi na pūراتي.
343. “Rājā ca pathaviṃ sabbaṃ, sasamuddaṃ sapabbataṃ;
Ajjhāvasaṃ vijjintvā, anantaratanocitaṃ;
Pāraṃ samuddaṃ pattheti ūnattā hi na pūراتي.
344. “Ekamekāya itthiyā, aṭṭhaṭṭha patino siyā;
Sūrā ca balavanto ca, sabbakāmarasāharā;
Kareyya navame chandaṃ, ūnattā hi na pūراتي.
345. “Sabbitthiyo sikhīriya sabbabhakkhā, sabbitthiyo nadīriya sabbavāhī;
Sabbitthiyo kaṇṭakānaṃva sākhā, sabbitthiyo dhanahetu vajanti.
346. “Vātaṇca jālena nara parāmase, osiñcaye sāgaramekapāṇinā;
Sakena hatthena kareyya ghosaṃ, yo sabbabhāvaṃ pamadāsu ossaje.
347. “Corīnaṃ bahubuddhīnaṃ, yāsu saccaṃ sudullabhaṃ;
Thīnaṃ bhāvo durājāno, macchassevodaḥ gataṃ.
348. “Analā mudusambhāsā, duppūrā tā nadīsamā;
Sīdanti naṃ viditvāna, ārakā parivajjaye.
349. “Āvaṭṭanī mahāmāyā, brahmacariyavikopānā;
Sīdanti naṃ viditvāna, ārakā parivajjaye.
350. “Yaṃ etā upasevanti, chandasā vā dhanena vā;
Jāta vedova saṃṭhānaṃ, khippaṃ anudahanti na””nti.

340-350. Tattha dijjampatīti dijjajetṭhakaṃ kuṇālaṃ ālapati. “Saritā”tiādi ṭhapitamātikāya bhājanatthaṃ vuttaṃ. Ūnattāti udakapatiṭṭhānassa mahantatāya ūnā eva. Adhīyānāti sajjhāyitvā. Vedamakkhānapañcamanti itihāsapañcamāṃ vedacatukkaṃ. Ūnattāti so hi ajjhāsaya mahantatāya sikkhitabbassa na pūراتي. Anantaratanocitanti nānāratanehi ocitaṃ paripuṇṇaṃ. Ūnattāti so hi taṇhāmahantatāya na pūراتي. Siyāti siyuma, ayameva vā pāṭho. Sabbakāmarasāharāti sabbesaṃ kāmarasānaṃ āharaḥ. “Navame”ti aṭṭhahi atittabhāvadassanattthaṃ vuttaṃ. Sā pana dasamepi vīsatimepi tato uttaritarepi chandaṃ karoteva. Ūnattāti sā hi kāmatanṇhāya mahantatāya na pūراتي. Kaṇṭakānaṃva sākhāti sambādhamagge kaṇṭakasākhasadisā. Yathā hi sākhā laggitvā ākaḍḍhati, evaṃ etāpi rūpādīhi kaḍḍhanti. Yathā sākhā hatthādīsū vijjhītvā dukkhaṃ uppādeti, evaṃ etāpi phuṭṭhamattā sarīrasamphassaṇa vijjhītvā mahāvināsaṃ pāpentī. Vajantīti parapurisaṃ vajanti.

Parāmaseti gaṇheyya. Osīñcayeti nhāyituma otiṇṇo ekena pāṇinā sakalasamuddaḥkaṃ osiñceyya gaḥetvā chaḍḍeyya. Sakenāti ekena attano hatthena tameva hatthaṃ haritvā ghosaṃ uppādeyya. Sabbabhāvanti “tvameva iṭṭho kanto piyo manāpo”ti vuccamāno yo puriso “evameta”nti saddahanto sabbaṃ attano ajjhāsayaṃ pamadāsu ossajeyya, so jālādīhi vātaggahaṇādīni kareyyāti attho.

Gatanti gamanaṃ. Analāti tīhi dhammehi alanti vacanavirahitā. Duppurā tāti yathā mahānadī udakena, evaṃ kilesaratiyā tā duppurā. Sīdanti naṃ viditvānāti ettha nanti nipātamattaṃ, itthiyo allīnā catūsu apāyesu sīdantīti viditvā. Āvaṭṭanīti yathā āvaṭṭanī mahājanassa hadayaṃ mohetvā attano vase vatteti, evametāpīti attho. Vikopanāti nāsanatthēna ca garahatthēna ca brahmacariyassa kopikā. Chandasā vāti piyasaṃvāsena vā. Dhanena vāti dhanahetu vā. Saṃṭhānanti yathā jātavedo attano ṭhānaṃ yaṃ yaṃ padesaṃ allīyati, taṃ taṃ dahati, tathā etāpi yaṃ yaṃ purisaṃ kilesavasena allīyanti, taṃ taṃ anudahanti mahāvināsaṃ pāpenti.

Evaṃ nāradena itthīnaṃ aguṇe pakāsite puna mahāsatto visesetvā tāsāṃ aguṇaṃ pakāseti. Taṃ dassetuṃ satthā āha -

“Atha khalu, bho, kuṇālo sakuṇo nāradassa devabrāhmaṇassa
ādimajjhakathāpariyosānaṃ viditvā tāyaṃ velāyaṃ imā gāthāyo ajjhabhāsi -

351. “Sallape nisitakhaggapāṇinā, paṇḍito api pisācadosinā;
Uggatejamuragampi āside, eko ekāya pamadāya nālope.
352. “Lokacittamathanā hi nāriyo, naccagītabhaṇitamhitāvudhā;
Bādhayanti anupaṭṭhitassatiṃ, dīpe rakkhasigaṇova vāṇije.
353. “Natthi tāsāṃ vinayo na saṃvaro, majjamaṃsaniratā asaṇṇatā;
Tā gilanti purisassa pābhatāṃ, sāgareva makaraṃ timiṅgalo.
354. “Pañcakāmaguṇasātagocarā, uddhatā aniyatā asaṇṇatā;
Osaranti pamadā pamādināṃ, loṇatoyavatiyaṃva āpakā.
355. “Yaṃ naraṃ upalapenti nāriyo, chandasā vā ratiyā dhanena vā;
Jātavedasadisampi tādisaṃ, rāgadosavadhiyo dahanti naṃ.
356. “Aḍḍhaṃ ṇatvā purisaṃ mahaddhanaṃ, osaranti sadhanaṃ sahattanā;
Rattacittamativeṭṭhayanti naṃ, sāla māluvalatāva kānane.
357. “Tā upenti vividhena chandasā, citrabimbamukhiyo alaṅkatā;
Uhasanti pahasanti nāriyo, sambarova satamāyakovidā.
358. “Jātarūpamaṇimuttabhūsitā, sakkatā patikulesu nāriyo;
Rakkhitā aticaranti sāmikaṃ, dānavaṃva hadayantarassitā.
359. “Tejavāpi hi naro vicakkaṇo, sakkato bahujaṇassa pūjito;
Nārīnaṃ vasagato na bhāsati, rāhunā upahatova candimā.
360. “Yaṃ kareyya kupito diso disaṃ, duṭṭhacitto vasamāgataṃ arim;
Tena bhiyyo byasanaṃ nigacchati, nārīnaṃ vasagato apekkhavā.
361. “Kesaḷūnanakhachinnatajjitā, pādapāṇikasadaṇḍatāḷitā;
Hīnamevupagatā hi nāriyo, tā ramanti kuṇapeva makkhikā.
362. “Tā kulesu visikhantaresu vā, rājadhāniniḡamesu vā puna;
Oḍḍitaṃ namucipāsavākaraṃ, cakkhumā parivajje sukhaththiko.

363. “Ossajitva kusalaṃ tapoguṇaṃ, yo anariyacaritāni mācari;
Devatāhi nirayaṃ nimissati, chedagāmimaṇiyaṃva vāṇijo.
364. “So idha garahito parattha ca, dummatī upahato sakammunā;
Gacchatī aniyato gaḷāgaḷaṃ, duṭṭhagadrabharathova uppathe.
365. “So upeti nirayaṃ patāpanaṃ, sattisimbavivanañca āyasaṃ;
Āvasitvā tiracchānayaṇiyaṃ, petarājavisaṃ na muñcati.
366. “Dibyakhiḍḍaratiyo ca nandane, cakkavatticaritañca mānuse;
Nāsanti pamadā pamādināṃ, duggatiñca paṭipādayanti naṃ.
367. “Dibyakhiḍḍaratiyo na dullabhā, cakkavatticaritañca mānuse;
Soṇḍabyamhanilayā ca accharā, ye caranti pamadāhanatthikā.
368. “Kāmadhātusamatikkamā gati, rūpadhātuyā bhāvo na dullabho;
Vitarāgavisayūpapatti yā, ye caranti pamadāhanatthikā.
369. “Sabbadukkhassamatikkamaṃ sivaṃ, accantamacalitaṃ asaṅkhaṭaṃ;
Nibbuthehi sucihī na dullabhaṃ, ye caranti pamadāhanatthikā”’ti.

351-369. Tattha sallapeti “sace mayā saddhiṃ sallapessasi, sīsaṃ te pāṭessāmī”’ti vatvā khaggaṃ ādāya ṭhitenāpi, “sallapitamatteyeva taṃ khāditvā jīvitavināsaṃ pāṭessāmī”’ti dosinā hutvā ṭhitenāpi pisācena saddhiṃ sallape. “Upagataṃ ḍaṃsitvā nāṭessāmī”’ti ṭhitaṃ uggatejaṃ uragampi āside. Eko pana hutvā raho ekāya pamadāya na hi ālape. Lokacittamathanāti lokassa cittaghātikā. Dīpe rakkhasigaṇoti yathā dīpe rakkhasigaṇo manussavesena vāṇije upalāpetvā attano vase gate katvā khādanti, evaṃ imāpi pañcahi kāmaguṇehi attano vase katvā satte mahāvināsaṃ pāpentīti attho. Vinayoti ācāro. Saṃvaroti mariyādo. Purisassa pābhatanti dukkhasambhaṭaṃ dhaṇaṃ gilanti nāsenti.

Aniyatāti aniyatacittā. Loṇatoyavatiyanti loṇatoyavantaṃ samuddanti attho. Āpakāti āpagā, ayameva vā pāṭho. Yathā samuddaṃ nadiyo osaranti, evaṃ pamādināṃ pamadāti attho. Chandasāti pemena. Ratiyāti pañcakāmaguṇaratiyā. Dhaṇena vāti dhaṇahetu vā. Jātavedasadisanti guṇasampattiyā aggimiva jalitampi. Rāgadosavadhiyoti kāmarāgadosahi vadhikā. Rāgadosagatiyoti pāṭho. Osarantīti dhaṇagahaṇatthāya madhuravacanena taṃ bandhantiyo upagacchanti. Sadhananti sadhanā. Ayameva vā pāṭho, vatthālaṅkāratthāya kiñci attano dhaṇaṃ datvāpi osarantīti attho. Sahattanāti attabhāvena saddhiṃ attabhāvampi tasseeva pariccajantiyo viya honti. Ativeṭṭhayantīti dhaṇagahaṇatthāya ativiya veṭṭenti pīḷenti.

Vividhena chandasāti nānāvidhena ākārena. Citrabimbamukhiyoti alaṅkāravasena citrasarīrā citramukhiyo hutvā. Uhasantīti mahāhasitaṃ hasanti. Pahasantīti mandahasitaṃ hasanti. Sambarovāti māyākārapuriso viya asurindo viya ca. Dānavaṃva hadayantarassitāti yathā “kuto nu āgacchatha, bho, tayo janā”’ti karaṇḍakajātake hadayantaraniṣṭhā antoudaragatāpi dānavaṃ aticari, evaṃ aticaranti. Arakkhitā hetāti dīpeti. Na bhāsantīti na virocanti haritacalomasakassapakusarājāno viya. Tenāti tamhā amittena katā byasanā atirekataraṃ byasananti attho. Apekkhavāti sataṇho.

Kesalūnanakhachinnatajjitāti ākaḍḍhitvā lūnakesā nakhehi chinnagattā tajjitā pādādīhi ca tālītāva hutvā. Yo kilesavasena etepi vippakāre karoti, tādisaṃ hīnameva upagatā nāriyo ramanti, na ete vippakāre pariharanti, madhurasamācāre kiṃkāraṇā tā na ramanti. Kuṇapeva makkhikāti yasmā jegucchahatthikuṇapādimhi makkhikā viya tā hīneyeva ramantīti attho. Oḍḍitanti na etā itthiyo nāma, atha kho imesu ṭhānesu namucino kilesamārassa migapakkhigahaṇatthaṃ luddakehi oḍḍitaṃ pāsaṇca vākaraṇcāti maññamāno paññācakkhumā puriso dibbamānusikena sukhena atthiko parivajjeyya.

Ossajitvāti devamanussesu mahāsampattidāyakaṃ tapoguṇaṃ chaḍḍetvā. Yoti yo puriso anariyesu aparisuddhesu kāmaguṇesu kāmaraticaritāni ācarati. Devatāhi nirayaṃ nimissatīti so devalokena parivattitvā nirayaṃ gaṇhissati. Chedagāmimaṇiyaṃva vāṇijoti yathā bālavāṇijo satahassagghabhaṇḍaṃ datvā chedagāmimaṇikaṃ gaṇhāti, tathārūpo ayaṃ hotīti attho. Soti so itthīnaṃ vasaṃ gato. Aniyatoti ettakaṃ nāma kālaṃ apāyesu paccissatīti aniyato. Gaḷāgaḷanti devalokā vā manussalokā vā gaḷitvā apāyameva gacchatīti attho. Yathā kiṃ? Duṭṭhagadrabharathova uppatheti, yathā kūṭagadrabhayuttaratho maggā okkamitvā uppattheyeva gacchati, tathā. Sattisimbaliṇanti sattisadisehi kaṇṭakehi yuttaṃ āyasaṃ simbalivaṇaṃ. Petarājavisayanti petavisayaṇca kālakaṇṭhikaasuravisayaṇca.

Pamādinanti pamattānaṃ. Te hi pamadāsu pamattā tāsāṃ sampattīnaṃ mūlabhūtaṃ kusalaṃ na karonti, iti tesāṃ pamadā sabbā tā nāsenti nāma. Paṭipādayantīti tathāvidhaṃ purisaṃ tā pamādavaseneva akusalaṃ kāretvā duggatiṃ paṭipādentī nāma. Soṇṇabyamhanilayāti suvaṇṇamayavimānavāsiniyo. Pamādāhanatthikāti ye purisā pamadāhi anattikā hutvā brahmacariyaṃ caranti. Kāmadhātusamatikkamāti kāmadhātusamatikkamā yā gati. Rūpadhātuyā bhāvoti yo kāmadhātusamatikkamagatisaṅkhāto rūpadhātuyā bhāvo, so tesāṃ na dullabho. Vītarāgavisayūpapatti yāti yā vītarāgavisaye suddhāvāsaloḷe upapatti, sāpi tesāṃ na dullabhāti attho. Accantanti antātitaṃ avināsadhammaṃ. Acalitanti kilesehi akampitaṃ. Nibbutēhīti nibbutakilesehi. Sucihīti sucīhi parisuddhehi evarūpaṃ nibbānaṃ na dullabhanti.

Evaṃ mahāsatto amatamahānibbānaṃ pāpetvā desanaṃ niṭṭhāpesi. Himavante kinnaramahoragādayo ākāse ṭhitā devatā ca “aho buddhalīlāya kathitā”ti sādhuḷkāraṃ adaṃsu. Ānando gijjharājā nārado devabrāhmaṇo puṇṇamukho ca phussakokilo attano attano parisā ādāya yathāṭṭhānameva gamiṃsu. Mahāsattopi sakaṭṭhānameva gato. Itare pana antarantarā gantvā mahāsattassa santike ovādaṃ gahetvā tasmīṃ ovāde ṭhatvā saggaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānento osānagāthā abhāsi -

370. “Kuṇālohaṃ tadā āsiṃ, udāyī phussakokilo;
 Ānando gijjharājāsi, sārīputto ca nārado;
 Parisā buddhapaṇisā, evaṃ dhāretha jātaka”nti.

Te pana bhikkhū gamanakāle satthānubhāvena gantvā āgamanakāle attano attanova ānubhāvena āgatā. Tesāṃ satthā mahāvaneyeva kammaṭṭhānaṃ kathesi. Sabbepi te taṃ divasameva arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Mahādevatāsamāgamo ahosi. Athassa bhagavā mahāsamayasuttaṃ kathesi.

Kuṇāla-jātaka-vaṇṇanā catutthā.

537. Mahāsutasomajātakavaṇṇanā

Kasmā tuvaṃ rasaka edisānīti idaṃ satthā jetavane viharanto aṅgulimālatheradamaṇaṃ ārabha kathesi. Tassa uppatti ca pabbajjā ca upasampadā ca aṅgulimālasuttavaṇṇanāyaṃ vuttanayena vitthārato veditabbā. So pana saccakiriyāya mūlhagabbhāya itthiyā sotthibhāvaṃ katvā tato paṭṭhāya sulabhapiṇḍo hutvā vivekamanubrūhanto aparabhāge arahattaṃ patvā abhiññātova asītiyā mahātherānaṃ abbhantaro ahosi. Tasmim kāle dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, aho vata bhagavatā tathārūpaṃ luddaṃ lohitapāṇim mahācoraṃ aṅgulimālaṃ adaṇḍena asatthena dametvā nibbisevaṇaṃ karontena dukkaraṃ kataṃ, aho buddhā nāma dukkarakārino”ti. Satthā gandhakuṭiyāṃ ṭhitova dibbasotena taṃ kathaṃ sutvā “ajja mama gamaṇaṃ bahupakāraṃ bhavissati, mahādharmadesanā pavattissati”ti ñatvā anopamāya buddhalīlāya dhammasabhaṃ gantvā varapaññattāsane nisīditvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “anacchariyaṃ, bhikkhave, idāneva paramābhisambodhiṃ pattena mayā etassa damaṇaṃ, svāhaṃ pubbacariyaṃ caranto padesaññaṇe ṭhitopi etaṃ dāresi”nti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte kururaṭṭhe indapatthanagare korabyo nāma rājā dhammena rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatti. Dasamāse atikkante suvaṇṇavaṇṇaṃ puttaṃ vijāyi, sutavittatāya pana naṃ “sutasomo”ti sañjāniṃsu. Tameṇaṃ rājā vayappattaṃ nikkhasahassaṃ datvā disāpāmokkhasa ācariyassa santike sippuggahaṇatthāya takkasiṃ pesesi. So ācariyabhāgaṃ ādāya nagarā nikkhamitvā maggaṃ paṭipajji. Tadā bārāṇasiyaṃ kāsirañño putto brahmadattakumāropi tatheva vatvā pitarā pesito nagarā nikkhamitvā tameva maggaṃ paṭipajji. Atha sutasomo maggaṃ gantvā nagaradvāre sālāya phalake vissamatthāya nisīdi. Brahmadattakumāropi gantvā tena saddhiṃ ekaphalake nisīdi. Atha naṃ sutasomo paṭisanthāraṃ karonto “samma, maggakilantosi, kuto āgacchasi”ti pucchitvā “bārāṇasito”ti vutte “kassa puttosi”ti vatvā “kāsirañño puttomhi”ti vutte “ko nāmosi”ti vatvā “ahaṃ brahmadattakumāro nāmā”ti vutte “kena kāraṇena idhāgatosi”ti pucchi. So “sippuggahaṇatthāyā”ti vatvā “tvampi maggakilantosi, kuto āgacchasi”ti teneva nayena itaraṃ pucchi. Sopi tassa sabbaṃ ācikkhi. Te ubhopi “mayaṃ khattiyā, ekācariyasseva santike sippuggahaṇatthāya gacchāmā”ti aññaṃaññaṃ mittabhāvaṃ katvā nagaraṃ pavisitvā ācariyakulaṃ gantvā ācariyaṃ vanditvā attano jātiādiṃ kathetvā sippuggahaṇatthāya āgatabhāvaṃ kathesuṃ. So “sādhū”ti sampaṭicchhi. Te ācariyabhāgaṃ datvā sippaṃ paṭṭhapesuṃ.

Na kevalaṇca te dveva, aññepi tadā jambudīpe ekasatamattā rājaputtā tassa santike sippaṃ uggaṇhanti. Sutasomo tesāṃ jeṭṭhantevāsiko hutvā sippaṃ upadisanto nacirasseva nipphattiṃ pāpuṇi. So aññassa santikaṃ agantvā “sahāyo me”ti brahmadattassa kumārasseva santikaṃ gantvā tassa piṭṭhiācariyo hutvā sippaṃ sikkhāpesi. Itaresampi anukkamena sippaṃ niṭṭhitaṃ. Te anuyogaṃ datvā ācariyaṃ vanditvā sutasomaṃ parivāretvā nikkhamiṃsu. Atha ne sutasomo maggantare ṭhatvā uyyojento “tumhe attano attano pitūnaṃ sippaṃ dassetvā rajjesu patiṭṭhahissatha, patiṭṭhitā ca pana mamovādaṃ kareyyāthā”ti āha. “Kiṃ, ācariyā”ti? “Pakkhadivasesu uposathikā hutvā mā ghātaṃ kareyyāthā”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchhiṃsu. Bodhisattopi aṅgavijjāpāṭhakattā “anāgate bārāṇasiyaṃ brahmadattakumāraṃ nissāya mahābhayaṃ uppajjissati”ti ñatvā te evaṃ ovaditvā

uyyojesi. Te sabbepi attano attano janapadam gantvā pitūnam sippam dassetvā rajjesu patitthāya patitthitabhāvañceva ovāde vattanabhāvañca jānāpetum paṇṇākārena saddhim paṇṇāni pahīṇimsu. Mahāsatto tam pavattim sutvā “appamattāva hothā”ti paṇṇāni paṭipesesi.

Tesu bārāṇasirājā vinā maṃsena bhattam na bhuñjati. Uposathadivasatthāyapissa maṃsam gahetvā ṭhapesi. Athekadivasam evam ṭhapitamam sam bhattakārakassa pamādena rājagehe koleyyakasunakhā khādim su. Bhattakārako tam maṃsam aditvā kahāpaṇamuṭṭhim ādāya carantopi maṃsam uppādetum asakkonto “sace amaṃsakabhattam upanāmessāmi, jīvitaṃ me natthi, kiṃ nu kho karissāmi”ti cintetvā “attheso upāyo”ti vikāle āmakasusānam gantvā muhuttamatassa purisassa ūrumaṃsam āharitvā supakkaṃ pacitvā bhattam upanāmesi. Rañño maṃsakhaṇḍam jivhagge ṭhapitamattameva satta rasaharaṇisahasāni phari, sakalasarīraṃ khobhetvā aṭṭhāsi. Kiṃkāraṇā? Pubbe cassa sevanatāya. So kira atītānantare attabhāve yakkho hutvā bahum manussamaṃsam khāditapubbo, tenassa tam piyaṃ ahosi. So “sacāhaṃ tuṇhīyeva bhuñjissāmi, na me ayaṃ imaṃ maṃsam kathessatī”ti cintetvā saha kheḷena bhūmiyaṃ pātesi. “Niddosaṃ, deva, khādāhi”ti vutte manusse paṭikkamāpetvā “ahametassa niddosabhāvaṃ jānāmi, kiṃ nāmetam maṃsa”nti pucchi. “Purimadivasesu paribhogamaṃsameva, devā”ti. “Nanu aññasmiṃ kāle ayaṃ raso natthī”ti? “Ajja supakkaṃ, devā”ti. “Nanu pubbepi evameva pacasī”ti. Atha naṃ tuṇhībhūtam ṇatvā “sabhāvaṃ kathehi, no ce kathesi, jīvitaṃ te natthī”ti āha. So abhayaṃ yācitvā yathābhūtam kathesi. Rājā “mā saddamakāsi, pakatiyā pacanakamaṃsam tvaṃ khāditvā mayhaṃ manussamaṃsameva pacāhi”ti āha. “Nanu dukkaraṃ, devā”ti? “Mā bhāyi, na dukkara”nti. “Nibaddhaṃ kuto labhissāmi, devā”ti? “Nanu bandhanāgāre bahū manussā”ti. So tato paṭṭhāya tathā akāsi.

Aparabhāge bandhanāgāre manussesu khīṇesu “idāni kiṃ karissāmi, devā”ti āha. “Antarāmagge sahasabhaṇḍikaṃ khipitvā yo tam gaṇhāti, tam ‘coro’ti gahetvā mārehī”ti āha. So tathā akāsi. Aparabhāge rājabhayena sahasabhaṇḍikaṃ olokontampi adisvā “idāni kiṃ karissāmi”ti āha. “Yadā bherivelāya nagaraṃ ākulaṃ hoti, tadā tvaṃ pana ekasmiṃ gharasandhimhi vā vīthiyaṃ vā catukke vā ṭhatvā manusse māretvā maṃsam gaṇhāhi”ti. So tato paṭṭhāya tathā katvā thūlamaṃsam ādāya gacchati. Tesu tesu ṭhānesu kaḷavarāni dissanti. Mama mātā na paññāyati, mama pitā na paññāyati, mama bhātā bhaginī ca na paññāyati, manussānaṃ paridevanasaddo sūyati. Nāgarā bhītatasi “ime manusse sīho nu kho khādati, byaggho nu kho khādati, yakkho nu kho khādati”ti olokontā pahāramukhaṃ disvā “eko manussakhādako coro ime khādati”ti maññanti. Mahājanā rājaṅgaṇe sannipatitvā upakkosiṃsu. Rājā “kiṃ, tātā”ti pucchi. “Deva imasmiṃ nagare manussakhādako coro atthi, tam gaṇhāpethā”ti āhaṃsu. “Ahaṃ kathaṃ tam jānissāmi, kiṃ ahaṃ nagaraṃ rakkhantopi carāmi”ti.

Mahājanā “rājā nagarena anattiko, kāḷahatthisenāpatissa ācikkhissāmā”ti gantvā tassa tam kathetvā “coraṃ pariyesitum vaṭṭatī”ti vadimsu. So “sādhū sattāhaṃ āgametha, pariyesitvā coraṃ dassāmi”ti mahājane uyyojetvā purise āṇāpesi, “tātā, nagare kira manussakhādako coro atthi, tumhe tesu tesu ṭhānesu nilīyitvā tam gaṇhathā”ti. Te “sādhū”ti sampāṭicchitvā tato paṭṭhāya nagaraṃ pariggaṇhanti. Bhattakārakopi ekasmiṃ gharasandhimhi sampāṭicchanno hutvā ekaṃ itthim māretvā ghanaghanamaṃsam ādāya pacchiyaṃ pūretum ārabhi. Atha naṃ te purisā

gahetvā pothetvā pacchābāhaṃ bandhitvā “gahito manussakhādako coro”ti mahāsaddaṃ karimṣu. Mahājano taṃ parivāresi. Atha naṃ suṭṭhu bandhitvā maṃsapacchiṃ gīvāya bandhitvā ādāya senāpatissa dassetuṃ. Senāpati taṃ disvā “kiṃ nu kho esa imaṃ maṃsaṃ khādati, udāhu aññaṃ maṃsaṃ missetvā vikkiṇāti, udāhu aññaṃ vacanena māretī”ti cintetvā tamatthaṃ pucchanto paṭhamam gāthamāha -

371. “Kasmā tuvaṃ rasaka edisāni, karosi kammāni sudāruṇāni;
Hanāsi itthi purise ca mūlho, maṃsassa hetu adu dhanassa kāraṇā”ti.

Tattha rasakāti bhaddakāraṇam ālapati.

Ito param uttānasambandhāni vacanapaṭivacanāni pāḷivaseneva veditabbāni -

372. “Na attahetū na dhanassa kāraṇā, na puttadārassa sahāyañātinam;
Bhattā ca me bhagavā bhūmipālo, so khādati maṃsaṃ bhadantedisaṃ.

373. “Sace tuvaṃ bhatturatthe payutto, karosi kammāni sudāruṇāni;
Pātova antepuram pāpuṇitvā, lapeyyāsi me rājino sammukhe taṃ.

374. “Tathā karissāmi ahaṃ bhadante, yathā tuvaṃ bhāsasi kāḷahatthi;
Pātova antepuram pāpuṇitvā, vakkhāmi te rājino sammukhe ta”nti.

372-374. Tattha bhagavāti gāravādhivacanam. Sace tuvanti “saccaṃ nu kho bhaṇati, udāhu maraṇabhayena musā bhaṇatī”ti vīmaṃsanto evamāha. Tattha sudāruṇānīti manussaghātakammāni. Sammukhe tanti sammukhe ṭhatvā evam vadeyyāsīti. So sampaṭicchanto gāthamāha.

Atha naṃ senāpati gāḷhabandhanameva sayāpetvā vibhātāya rattiyā amaccehi ca nāgarehi ca saddhiṃ mantetvā sabbesu ekacchandesu jātesu sabbaṭṭhānesu ārakkhaṃ ṭhapetvā nagaram hatthagataṃ katvā rasakassa gīvāyaṃ maṃsapacchiṃ bandhitvā ādāya rājanivesanam pāyāsi. Sakalanagaram viravi. Rājā hiyyo bhuttapātārāso sāyamāsampi alabhitvā “rasako idāni āgacchissati, idāni āgacchassatī”ti nisinnova taṃ rattim vītināmetvā “ajjapi rasako nāgacchati, nāgarānaṃca mahāsaddo sūyati, kiṃ nū kho eta”nti vātapānena olokento taṃ tathā ānīyamānam disvā “pākaṭam idaṃ kāraṇam jāta”nti cintetvā satim upaṭṭhapetvā pallaṅkeyeva nisīdi. Kāḷahatthipi naṃ upasaṅkamitvā anuyuñji, sopissa kathesi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

375. “Tato ratyā vivasāne, sūriyuggamanam pati;
Kāḷo rasakamādāya, rājānam upasaṅkami;
Upasaṅkamma rājānam, idaṃ vacanamabravi.

376. “Saccaṃ kira mahārāja, rasako pesito tayā.
Hanati itthipurise, tuvaṃ maṃsāni khādasi.

377. “Evameva tathā kāḷa, rasako pesito mayā;
Mama atthaṃ karontassa, kimetaṃ paribhāsasī”ti.

375-377. Tattha kāḷāti kāḷahatthi. Evamevāti tena senāpatinā tejavantena anuyutto rājā musā vattum asakkonto evamāha. Tattha tathāti idaṃ purimassa vevacanam. Mama atthanti mama vuḍḍhiṃ. Karontassāti karontam. Kimetanti kasmā etaṃ.

Paribhāsasīti aho dukkaram karosi, kālahatthi tvaṃ nāma aññaṃ coraṃ aggahetvā mama pesanakārakaṃ gaṇhāsīti tassa bhayaṃ janento kathesi.

Taṃ sutvā senāpati “ayaṃ sakeneva mukhena paṭijānāti, aho sāhasiko, ettaṃ nāma kālaṃ ime manussā etena khādītā, vāressāmi na”nti cintetvā āha - “mahārāja, mā evaṃ kari, mā manussamaṃsaṃ khādasī”ti. “Kālahatthi kiṃ kathesi, nāhaṃ viramituṃ sakkomī”ti. “Mahārāja, sace na viramissasi, attānañca raṭṭhañca nāsessasi”ti. “Evaṃ nassantepi ahaṃ neva tato viramituṃ sakkomī”ti. Tato senāpati tassa saññāpanatthāya vatthuṃ āharitvā dasseti - atītasmiñhi kāle mahāsamudde cha mahāmacchā ahesuṃ. Tesu ānando timinando ajjhārohoti ime tayo macchā pañcayojanasatikā, timiṅgalo timirapiṅgalo mahātimirapiṅgaloti ime tayo macchā saḥassayojanikā honti. Te sabbepi pāsāṇasevālabhakkhā ahesuṃ. Tesu ānando mahāsamuddassa ekapasse vasati. Taṃ bahū macchā dassanāya upasaṅkamanti, ekadivasam “sabbesaṃ dvipadacatuppadānaṃ sattānaṃ rājā paññāyati, amhākaṃ rājā natthi, mayampetaṃ rājānaṃ karissāmā”ti cintetvā sabbe ekacchandā hutvā ānandaṃ rājānaṃ kariṃsu. Te macchā tato paṭṭhāya tassa sāyaṃ pātova upaṭṭhānaṃ gacchanti.

Athekadivasam ānando ekasmiṃ pabbate pāsāṇasevālaṃ khādanto ajānitvā “sevālo”ti saññāya ekaṃ macchaṃ khādi. Tassa taṃ maṃsaṃ khādantassa sakalasārīraṃ saṅkhobhesi. So “kiṃ nu kho idaṃ ativiya madhura”nti nīharitvā olovento macchamaṃsakhaṇḍaṃ disvā “ettaṃ kālaṃ ajānitvā na khādāmī”ti cintetvā “sāyaṃ pātopi macchānaṃ āgantvā gamanakāle ekaṃ dve macche khādissāmi, pākaṭaṃ katvā khādiyamāne ekopi maṃ na upasaṅkamissati, sabbe palāyissanti, paṭicchanno hutvā pacchā osakkito sakkitam paharitvā khādissāmī”ti tathā katvā khādi. Macchā parikkhayaṃ gacchantā cintayīṃsu. “Kuto nu kho ñātīnaṃ bhayaṃ uppajjissati”ti. Atheko paṇḍito maccho “mayhaṃ ānandassa kiriyā na ruccati, pariggaṇhissāmi na”nti macchesu upaṭṭhānaṃ gatesu ānandassa kaṇṇapatte paṭicchanno aṭṭhāsi. Ānando macche uyyojetvā sabbapacchato gacchantam macchaṃ khādi. So paṇḍitamaccho tassa kiriyam disvā itaresaṃ ārocesi. Te sabbepi bhītatasitā palāyīṃsu.

Ānando tato paṭṭhāya macchamaṃsagiddhena aññaṃ gocaraṃ na gaṇhi. So jighacchāya pīlito kilanto “kahaṃ nu kho ime gatā”ti te macche pariyesanto ekaṃ pabbataṃ disvā “mama bhayena imaṃ pabbataṃ nissāya vasanti maññe, pabbataṃ parikkhipitvā upadhāressāmī”ti naṅguṭṭhena ca sīsena ca ubho passe parikkhipitvā gaṇhi. Tato “sace idha vasanti, palāyissanti”ti pabbataṃ parikkhipantaṃ attano naṅguṭṭhaṃ disvā “ayaṃ maccho maṃ vañcetvā pabbataṃ nissāya vasatī”ti kuddho paṇṇāsayaṃjanamattaṃ sakanaṅguṭṭhakhaṇḍaṃ aññaṃ macchasaññāya daḷhaṃ gahetvā murumurāyanto khādi, dukkhavedanā uppajji. Lohitagandhena macchā sannipatitvā luṇḍitvā khādantā yāva sīsā āgamaṃsu. Mahāsarīratāya parivattetuṃ asakko tato tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi, pabbatarāsi viya aṭṭhirāsi ahosi. Ākāsaṇḍarīno tāpasaparibbājakaṃ manussānaṃ kathayīṃsu. Sakalajambudīpe manussā jāniṃsu. Taṃ vatthuṃ āharitvā dassento kālahatthi āha -

378. “Ānando sabbamacchānaṃ, khāditvā rasagiddhimā;
Parikkhīṇāya parisāya, attānaṃ khādiyā mato.

379. “Evaṃ pamatto rasagārove ratto, bālo yadī āyati nāvabujjhati;
Vidhamma putte caji ñātake ca, parivattiya attānaññeva khādati.

380. “Idaṃ te sutvāna vigetu chando, mā bhakkhayī rāja manussamaṃsaṃ;
Mā tvaṃ imaṃ kevalaṃ vārijova, dvipadādhipa suññamakāsi raṭṭha”nti.

378-380. Tattha ānandoti, mahārāja, atītasmiṃ kāle mahāsamudde pañcasatayojaniko ānando nāma mahāmaccho sabbesaṃ macchānaṃ rājā mahāsamuddassa ekapasse ṭhito. Khāditvāti sakajātikānaṃ macchānaṃ rasagiddhimā macche khāditvā. Parikkhīṇāyāti macchaparisāya khayappattāya. Attānanti aññaṃ gocaraṃ aggahetvā pabbataṃ parikkhipanto paṇṇāsajoyanamattaṃ attano naṅguṭṭhakhaṇḍaṃ aññaṃ macchasaññaṃ khāditvā mato maraṇappatto hutvā idāni mahāsamudde pabbatamatto aṭṭhirāsi ahosi. Evaṃ pamattoti yathā mahāmaccho ānando, evampi tathā tvaṃ taṇhārasagiddhiko hutvā pamatto pamādabhāvappatto.

Rasagārove rattoti manussamaṃsassa rasagārove ratto atirattacitto hoti. Bāloti yadi bālo duppañño āyatiṃ anāgate kāle uppajjanakadukkaṃ nāvabujjhati na jānāti. Vidhammāti vidhametvā vināsetvā. Putteti puttadhītaṃ ca. Nātake cāti sesaññātake ca sahāye ca, vidhamma putte ca cajitvā nātake cāti attho. Parivattiyāti aññaṃ āhāraṃ alabhitvā jighacchāya pīlito sakalanagaraṃ parivattiya vicarivā manussamaṃsaṃ alabhitvā attānaṃ khādanto ānando maccho viya attānaññeva khādanti.

Idaṃ te sutvānāti, mahārāja, te tuyhaṃ mayā ānītaṃ idaṃ udāharaṇaṃ sutvā chando manussamaṃsakhādanacchando vigetu vigacchatu viramatu. Mā bhakkhayīti rāja manussamaṃsaṃ mā bhakkhayi mā khādi. Mā tvaṃ imaṃ kevalanti mahāsamuddaṃ suññaṃ karonto vārijo ānando maccho iva, bho dvipadādhipa, dvipadānaṃ manussānaṃ, issara mahārāja, tvaṃ kevalaṃ saccato imaṃ tava kāsiraṭṭhaṃ nagaraṃ suññaṃ mā akāsīti attho.

Taṃ sutvā rājā, “bho kāḷaḥatthi, na tvameva upamaṃ jānāsi, ahampi jānāmī”ti manussamaṃsagiddhatāya porāṇakavatthum āharitvā dassento āha -

381. “Sujāto nāma nāmena, oraso tassa atrajo;
Jambupesimaladdhāna, mato so tassa saṅkhaye.

382. “Evameva ahaṃ kāḷa, bhutvā bhakkhaṃ rasuttamaṃ;
Aladdhā mānusaṃ maṃsaṃ, maññaṃ hissāmi jīvita”nti.

381-382. Tattha sujāto nāmāti kāḷaḥatthi kuṭumbiko nāmena sujāto nāma, tassa atrajo putto oraso jambupesim aladdhāna alabhitvāna. Matoti yathā tassā jambupesiyā saṅkhaye so kuṭumbikaputto mato, evameva ahaṃ rasuttamaṃ aññarasānaṃ uttamaṃ manussānaṃ maṃsaṃ bhutvā bhuñjitvā aladdhā manussamaṃsaṃ jīvitaṃ hissāmīti maññaṃ maññaṃ.

Atīte kira bārāṇasiyaṃ sujāto nāma kuṭumbiko loṇambilasevanatthāya himavantato āgatāni pañca isisatāni attano uyyāne vasāpetvā upaṭṭhāsi. Ghare cassa nibaddhaṃ pañcasatamattā bhikkhā ahosi. Te pana tāpasā kadāci janapadehi bhikkhāya caranti, kadāci mahājambupesim āharitvā khādanti. Tesaṃ jambupesim āharitvā khādanakāle sujāto cintesi - “ajja bhaddantānaṃ tayo cattāro divasā anāgacchantānaṃ, kahaṃ nu kho gatā”ti. So attano puttakaṃ aṅguliyaṃ gāhāpetvā tesaṃ bhattakiccakāle tattha agamāsi. Tasmim samaye mahallakānaṃ mukhavikkhālanakāle udakaṃ datvā sabbanavako jambupesim khādanti. Sujāto tāpase vanditvā nisinno - “kiṃ, bhante, khādathā”ti pucchi. “Mahājambupesim,

āvuso”ti. Taṃ sutvā kumāro pipāsaṃ uppādesi. Athassa gaṇajeṭṭhako tāpaso thokaṃ dāpesi. So taṃ khāditvā madhurarase bajjhitvā - “jambupesim me dethā”ti punappunaṃ yāci. Kuṭumbiko dhammaṃ suṇanto, “puttaka, mā viravi, gehaṃ gantvā khādissasī”ti taṃ vañcetvā “imaṃ nissāya bhadantā ukkaṇṭheyyu”nti taṃ samassāsento isigaṇaṃ anāpucchitvā gehaṃ gato. Gatakālato paṭṭhāya cassa putto “jambupesim me dethā”ti paridevi. Sujāto “isayopi ācikkhissāmī”ti uyyānaṃ gato. Te isayopi “idha ciraṃ vasimhā”ti himavantameva gatā. Ārāme isayo apassanto tassa jambuambapanasamocādīnaṃ pesiyo madhusakkharacuṇṇasaṃyuttā adāsi. Tā tassa jivhagge ṭhapitamattā halāhalavisasadisā honti. So sattāhaṃ nirāhāro hutvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Rājā idaṃ kāraṇaṃ āharitvā dassento evamāha.

Tato kāḷahatthi “ayaṃ rājā ativiya rasagiddho, aparānipissa udāharaṇāni āharissāmī”ti cintetvā, “mahārāja, viramāhī”ti āha. “Ahaṃ viramituṃ na sakkomī”ti. Deva, sace na viramissasi, tuvaṃ ñātimaṇḍalato ceva rajjasirito ca parihāyissasi. Atītasmiṇhi, mahārāja, idheva bārāṇasiyaṃ pañcasīlarakkhakaṃ sotthiyakulaṃ ahosi. Tassa kulassa ekaputtako ahosi. So mātāpitūnaṃ piyo manāpo ahosi paṇḍito byatto tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū. So samavayehi taruṇehi saddhiṃ gaṇabandhanena vicari. Sesā gaṇabandhā macchamaṃsādīni khādantā suraṃ pivanti. Māṇavo maṃsādīni na khādanti, suraṃ na pivanti. Te mantayimṃsu - “ayaṃ surāya apivanato amhākaṃ mūlaṃ na deti, upāyena naṃ suraṃ pāyessāmā”ti. Te sannipatitvā, “samma, chaṇakīlaṃ kīḷissāmā”ti āhaṃsu. “Samma, tumhe suraṃ pivatha, ahaṃ suraṃ na pivāmi, tumheva gacchathā”ti. “Samma, tava pivanatthāya khīraṃ gaṇhāpessāmā”ti. So “sādhū”ti sampatīcchi. Dhuttā uyyānaṃ gantvā paduminipattesu tikhiṇasuraṃ bandhāpetvā ṭhapyimṃsu. Atha nesaṃ pānakāle māṇavassa khīraṃ upanayimṃsu. Atha eko dhutto “pokkharamadhuṃ, bho, āharā”ti āharāpetvā paduminipattapuṭaṃ heṭṭhā chiddaṃ katvā aṅgulīhi mukhe ṭhapetvā ākaḍḍhi. Evaṃ itarepi āharāpetvā pivimṃsu. Māṇavo “kiṃ nāmeta”nti pucchi. “Pokkharamadhunāmā”ti. “Ahampi thokaṃ labhissāmi, detha bhonto”ti. Tassapi dāpayimṃsu. So pokkharamadhusaṇṇāya suraṃ pivi. Athassa aṅḡrapakkamaṃsaṃ adaṃsu, tampi khādi.

Evamassa punappunaṃ pivantassa matakāle “na etaṃ pokkharamadhu, surā esā”ti vadiṃsu. So “ettakaṃ kālaṃ evaṃ madhurarasaṃ na jāniṃ, āharatha, bho, sura”nti āha. Te āharitvā punapi adaṃsu. Pipāsā mahatī ahosi. Athassa punapi yācantassa “khīṇā”ti vadiṃsu. So “handā taṃ, bho, āharāpethā”ti aṅgulimuddikaṃ adāsi, so sakaladivasāṃ tehi saddhiṃ pivitvā matto rattakkho kampanto vilapanto gehaṃ gantvā nipajji. Athassa pitā surāya pivitabhāvaṃ ñatvā vigate matte, “tāta, ayuttaṃ te kataṃ sotthiyakule jātena suraṃ pivantena, mā puna evaṃ akāsī”ti āha. “Tāta, ko mayhaṃ doso”ti. “Surāya pivitabhāvo”ti. “Tāta, kiṃ kathesi, mayā evarūpaṃ madhurarasaṃ ettakaṃ kālaṃ aladdhapubba”nti. Brāhmaṇo punappunaṃ yāci. Sopi “na sakkomi viramitu”nti āha. Atha brāhmaṇo “evaṃ sante amhākaṃ kulavaṃso ca ucchiḷḷissati, dhanaṇca vinassissatī”ti cintetvā gāthamāha -

383. “Māṇava abhirūposi, kule jātosi sotthiye;
Na tvaṃ arahasi tāta, abhakkhaṃ bhakkhayetave”ti.

Tattha, māṇavāti, māṇava, tvaṃ abhirūpo asi, sotthiye kule jātopi asi. Abhakkhaṃ bhakkhayetaveti, tāta, tvaṃ abhakkhitabbayuttakaṃ bhakkhayitum na arahasi.

Evañca pana vatvā, “tāta, virama, sace na viramasi, ahaṃ taṃ ito gehā nikkhāmessāmi, tava raṭṭhā pabbājanīyakammaṃ karissāmi”ti āha. Māṇavo “evaṃ santepi ahaṃ suraṃ jahituṃ na sakkomī”ti vatvā gāthādvayaṃ māha -

384. “Rasānaṃ aññataraṃ etaṃ, kasmā maṃ tvaṃ nivāraye;
Sohaṃ tattha gamissāmi, yattha lacchāmi edisaṃ.

385. “Sovāhaṃ nippatissāmi, nate vacchāmi santike;
Yassa me dassanena tvaṃ, nābhinandasi brāhmaṇā”ti.

384-385. Tattha rasānanti

loṇambilatittakakaṭukakhārikamadhurakasāvasaṅkhātānaṃ sattannaṃ rasānaṃ aññataraṃ uttamarasametam majjaṃ nāma. Sovāhanti so ahaṃ eva. Nippatissāmi nikkhamissāmi.

Evañca pana vatvā “nāhaṃ surāpānā viramissāmi, yaṃ te ruccati, taṃ karohī”ti āha. Atha brāhmaṇo “tayaṃ amhe pariccajante mayampi taṃ pariccajissāmā”ti vatvā gāthamāha -

386. “Addhā aññepi dāyāde, putte lacchāma māṇava;
Tvañca jamma vinassasu, yattha pattaṃ na taṃ suṇe”ti.

Tattha yattha pattanti yattha gataṃ taṃ “asukaṭṭhāne nāma vasatī”ti na suṇoma, tattha gacchāhīti attho.

Atha naṃ vinicchayaṃ netvā aputtabhāvaṃ katvā nīharāpesi. So aparabhāge nippaccayo kapaṇo jiṇṇapilotikaṃ nivāsetvā kapālahattho piṇḍāya caranto aññataraṃ kuṭṭaṃ nissāya kālamakāsi. Idaṃ kāraṇaṃ āharitvā kālahatthi rañño dassetvā, “mahārāja, sace tvaṃ amhākaṃ vacanaṃ na karissasi, pabbājanīyakammaṃ te karissantī”ti vatvā gāthamāha -

387. “Evameva tuvaṃ rāja, dvipadinda suṇohi me;
Pabbājessanti taṃ raṭṭhā, soṇḍaṃ māṇavakaṃ yathā”ti.

Tattha dvipadindāti dvipadānaṃ inda, bho mahārāja, me mama vacanaṃ suṇohi tuvaṃ, evameva soṇḍaṃ māṇavakaṃ yathā taṃ bhavantaṃ raṭṭhato pabbājessanti.

Evaṃ kālahatthinā upamāya āhaṭṭayapi rājā tato viramituṃ asakkonto aparampi udāharaṇaṃ dassetuṃ āha -

388. “Sujāto nāma nāmena, bhāvitattāna sāvako;
Accharaṃ kāmāyantova, na so bhuñji na so pivi.

389. “Kusaggenudakamādāya, samudde udakaṃ mine;
Evaṃ mānusakā kāmā, dibbakāmāna santike.

390. “Evameva ahaṃ kāḷa, bhutvā bhakkhaṃ rasuttamaṃ;
Aladdhā mānusaṃ maṃsaṃ, maññe hissāmi jīvita”nti.

Vatthu heṭṭhā vuttasadisameva.

388-390. Tattha bhāvitattānāti bhāvitacittānaṃ tesam pañcannaṃ isisatānaṃ. Accharaṃ kāmāyantaṃvāti so kira tesam isīnaṃ mahājambupesiyā khādanakāle anāgamaṇaṃ viditvā “kiṃ nu kho kāraṇā na āgacchanti, sace katthaci gatā, jānissāmi, no ce, atha nesaṃ santike dhammaṃ suṇissāmi”ti uyyānaṃ gantvā isigaṇe vanditvā gaṇajetṭhakassa santike dhammaṃ suṇanto nisinnova sūriye atthaṅgate uyyojiyamānopi “ajja idheva vasissāmi”ti vatvā isigaṇaṃ vanditvā paṇṇasālaṃ pavisitvā nipajji. Rattibhāge sakko devarājā devaccharāsaṅghaparivuto saddhiṃ attano paricārikāhi isigaṇaṃ vanditum āgato, sakalārāmo ekobhāso ahosi. Sujāto “kiṃ nu kho eta”nti utṭhāya paṇṇasālachiddena olokento sakkam isigaṇaṃ vanditum āgataṃ devaccharāparivutaṃ disvā accharānaṃ saha dassanena rāgaratto ahosi. Sakko nisīditvā dhammakathaṃ sutvā sakaṭṭhānameva gato. Kuṭumbikopi punadivase isigaṇaṃ vanditvā pucchi - “bhante, ko nāmesa rattibhāge tumhākaṃ vandanatthāya āgato”ti? “Sakko, āvuso”ti. “Taṃ parivāretvā nisinnā kā nāmetā”ti? “Devaccharā nāmetā”ti. So isigaṇaṃ vanditvā gehaṃ gantvā gatakālato patṭhāya “accharaṃ me detha, accharaṃ me dethā”ti vilapi. Nātakā parivāretvā “bhūtāviṭṭho nu kho”ti accharaṃ pahariṃsu. So “nāhaṃ etaṃ accharaṃ kathemi, devaccharaṃ kathemi”ti vatvā “ayaṃ accharā”ti alaṅkaritvā ānītaṃ bhariyampi gaṇikampi olokento “nāyaṃ accharā, yakkhinī esā, devaccharaṃ me dethā”ti vilapanto nirāhāro hutvā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ -

“Accharaṃ kāmāyantaṃ, na so bhuñji na so pivī”ti.

Kusaggenudakamādāya, samudde udakaṃ mineti, samma kāḷahatthi, yo kusaggeneva udakaṃ gahetvā “ettakaṃ siyā mahāsamudde udaka”nti tena saddhiṃ upamāya mineyya, so kevalaṃ mineyyeva, kusagge pana udakaṃ atiparittakameva. Yathā taṃ, evaṃ mānusakā kāmā dibbakāmānaṃ santike, tasmā so sujāto aññaṃ itthiṃ na olokesi, acchameva patthento mato. Evamevāti yathā so dibbakāmaṃ alabhanto jīvitaṃ jahi, evaṃ ahampi uttamarasaṃ manussamaṃsaṃ alabhanto jīvitaṃ jahissāmiṃti vadati.

Taṃ sutvā kāḷahatthi “ayaṃ rājā ativiya rasagiddho, saññāpessāmi na”nti sakajātikānaṃ maṃsaṃ khāditvā ākāsacarā suvaṇṇahaṃsāpi tāva vinaṭṭhāti dassetuṃ gāthādvayamāha -

391. “Yathāpi te dhataratṭhā, haṃsā vehāyasaṅgamā;
Abhuttaparibhogena, sabbe abbatthataṃ gatā.

392. “Evameva tuvaṃ rāja, dvipadinda suṇohi me;
Abhakkhaṃ rāja bhakkhesi, tasmā pabbājayanti ta”nti.

391-392. Tattha abhuttaparibhogenāti attano samānajātikānaṃ paribhogena. Abbatthataṃ gatāti sabbe maraṇameva pattā. Atīte kira cittakūṭe suvaṇṇaguhāyaṃ navuti haṃsasahassāni vasanti. Te vassike cattāro māse na nikkhamanti, sace nikkhameyyuṃ, udakapuṇṇehi pattehi uppatituṃ asakkontā mahāsamuddeyyeva pateyyuṃ, tasmā na ca nikkhamanti. Upakatṭhe pana vassakāle jātassarato sayamjātasāliyo āharitvā guhaṃ pūretvā sālīṃ khādanā vasanti. Tesam pana guhaṃ pavitṭhakāle guhadvāre eko rathacakkappamāṇo uṇṇanābhi nāma makkaṭako ekekasmim māse ekekaṃ jālaṃ vinandhati. Tassa ekekaṃ suttaṃ gorajjupamāṇaṃ hoti. Haṃsā “taṃ jālaṃ bhindissatī”ti ekassa taruṇahaṃsassa dve koṭṭhāse denti. So vigate deve purato gantvā taṃ jālaṃ bhindati. Tena maggena sesā gacchanti.

Athekasmiṃ kāle pañca māse vasso vuṭṭho ahosi. Haṃsā khīṇagocarā “kiṃ nu kho kattabba”nti mantetvā “mayam jīvantā aṇḍāni labhissāmā”ti paṭhamam aṇḍāni khādiṃsu, tato potake, tato jiṇṇahaṃse. Pañcamāsaccayena vassam apagataṃ. Makkaṭako pañca jālāni vinandhi. Haṃsā sakajātikānam maṃsam khāditvā appathāmā jātā. Dviguṇakoṭṭhāsālābhī haṃsataruṇo jāle paharivā cattāri bhindi, pañcamam chinditum nāsakkhi, tattheva laggi. Athassa sīsam vijjhivā makkaṭako lohitaṃ pivi. Aññopi āgantvā jālam pahari, sopi tattheva laggīti evam sabbesam makkaṭako lohitaṃ pivi. Tadā dhataratṭhakulaṃ ucchinnanti vadanti. Tena vuttaṃ “sabbe abbhatthatamgatā”ti.

Evameva tuvanti yathā ete haṃsā abhakkham sakajātikamaṃsam khādiṃsu, tathā tvampi khādasi, sakalanagaram bhayappattaṃ, virama, mahārājāti. Tasmā pabbājayanti tanti yasmā abhakkham sakajātikamaṃsam bhakkhesi, tasmā ime nagaravāsino tam ratṭhā pabbājayanti.

Rājā aññampi upamaṃ vattukāmo ahosi. Nāgarā pana utṭhāya, “sāmi senāpati, kiṃ karosi, kiṃ manussamaṃsakhādakaṃ coraṃ gahetvā vicarasi, sace na viramissati, ratṭhato naṃ pabbājehī”ti vatvā nāssa kathetum adaṃsu. Rājā bahūnam katham sutvā bhīto puna vattum nāsakkhi. Punapi naṃ senāpati “kiṃ mahārāja viramitum sakkhissasi, udāhu na sakkhissasī”ti vatvā “na sakkomī”ti vutte sabbaṃ orodhagaṇaṇca puttadhītaro ca sabbālaṅkārapaṭimaṇḍite passe ṭhapetvā, “mahārāja, ime ñātimaṇḍale ceva amaccagaṇaṇca rajjasiriṇca olokehi, mā vinassi, virama manussamaṃsato”ti āha. Rājā “na mayham ete manussamaṃsato piyatarā”ti vatvā “tena hi, mahārāja, imamahā nagarā ca ratṭhā ca nikkhamathā”ti vutte, “kālahatthi, na me rajjenattho, nagarā nikkhamāmi, ekaṃ pana me khaggaṇca rasakaṇca bhājanaṇca dehi”ti āha. Athassa khaggaṇca maṃsapacanabhājanaṇca pacchiṇca ukkhipāpetvā rasakaṇca datvā ratṭhā pabbājanīyakammaṃ karīṃsu.

So khaggaṇca rasakaṇca ādāya nagarā nikkhamitvā araṇṇaṃ pavisitvā ekasmiṃ nigrodhamūle vasanaṭṭhānam katvā tattha vasanto aṭavimagge ṭhatvā manusse māretvā āharitvā rasakassa deti. Sopissa maṃsam pacitvā upanāmeti. Evaṃ ubhopi jīvanti. Manussagahaṇakāle “aham are manussacoro porisādo”ti vatvā tasmim pakkhante koci sakabhāvena saṇṭhātum na sakkoti, sabbe bhūmiyam patanti. Tesu yaṃ icchatī, tam uddhampādam adhosīsam katvā āharitvā rasakassa deti. So ekadivasam araṇṇe kañci manussam alabhitvā āgato rasakena “kiṃ devā”ti vutte “uddhane ukkhalim āropehi”ti āha. “Maṃsam kahaṃ, devā”ti? “Labhissāmahaṃ maṃsa”nti. So “natthi me dāni jīvita”nti kampamāno uddhane aggim katvā ukkhalim āropesi. Atha naṃ porisādo asinā māretvā maṃsam pacitvā khādi. Tato paṭṭhāya ekakova jāto sayameva pacitvā khādati. “Porisādo magge maggapaṭipanne hanatī”ti sakalajambudīpe pākaṭo ahosi.

Tadā eko sampannavibhavo brāhmaṇo pañcahi sakaṭasatehi vohāram karonto pubbantato aparantaṃ sañcarati. So cintesi - “porisādo nāma kira coro antarāmagge manusse māresi, dhanam datvā tam aṭavim atikkamissāmī”ti. So aṭavimukhavāsīnam manussānam “tumhe maṃ aṭavito atikkāmethā”ti sahassam datvā tehi saddhim maggaṃ paṭipajji. Gacchanto ca brāhmaṇo sabbasattham purato katvā sayam nhātānulitto sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito setagoṇayutte sukhayānake nisinno tehi aṭavivāsikapurisehi parivuto sabbapacchato agamāsī. Tasmim khaṇe porisādo rukkhamaṃ āruya purise upadhārento sesamanussesu “kiṃ imesu mayā khāditabbaṃ atthī”ti vigatacchando hutvā brāhmaṇam diṭṭhakālato paṭṭhāya tam

khāditukāmatāya paggharitakheḷo ahosi. So tasmim attano santikaṃ āgate rukkhato oruyha “ahaṃ are porisādo”ti nāmaṃ tikkhattuṃ sāvetaṃ khaggaṃ parivattento vālukaṃ tesam akkhini pūrento viya pakkhandi. Ekopi tthātuṃ samattho nāma natthi, sabbe bhūmiyaṃ urena nipajjimsu. So sukhayānake nisinnaṃ brāhmaṇaṃ pāde gahetvā piṭṭhiyaṃ adhosāsakaṃ olambetvā sīsaṃ gopphakehi paharanto ukkhipitvā pāyāsi.

Tadā te purisā utthāya, “bho, purisā mayaṃ brāhmaṇassa hatthato kahāpaṇasahassaṃ gaṇhimhā, ko nāma amhākaṃ purisakāro, sakkontā vā asakkontā vā thokaṃ anubandhāmā”ti vatvā anubandhimsu. Porisādopi nivattitvā olovento kañci aditvā saṇikaṃ pāyāsi. Tasmim khaṇe thāmasampanno eko sūrapuriso vegena taṃ pāpuṇi. So taṃ disvā ekaṃ vatim laṅghanto khadirakhāṇukaṃ akkami, khāṇuko piṭṭhipādena nikkhami. Lohitena paggharantena laṅghamāno yāti. Atha naṃ so disvā, “bho, mayā esa viddho, kevalaṃ tumhe pacchato etha, gaṇhissāmi na”nti āha. Te dubbalabhāvaṃ ñatvā taṃ anubandhimsu. So tehi anubaddhabhāvaṃ ñatvā brāhmaṇaṃ vissajjetvā attānaṃ sotthimakāsi. Atha aṭavivāsikapurisaṃ brāhmaṇassa laddhakālato paṭṭhāya “kiṃ amhākaṃ coreṇā”ti tato nivattimsu.

Porisādopi attano nigrodhamūlaṃ gantvā pārohantaraṃ pavisitvā nipanno, “ayye rukkhadevate, sace me sattāhabbhantareyeva vaṇaṃ phāsukaṃ kātuṃ sakkhissasi, sakalajambudīpe ekasatakhattiyānaṃ galalohitena tava khandhaṃ dhovitvā antehi parikkhipitvā pañcamadhuramaṃsena balikammaṃ karissāmī”ti āyācanaṃ kari. Tassa annapānaṃsaṃ alabhantassa sarīraṃ sussitvā antosattāheyeva vaṇo phāsuko ahosi. So devatānubhāvena tassa phāsukabhāvaṃ sallakkhesi. So katipāhaṃ manussamaṃsaṃ khāditvā balaṃ gahetvā cintesi - “bahupakārā me devatā, āyācanā assā muccissāmī”ti. So khaggaṃ ādāya rukkhāmūlato nikkhamitvā “rājāno ānessāmī”ti pāyāsi. Atha naṃ purimabhavaṃ yakkhakāle ekato manussamaṃsakhādako sahāyakayakkho anuvicarantaṃ disvā “ayaṃ mama atītabhave sahāyo”ti ñatvā, “samma, maṃ sañjānāsi”ti pucchi. “Na sañjānāmī”ti. Athassa purimabhavaṃ katakāraṇaṃ kathesi. So taṃ sañjānitvā paṭisanthāramakāsi. “Kahaṃ nibbattosī”ti puṭṭho nibbattaṭṭhānaṃca raṭṭhā pabbājitaṃkāraṇaṃca idāni vasanaṭṭhānaṃca khāṇunā viddhakāraṇaṃca devatāya āyācanāmocanattaṃ gamanakāraṇaṃca sabbaṃ ārocetvā “tayāpi mamaṃ kiccaṃ nittharitaṃ, ubhopi gacchāma, sammā”ti āha. “Samma na gaccheyyāhaṃ, ekaṃ pana me kammaṃ atthi, ahaṃ kho pana anaggaṃ padalakkhaṇaṃ nāma ekaṃ mantaṃ jānāmi, so balaṃca javaṃca saddaṃca karoti, taṃ mantaṃ gaṇhāhi”ti. So “sādhū”ti sampatiṇchi. Yakkhopissa taṃ datvā pakkāmi.

Porisādo mantaṃ uggahetvā tato paṭṭhāya vātajavo atisūro ahosi. So sattāhabbhantareyeva ekasatarājāno uyyānādini gacchante disvā vātavegena pakkhanditvā “ahaṃ are manussacoro porisādo”ti nāmaṃ sāvetaṃ vagganto nadanto bhayappatte katvā pāde gahetvā adhosāsake katvā paṇhiyā sīsaṃ paharanto vātavegena netvā hatthatalesu chiddāni katvā rajjuyā āvunitvā nigrodharukkhe olambesi aggapādaṅgulīhi bhūmiyaṃ phusamānāhi. Te sabbe rājāno vāte paharante milātakuraṇḍakadāmāni viya parivattantā olambiṃsu. “Sutasomo pana me piṭṭhiācariyo hoti, sace gaṇhissāmi, sakalajambudīpo tuccho bhavissatī”ti taṃ na nesi. So “balikammaṃ karissāmī”ti aggim katvā sūle tacchanto nisīdi. Rukkhadevatā taṃ kiriyaṃ disvā “mayhaṃ kiresa balikammaṃ karoti, vaṇampissa mayā kiñci phāsukaṃ kataṃ natthi, idāni imesaṃ mahāvināsaṃ karissati, kiṃ nu kho

kattabba”nti cintetvā “aham etam vāretum na sakkhissāmī”ti cātumahārājikānaṃ santikaṃ gantvā tamatthaṃ kathetvā “nivāretha na”nti āha. Tehipi “na mayaṃ porisādassa kammaṃ nivāretum sakkhissāmā”ti vutte “ko sakkhissatī”ti pucchitvā “sakko, devarājā”ti sutvā sakkaṃ upasaṅkamitvā tamatthaṃ kathetvā “nivāretha na”nti āha. Sopi “nāhaṃ sakkomi nivāretum, samatthaṃ pana ācikkhissāmī”ti vatvā “konāmo”ti vutte “sadevake loke añño natthi, kururaṭṭhe pana indapatthanagare korabyarājaputto sutasomo nāma taṃ nibbisevanaṃ katvā damessati, rājūnañca jīvitaṃ dassati, tañca manussamaṃsā oramāpessati, sakalajambudīpe amataṃ viya dhammaṃ abhisiñcissati, sacepi rājūnaṃ jīvitaṃ dātukāmo, ‘sutasomaṃ ānetvā balikammaṃ kātum vaṭṭatī”ti vadehī”ti āha.

Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā khippaṃ āgantvā pabbajitavesena tassa avidūre pāyāsi. So padasaddena “rājā nu kho koci palāto bhavissatī”ti olokento taṃ disvā “pabbajitā nāma khattiyāva, imaṃ gahetvā ekasataṃ pūretvā balikammaṃ karissāmī”ti utṭhāya asihattho anubandhi, tiyojanaṃ anubandhitvāpi taṃ pāpuṇitum nāsakkhi, gattehi sedā muccimṣu. So cintesi - “aham pubbe hatthimpi assampi rathampi dhāvantaṃ anubandhitvā gaṇhāmi, ajja imaṃ pabbajitaṃ sakāya gatiyā gacchantaṃ sabbathāmena dhāvantopi gaṇhitum na sakkomi, kiṃ nu kho kāraṇa”nti. Tato so “pabbajitā nāma vacanakarā honti, ‘tiṭṭhā”ti naṃ vatvā ṭhitaṃ gahessāmī”ti cintetvā “tiṭṭha, samaṇā”ti āha. “Ahaṃ tāva ṭhito, tvaṃ pana dhāvitum vāyāmamakāsī”ti. Atha naṃ, “bho, pabbajitā nāma jīvitaṃhetupi alikaṃ na bhaṇanti, tvaṃ pana musāvādaṃ kathesi”ti vatvā gāthamāha -

393. “Tiṭṭhāhīti mayā vutto, so tvaṃ gacchasi pammukho;
Aṭṭhito tvaṃ ṭhitomhīti, lapasi brahmacārini;
Idaṃ te samaṇāyuttaṃ, asiñca me maññasi kaṅkapatta”nti.

Tassattho - samaṇa, tiṭṭhāhi iti vacanaṃ mayā vutto so tvaṃ pammukho parammukho hutvā gacchasi, brahmacārini aṭṭhito samāno tvaṃ ṭhito amhi iti lapasi, asiñca me kaṅkapattaṃ maññasīti.

Tato devatā gāthādvayamāha -

394. “Ṭhitohamasmī sadhammesu rāja, na nāmagottaṃ parivattayāmi;
Corañca loke aṭṭhitaṃ vadanti;
Āpāyikaṃ nerayikaṃ ito cutaṃ.

395. “Sace tvaṃ saddahasi rāja, sutam gaṇhāhi khattiya;
Tena yaññaṃ yajitvāna, evaṃ saggaṃ gamissasī”ti.

394-395. Tattha sadhammesūti, mahārāja, ahaṃ sakesu dasasu kusalakammamapathadhammesu ṭhito asmi bhavāmi. Na nāmagottanti tvaṃ pubbe daharakāle brahmadatto hutvā pitari kālakate bārāṇasiṃ rajjaṃ labhitvā bārāṇasirājā jāto, taṃ nāmaṃ jahitvā porisādo hutvā idāni kammāsapādo jāto, khattiyakule jātopi abhakkhaṃ manussamaṃsaṃ yasmā bhakkhesi, tasmā attano nāmagottaṃ yathā parivattesi, tathā ahaṃ attano nāmagottaṃ na parivattayāmi. Coraṇcāti loke corañca dasakusalakammamapathesu aṭṭhitaṃ nāma vadanti. Ito cutanti ito cutaṃ hutvā apāye niraye patitṭhitaṃ. Khatiya, bhūmipāla mahārāja, tvaṃ mama vacanaṃ sace saddahasi, sutasomaṃ gaṇhāhi, tena sutasomena yaññaṃ yajitvāna evaṃ saggaṃ gamissasi. Bho, porisāda musāvādi tayā mayhaṃ “sakalajambudīpe rājāno ānetvā

bahikammaṃ karissāmī”ti paṭissutaṃ, idāni ye vā te vā dubbalarājāno ānesi, jambudīpatale jeṭṭhakaṃ sutasomarājānaṃ sace tvaṃ na ānessasi, vacanaṃ te musā nāma hoti, tasmā sutasomaṃ gaṇhāhīti.

Evañca pana vatvā devatā pabbajitavesaṃ antaradhāpetvā sakena vaṇṇena ākāse taruṇasūriyo viya jalamānā aṭṭhāsi. So tassā kathaṃ sutvā rūpañca oloketvā “kāsi tva”nti āha. Imasmiṃ “rukkhe nibbattadevatā”ti. So “diṭṭhā me attano, devatā”ti tussitvā, “sāmi devarāja, mā sutasomassa kāraṇā cintayi, attano rukkaṃ pavisā”ti āha. Devatā tassa passantasseva rukkaṃ pāvisi. Tasmīṃ khaṇe sūriyo atthaṅgato, cando uggato. Porisādo vedaṅgakusalo nakkhattacāraṃ jānāti. So nabhaṃ oloketvā “sve phussanakkhattaṃ bhavissati, sutasomo nhāyitum uyyānaṃ gamissati, tattha gaṇhissāmi, ārakkho panassa mahā bhavissati, samantā tiyojanaṃ sakalanagaravāsino rakkhantā carissanti, asaṃvihite ārakkhe paṭhamayāmeveva migājinaṃ uyyānaṃ gantvā maṅgalapokkharāṇiṃ otarivā ṭhassāmī”ti cintetvā tattha gantvā pokkharāṇiṃ oruya padumapattena sīsaṃ paṭicchādetvā aṭṭhāsi. Tassa tejena macchakacchapādayo osakkivā udakapariyante vaggavaggā hutvā vicariṃsu.

Kuto pana laddhoyaṃ tejoti? Pubbayogavasena. So hi kasapadasabalassa kāle khīrasalākabhattaṃ paṭṭhapesi, tena mahāthāmo ahosi. Aggīsālañca kāretvā bhikkhusaṅghassa sītavinodanattaṃ aggiñca dārūni ca dārucchedanavāsīñca pharasañca adāsi, tena tejavā ahosi.

Evaṃ tasmīṃ antouyyānaṃ gateyeva balavapaccūsasamaye samantā tiyojanaṃ ārakkhaṃ gaṇhiṃsu. Rājāpi pātova bhuttaṭātarāso alaṅkatahatthikkhandhavaragato caturaṅginiyā senāya parivuto nagarato nikkhami. Tadā takkasilato nando nāma brāhmaṇo catasso satārahā gāthāyo ādāya vīsatiyonajasataṃ maggaṃ atikkamivā taṃ nagaraṃ patvā dvāragāme vasitvā sūriye uggate nagaraṃ pavisanto rājānaṃ pācīnadvārena nikkhantaṃ disvā hatthaṃ pasāretvā jayāpesi. Rājā disācakkhuko hutvā gacchanto unnatappadese ṭhitassa brāhmaṇassa pasāritahattaṃ disvā hatthinā taṃ upasaṅkamivā pucchi -

396. “Kismiṃ nu raṭṭhe tava jātibhūmi, atha kena atthena idhānupatto;
Akkhāhi me brāhmaṇa etamatthaṃ, kimicchasi demi tayajja patthita”nti.

Tassattho - bho brāhmaṇa, tava jātibhūmi kismiṃ raṭṭhe atthi nu, kena atthena payojanena hetubhūtena ida imasmiṃ nagare anupatto, bho brāhmaṇa, mayā pucchito so tvaṃ etamatthaṃ etaṃ payojanaṃ me mayhaṃ akkhāhi kathehi, tayā patthitavatthum te tuyhaṃ ajja idāni dadāmi, kiṃ vatthum icchasi.

Atha naṃ so gāthamāha -

397. “Gāthā catasso dharaṇīmahissara, sugambhīratthā varasāgarūpamā;
Taveva atthāya idhāgatosmi, suṇohi gāthā paramatthasaṃhitā”ti.

Tattha dharaṇīmahissarāti bhūmipāla catasso gāthā kiṃ bhūtā? Sugambhīratthā varasāgarūpamā, taveva tava eva atthāya idha ṭhānaṃ anupatto asmi bhavāmi. Suṇohīti kassapadasabalena desitā paramatthasaṃhitā imā satārahā gāthāyo suṇohīti attho.

Iti vatvā, “mahārāja, imā kassapadasabalena desitā catasso satārahā gāthāyo
“tumhe sutavittakā’ti sutvā tumhākaṃ desetuṃ āgatomhī”ti āha. Rājā tuṭṭhamānaso
hutvā, “ācariya, suṭṭhu te āgataṃ, mayā pana nivattituṃ na sakkā, ajja
phussanakkhattayogena sīsaṃ nhāyituṃ āgatomhi, ahaṃ punadivase āgantvā
sossāmi, tvaṃ mā ukkaṇṭhī”ti vatvā “gacchatha brāhmaṇassa asukagehe sayanaṃ
paññāpetvā ghāsacchādanaṃ saṃvidahathā”ti amacce āṇāpetvā uyyānaṃ pāvisi.
Taṃ aṭṭhārasahatthena pākārena parikkhittaṃ ahosi. Taṃ aññamaññaṃ
saṅghaṭṭentā samantā hatthino parikkhipiṃsu, tato assā, tato rathā, tato
dhanuggahā, tato pattīti, saṅkhubhitamahāsamuddo viya unnādentō balakāyo ahosi.
Atha rājā oḷārikāni ābharaṇāni omuñcitvā massukammaṃ kāretvā ubbaṭṭitasarīro
pokkharāṇiyā anto rājavibhavena nhatvā paccuttarivā udakaggahaṇasāṭakena
nivāsetvā aṭṭhāsi. Athassa dussagandhamālālaṅkāre upanayiṃsu. Porisādo cintesi -
“rājā alaṅkatakāle bhāriko bhavissati, sallahukakāleyeva naṃ gaṇhissāmī”ti. So
nadanto vagganto udaye macchaṃ āluḷento vijjulatā viya matthake khaggaṃ
paribbhamento “ahaṃ are manussacoro porisādo”ti nāmaṃ sāvetaṃ aṅguliṃ nalāṭe
ṭhapetvā udakā uttari. Tassa saddaṃ sutvāva hatthārohā hatthīhi, assārohā assehi,
rathārohā rathehi bhassīṃsu. Balakāyo gahitagahitāni āvudhāni chaḍḍetvā urena
bhūmiyaṃ nipajji.

Porisādo sutasomaṃ ukkhipitvā gaṇhi, sesarājāno pāde gahetvā adhosīsake katvā
paṇhiyā sīsaṃ paharanto gacchati. Bodhisattaṃ pana upagantvā onato ukkhipitvā
khandhe nisīdāpesi. So “dvārena gamanaṃ papañco bhavissatī”ti
sammukhaṭṭhāneyeva aṭṭhārasahatthaṃ pākāraṃ laṅghitvā purato
galitamadamattavāraṇakumbhe akkamitvā pabbatakūṭāni pātentō viya vātajavānaṃ
assatārānaṃ piṭṭhe akkamanto pātetvā rathadhurathasīsasu akkamitvā bhamikaṃ
bhamanto viya nīlaphalakāni nigrodhapattāni maddanto viya ekavegeneva
tiyojanamattaṃ maggaṃ gantvā “atthi nu kho koci sutasomassatthāya pacchato
āgacchanto”ti oloketvā kañci aditvā saṇikaṃ gacchanto sutasomassa kesehi
udakabindūni attano ure patitāni disvā “maraṇassa abhāyanto nāma natthi,
sutasomopi maraṇabhayena rodati maññe”ti cintetvā āha -

398. “Na ve rudanti matimanto sapañña, bahussutā ye bahuṭṭhānacintino;
Dīpañhi etaṃ paramaṃ narānaṃ, yaṃ paṇḍitā sokaṇudā bhavanti.

399. “Attānaṃ ñātī udāhu puttadāraṃ, dhaññaṃ dhaṇaṃ rajataṃ jātārūpaṃ;
Kimeva tvaṃ sutasomānutappe, korabyasetṭha vacanaṃ suṇoma teta”nti.

398-399. Tattha, bho sutasoma mahārāja, ye paṇḍitā kiṃ bhūtā? Matimanto
atthānatthaṃ kāraṇākāraṇaṃ jānanapaññaṃ samannāgatā, sappañña
vicaraṇapaññaṃ samannāgatā, bahussutā bahussutadharā bahuṭṭhānacintino
bahukāraṇacintanasīlā, te paṇḍitā maraṇabhaye uppanne sati bhītā hutvā ve
ekantena na rudanti na paridevanti. Dīpaṃ hīti, bho sutasoma mahārāja hi kasmā
pana vadāmi, mahāsamudde bhinnanāvānaṃ vāṇijakānaṃ janānaṃ patitṭhābhūtaṃ
mahādīpaṃ iva, evampi tathā etaṃ paṇḍitaṃ appaṭisaraṇānaṃ narānaṃ paramaṃ.
Yaṃ yena kāraṇena ye paṇḍitā sokīnaṃ janānaṃ sokaṇudā bhavanti, bho sutasoma
mahārāja, tvaṃ maraṇabhayena paridevīti maññe maññāmi. Attānanti, bho sutasoma
mahārāja, attahetu udāhu ñāti hetu puttadārahetu udāhu

dhaññadhanarajatajātarūpahetu kimeva tvaṃ kimeva dhammajātaṃ tvaṃ anutappe anutappeyyāsi. Korabyaseṭṭha kururaṭṭhavāsinaṃ seṭṭha uttama, bho mahārāja, etaṃ tava vacanaṃ suṇomāti.

Sutasomo āha -

400. “Nevāhamattānamanuttunāmi, na puttadāraṃ na dhanaṃ na raṭṭhaṃ;
Satañca dhammo carito purāṇo, taṃ saṅgaramṃ brāhmaṇassānutappe.

401. “Kato mayā saṅgaro brāhmaṇena, raṭṭhe sake issariye ṭhiteṇa;
Taṃ saṅgaramṃ brāhmaṇasappadāya, saccānurakkhī punarāvajissa”nti.

400-401. Tattha nevāhamattānamanuttunāmīti ahaṃ tāva attatthāya neva rodāmi na socāmi, imesampi puttādīnaṃ atthāya na rodāmi na socāmi, apica kho pana sataṃ paṇḍitānaṃ carito purāṇadhammo atthi, yaṃ saṅgaramṃ katvā pacchā anutappanaṃ nāma, taṃ saṅgaramṃ brāhmaṇassa ahaṃ anusocāmīti attho. Saccānurakkhīti saccaṃ anurakkhanto. So hi brāhmaṇo takkasilato kassapadasabalena desitā catasso satārahā gāthāyo ādāya āgato, tassāhaṃ āgantukavattaṃ kāretvā “nhatvā āgato suṇissāmi, yāva mamāgamanā āgamehī”ti saṅgaramṃ katvā āgato, tvaṃ tā gāthāyo sotuṃ adativāva maṃ gaṇhi. Sace maṃ vissajjesi, taṃ dhammaṃ sutvā saccānurakkhī punarāvajissāmīti vadati.

Atha naṃ porisādo āha -

402. “Nevāhametaṃ abhisaddahāmi, sukhī naro maccumukhā pamutto;
Amittahatthaṃ punarāvajeyya, korabyaseṭṭha na hi maṃ upesi.

403. “Mutto tuvaṃ porisādassa hatthā, gantvā sakaṃ mandiraṃ kāmakāmī;
Madhuraṃ piyaṃ jīvitaṃ laddha rāja, kuto tuvaṃ ehisi me sakāsa”nti.

402-403. Tattha sukhīti sukhaṃ patto hutvā. Maccumukhā pamuttoti mādisassa corassa hatthato muttatāya maraṇamukhā mutto nāma hutvā amittahatthaṃ punarāvajeyya āgaccheyya, ahaṃ etaṃ vacanaṃ neva abhisaddahāmi, korabyaseṭṭha tvaṃ mama santikaṃ na hi upesi. Muttoti sutasoma tuvaṃ porisādassa hatthato mutto. Sakaṃ mandiranti rājadhānigeḥaṃ gantvā. Kāmakāmīti kāmaṃ kāmayaṃāno. Laddhāti ativiya piyaṃ jīvitaṃ labhitvā tuvaṃ me mama santike kuto kena nāma kāraṇena ehisi.

Taṃ sutvā mahāsatto siho viya asambhito āha -

404. “Matam vareyya parisuddhasīlo, na jīvitaṃ garahito pāpadhammo;
Na hi taṃ naraṃ tāyati duggatīhi, yassāpi hetu alikaṃ bhaṇeyya.

405. “Sacepi vāto girimāvaheyya, cando ca sūriyo ca chamā pateyyuṃ;
Sabbā ca najjo paṭisotaṃ vajeyyuṃ, na tvevahaṃ rāja musā bhaṇeyyaṃ.

406. “Nabhaṃ phaleyya udadhīpi susse, saṃvattaye bhūṭadharā vasundharā;
Siluccayo meru samūlamuppate, na tvevahaṃ rāja musā bhaṇeyya”nti.

404-406. Tattha matam vareyyāti porisāda yo naro parisuddhasīlo jīvitahetu aṇumattampi pāpaṃ na karoti, sīlasampanno hutvā vareyya taṃ maraṇaṃ iccheyya, garahito pāpadhammo taṃ jīvitaṃ na seyyo, dussīlo puggalo yassāpi hetu attādinopi

hetu alikaṃ vacanaṃ bhaṇeyya, taṃ naraṃ evarūpaṃ duggatīhi taṃ alikaṃ na tāyate. Sacepi vāto girimāvaheyyāti, samma porisāda, tayā saddhiṃ ekācariyakule sikkhito evarūpo sahāyako hutvā ahaṃ jīvitaḥetu musā na kathemi, kiṃ na saddahasi. Sace puratthimādibhedo vāto uṭṭhāya mahantaṃ giriṃ tūlapicuṃ viya ākāse āvaheyya, cando ca sūriyo ca attano attano vimānena saddhiṃ chamā pathaviyaṃ pateyyuṃ, sabbāpi najjo patisotaṃ vajeyyuṃ, bho porisāda, evarūpaṃ vacanaṃ sace bhaṇeyya, taṃ saddahitabbaṃ, ahaṃ musā bhaṇeyyaṃ iti vacanaṃ tuyhaṃ janehi vuttaṃ, na tveva taṃ saddahitabbaṃ.

Evaṃ vuttepi so na saddahiyeva. Atha bodhisatto “ayaṃ mayhaṃ na saddahati, sapathenapi naṃ saddahāpessāmī”ti cintetvā, “samma porisāda, khandhato tāva maṃ otārehi, sapathaṃ katvā taṃ saddahāpessāmī”ti vutte tena otāretvā bhūmiyaṃ ṭhapito sapathaṃ karonto āha -

407. “Asiṅca sattiṅca parāmasāmi, sapathampi te samma ahaṃ karomi;
Tayā pamutto anaṇo bhavitvā, saccānurakkhī punarāvajissa”nti.

Tassattho - samma porisāda, sace icchasi, evarūpehi āvudhehi saṃvihitārakkhe khattiyakule me nibbatti nāma mā hotūti asiṅca sattiṅca parāmasāmi. Sace aññehi rājūhi akattabbaṃ aññaṃ vā yaṃ icchasi, taṃ sapathampi te, samma, ahaṃ karomi. Yathāhaṃ tayā pamutto gantvā brāhmaṇassa anaṇo hutvā saccamanurakkhanto punarāgamissāmīti.

Tato porisādo “ayaṃ sutasomo khattiyehi akattabbaṃ sapathaṃ karoti, kiṃ me iminā, esa etu vā mā vā, ahampi khattiyarājā, mameva bāhulohitaṃ gahetvā devatāya balikammaṃ karissāmi, ayaṃ ativiya kilamatī”ti cintetvā -

408. “Yo te kato saṅgaro brāhmaṇena, raṭṭhe sake issariye ṭhitena;
Taṃ saṅgaram brāhmaṇasappadāya, saccānurakkhī punarāvajassū”ti.

Tattha punarāvajassūti puna āgaccheyyāsi.

Atha naṃ mahāsatto, “samma, mā cintayi, catasso satārahā gāthā sutvā dhammakathikassa pūjaṃ katvā pātovāgamissāmī”ti vatvā gāthamāha -

409. “Yo me kato saṅgaro brāhmaṇena, raṭṭhe sake issariye ṭhitena;
Taṃ saṅgaram brāhmaṇasappadāya, saccānurakkhī punarāvajissa”nti.

Atha naṃ porisādo, “mahārāja, tumhe khattiyehi akattabbaṃ sapathaṃ karittha, taṃ anussareyyāthā”ti vatvā, “samma porisāda, tvaṃ maṃ daharakālato paṭṭhāya jānāsi, hāsenapi me musā na kathitapubbā, sohaṃ idāni rajje patiṭṭhito dhammādhammaṃ jānanto kiṃ musā kathessāmi, saddahasi mayhaṃ, ahaṃ te sve balikammaṃ pāpuṇissāmī”ti saddahāpito “tena hi gaccha, mahārāja, tumhesu anāgatesu balikammaṃ na bhavissati, devatāpi tumhehi vinā na sampāṭicchati, mā me balikammaṃ antarāyaṃ karitthā”ti mahāsattaṃ uyyojesi. So rāhumukhā muttacando viya nāgabalo thāmasampanno khippameva nagaraṃ sampāpuṇi. Senāpissa “sutasomo rājā paṇḍito madhuradhammakathiko ekaṃ dve kathā kathetuṃ labhanto porisādaṃ dametvā sīhamukhā muttamattavāraṇo viya āgamissati, ‘ime rājānaṃ porisādassa datvā āgatā’ti mahājano garahissati”ti cintetvā bahinagareyeva khandhāvāraṃ katvā ṭhitā taṃ dūratova āgacchantaṃ disvā paccuggantvā vanditvā “kacci, mahārāja, porisādena kilamito”ti paṭisanthāraṃ katvā

“porisādena mayhaṃ mātāpitūhipi dukkaraṃ kataṃ, tathārūpo nāma caṇḍo sāhasiko porisādo mama dhammakathaṃ sutvā maṃ vissajjesī”ti vutte rājānaṃ alaṅkaritvā hatthikkhandhaṃ āropetvā parivāretvā nagaraṃ pāvisi. Taṃ disvā sabbe nāgarā tussimsu.

Sopi dhammagarutāya dhammasoṇḍatāya mātāpitāro adisvāva “pacchāpi ne passissāmi”ti rājanivesanaṃ pavisitvā rājāsane nisīditvā brāhmaṇaṃ pakkosāpetvā massukammādīnissa āṇāpetvā taṃ kappitakesamassuṃ nhātānulittaṃ vatthālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ katvā ānetvā dassitakāle sayaṃ pacchā nhatvā tassa attano bhojanaṃ dāpetvā tasmīṃ bhutte sayaṃ bhuñjitvā taṃ mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā dhammagarukatāya assa gandhamālādīhi pūjaṃ katvā sayaṃ nīce āsane nisīditvā “tumhehi mayhaṃ ābhatā satārahā gāthā suṇoma ācariyā”ti yāci. Tamatthaṃ dīpento satthā gāthamāha -

410. “Mutto ca so porisādassa hatthā, gantvāna taṃ brāhmaṇaṃ etadavoca;
Suṇomi gāthāyo satārahāyo, yā me sutā assu hitāya brahme”ti.

Tattha etadavocāti etaṃ avoca.

Atha brāhmaṇo bodhisattena yācitakāle gandhehi hatthe ubbaṭṭetvā pasibbakā manoramaṃ potthakaṃ nīharitvā ubhohi hatthehi gahetvā “tena hi, mahārāja, kassapadasabalena desitā rāgamadādinimmadanā amatamahānibbānasampāpikā catasso satārahā gāthāyo suṇohi”ti vatvā potthakaṃ olokento āha -

411. “Sakideva sutasoma, sabbhi hoti samāgamo;
Sā naṃ saṅgati pāleti, nāsabbhi bahu saṅgamo.
412. “Sabbhireva samāsetha, sabbhi kubbetha santhavaṃ;
Sataṃ saddhammamaññāya, seyyo hoti na pāpiyo.
413. “Jīranti ve rājarathā sucittā, atho sarīrampi jaraṃ upeti;
Satañca dhammo na jaraṃ upeti, santo have sabbhi pavedayanti.
414. “Nabhañca dūre pathavī ca dūre, pāraṃ samuddassa tadāhu dūre;
Tato have dūrataṃ vadanti, satañca dhammo asatañca rājā”ti.

411-414. Tattha sakidevāti ekavārameva. Sabbhīti sappurisehi. Sā nanti sā sabbhi sappurisehi saṅgati samāgamo ekavāraṃ pavattopi taṃ puggalaṃ pāleti rakkhati. Nāsabbhīti asappurisehi pana bahu sucirampi kato saṅgamo ekaṭṭhāne nivāso na pāleti, na thāvaro hotīti attho. Samāsethāti saddhiṃ nisīdeyya, sabbepi iriyāpathe paṇḍiteheva saddhiṃ pavatteyyāti attho. Santhavanti mittasanthavaṃ. Sataṃ saddhammanti paṇḍitānaṃ buddhādīnaṃ sattatīṃsabodhipakkhiyadhammasaṅkhātāṃ saddhammaṃ. Seyyoti etaṃ dhammaṃ ñatvā vaḍḍhiyeva hoti, hāni nāma natthīti attho. Rājarathāti rājūnaṃ ārohanīyarathā. Sucittāti suparikammakatā. Sabbhi pavedayantīti buddhādayo santo “sabbhī”ti saṅkhaṃ gataṃ sobhanaṃ uttamaṃ nibbānaṃ pavedenti thomenti, so nibbānaṃsaṅkhāto sataṃ dhammo jaraṃ na upeti na jīrati. Nabhanti ākāso. Dūreti pathavī hi sappatitṭhā sagahaṇā, ākāso nirālambo appatitṭho, iti ubho ete ekābaddhāpi viśaṃyogaṭṭhena anupalittatṭhena ca dūre nāma honti. Pāranti orimatīrato paratīraṃ. Tadāhūti taṃ āhu.

Iti brāhmaṇo catasso satārahā gāthā kassapadasabalena desitaniyāmena desetvā tuṇhī ahosi. Taṃ sutvā mahāsatto “sapphalaṃ vata me āgamana”nti tuṭṭhacitto hutvā “imā gāthā neva sāvaka bhāsītā, na isibhāsītā, na kenaci bhāsītā, sabbaññunāva bhāsītā, kiṃ nu kho agghantī”ti cintetvā “imāsaṃ sakalampi cakkavāḷaṃ yāva brahmalokā sattaratanapūṇṇaṃ katvā dadamānopi neva anucchavikaṃ kātuṃ sakkoti, ahaṃ kho panassa tiyojanasate kururaṭṭhe sattayojanike indapatthanagare rajjaṃ dātuṃ pahomi, atthi nu khvassa rajjaṃ kāretuṃ bhāgya”nti aṅgavijjānubhāvena olokeno nāddasa. Tato senāpatiṭṭhānādīni olokeno ekagāmabhojakamattassapi bhāgyaṃ adisvā dhanalābhassa olokeno koṭidhanato paṭṭhāya oloketvā catunnaṃyeva kahāpaṇasahassānaṃ bhāgyaṃ disvā “ettakena naṃ pūjessāmī”ti catasso sahassatthavikā dāpetvā, “ācariya, tumhe aññesaṃ khattiyānaṃ imā gāthā desetvā kittakaṃ dhanaṃ labhathā”ti pucchati. “Ekekāya gāthāya sataṃ sataṃ, mahārāja, teneva tā satārahā nāma jātā”ti. Atha naṃ mahāsatto, “ācariya, tvaṃ attanā gahetvā vikkeyyabhaṇḍassa agghampi na jānāsi, ito paṭṭhāya ekekā gāthā sahassārahā nāma hontū”ti vatvā gāthamāha -

415. “Sahassiyā imā gāthā, nahimā gāthā satārahā;
Cattāri tvaṃ sahassāni, khippaṃ gaṇhāhi brāhmaṇā”ti.

Tassattho - brāhmaṇa, imā gāthā sahassiyā sahassārahā, imā gāthā satārahā na hi hontu, brāhmaṇa, tvaṃ cattāri sahassāni khippaṃ gaṇhāti.

Athassa ekaṃ sukhayānakaṃ datvā “brāhmaṇaṃ sotthinā gehaṃ sampāpethā”ti purise āṇāpetvā taṃ uyyojesi. Tasmim̐ khaṇe “sutasomarañña satārahā gāthā sahassārahā katvā pūjitā sādhu sādhu”ti mahāsādhukārasaddo ahosi. Tassa mātāpitāro taṃ saddaṃ sutvā “kiṃ saddo nāmesā”ti pucchitvā yathābhūtaṃ sutvā attano dhanalobhatāya mahāsattassa kujjhiṃsu. Sopi brāhmaṇaṃ uyyojetvā tesāṃ santikaṃ gantvā vanditvā atṭhāsi. Athassa pitā “kathaṃ, tāta, evarūpassa sāhasikassa corassa hatthato muttosī”ti paṭisanthāramattampi akatvā attano dhanalobhatāya “saccaṃ kira, tāta, tayā catasso gāthā sutvā cattāri sahassāni dinnānī”ti pucchitvā “sacca”nti vutte gāthamāha -

416. “Āsītiyā nāvutiyā ca gāthā, satārahā cāpi bhaveyya gāthā;
Paccattameva sutasoma jānāhi, sahassiyā nāma kā atthi gāthā”ti.

Tassattho - gāthā nāma, tāta, āsītiyā ca nāvutiyā ca satārahā cāpi bhaveyya, paccattameva attanāva jānāhi, sahassārahā nāma gāthā kā kassa santike atthīti.

Atha naṃ mahāsatto “nāhaṃ, tāta, dhanena vuddhiṃ icchāmi, sutena pana icchāmī”ti saññāpento āha -

417. “Icchāmi vohaṃ sutavuddhimattano, santoti maṃ sappurisā bhajeyyūṃ;
Ahaṃ savantīhi mahodadhīva, na hi tāta tappāmi subhāsitena.

418. “Aggi yathā tiṇakaṭṭhaṃ dahanto, na kappatī sāgarova nadībhi;
Evampi te paṇḍitā rājasetṭha, sutvā na tappanti subhāsitena.

419. “Sakassa dāsassa yadā suṇomi, gāthaṃ ahaṃ atthavatim̐ janinda;
Tameva sakkacca nisāmayāmi, na hi tāta dhammesu mamatthi tittī”ti.

417-419. Tattha voti nipātamattaṃ. “Santo”ti ete ca maṃ bhajeyyumaṃ iti icchāmi. Savantihīti nadīhi. Sakassāti tiṭṭhatu, nanda, brāhmaṇo, yadā ahaṃ attano dāsassapi santike suṇomi, tāta, dhammesu mama titti na hi atthīti.

Evañca pana vatvā “mā maṃ, tāta, dhanahetu paribhāsasi, ahaṃ dhammaṃ sutvā āgamiṣāmi”ti sapathaṃ katvā āgato, idānāhaṃ porisādassa santikaṃ gamiṣāmi, idaṃ te rajjaṃ gaṇhathā”ti rajjaṃ niyyādentō gāthamāha -

420. “Idaṃ te ratṭhaṃ sadhanaṃ sayoggaṃ, sakāyuraṃ sabbakāmūpapannaṃ;
Kiṃ kāmahetu paribhāsasi maṃ, gacchāmahaṃ porisādassa ñatte”ti.

Tattha ñatteti santike.

Tasmiṃ samaye piturañño hadayaṃ uṇhaṃ ahosi. So, “tāta sutasoma, kiṃ nāmetaṃ kathesi, mayaṃ caturaṅginīyā senāya coraṃ gahessāmā”ti vatvā gāthamāha -

421. “Attānurakkhāya bhavanti hete, hatthārohā rathikā pattikā ca;
Assārohā ye ca dhanuggahāse, senaṃ payuñjāma hanāma sattū”nti.

Tattha hanāmāti sace evaṃ payojitā senā taṃ gahetumaṃ na sakkonti, atha naṃ sakalaratṭhavāsino gahetvā gantvā hanāma sattumaṃ, mārema taṃ amhākaṃ paccāmittanti attho.

Atha naṃ mātāpitāro assupuṇṇamukhā rodamānā vilapantā, “tāta, mā gaccha, gantumaṃ na labbhā”ti yāciṃsu. Soḷasasahassā nāṭakittiyopi sesaparijanopi “amhe anāthe katvā kuhiṃ gacchasi, devā”ti parideviṃsu. Sakalanagare koci sakabhāvena saṇṭhātumaṃ asakkonto “sutasomo porisādassa kira paṭiññaṃ datvā āgato, idāni catasso satārahā gāthā sutvā dhammakathikassa sakkāraṃ katvā mātāpitāro vanditvā punapi kira corassa santikaṃ gamiṣatī”ti sakalanagaraṃ ekakolāhalaṃ ahosi. Sopi mātāpitūnaṃ vacanaṃ sutvā gāthamāha -

422. “Sudukkaraṃ porisādo akāsi, jīvaṃ gahetvāna avassajī maṃ;
Taṃ tādisaṃ pubbakiccaṃ saranto, dubbhe ahaṃ tassa kathaṃ janindā”ti.

Tattha jīvaṃ gahetvānāti jīvaggāhaṃ gahetvā. Taṃ tādिसanti taṃ tena kataṃ tathārūpaṃ. Pubbakiccanti purimaṃ upakāraṃ. Janindāti pitaraṃ ālapati.

So mātāpitāro assāsetvā, “amma tātā, tumhe mayhaṃ mā cintayittha, katakalyāṇo ahaṃ, mama chakāmassaggissariyaṃ na dullabha”nti mātāpitāro vanditvā āpucchitvā sesajanaṃ anusāsivā pakkāmi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

423. “Vanditvā so pitaraṃ mātarañca, anusāsivā negamañca balañca;
Saccavādī saccānurakkhamāno, agamāsi so yattha porisādo”ti.

Tattha saccānurakkhamānoti saccaṃ anurakkhamāno. Agamāsīti taṃ rattiṃ nivesaneyeva vasitvā punadivase aruṇuggamanavelāya mātāpitāro vanditvā āpucchitvā sesajanaṃ anusāsivā assumukhena nānappakāraṃ paridevantena itthāgārādīnā mahājanena anugato nagarā nikkhamma taṃ janaṃ nivattetumaṃ asakkonto mahāmagge daṇḍakena tiriyaṃ lekhaṃ kaḍḍhitvā “sace mayi sineho atthi, imaṃ mā atikkamiṃsū”ti āha. Mahājano sīlavato tejavantassa āṇaṃ atikkamitumaṃ

asakkonto mahāsaddena paridevamāno taṃ sīhaviijambhiteṇa gacchantaṃ oloketvā tasmaiṃ dassanūpacāraṃ atikkante ekaravaṃ ravanto nagaraṃ pāvisi. Sopi āgataṃ maggeneva tassa santikaṃ gato. Tena vuttaṃ “agamāsi so yatta porisādo”ti.

Tato porisādo cintesi - “sace mama sahāyo sutasomo āgantukāmo, āgacchatu, anāgantukāmo, anāgacchatu, rukkhadevatā yaṃ mayhaṃ icchatī, taṃ karotu, ime rājāno māretvā pañcamadhuraṃ maṃsena balikammaṃ karissāmī”ti citakaṃ katvā aggim jāletvā “aṅgārārāsi tāva hotū”ti tassa sūle tacchantassa nisinnakāle sutasomo āgato. Atha naṃ porisādo disvā tuṭṭhacitto, “samma, gantvā kattaḃbakiccaṃ te kata”nti pucchi. Mahāsatto, “āma mahārāja, kassapadasabalena desitā gāthā me sutā, dhammakathikassa ca sakkāro kato, tasmā gantvā kattaḃbakiccaṃ kataṃ nāma hotī”ti dassetuṃ gāthamāha -

424. “Kato mayā saṅgaro brāhmaṇeṇa, raṭṭhe sake issariye ṭhiteṇa;
Taṃ saṅgaraṃ brāhmaṇasappadāya, saccānurakkhī punarāgatosmi;
Yajassu yaññaṃ khāda maṃ porisādā”ti.

Tattha yajassūti maṃ māretvā devatāya vā yaññaṃ yajassu, maṃsaṃ vā me khādāhīti attho.

Taṃ sutvā porisādo “ayaṃ rājā na bhāyati, vigatamaraṇabhayo hutvā katheti, kissa nu kho esa ānubhāvo”ti cintetvā “aññaṃ natthi, ayaṃ ‘kassapadasabalena desitā gāthā me sutā’ti vadati, tassaṃ etena āsubhāvena bhavitabbaṃ, ahampi taṃ kathāpetvā tā gāthāyo sossāmi, evaṃ ahampi nibbhayo bhavissāmī”ti sannitṭhānaṃ katvā gāthamāha -

425. “Na hāyate khāditaṃ mayhaṃ pacchā, citakā ayaṃ tāva sadhūmikāva;
Niddhūmake pacitaṃ sādhipakkaṃ, suṇomi gāthāyo satārahāyo”ti.

Tattha khāditanti khādanaṃ. Taṃ khādanaṃ mayhaṃ pacchā vā pure vā na parihāyati, pacchāpi hi tvaṃ mayā khāditaḃbova. Niddhūmake pacitanti niddhūme nijjhāle aggimhi pakkamaṃsaṃ sādhipakkaṃ nāma hoti.

Taṃ sutvā mahāsatto “ayaṃ porisādo pāpadhammo, imaṃ thokaṃ niggahetvā lajjāpetvā kathessāmī”ti cintetvā āha -

426. “Adhammiko tvaṃ porisādakāsi, raṭṭhā ca bhaṭṭho udarassa hetu;
Dhammañcimā abhivadanti gāthā, dhammo ca adhammo ca kuhiṃ sameti.

427. “Adhammikassa luddassa, niccaṃ lohitapāṇino;
Natthi saccaṃ kuto dhammo, kiṃ sutena karissasī”ti.

426-427. Tattha dhammañcimāti imā ca gāthā navalokuttaradhammaṃ abhivadanti. Kuhiṃ sametīti kattha samāgacchatī. Dhammo hi sugatiṃ pāpeti nibbānaṃ vā, adhammo duggatiṃ. Kuto dhammoti vacīsaccamattampi natthi, kuto dhammo. Kiṃ sutenāti tvaṃ etena sutena kiṃ karissasi, mattikābhājanaṃ viya hi sīhavasāya abhājanaṃ tvaṃ dhammassa.

So evaṃ kathitepi neva kujjhi. Kasmā? Mahāsattassa mettābhāvanāya mahattena. Atha naṃ “kiṃ pana samma sutasoma ahameva adhammiko”ti vatvā gāthamāha -

428. “Yo maṃsaḥetu migavaṃ careyya, yo vā hane purisamattahetu;

Ubhopi te pecca samā bhavanti, kasmā no adhammikaṃ brūsi maṃ tva''nti.

Tattha kasmā noti ye jambudīpatale rājāno alaṅkatapaṭiyattā mahābalaparivārā rathavaragatā migavaṃ carantā tikhiṇehi sarehi mige vijjhivā mārenti, te avatvā kasmā tvaṃ maññeva adhammikaṃ vadati. Yadi te niddosā, ahampi niddoso evāti dīpeti.

Taṃ sutvā mahāsatto tassa laddhiṃ bhindanto gāthamāha -

429. “Pañca pañca na khā bhakkhā, khattiyena pajānatā;
Abhakkhaṃ rāja bhakkhesi, tasmā adhammiko tuva''nti.

Tassattho - samma porisāda, khattiyena nāma khattiyadhammaṃ jānantena pañca pañca hatthiādayo daseva sattā maṃsavasena na khā bhakkhā na kho khāditabbayuttakā. “Na kho''tveva vā pāṭho. Aparo nayo khattiyena khattiyadhammaṃ jānantena pañcanakhesu sattesu sasako, sallako, godhā, kapi kummoti ime pañceva sattā bhakkhitabbayuttakā, na aññe, tvaṃ pana abhakkhaṃ manussamaṃsaṃ bhakkhesi, tena adhammiko.

Iti so niggahaṃ patvā aññaṃ nissaraṇaṃ adisvā attano pāpaṃ paṭicchādentō gāthamāha -

430. “Mutto tvaṃ porisādassa hatthā, gantvā sakaṃ mandiraṃ kāmakāmī;
Amitthaṃ punarāgatosi, na khattadhamme kusalosī rājā''ti.

Tattha na khattadhammeti tvaṃ khattiyadhammasaṅkhāte nītisatthe na kusalosī, attano atthānatthaṃ na jānāsi, akāraṇeneva te loke paṇḍitoti kitti patthaṭṭā, ahaṃ pana te paṇḍitabhāvaṃ na passāmi na jānāmi, atibālosīhi vadati.

Atha naṃ mahāsatto, “samma, khattiyadhamme kusaleṇa nāma mādiseneva bhavitabbaṃ. Ahañhi taṃ jānāmi, na pana tadatthāya paṭipajjāmī''ti vatvā gāthamāha -

431. “Ye khattadhamme kusalā bhavanti, pāyena te nerayikā bhavanti;
Tasmā ahaṃ khattadhammaṃ pahāya, saccānurakkhī punarāgatosmi;
Yajassu yaññaṃ khāda maṃ porisādā''ti.

Tattha kusalāti tadatthāya paṭipajjanakusalā. Pāyenāti yebhuyyena nerayikā. Ye pana tattha na nibbattanti, te sesāpāyesu nibbattanti.

Porisādo āha -

432. “Pāsādavāsā pathavīgavāssā, kāmīthiyo kāsikacandanañca;
Sabbhaṃ tahiṃ labhasi sāmitāya, saccena kiṃ passasi ānisaṃsa''nti.

Tattha pāsādavāsāti, samma sutasoma, tava tiṇṇaṃ utūnaṃ anucchavikā dibbavimānakappā tayo nivāsapāsādā. Pathavīgavāssāti pathavī ca gāvo ca assā ca bahū. Kāmīthiyoti kāmavattubhūtā itthiyo. Kāsikacandanañcāti kāsikavattahañca lohita-candanañca. Sabbhaṃ tahiṃ eti tañca aññañca upabhogaparibhogaṃ sabbhaṃ tvaṃ tahiṃ attano nagare sāmitāya labhasi, sāmī hutvā yathā icchasi, tathā paribhuñjitum labhati, so tvaṃ sabbametaṃ pahāya saccānurakkhī idhāgacchanto saccena kiṃ ānisaṃsaṃ passasīti.

Bodhisatto āha -

433. “Ye kecime atthi rasā pathabyā, saccam tesam sādutaram rasānam;
Sacce t̥hitā samaṇabrāhmaṇā ca, taranti jātimaraṇassa pāra”nti.

Tattha sādutaranti yasmā sabbepi rasā sattānam saccakāleyeva paṇitā madhurā honti, tasmā saccam tesam sādutaram rasānam, yasmā vā viratisaccavacīsacce t̥hitā jātimaraṇasaṅkhātassa tebhūmakavaṭṭassa pāram amatamahānibbānam taranti pāpuṇanti, tasmāpi tam sādutaranti.

Evamassa mahāsatto sacce ānisaṃsam kathesi. Tato porisādo vikasitapadumapuṇṇacandasassirikamevassa mukham oloketvā “ayaṃ sutasomo aṅgārakitakam mañca sūlam tacchantam passati, cittutrāsamattampissa natthi, kiṃ nu kho esa satārahagāthānam ānubhāvo, udāhu saccassa, aññasseva vā kassaci”ti cintetvā “pucchissāmi tāva na”nti pucchanto gāthamāha -

434. “Mutto tuvaṃ porisādassa hatthā, gantvā sakaṃ mandiraṃ kāmakāmī;
Amittahattham punarāgatosi, na hi nūna te maraṇabhayaṃ janinda;
Alīnacitto asi saccavādī”ti.

Mahāsattopissa ācikkhanto āha -

435. “Katā me kalyāṇā anekarūpā, yaññā yit̥thā ye vipulā pasatthā;
Visodhito paralokassa maggo, dhamme t̥hito ko maraṇassa bhāye.

436. “Katā me kalyāṇā anekarūpā, yaññā yit̥thā ye vipulā pasatthā;
Anānutappaṃ paralokaṃ gamissam, yajassu yaññam ada maṃ porisāda.

437. “Pitā ca mātā ca upaṭṭhitā me, dhammena me issariyaṃ pasattham;
Visodhito paralokassa maggo, dhamme t̥hito ko maraṇassa bhāye.

438. “Pitā ca mātā ca upaṭṭhitā me, dhammena me issariyaṃ pasattham;
Anānutappaṃ paralokaṃ gamissam, yajassu yaññam ada maṃ porisāda.

439. “Ñātīsu mittesu katā me kārā, dhammena me issariyaṃ pasattham;
Visodhito paralokassa maggo, dhamme t̥hito ko maraṇassa bhāye.

440. “Ñātīsu mittesu katā me kārā, dhammena me issariyaṃ pasattham;
Anānutappaṃ paralokaṃ gamissam, yajassu yaññam ada maṃ porisāda.

441. “Dinnaṃ me dānaṃ bahudhā bahūnaṃ, santappitā samaṇabrāhmaṇā ca;
Visodhito paralokassa maggo, dhamme t̥hito ko maraṇassa bhāye.

442. “Dinnaṃ me dānaṃ bahudhā bahūnaṃ, santappitā samaṇabrāhmaṇā ca;
Anānutappaṃ paralokaṃ gamissam, yajassu yaññam ada maṃ porisādā”ti.

435-442. Tattha kalyāṇāti kalyāṇakammā. Anekārūpāti dānādivasena anekavidhā. Yaññāti dasavidhadānavatthupariccāgavasena ativipulā paṇḍitehi pasatthā yaññāpi yit̥thā pavattitā. Dhamme t̥hitoti evaṃ dhamme patiṭṭhito mādiso ko nāma maraṇassa bhāyeyya. Anānutappanti anānutappamāno. Dhammena me issariyaṃ pasatthanti dasavidham rājadhammaṃ akopetvā dhammeneva mayā rajjaṃ pasāsitaṃ. Kārāti ñātīsu ñātikiccāni, mittesu ca mittakiccāni. Dānanti

savatthukacetanā. Bahudhāti bahūhi ākārehi. Bahūnanti na pañcannaṃ, na dasannaṃ, satassapi saḥassassapi sataḥassassapi dinnameva. Santappitāti gahitagahitabhājanāni pūretvā suṭṭhu tappitā.

Taṃ sutvā porisādo “ayaṃ sutasomamahārājā sappuriso ñāṇasampanno madhuradhammakathiko, sacāhaṃ etaṃ khādeyyaṃ, muddhā me sattadhā phaleyya, pathavī vā pana me vivaraṃ dadeyyā”ti bhītatasito hutvā, “samma, na tvaṃ mayā khāditabbarūpo”ti vatvā gāthamāha -

443. “Visaṃ pajānaṃ puriso adeyya, āsīvisaṃ jalitamuggatejaṃ;
Muddhāpi tassa vipheyya sattadhā, yo tādisaṃ saccavādiṃ adeyyā”ti.

Tattha visanti tattheva māraṇasamatthaṃ halāhalavisaṃ. Jalitanti attano visatejena jalitaṃ teneva uggatejaṃ aggikkhandhaṃ viya carantaṃ āsīvisaṃ vā pana so gīvāya gaṇheyya.

Iti so mahāsattaṃ “halāhalavisasadiso tvaṃ, ko taṃ khādissatī”ti vatvā gāthā sotukāmo taṃ yācitvā tena dhammagāravajananatthaṃ “evarūpānaṃ anavajjagāthānaṃ tvaṃ abhājana”nti paṭikkhittopi “sakalajambudīpe iminā sadiso paṇḍito natthi, ayaṃ mama hatthā muccitvā gantvā tā gāthā sutvā dhammakathikassa sakkāraṃ katvā nalāṭṭena maccuṃ ādāya punāgato, ativiya sādthurūpā gāthā bhavissanti”ti suṭṭhutaraṃ sañjātadhammassavanādaro hutvā taṃ yācanto gāthamāha -

444. “Sutvā dhammaṃ vijānanti, narā kalyāṇapāpakam;
Api gāthā suṇitvāna, dhamme me ramate mano”ti.

Tassattho - “samma sutasoma, narā nāma dhammaṃ sutvā kalyāṇampi pāpakampi jānanti, appeva nāma tā gāthā sutvā mamapi kusalakammapathadhamme mano rameyyā”ti.

Atha mahāsatto “sotukāmo dāni porisādo, kathessāmī”ti cintetvā “tena hi, samma, sādhuḥkaṃ suṇāhī”ti taṃ ohitasotaṃ katvā nandabrāhmaṇena kathitanīyāmeneva gāthānaṃ thutiṃ katvā chasu kāmāvacaradevesu ekakoḷāhalaṃ katvā devatāsu sādhuḥkāraṃ dadamānāsu porisādassa dhammaṃ kathesi -

445. “Sakideva mahārāja, sabbhi hoti samāgamo;
Sā naṃ saṅgati pāleti, nāsabbhi bahu saṅgamo.

446. “Sabbhireva samāsetha, sabbhi kubbetha santhavaṃ;
Sataṃ sandhammamaññāya, seyyo hoti na pāpiyo.

447. “Jīranti ve rājarathā sucittā, atho sarīrampi jaraṃ upeti;
Satañca dhammo na jaraṃ upeti, santo have sabbhi pavedayanti.

448. “Nabhañca dūre pathavī ca dūre, pāraṃ samuddassa tadāhu dūre;
Tato have dūratarāṃ vadanti, satañca dhammo asatañca rājā”ti.

445-448. Tassa tena sukathitattā ceva attano paṇḍitabhāvena ca tā gāthā sabbaññubuddhakathitā viyāti cintentassa sakalasarīraṃ pañcavaṇṇāya pītiyā paripūri, bodhisatte muducittaṃ ahosi, setacchattadāyakaṃ pitaraṃ viya naṃ

amaññi. So “ahaṃ sutasomassa dātabbaṃ kiñci hiraññasuvaṇṇaṃ na passāmi, ekekāya panassa gāthāya ekekaṃ varaṃ dassāmi”ti cintetvā gāthamāha -

449. “Gāthā imā atthavatī subyañjanā, subhāsītā tuyha janinda sutvā;
Ānandi vitto sumano patīto, cattāri te samma vare dadāmi”ti.

Tattha ānandīti ānandajāto. Sesāni tasseva vevacanāni. Cattāropi hete tuṭṭhākārā eva.

Atha naṃ mahāsatto “kiṃ nāma tvaṃ varaṃ dassasi”ti apasādentō gāthamāha -

450. “Yo nattano maraṇaṃ bujjhasi tvaṃ, hitāhitaṃ vinipātañca saggam;
Giddho rase duccharite nivīṭṭho, kiṃ tvaṃ varaṃ dassasi pāpadhamma.

451. “Ahañca taṃ ‘dehi vara’nti vajjaṃ, tvaṃ cāpi datvā na avākareyya;
Sandiṭṭhikaṃ kalahamimaṃ vivādaṃ, ko paṇḍito jānamupabbajeyyā”ti.

450-451. Tattha yoti yo tvaṃ “maraṇadhammohamasmī”ti attanopi maraṇaṃ na bujjhasi na jānāsi, pāpakammameva karosi. Hitāhitanti “idaṃ me kammaṃ hitaṃ, idaṃ ahitaṃ, idaṃ vinipātaṃ nessati, idaṃ sagga”nti na jānāsi. Raseti manussamaṃsarase. Vajjanti vadeyyaṃ. Na avākareyyāti vācāya datvā “dehi me vara”nti vuccamāno na avākareyyāsi na dadeyyāsi. Upabbajeyyāti ko imaṃ kalahaṃ paṇḍito upagaccheyya.

Tato porisādo “nāyaṃ mayhaṃ saddahati, saddahāpessāmi na”nti gāthamāha -

452. “Na taṃ varaṃ arahati jantu dātuṃ, yaṃ vāpi datvā na avākareyya;
Varassu samma avikampamāno, paṇaṃ cajitvānapi dassamevā”ti.

Tattha avikampamānoti anolīyamāno.

Atha mahāsatto “ayaṃ ativiya sūro hutvā katheti, karissati me vacanaṃ, varaṃ gaṇhissāmi, sace pana “manussamaṃsaṃ na khāditabba”nti paṭhamameva varaṃ vārayissaṃ, ativiya kilamissati, paṭhamam aññe tayo vare gahetvā pacchā etaṃ gaṇhissāmi”ti cintetvā āha -

453. “Ariyassa ariyena sameti sakhyaṃ, paññassa paññāṇavatā sameti;
Passeyya taṃ vassasataṃ arogaṃ, etaṃ varānaṃ paṭhamam varāmi”ti.

Tattha ariyassāti ācāariyassa. Sakhyanti sakhidhammo mittadhammo. Paññāṇavatāti ñāṇasampanna. Sametīti gaṇgodakaṃ viya yamunodakena saṃsandati. Dhātuso hi sattā saṃsandanti. Passeyya tanti sutasomo porisādassa ciraṃ jīvitam icchanto viya paṭhamam attano jīvitavaram yācati. Paṇḍitassa hi “mama jīvitam dehī”ti vattum ayuttaṃ, apica so ‘mayhameva esa ārogyaṃ icchatī’ti cintetvā tussissatīti evamāha.

Sopi taṃ sutvāva “ayaṃ issariyā dhamsetvā idāni maṃsaṃ khāditukāmassa evaṃ mahāanattakārassa mahācorassa mayhameva jīvitam icchatī, aho mama hitakāmo”ti tuṭṭhamānaso vañcetvā varassa gahitabhāvaṃ ajānitvā taṃ varaṃ dadamāno gāthamāha -

454. “Ariyassa ariyena sameti sakhyaṃ, paññassa paññāṇavatā sameti;
Passāsi maṃ vassasataṃ arogaṃ, etaṃ varānaṃ paṭhamam dadāmi”ti.

Tattha varānanti catunnaṃ varānaṃ paṭhamam.

Tato bodhisatto āha -

455. “Ye khattiyāse idha bhūmipālā, muddhābhisittā katanāmadheyyā;
Na tādise bhūmipatī adesi, etaṃ varānaṃ dutiyaṃ varāmī”ti.

Tattha katanāmadheyyāti muddhani abhisittattāva “muddhābhisittā”ti
katanāmadheyyā. Na tādise ti tādise khattiye na adesi mā khādi.

Iti so dutiyaṃ varaṃ gaṇhanto parosatānaṃ khattiyānaṃ jīvitavaraṃ gaṇhi.
Porisādopissa dadamāno āha -

456. “Ye khattiyāse idha bhūmipālā, muddhābhisittā katanāmadheyyā;
Na tādise bhūmipatī ademi, etaṃ varānaṃ dutiyaṃ dadāmī”ti.

Kiṃ pana te tesaṃ saddaṃ suṇanti, na suṇantīti? Na sabbaṃ suṇanti. Porisādena hi
rukkhassa dhūmajālaupaddavabhayena paṭikkamitvā aggī kato, aggīno ca rukkhassa
ca antare nisīditvā mahāsatto tena saddhiṃ kathesi, tasmā sabbaṃ asutvā
upaḍḍhupaḍḍhaṃ suṇiṃsu. Te “idāni sutasoma porisādaṃ damessati, mā
bhāyathā”ti aññamaññaṃ samassāsesuṃ. Tasmīṃ khaṇe mahāsatto imaṃ
gāthamāha -

457. “Parosataṃ khattiyā te gahītā, talāvutā assumukhā rudantā;
Sake te raṭṭhe paṭipādayāhi, etaṃ varānaṃ tatiyaṃ varāmī”ti.

Tattha parosatanti atirekasataṃ. Te gahītāti tayā gahītā. Talāvutāti hatthatalesu
āvutā.

Iti mahāsatto tatiyaṃ varaṃ gaṇhanto tesaṃ khattiyānaṃ sakaraṭṭhaniyyātanavaraṃ
gaṇhi. Kiṃkāraṇā? So akhādantopi verabhayena sabbe te dāse katvā araṇṇeyeva
vāseyya, māretvā vā chaḍḍeyya, paccantaṃ netvā vā vikkiṇeyya, tasmā tesaṃ
sakaraṭṭhaniyyātanavaraṃ gaṇhi. Itaropissa dadamāno imaṃ gāthamāha -

458. “Parosataṃ khattiyā me gahītā, talāvutā assumukhā rudantā;
Sake te raṭṭhe paṭipādayāmi, etaṃ varānaṃ tatiyaṃ dadāmī”ti.

Catutthaṃ pana varaṃ gaṇhanto bodhisatto imaṃ gāthamāha -

459. “Chiddaṃ te raṭṭhaṃ byathitā bhayā hi, puthū narā leṇamanuppaviṭṭhā;
Manussamaṃsaṃ viramehi rāja, etaṃ varānaṃ catutthaṃ varāmī”ti.

Tattha chiddanti na ghanavāsaṃ tattha tattha gāmādīnaṃ utṭhitattā savivaraṃ.
Byathitā bhayāhīti “porisādo idāni āgamissati”ti tava bhayena kampitā.
Leṇamanuppaviṭṭhāti dārake hatthesu gahetvā tiṇagahanādinilīyanaṭṭhānaṃ
paviṭṭhā. Manussamaṃsanti duggandhaṃ jegucchaṃ paṭikkūlaṃ manussamaṃsaṃ
pajaha. Nissakkatthe vā upayogaṃ, manussamaṃsato viramāhīti attho.

Evam vutte porisādo pāṇiṃ paharivā hasanto “samma sutasoma kiṃ nāmetaṃ
kathesi, kathāhaṃ tumhākaṃ etaṃ varaṃ dassāmi, sace gaṇhitukāmo, aññaṃ
gaṇhāhī”ti vatvā gāthamāha -

460. “Addhā hi so bhakkho mama manāpo, etassa hetumhi vanaṃ paviṭṭho;

Sohaṃ kathaṃ etto upārameyyaṃ, aññaṃ varānaṃ catutthaṃ varassū'ti.

Tattha vananti rajjaṃ pahāya imaṃ vanaṃ pavittṭho.

Atha naṃ mahāsatto "tvam 'manussamaṃsassa piyatarattā tato viramituṃ na sakkomī'ti vadasi. Yo hi piyaṃ nissāya pāpaṃ karoti, ayaṃ bālo'ti vatvā gāthamāha

-

461. "Na ve 'piyaṃ me'ti janinda tādiso, attam niraṃkacca piyāni sevati;
Attāva seyyo paramā ca seyyo, labbhā piyā ocitatthena pacchā'ti.

Tattha tādīsoti janinda tādiso yuvā abhirūpo mahāyaso "idaṃ nāma me piya'nti piyavatthulobhena tattha attānaṃ niraṃkatvā sabbasugatīhi ceva sukhavisessehi ca cavitvā niraye pātetvā na ve piyāni sevati. Paramā ca seyyoti purisassa hi paramā piyavatthumhā attāva varataro. Kiṃkāraṇā? Labbhā piyāti, piyā nāma visayavasena ceva puññaena ca ocitatthena vaḍḍhitatthena diṭṭhadhamme ceva parattha ca devamanussasampattiṃ patvā sakkā laddhuṃ.

Evaṃ vutte porisādo bhayappatto hutvā "ahaṃ sutasomena gahitaṃ varaṃ vissajjāpetumpi manussamaṃsato viramitumpi na sakkomi, kiṃ nu kho karissāmī'ti assupuññehi nettehi gāthamāha -

462. "Piyaṃ me mānusaṃ maṃsaṃ, sutasoma vijānāhi;
Namhi sakkā nivāretuṃ, aññaṃ varaṃ samma varassū'ti.

Tattha vijānāhīti tvampi jānāhi.

Tato bodhisatto āha -

463. "Yo ve 'piyaṃ me'ti piyānurakkhī, attam niraṃkacca piyāni sevati;
Soṇḍova pitvā visamissapānaṃ, teneva so hoti dukkhī parattha.

464. "Yo cīdha saṅkhāya piyāni hitvā, kicchenapi sevati ariyadhamme;
Dukkhitova pitvāna yathosadhāni, teneva so hoti sukhī paratthā'ti.

463-464. Tattha yo veti, samma porisāda, yo puriso "idaṃ me piya'nti pāpakiriyāya attānaṃ niraṃkatvā piyāni vatthūni sevati, so surāpemena visamissaṃ suraṃ pitvā soṇḍo viya tena pāpakammena parattha nirayādīsu dukkhī hoti. Saṅkhāyāti jānitvā tuletvā. Piyāni hitvāti adhammapaṭisaṃyuttāni piyāni chaḍḍetvā.

Evaṃ vutte porisādo kalūnaṃ paridevanto gāthamāha -

465. "Ohāyahaṃ pitaraṃ mātarañca, manāpiye kāmagaṇe ca pañca;
Etassa hetumhi vanaṃ pavittṭho, taṃ te varaṃ kinti mahaṃ dadāmī'ti.

Tattha etassāti manussamaṃsassa. Kinti mahanti kinti katvā ahaṃ taṃ varaṃ demi.

Tato mahāsatto imaṃ gāthamāha -

466. "Na paṇḍitā diguṇamāhu vākyam, saccappaṭiññaṃ bhavanti santo;
'Varassu samma' iti maṃ avoca, iccabravī tvam na hi te sametī'ti.

Tattha diguṇanti, samma porisāda, paṇḍitā nāma ekaṃ vatvā puna taṃ
visaṃvādentā dutiyaṃ vacanaṃ na kathenti. Iti maṃ avocāti, “samma sutasoma
varassu vara”nti evaṃ maṃ abhāsasi. Iccabravīti tasmā yaṃ tvam itaṃ abravi, taṃ te
idāni na sameti.

So puna rodanto eva gāthamāha -

467. “Apuññālābhaṃ ayasaṃ akittiṃ, pāpaṃ bahuṃ duccharitaṃ kilesaṃ;
Manussamaṃsassa kate upāgā, taṃ te varaṃ kinti maḥaṃ dadeyya”nti.

Tattha pāpanti kammaṃ pathaṃ appattaṃ. Duccaritanti kammaṃ pathaṃ appattaṃ. Kilesanti
dukkhaṃ. Manussamaṃsassa kateti manussamaṃsassa hetu. Upāgāti upagatomhi.
Taṃ teti taṃ tuyhaṃ kathāhaṃ varaṃ demi, mā maṃ vārayi, anukampaṃ kāruññaṃ
mayi karohi, aññaṃ varaṃ gaṇhāhīti āha.

Atha mahāsatto āha -

468. “Na taṃ varaṃ arahati jantu dātuṃ, yaṃ vāpi datvā na avākareyya;
Varassu samma avikampamāno, pāṇaṃ cajitvānapi dassamevā”ti.

Evaṃ tena paṭhamam vuttagāthaṃ āharitvā dassetvā varadāne ussāhento gāthā āha
-

469. “Pāṇaṃ cajanti santo nāpi dhammaṃ, saccappaṭiññāva bhavanti santo;
Datvā varaṃ khippamavākarohi, etena sampajja surājaseṭṭha.

470. “Caje dhaṇaṃ aṅgavarassa hetu, aṅgaṃ caje jīvitaṃ rakkhamāno;
Aṅgaṃ dhaṇaṃ jīvitañcāpi sabbaṃ, caje nara dhammamānussaranto”ti.

469-470. Tattha pāṇanti jīvitaṃ. Santo nāma api jīvitaṃ cajanti, na dhammaṃ.
Khippamavākarohīti idha khippaṃ mayhaṃ dehīti attho. Etenāti etena dhammena
ceva saccena ca sampajja sampanno upapanno hohi. Surājaseṭṭhāti taṃ paggaṇhanto
ālapati. Caje dhananti, samma porisāda, paṇḍito puriso hatthapādādīmhi aṅge
chijjamāne tassa rakkhaṇatthāya bahumpi dhaṇaṃ cajeyya. Dhammamānussarantoti
aṅgadhaṇajīvitāni pariccajantopi “sataṃ dhammaṃ na vītikkamissāmi”ti evaṃ
dhammaṃ anussaranto.

Evaṃ mahāsatto imehi kāraṇehi taṃ sacce paṭiṭṭhāpetvā idāni attano gurubhāvaṃ
dassetuṃ gāthamāha -

471. “Yasmā hi dhammaṃ puriso vijañña, ye cassa kaṅkhaṃ vinayanti santo;
Taṃ hissa dīpaṇca parāyaṇaṇca, na tena mittiṃ jirayetha pañño”ti.

Tattha yasmāti yamhā purisā. Dhammanti kusalākusalaṃ jetaṃ kāraṇaṃ. Vijaññāti
vijāneyya. Taṃ hissāti taṃ ācariyakulaṃ etassa puggalassa paṭiṭṭhānaṭṭhena dīpaṃ,
uppanne bhaye gantabbaṭṭhānaṭṭhena parāyaṇaṇca. Na tena mittinti tena
ācariyapuggalena saha so paṇḍito kenacipi kāraṇena mittiṃ na jirayetha na
vināseyya.

Evañca pana vatvā, “samma porisāda, guṇavantassa ācariyassa vacanaṃ nāma
bhindituṃ na vaṭṭati, ahañca taruṇakālepi tava piṭṭhiācariyo hutvā bahuṃ sikkhaṃ
sikkhāpesiṃ, idānapi buddhalīlāya satārahā gāthā te kathesiṃ, tena me vacanaṃ

kātuṃ arahasī”ti āha. Taṃ sutvā porisādo “ayaṃ sutasomo mayhaṃ ācariyo ceva paṇḍito ca, varo cassa mayā dinno, kiṃ sakkā kātuṃ, ekasmiṃ attabhāve maraṇaṃ nāma dhuvāṃ, manussamaṃsaṃ na khādissāmi, dassāmissa vara”nti assudhārāhi pavattamānāhi uttāya sutasomanarindassa pādesu patitvā varaṃ dadamāno imaṃ gāthamāha -

472. “Addhā hi so bhakkho mama manāpo, etassa hetumhi vanaṃ pavittṭho;
Sace ca maṃ yācasi etamatthaṃ, etampi te samma varaṃ dadāmi”ti.

Atha naṃ mahāsatto evamāha - “samma, sīle tṭhitassa maraṇampi varaṃ, gaṇhāmi, mahārāja, tayā dinnaṃ varaṃ, ajja paṭṭhāya ariyapathe patiṭṭhitosi, evaṃ santepi taṃ yācāmi, sace te mayi sineho atthi, pañca sīlāni gaṇha, mahārājā”ti. “Sādhu, samma, dehi me sīlāni”ti. “Gaṇha mahārājā”ti. So mahāsattaṃ pañcapatiṭṭhitena vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Mahāsattopi naṃ pañcasīlesu patiṭṭhāpesi. Tasmīṃ khaṇe tattha sannipatitā bhumma devā mahāsatte pītiṃ janetvā “avīcito yāva bhavaggā añño porisādaṃ manussamaṃsato nivāretuṃ samattho nāma natthi, aho sutasomena dukkarataraṃ kata”nti mahantena saddena vanaṃ unnādentā sādhuṃ karaṃ adamsu. Tesāṃ saddaṃ sutvā cātumahārājikāti evaṃ yāva brahmalokā ekakolāhalaṃ ahosi. Rukkhe laggitarājānopi taṃ devatānaṃ sādhuṃ karaṃ saddaṃ suṇiṃsu. Rukkhadevatāpi sakavimāne tṭhitāva sādhuṃ karaṃ madāsi. Iti devatānaṃ saddova sūyati, rūpaṃ na dissati. Devatānaṃ sādhuṃ karaṃ saddaṃ sutvā rājāno cintayiṃsu - “sutasomaṃ nissāya no jīvitaṃ laddhaṃ, dukkaraṃ kataṃ sutasomena porisādaṃ damentenā”ti bodhisattassa thutiṃ kariṃsu. Porisādo mahāsattassa pāde vanditvā ekamantaṃ atṭhāsi. Atha naṃ bodhisatto - “samma, khattiye mochehi”ti āha. So cintesi “ahaṃ etesaṃ paccāmitto, ete mayā mocitā ‘gaṇhatha no paccāmitta’nti maṃ hiṃseyyuṃ, mayā jīvitaṃ cajantenapi na sakkā sutasomassa santikā gahitaṃ sīlaṃ bhindituṃ, iminā saddhiyeva gantvā mocessāmi, evaṃ me bhayaṃ na bhavissati”ti. Atha bodhisattaṃ vanditvā, “sutasoma, ubhopi gantvā khattiye mocessāmā”ti vatvā gāthamāha -

473. “Satthā ca me hosi sakhā ca mesi, vacanampi te samma ahaṃ akāsiṃ;
Tuvampi me samma karohi vākyāṃ, ubhopi gantvāna pamocayāmā”ti.

Tattha satthāti saggamaggassa desitattā satthā ca, taruṇakālato paṭṭhāya sakhā ca.
Atha naṃ bodhisatto āha -

474. “Satthā ca te homi sakhā ca tyamhi, vacanampi me samma tuvaṃ akāsi;
Ahampi te samma karomi vākyāṃ, ubhopi gantvāna pamocayāmā”ti.

Evaṃ vatvā te upasaṅkamitvā āha -

475. “Kammāsapādena viheṭṭhitattha, talāvutā assumukhā rudantā;
Na jātu dubbhetha imassa rañño, saccappaṭiññaṃ me paṭissuṇāthā”ti.

Tattha kammāsapādenāti idaṃ mahāsatto “ubhopi gantvāna pamocayāmā”ti sampāṭicchitvā “khattiyā nāma mānathaddhā honti, muttamattāva ‘iminā mayaṃ viheṭṭhitamhā’ti porisādaṃ potheyyumpi haneyyumpi, na kho panesa tesu dubbhissati, ahaṃ ekakova gantvā paṭiññaṃ tāva nesaṃ gaṇhissāmi”ti cintetvā tattha gantvā te hatthatale āvunitvā aggapādaṅgulīhi bhūmiṃ phusamānāhi rukkhāsākhāsu olaggite vātappaharaṇakāle nāgadantesu olaggitakuraṇḍakadāmāni

viya samparivattante addasa. Tepi taṃ disvā “idānimhā mayaṃ arogā”ti ekappahāreneva mahāviraṃ raviṃsu. Atha ne mahāsatto “mā bhāyitthā”ti assāsetvā “mayā porisādo damito, tumhākaṃ abhayaṃ gahitaṃ, tumhe pana me vacanaṃ karoṭhā”ti vatvā evamāha. Tattha na jātūti ekaṃseneva na dubbhetha.

Te āhaṃsu -

476. “Kammāsapādena viheṭṭhitamhā, talāvutā assumukhā rudantā;
Na jātu dubbhema imassa rañño, saccappaṭiññaṃ te paṭissuṇāmā”ti.

Tattha paṭissuṇāmāti “evaṃ paṭiññaṃ adhivāsema sampaṭicchāma, apica kho pana mayaṃ kilantā kathetuṃ na sakkoma, tumhe sabbasattānaṃ saraṇaṃ, tumheva kathetha, mayaṃ vo vacanaṃ sutvā paṭiññaṃ dassāmā”ti.

Atha ne bodhisatto “tena hi paṭiññaṃ dethā”ti vatvā gāthamāha -

477. “Yathā pitā vā atha vāpi mātā, anukampakā atthakāmā pajānaṃ,
Evameva vo hotu ayañca rājā, tumhe ca vo hotha yatheva puttā”ti.

Atha naṃ tepi sampaṭicchamānā imaṃ gāthamāhaṃsu -

478. “Yathā pitā vā atha vāpi mātā, anukampakā atthakāmā pajānaṃ;
Evameva no hotu ayañca rājā, mayampi hessāma yatheva puttā”ti.

Tattha tumhe ca voti vo-kāro nipātamattaṃ.

Iti mahāsatto tesāṃ paṭiññaṃ gahetvā porisādaṃ pakkosivā “ehi, samma, khattiye mocehi”ti āha. So khaggaṃ gahetvā ekassa rañño bandhanaṃ chindi. Rājā sattāhaṃ nirāhāro vedanappatto saha bandhanachedā mucchito bhūmiyaṃ pati. Taṃ disvā mahāsatto kāruññaṃ katvā, “samma porisāda, mā evaṃ chindī”ti ekaṃ rājānaṃ ubhohi hatthehi daḷhaṃ gahetvā ure katvā “idāni bandhanaṃ chindāhi”ti āha. Porisādo khaggena chindi. Mahāsatto thāmasampannatāya naṃ ure nipajjāpetvā orasaputtaṃ viya muducittena otāretvā bhūmiyaṃ nipajjāpesi. Evaṃ sabbepi te bhūmiyaṃ nipajjāpetvā vaṇe dhovivā dāraṇaṃ kaṇṇato suttakaṃ viya saṇikaṃ rajjuyo nikkaḍḍhitvā pubbalohitaṃ dhovivā vaṇe niddose katvā, “samma porisāda, ekaṃ rukkhatacaṃ pāsāṇe ghaṃsitvā āharā”ti āharāpetvā saccakiriyaṃ katvā tesāṃ hatthatalāni makkhesi. Taṅkhaṇaṇṇeva vaṇo phāsukaṃ ahosi. Porisādo taṇḍulaṃ gahetvā taralaṃ paci, ubho janā parosataṃ khattiye pāyesuṃ. Iti te sabbeva santappitā, sūriyo atthaṅgato. Punadivase pāto ca majjhanhike ca sāyañca taralameva pāyetvā tatiyadivase sasitthakayaḍḍuṃ pāyesuṃ, tāvatā te arogā ahesuṃ.

Atha ne mahāsatto “gantūṃ sakkhissathā”ti pucchitvā “gacchāmā”ti vutte “ehi, samma porisāda, sakaṃ raṭṭhaṃ gacchāmā”ti āha. So rodamāno tassa pādesu patitvā “tvāṃ, samma, rājāno gahetvā gaccha, ahaṃ idheva vanamūlaphalāni khādanto vasissāmi”ti āha. “Samma, idha kiṃ karissasi, ramaṇiyaṃ te raṭṭhaṃ, bārāṇasiyaṃ rajjaṃ kārehī”ti. “Samma kiṃ kathesi, na sakkā mayā tattha gantūṃ, sakalanagaravāsino hi me verino, te ‘iminā mayhaṃ mātā khādītā, mayhaṃ pitā, mayhaṃ bhātā”ti maṃ paribhāssanti, ‘gaṇhatha imaṃ cora’nti ekekadaḍḍena vā ekekaleḍḍunā vā maṃ jīvitā voropessanti, ahañca tumhākaṃ santike sīlesu patiṭṭhito, jīvitahetupi na sakkā mayā paraṃ māretuṃ, tasmā nāhaṃ gacchāmi, ahaṃ manussamaṃsato viratattā kittakaṃ jīvissāmi, idāni mama tumhākaṃ dassanaṃ

natthī”ti roditvā “gacchatha tumhe”ti āha. Atha mahāsatto tassa piṭṭhiṃ parimajjitvā, “samma porisāda, mā cintayi, sutasomo nāmāhaṃ, mayā tādiso kakkhaḷo pharuso vinīto, bārāṇasivāsikesu kiṃ vattabbaṃ atthi, ahaṃ taṃ tattha patitṭhāpessāmi, asakkonto attano rajjaṃ dvidhā bhinditvā dassāmi”ti vatvā “tumhākampi nagare mama verino atthiyevā”ti vutte “iminā mama vacanaṃ karontena dukkaraṃ kataṃ, yena kenaci upāyena porāṇakayase patitṭhapetabbo esa mayā”ti cintetvā tassa palobhanatthāya nagarasampattiṃ vaṇṇento āha -

479. “Catuppadaṃ sakuṇaṅcāpi maṃsaṃ, sūdehi randhaṃ sukataṃ suniṭṭhitaṃ;
Sudhaṃva indo paribhuṅgiyāna, hitvā katheko ramaṣī araṇṇe.
480. “Tā khattiyā vellivilākamajjhā, alaṅkatā samparivārayitvā;
Indaṃva devesu pamodayiṃsu, hitvā katheko ramaṣī araṇṇe.
481. “Tambūpadhāne bahugoṇakamhi, subhamhi sabbassayanamhi saṅge;
Seyyassa majjhamhi sukhaṃ sayitvā
Hitvā katheko ramaṣī araṇṇe.
482. “Pāṇissaraṃ kumbhathūṇaṃ nisīthe, athopi ve nippurisampi tūriyaṃ;
Bahūṃ sugītaṅca suvāditaṅca, hitvā katheko ramaṣī araṇṇe.
483. “Uyyānasampannaṃ pahūtamālyaṃ, migājinūpetam puram surammaṃ;
Hayehi nāgehi rathehupetaṃ, hitvā katheko ramaṣī araṇṇe”ti.

479-483. Tattha sukatanti nānappakārehi suṭṭhu kataṃ. Suniṭṭhitanti nānāsambhārayojanena suṭṭhu niṭṭhitaṃ. Kathekoti kathaṃ eko. Ramaṣīti mūlaphalādīni khādanto kathaṃ ramissasi, “ehi, mahārāja, gamissāmā”ti. Vellivilākamajjhāti ettha vellīti rāsi, vilākamajjhāti vilaggamajjhā. Uttatthaghanasuvaṇṇarāsipabhā ceva tanudīghamajjhā cāti dasseti. Devesūti devalokesu accharā indaṃ viya ramaṇīye bārāṇasinagare pubbe taṃ pamodayiṃsu, tā hitvā idha kiṃ karissasi, “ehi, samma, gacchāmā”ti. Tambūpadhāneti rattūpadhāne. Sabbassayanamhīti sabbattharaṇatthate sayane. Saṅgeti anekabhūmike dassetvā addharattaṅgayutte tattha tvaṃ pubbe sayīti attho. Sukhanti tādissassa sayanassa majjhamhi sukhaṃ sayitvāna idāni kathaṃ araṇṇe ramissasi, “ehi gacchāma, sammā”ti. Nisītheti rattibhāge. Hitvāti evarūpaṃ sampattiṃ chaḍḍetvā. Uyyānasampannaṃ pahūtamālyanti, mahārāja, tava uyyānasampannaṃ nānāvidhapupphaṃ. Migājinūpetam puram surammanti taṃ uyyānaṃ migājinaṃ nāma nāmena, tena upetaṃ purampi te suṭṭhu rammaṃ. Hitvāti evarūpaṃ manoramaṃ nagaraṃ chaḍḍetvā.

Iti mahāsatto “appeva nāmesa pubbe upabhuttaparibhogaraṃ saritvā gantukāmo bhaveyyā”ti paṭhamaṃ bhojanena palobhesi, dutiyaṃ kilesena, tatiyaṃ sayanena, catutthaṃ naccagītavāditenā, pañcamaṃ uyyānena ceva nagarena cāti imehi ettakehi palobhetvā “ehi, mahārāja, ahaṃ taṃ ādāya gantvā bārāṇasiyaṃ patitṭhāpetvā pacchā sakaraṭṭhaṃ gamissāmi, sace bārāṇasirajjaṃ na labhissasi, upaḍḍharajjaṃ te dassāmi, kiṃ te araṇṇāvāsena, mama vacanaṃ karohī”ti āha. So tassa vacanaṃ sutvā gantukāmo hutvā “sutasomo mayhaṃ atthakāmo anukampako, paṭhamaṃ maṃ kalyāṇe patitṭhāpetvā ‘idāni porāṇakayaseva patitṭhāpessāmī”ti vadati, sakkhissati cesa patitṭhāpetuṃ, iminā saddhiṃyeva gantuṃ vaṭṭati, kiṃ me

araññavāsenā”ti cintetvā tuṭṭhacitto tassa guṇaṃ nissāya vaṇṇaṃ kathetukāmo
“samma, sutasoma, kalyāṇamittasaṃsaggato sādhutaraṃ, pāpamittasaṃsaggato vā
pāpataraṃ nāma natthi”ti vatvā āha -

484. “Kāḷapakkhe yathā cando, hāyateva suve suve;
Kāḷapakkhūpamo rāja, asataṃ hoti samāgamo.
485. “Yathāhaṃ rasakamāgama, sūdaṃ kāpurisādhamam;
Akāsiṃ pāpakaṃ kammaṃ, yena gacchāmi duggatiṃ.
486. “Sukkapakkhe yathā cando, vaḍḍhateva suve suve;
Sukkapakkhūpamo rāja, sataṃ hoti samāgamo.
487. “Yathāhaṃ tuvamāgama, sutasoma vijānahi;
Kāhāmi kusalaṃ kammaṃ, yena gacchāmi suggatiṃ.
488. “Thale yathā vāri janinda vuṭṭhaṃ, anaddhaneyyaṃ na ciraṭṭhitikāṃ;
Evampi hoti asataṃ samāgamo, anaddhaneyyo udakaṃ thaleva.
489. “Sare yathā vāri janinda vuṭṭhaṃ, ciraṭṭhitikāṃ naravīraseṭṭha;
Evampi ve hoti sataṃ samāgamo, ciraṭṭhitiko udakaṃ sareva.
490. “Abyāyiko hoti sataṃ samāgamo, yāvampi tiṭṭheyya tatheva hoti;
Khippañhi veti asataṃ samāgamo, tasmā sataṃ dhammo asabbhi ārakā”ti.

484-490. Tattha suve suveti divase divase. Anaddhaneyyanti na addhānakkhamam.
Sareti samudde. Naravīraseṭṭhāti naresu vīriyena seṭṭha. Udakaṃ sarevāti samudde
vuṭṭhaudakaṃ viya. Abyāyikoti avigacchanako. Yāvampi tiṭṭheyyāti yattakaṃ kālaṃ
jīvitam tiṭṭheyya, tattakaṃ kālaṃ tatheva hoti, na jīrati sappurisehi mittabhāvoti.

Iti porisādo sattahi gāthāhi mahāsattasseva vaṇṇaṃ kathesi. Mahāsattopi
porisādañca te ca rājāno gahetvā attano paccantagāmaṃ agamāsi.
Paccantagāmaṃvāsino mahāsattaṃ disvā nagaraṃ gantvā amaccānaṃ ācikkhiṃsu.
Amaccā balakāyaṃ ādāya gantvā parivārayiṃsu. Mahāsatto tena parivārena
bārāṇasirajjaṃ agamāsi. Antarāmagge janapadavāsino bodhisattassa paṇṇākāraṃ
datvā anugacchiṃsu, mahanto parivāro ahosi, tena saddhiṃ bārāṇasiṃ pāpuṇi. Tadā
porisādassa putto rājā hoti, senāpati kāḷahatthiyeva. Nāgarā rañño ārocayiṃsu -
“mahārāja, sutasoma kira porisādaṃ dametvā ādāya idhāgacchati, nagaramassa
pavisituṃ na dassāmā”ti sīghaṃ nagaradvārāni pidahitvā āvudhahatthā aṭṭhaṃsu.
Mahāsatto dvārānaṃ pihitabhāvaṃ ñatvā porisādañca parosatañca rājāno ohāya
katipayehi amaccehi saddhiṃ āgantvā “ahaṃ sutasomarājā, dvāraṃ vivarathā”ti
āha. Purisā gantvā rañño ārocesuṃ. So “khippaṃ vivarathā”ti vivarāpesi. Mahāsatto
nagaraṃ pāvisi. Rājā ca kāḷahatthi cassa paccuggamaṃ katvā ādāya pāsādaṃ
āropayiṃsu.

So rājapallaṅke nisīditvā porisādassa aggamahesiṃ sesāmacce ca pakkosāpetvā
kāḷahatthiṃ āha - “kāḷahatthi, kasmā rañño nagaraṃ pavisituṃ na dethā”ti? “So
rajjaṃ kārento imasmiṃ nagare bahū manusse khādi, khattiyehi akattabbaṃ kari,
sakalajambudīpaṃ chiddamakāsi, evarūpo pāpadhammo, tena kāraṇenā”ti. “Idāni
'so evarūpaṃ karissatī”ti mā cintayittha, ahaṃ taṃ dametvā sīlesu patitṭhāpesiṃ,
jīvitahetupi kañci na viheṭhessati, natthi vo tato bhayaṃ, evaṃ mā karittha, puttehi

nāma mātāpitaro paṭijaggitabbā, mātāpituposakā hi saggaṃ gacchanti, itare niraya”nti evaṃ so nicāsane nisinnassa puttārājassa ovādaṃ datvā, “kālahatthi, tvaṃ rañño saḥāyo ceva sevako ca, raññāpi mahante issariye paṭiṭṭhāpito, tayāpi rañño atthaṃ caritūṃ vaṭṭatī”ti senāpatimpi anusāsivā, “devi, tvampi kulagehā āgantvā tassa santike aggamaheṣiṭṭhānaṃ patvā puttadhītāhi vaḍḍhippattā, tayāpi tassa atthaṃ caritūṃ vaṭṭatī”ti deviyāpi ovādaṃ datvā tamevatthaṃ matthakaṃ pāpetuṃ dhammaṃ desento gāthā āha -

491. “Na so rājā yo ajeyyaṃ jināti, na so sakhā yo sakhāraṃ jināti;
Na sā bhariyā yā patino na vibhetti, na te puttā ye na bharanti jiṇṇaṃ.
492. “Na sā sabhā yattha na santi santo, na te santo ye na bhaṇanti dhammaṃ;
Rāgañca dosañca pahāya mohaṃ, dhammaṃ bhaṇantāva bhavanti santo.
493. “Nābhāsamānaṃ jānanti, missaṃ bālehi paṇḍitaṃ;
Bhāsamānañca jānanti, desentaṃ amataṃ padaṃ.
494. “Bhāsaye jotaye dhammaṃ, paggaṇhe isinaṃ dhajam;
Subhāsītaddhajā isayo, dhammo hi isinaṃ dhajo”ti.

491-494. Tattha ajeyyanti ajeyyā nāma mātāpitaro, te jinanto rājā nāma na hoti. Sace tvampi pitu santakaṃ rajjaṃ labhitvā tassa paṭisattu hosi, akiccakārī nāma bhavissasi. Sakhāraṃ jinātīti kūṭaḍḍena jināti. Sace tvaṃ, kālahatthi, raññā saddhiṃ mittadhammaṃ na pūresi, adhammaṭṭho hutvā niraye nibbattissasi. Na vibhetīti na bhāyati. Sace tvaṃ rañño na bhāyasi, bhariyā dhamme ṭhitā nāma na hosi, akiccakārī nāma bhavissasi. Jiṇṇanti mahallakaṃ. Tasmiñhi kāle abharantā puttā puttā nāma na honti.

Santoti paṇḍitā. Ye na bhaṇanti dhammanti ye pucchitā saccasabhāvaṃ na vadanti, na te paṇḍitā nāma. Dhammaṃ bhaṇantāvāti ete rāgādayo pahāya parassa hitānukampakā hutvā sabhāvaṃ bhaṇantāva paṇḍitā nāma honti. Nābhāsamānanti na abhāsamānaṃ. Amataṃ padanti amatamahānibbānaṃ desentaṃ “paṇḍito”ti jānanti, teneva porisādo maṃ ñatvā pasannacitto cattāro vare datvā pañcasu sīlesu paṭiṭṭhito. Bhāsayeti paṇḍito puriso dhammaṃ bhāseyya joteyya, buddhādayo isayo yasmā dhammo etesaṃ dhajo, tasmā subhāsītaddhajā nāma subhāsitaṃ paggaṇhanti, bālā pana subhāsitaṃ paggaṇhantā nāma natthīti.

Imassa dhammakathaṃ sutvā rājā ca senāpati ca devī ca tuṭṭhā “gacchāma, mahārāja, ānemā”ti vatvā nagare bheriṃ carāpetvā nāgare sannipātetvā “tumhe mā bhāyittha, rājā kira dhamme paṭiṭṭhito, etha naṃ ānemā”ti mahājanaṃ ādāya mahāsattaṃ purato katvā rañño santikaṃ gantvā vanditvā kappake upaṭṭhāpetvā kappitakesamassuṃ nhātānulittapasādhitaṃ rājānaṃ ratanarāsimhi ṭhapetvā abhisiñcitvā nagaraṃ pavesesuṃ. Porisādo rājā hutvā parosatānaṃ khattiyānaṃ mahāsattassa ca mahāsakkāraṃ kāresi. “Sutasomanarindena kira porisādaṃ dametvā rajje paṭiṭṭhāpito”ti sakalajambudīpe mahākolāhalaṃ udapādi. Indapattanagaravāsinopi “rājā no āgacchatū”ti dūtaṃ paṇiṃsu. So tattha māsamattaṃ vasitvā, “samma, gacchāmaṃ, tvaṃ appamatto hohi, nagaradvāresu ca majjhe cāti pañca dānasālāyo kārehi, dasa rājadhamme akopetvā agatigamaṇaṃ pariharā”ti porisādaṃ ovadi. Parosatāhi rājadhānīhi balakāyo yebhuyyena sannipati. So tena balakāyena parivuto bārāṇasito nikkhami. Porisādopi nikkhamitvā

upaḍḍhapathā nivatti. Mahāsatto avāhanānaṃ rājūnaṃ vāhanāni datvā uyyojesi. Tepi rājāno tena saddhiṃ sammoditvā mahāsattaṃ vandanādīni katvā attano attano janapadaṃ agamiṃsu.

Mahāsattopi nagaraṃ patvā indapatthanagaraṃ viya alaṅkatanagaraṃ pavisitvā mātāpitara vanditvā madhurapaṭisanthāraṃ katvā mahātalaṃ abhiruhi. So dhammena rajjaṃ kārento cintesi - “rukkhadevatā mayhaṃ bahūpakārā, balikammalābhamassā karissāmī”ti. So tassa nigrodhassa avidūre mahantaṃ taḷākaṃ kāretvā bahūni kulāni pesetvā gāmaṃ nivesesi. Gāmo mahā ahoṣi asītimaṭṭhapaṇasahassapaṭimaṇḍito. Tampi rukkhamaṭṭhaṃ sākhaṇṭhaṃ paṭṭhāya samatalaṃ kāretvā parikkhattavedikatoṇḍavāyuttaṃ akāsi, devatā abhippasīdi. Kammāsapāḍassa damitaṭṭhāne nivuṭṭhattā pana so gāmo kammāsadammanigamo nāma jāto. Tepi sabbe rājāno mahāsattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññaṇi katvā āyupariyosāne saggamaṃ pūrayiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā “na, bhikkhave, idānevāhaṃ aṅgulimālaṃ damemi, pubbepesa mayā damitoyevā”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi “tadā porisādo rājā aṅgulimālo ahoṣi, kāḷaḥatthi sārīputto, nandabrāhmaṇo ānando, rukkhadevatā kassapo, sakko anuruddho, sesarājāno buddhapaṇisā, mātāpitara mahārājakulāni, sutasomārājā pana ahameva ahoṣi”nti.

Mahāsutasomajātakavaṇṇanā pañcamā.

Jātakuddānaṃ -

Sumukho pana haṃsavaro ca mahā, sudhabhojaniko ca paro pavaro;
Sakuṇāladijādhipativhayano, sutasomavaruttamasavhayanoti.

Asītinipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcamo bhāgo niṭṭhito.

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 15. Σχόλια για το βιβλίο των ιστοριών γέννησης-2. 21. Το βιβλίο των ογδόντα έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org